SARICON
SAFETY & RISK CONSULTANCY

Vooronderzoek Conventionele Explosieven
Gemeente Aalburg

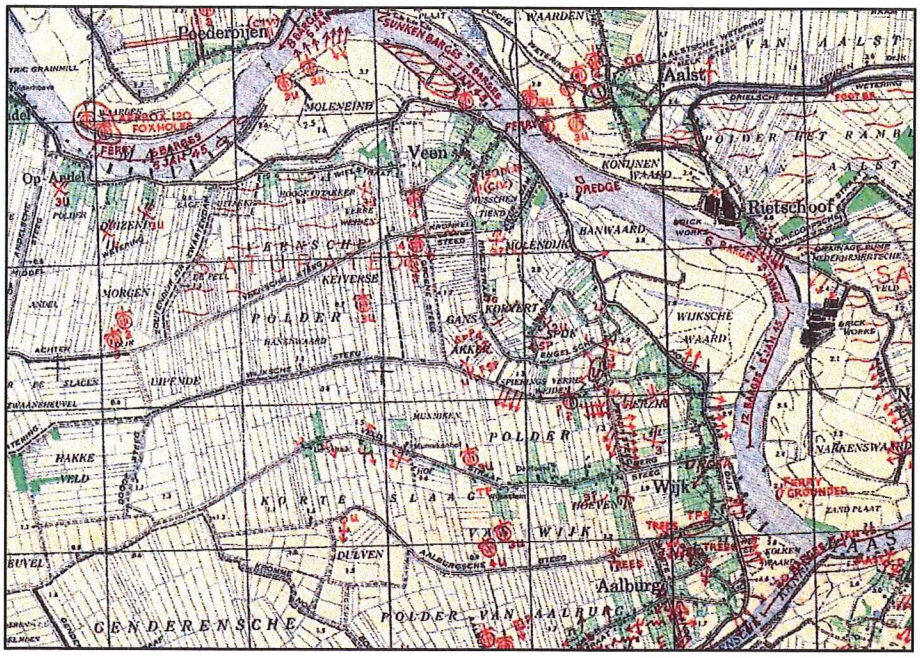

documentcode: 11S115-VO-03

aantal pagina's: 219 (incl. bijlagen)

Documenthistorie:

Omschrijving	Datum
Definitief	25 januari 2013
Herzien	21 januari 2013
Concept	12 juli 2012

Opgesteld	Geaccordeerd	Gezien
Drs. L.J. van Oudheusden	A.H. Meijers	E.R. Beute
.....	.....	.....
Historicus	Sr. OCE-deskundige	Bedrijfsleider

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze rapportage mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur. (Artikel 16 Auteurswet 1912).
Het is de opdrachtgever toegestaan voor intern gebruik kopieën te maken zonder voorafgaande toestemming van de auteur.

Voor verdere informatie, vragen en/of suggesties:
Saricon bv
Industrieweg 24, 3361 HJ Sliedrecht
Telefoon: +31 (0) 184 422538
Fax: +31 (0) 184 419821
Internetsite: www.saricon.nl
E-mail algemeen: contact@saricon.nl

INHOUDSOPGAVE

1 INLEIDING 8

1.1 PROBLEEMSTELLING, AANLEIDING EN DOELSTELLING 8

1.2 OPDRACHTOMSCHRIJVING 8

1.3 ONDERZOEKSGEBIED 9

1.4 ONDERZOEKSMETHODE 11

1.4.1 Algemeen 11

1.4.2 Inventarisatie bronnenmateriaal, verwerking in rapportage en GIS 11

1.4.3 Beoordeling bronnenmateriaal, afbakenen verdachte gebieden 12

1.4.4 Verantwoording 13

1.5 LEESWIJZER 13

2 INVENTARISATIE BRONNENMATERIAAL 15

2.1 BESTUURLIJKE GESCHIEDENIS ONDERZOEKSGEBIED 15

2.2 VERLOOP VAN DE TWEEDE WERELDOORLOG IN AALBURG 16

2.2.1 Mobilisatie en meidagen 1940 16

2.2.2 Bezetting 17

2.2.3 Aalburg frontgebied 19

2.2.4 Na de bevrijding 23

2.3 LITERATUUR 24

2.4 STREEKARCHIEF LAND VAN HEUSDEN EN ALTENA 24

2.5 STREEKARCHIEF BOMMELERWAARD 29

2.6 BRABANTS HISTORISCH INFORMATIECENTRUM 30

2.7 NEDERLANDS INSTITUUT VOOR OORLOGSDOCUMENTATIE (NIOD) 32

2.8 NEDERLANDS INSTITUUT VOOR MILITAIRE HISTORIE (NIMH) 32

2.8.1 Collectie 575 32

2.8.2 Collecties Koninklijke Luchtmacht 33

2.9 NATIONAAL ARCHIEF 34

2.10 EXPLOSIEVEN OPRUIMINGSDIENST DEFENSIE (EODD) 35

2.11 SEMISTATISCHE ARCHIEFDIENSTEN DEFENSIE 42

2.12 COLLECTIE STAFKAARTEN KADASTER 44

2.13 NATIONAL ARCHIVES, LONDEN 47

2.13.1 Daily Logs Second Tactical Air Force 48

2.13.2 Operations Record Books 49

2.14 BUNDESARCHIV-MILITÄRARCHIV, FREIBURG 50

2.15 VERZAMELDE GEGEVENS MILITAIRE AANWEZIGHEID 50

2.15.1 Literatuur 50

2.15.2 Defence Overprints 53

2.16 LUCHTFOTO'S 54

2.16.1 Geraadpleegde luchtfoto's 54

2.16.2 Luchtfoto-interpretatie 57
2.17 EXPLOSIEVENOPSPORING 1971-HEDEN 60
2.17.1 Collectie ruimrapporten EODD 60
2.17.2 Nieuwsberichten 1982-heden 62
2.17.3 Gegevens aangeleverd door gemeente 63
2.17.4 Explosievenopsporingsproject Den Eng, Veen 68

3 CHRONOLOGIE RELEVANTE GEBEURTENISSEN 69
3.1 INLEIDING 69
3.2 CHRONOLOGIE 69
3.2.1 11 mei 1940 69
3.2.2 11 mei 1940 71
3.2.3 13 of 14 mei 1940 71
3.2.4 3 oktober 1940 72
3.2.5 7 december 1940 73
3.2.6 4 februari 1941 73
3.2.7 15-16 februari 1941 74
3.2.8 21 februari 1941 74
3.2.9 25 februari 1941 74
3.2.10 Maart 1941 (datum onbekend) 75
3.2.11 4 maart 1941 75
3.2.12 14-15 juni 1941 75
3.2.13 1-2 juli 1941 75
3.2.14 18 juli 1941 76
3.2.15 30 september 1941 76
3.2.16 27 december 1941 76
3.2.17 28 december 1941 77
3.2.18 29 december 1941 77
3.2.19 14 maart 1942 78
3.2.20 24 juli 1942 78
3.2.21 31 juli 1942 79
3.2.22 14 juli 1943 79
3.2.23 19 augustus 1943 80
3.2.24 22 september 1943 80
3.2.25 Najaar 1943 (Datum onbekend) 80
3.2.26 11 november 1943 80
3.2.27 4 februari 1944 81
3.2.28 14 juni 1944 81
3.2.29 21 juli 1944 82
3.2.30 4 september 1944 83
3.2.31 10-11 september 1944 84

3.2.32 Half september 1944 85
3.2.33 26 september 1944 86
3.2.34 27 september 1944 86
3.2.35 28 september 1944 86
3.2.36 1 oktober 1944 87
3.2.37 2 oktober 1944 87
3.2.38 4 oktober 1944 88
3.2.39 5 oktober 1944 88
3.2.40 6 oktober 1944 89
3.2.41 7 oktober 1944 89
3.2.42 13 oktober 1944 90
3.2.43 13 oktober 1944 (2) 91
3.2.44 17 oktober 1944, oktober 1944 92
3.2.45 21 oktober 1944 92
3.2.46 24 oktober 1944 93
3.2.47 28 oktober 1944 93
3.2.48 29-30 oktober 1944 93
3.2.49 2 november 1944 93
3.2.50 5 november 1944 94
3.2.51 5 november 1944 (2) 96
3.2.52 5-6 november 1944 96
3.2.53 5 december 1944 96
3.2.54 16-17-18 december 1944 98
3.2.55 24 december 1944 98
3.2.56 28 december 1944 99
3.2.57 29 december 1944 99
3.2.58 31 december 1944 99
3.2.59 31 december 1944 (2) 99
3.2.60 1 januari 1945 102
3.2.61 3 januari 1945 103
3.2.62 5 januari 1945 103
3.2.63 13 januari 1945 109
3.2.64 22 januari 1945 109
3.2.65 24 januari 1945 109
3.2.66 28 januari 1945 109
3.2.67 3 februari 1945 109
3.2.68 25 februari 1945 110
3.2.69 25 februari 1945 (2) 110
3.2.70 25/26 maart 1945 110
3.2.71 30 maart 1945 110
3.2.72 4 april 1945 111

3.2.73 15 april 1945 111
3.2.74 Datum onbekend....111
3.2.75 Datum onbekend (2) 111

4 BEOORDELING BRONNENMATERIAAL 113
4.1 BETROUWBAARHEID VAN BRONNENMATERIAAL, LEEMTEN IN KENNIS....113
4.1.1 Betrouwbaarheid bronnenmateriaal 113
4.1.2 Resterende onduidelijkheden na raadplegen alle bronnen 114
4.1.3 Overige leemten in kennis 115
4.2 SOORT EN VERSCHIJNINGSVORM VAN EXPLOSIEVEN....116
4.2.1 Duitse militaire aanwezigheid en verdediging 116
4.2.2 Geallieerde artilleriebeschietingen....117
4.2.3 Noodafworpen uit vermoedelijk geallieerde vliegtuigen 117
4.2.4 Geallieerde luchtaanvallen....118
4.2.5 Inslagen van V-wapens....118
4.2.6 Vliegtuigcrashes....118
4.2.7 Vernielingen....119

5 HORIZONTALE BEGRENZING VERDACHT GEBIED 120
5.1 ALGEMENE UITGANGSPUNTEN 120
5.1.1 Voorwaarden en beperkingen aan luchtfotoseries....120
5.1.2 Tolerantie....120
5.1.3 Gebruik richtlijnen WSCS-OCE-2012 121
5.1.4 Afwijkingen in verdacht gebied t.o.v. eerdere rapportages 124
5.2 AFBAKENING GEBIEDEN VERDACHT OP AFWERPMUNITIE....125
5.2.1 Algemene beperkingen en uitgangspunten....125
5.2.2 Genderen, verdacht gebied afwerpmunitie 128
5.2.3 Drongelen, verdacht gebied afwerpmunitie....128
5.2.4 Eethen, verdacht gebied afwerpmunitie....129
5.2.5 Wijk en Aalburg, verdacht gebied afwerpmunitie 130
5.2.6 Babyloniënbroek, verdacht gebied afwerpmunitie....131
5.2.7 Meeuwen, verdacht gebied afwerpmunitie....132
5.2.8 Veen, verdacht gebied afwerpmunitie....137
5.2.9 Brug over het Heusdens Kanaal, verdacht gebied afwerpmunitie 138
5.2.10 Gebieden rond overige bomkraters, in buitengebied en uiterwaarden....139
5.2.11 Overzicht verdachte gebieden op afwerpmunitie. 142
5.3 AFBAKENING GEBIEDEN VERDACHT OP RAKETTEN 143
5.4 AFBAKENING GEBIEDEN VERDACHT OP VERSCHOTEN GESCHUTMUNITIE....145

6 DIEPTELIGGING EXPLOSIEVEN....146
6.1.1 Diepteligging explosieven, algemeen....146
6.1.2 Diepteligging explosieven, afwerpmunitie 148

7 CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN 150
7.1 CONCLUSIE 150
7.2 ADVIES VERVOLGTRAJECT 150
7.2.1 Werkzaamheden in verdacht gebied 150
7.2.2 Werkzaamheden in onverdacht gebied 151
7.2.3 Vervolgwerk risicokaart 151

8 BIJLAGEN 152

1 INLEIDING

1.1 PROBLEEMSTELLING, AANLEIDING EN DOELSTELLING

In opdracht van de gemeente Aalburg heeft Saricon een vooronderzoek conventionele explosieven (hierna: *explosieven*) uitgevoerd voor het grondgebied van de gehele gemeente Aalburg. Aanleiding is het volgende.

De Bergse Maas, de zuidgrens van de gemeente Aalburg, vormde gedurende de periode 5 november 1944 - 5 mei 1945 de scheidslijn tussen bevrijd en bezet gebied. Langs dit statisch front hebben zich in deze periode diverse oorlogshandelingen afgespeeld. Het grondgebied van de gemeente Aalburg was in handen van de Duitse bezetter, kende een omvangrijke Duitse militaire aanwezigheid, en was bijgevolg doelgebied van diverse geallieerde luchtaanvallen en artilleriebeschietingen.

Als gevolg van deze en andere oorlogshandelingen in de Tweede Wereldoorlog kunnen explosieven zijn achtergebleven. Bij het spontaan aantreffen van explosieven ontstaat een verhoogd veiligheidsrisico doordat het explosief door direct contact of trillingen kan exploderen. Onbedoelde explosies kunnen dodelijk letsel en zware schade aan materieel en omgeving tot gevolg hebben. Tevens kan een spontane vondst resulteren in meerkosten door stagnatie van de uitvoeringswerkzaamheden.

Bij de gemeente Aalburg bestaat de behoefte om snel concrete informatie te hebben over de verwachting betreft de eventuele aanwezigheid van explosieven in diverse te ontwikkelen gebieden.

Doel van dit vooronderzoek en het bijbehorende kaartmateriaal is te komen tot concrete horizontale afbakening van op explosieven verdachte gebieden, en de aldaar te verwachten soort en verschijningsvorm van explosieven te benoemen.

1.2 OPDRACHTOMSCHRIJVING

Het vooronderzoek is uitgevoerd conform de offerte met kenmerk: 2011-S-174-AB-02 d.d. 24 mei 2011 en daaropvolgende opdrachtverlening met kenmerk U11.1461 d.d. 30 juni 2011, alsmede conform de meerwerkofferte per mail van 10 februari 2012 en daaropvolgende opdrachtverlening met kenmerk U12.0649 d.d. 26 maart 2012.

Daarbij wordt aangetekend, dat dit vooronderzoek zo is uitgevoerd, dat het voldoet aan het certificatieschema voor het systeemcertificaat Opsporen Conventionele Explosieven 2012, versie 1 (hierna: WSCS-OCE 2012)[1], in aanvulling op de in de offerte benoemde BRL-OCE 2007. (Zie paragraaf 1.4.1.)

[1] Werkveldspecifiek certificatieschema voor het systeemcertificaat Opsporen Conventionele Explosieven.
NB. Het WSCS-OCE 2012 is beschreven in Staatscourant 2012 nr. 4230 d.d. 16 maart 2012. Tot 1 juli 2012 diende het vooronderzoek conform de vigerende wet- en regelgeving te worden uitgevoerd volgens de eisen uit de Beoordelingsrichtlijn 'Opsporen Conventionele Explosieven' (BRL-OCE), versie 2007-02.

1.3 ONDERZOEKSGEBIED

Het onderzoeksgebied betreft de gehele gemeente Aalburg d.d. juli 2011. Het is weergegeven in Figuur 1 en Figuur 2.

De gemeente omvat de volgende kernen:

- Babyloniënbroek;
- Drongelen;
- Eethen;
- Genderen;
- Meeuwen;
- Veen;
- Wijk en Aalburg.

Figuur 1. Onderzoeksgebied.

Figuur 2. Onderzoeksgebied, satellietfoto beschikbaar via Bing Maps Aerial.

De bestuurlijke geschiedenis van het onderzoeksgebied wordt behandeld in paragraaf 2.1. Deze is relevant omdat aan de hand hiervan moet worden bepaald welke gemeentearchieven moeten worden geraadpleegd.

1.4 ONDERZOEKSMETHODE

1.4.1 Algemeen

Het vooronderzoek explosieven dient conform de vigerende wet- en regelgeving te worden uitgevoerd volgens de eisen uit paragraaf 6.5 en bijlage 3 van het WSCS-OCE 2012.

In het WSCS-OCE 2012 is vermeld dat het vooronderzoek bestaat uit het inventariseren en het beoordelen van historisch bronnenmateriaal. Het eindresultaat van een vooronderzoek is een rapportage en een bijbehorende CE-bodembelastingkaart. In het geval van het vooronderzoek voor de gemeente Aalburg draagt deze kaart de omschrijving **gemeentelijke risicokaart explosieven**.

1.4.2 Inventarisatie bronnenmateriaal, verwerking in rapportage en GIS

Het bronnenonderzoek bij een vooronderzoek explosieven vindt normaliter plaats op basis van een inventarisatie van:

- gebeurtenissen die hebben geleid tot de mogelijke aanwezigheid van explosieven (indicaties);
- gebeurtenissen die hebben geleid tot het niet aanwezig zijn van explosieven (contra-indicaties).

De indicaties en contra-indicaties worden verzameld aan de hand van literatuuronderzoek, archiefonderzoek en luchtfoto-onderzoek. Tijdens dit onderzoek is gebruikgemaakt van de bronnen die zijn vermeld in hoofdstuk 2 en in de bronnenlijst in bijlage 2. In overleg met de opdrachtgever is besloten voor dit onderzoek geen gegevens te verzamelen in gesprekken met getuigen en locatiedeskundigen.

Onder **indicaties** voor de aanwezigheid van explosieven kunnen bijvoorbeeld worden verstaan: vermeldingen van bombardementen in literatuur en archiefstukken, of aanwezigheid van bomkraters of militaire objecten in het landschap zoals zichtbaar op luchtfoto's uit de oorlogsperiode.

Onder **contra-indicaties** voor de aanwezigheid van explosieven kan een veelheid aan gegevens worden verstaan, variërend van vrijwaringstekeningen opgesteld door gecertificeerde explosievenopsporingsbedrijven tot gegevens over naoorlogs bodemverzet waaruit kan blijken dat naoorlogs significante hoeveelheden grond zijn verwijderd.

In het geval van een onderzoeksgebied zo groot als een gehele gemeente, is het ondoenlijk alle contra-indicaties op te sommen. Immers, het inventariseren van contra-indicaties betreft meestal een studie van de naoorlogse geschiedenis van een onderzoeksgebied; en het is niet doelmatig gegevens over naoorlogs grondverzet te inventariseren voor gebieden waarvan onduidelijk is of er ooit nog significant grondverzet zal plaatsvinden, en of deze informatie dus ooit een concrete meerwaarde zal opleveren.

Bij een gemeentelijke risicokaart explosieven wordt daarom doorgaans volstaan met het opnemen van door gecertificeerde explosievenopsporingsbedrijven op explosieven afgezochte en vrijgegeven gebieden. Een eventuele studie naar naoorlogs grondverzet kan het beste pas plaatsvinden, wanneer (min of meer) exacte locaties bekend zijn van geplande bodemberoerende werkzaamheden.

In dit onderzoek is geen studie gedaan naar de locaties waar naoorlogs grondverzet heeft plaatsgevonden. Een studie van het naoorlogs grondverzet kan dermate arbeidsintensief zijn, dat het niet voor de hand ligt dit uit te voeren voor gebieden waar geen significant grondverzet zal plaatsvinden.

Voor dit onderzoek is gebruikgemaakt van een geografisch informatie systeem (GIS). Het GIS betreft een digitale kaart waarin zo veel mogelijk historische en geografische informatie is verzameld die van belang kan zijn voor de mogelijke aanwezigheid van explosieven.

Zo worden in GIS de historische luchtverkenningsfoto's en stafkaarten uit de periode 1940-1945 gepositioneerd ten opzichte van de huidige topografie. Vervolgens worden alle op luchtfoto's zichtbare indicaties voor de aanwezigheid van explosieven ingetekend.

De genoemde luchtverkenningsfoto's zijn de voornaamste basis voor de totstandkoming van de risicokaart explosieven, maar zij kunnen alleen geïnterpreteerd worden met de in het vooronderzoek verzamelde historische informatie 'in het achterhoofd' van de onderzoekers.

Dit rapport (inclusief bijlagen) beoogt zo veel mogelijk van die historische informatie te bevatten.

Het is niet mogelijk alle informatie alleen in het rapport te benoemen; noch is het mogelijk alle informatie alleen in het GIS te plaatsen. Daarom moet dit rapport worden gezien als een deelproduct van de risicokaart explosieven waarvan het GIS het andere gedeelte betreft.

De gegevensset in het GIS is de basis voor de beoordeling of er sprake is van een van explosieven verdacht gebied.

1.4.3 Beoordeling bronnenmateriaal, afbakenen verdachte gebieden

In deze fase van het vooronderzoek worden de indicaties en contra-indicaties uit het bronnenonderzoek beoordeeld. Op basis daarvan wordt vastgesteld wat de van explosieven **verdachte gebieden** zijn.

Bij het aanmerken van de verdachte gebieden is zo veel mogelijk gebruikgemaakt van de richtlijnen beschreven in bijlage 6 van het WSCS-OCE 2012. In een aantal gevallen boden de richtlijnen onvoldoende houvast en moest ervan worden afgeweken. Dit is nader beschreven in paragraaf 5.1.3.

Bij het aanmerken van verdachte gebieden geldt, dat dit in principe alleen mogelijk was, indien via luchtfoto's of kaartmateriaal met voldoende detailniveau een locatie van een indicatie voor de aanwezigheid van explosieven kon worden vastgesteld. Het is welhaast onvermijdelijk, dat in een onderzoek voor het grondgebied van een gehele gemeente van een aantal mogelijk relevante gebeurtenissen de locatie niet geheel duidelijk wordt middels het beschikbare bronnenmateriaal.[2] In paragraaf 4.1.2 is zo veel mogelijk vermeld, welke gebeurtenissen niet tot een concrete locatie zijn herleid. Dit conform punt 3 van paragraaf 6.5.2 van het WSCS-OCE 2012.

Behalve de **horizontale afbakening** van de verdachte gebieden, is per verdacht gebied tevens bepaald: de **soort** en de **verschijningsvorm** van de mogelijk aanwezige explosieven. Deze informatie is verwerkt in het GIS. Hoeveelheden mogelijk aanwezige explosieven zijn over het algemeen niet te geven.

De **verticale afbakening** van de diverse verdachte gebieden (dus: hoe diep kunnen explosieven liggen?) is niet bepaald. Deze is namelijk in verregaande mate afhankelijk van 1) bodemgesteldheid, die plaatselijk zeer sterk kan verschillen, en 2) al dan niet uitgevoerd naoorlogs grondverzet. Hier geldt hetzelfde als hetgeen boven is beschreven over het verzamelen van contra-indicaties voor de aanwezigheid van explosieven: Eventuele studies naar bodemge-

[2] Hierbij valt met name te denken aan de locaties van vliegtuigcrashes. Mogelijk kunnen deze in de toekomst duidelijk worden in gesprekken met getuigen en locatiedeskundigen.

steldheid en naoorlogs grondverzet kan het beste pas plaatsvinden, wanneer (min of meer) exacte locaties bekend zijn van geplande bodemberoerende werkzaamheden. Over de maximale diepteligging van explosieven zijn wel in algemene termen uitspraken gedaan in hoofdstuk 6.

1.4.4 Verantwoording

Dit project is in 2012 afgerond onder verantwoordelijkheid van E.R. Beute.

Het vooronderzoek is in juli 2011 opgestart en gecoördineerd door historicus drs. Th.M. van den Berg, zulks tot oktober 2011. Het vooronderzoek, waaronder het literatuur- en archiefonderzoek, is daarna verder uitgevoerd door historicus drs. L.J. van Oudheusden.

Het verzamelen van historische luchtfoto's en het vervaardigen van het merendeel van het kaartmateriaal is in de periode juli 2011-juli 2012 uitgevoerd door GIS-deskundige G.J. van Dam, MSc.

De luchtfoto-interpretatie is uitgevoerd door Van Dam, Van Oudheusden en senior OCE-deskundige A.H. Meijers, die het vooronderzoek mede heeft beoordeeld. Het trekken van conclusies en aanmerken van de verdachte gebieden is gebeurd in multidisciplinair overleg van genoemde Meijers, Van Dam, Van Oudheusden en Beute.

Dit rapport is opgesteld door Van Oudheusden. Het kaartmateriaal in bijlage 3, de gemeentelijke risicokaart explosieven, is vervaardigd door Van Dam.

1.5 LEESWIJZER

De gemeentelijke risicokaart explosieven is een totaalproduct dat bestaat uit de volgende onderdelen:

- Deze rapportage, met kenmerk 11S115-VO-01;
- De bijlagen bij deze rapportage, waaronder met name de gemeentelijke risicokaart explosieven op A0-formaat, alsmede een serie kaarten met verzamelde feiten op A0-formaat;
- De GIS-bestanden, aan de opdrachtgever opgeleverd in shp-bestanden.

In dit rapport is geprobeerd zo veel mogelijk geografische informatie inzichtelijk te maken middels figuren. Voor weergave op detailniveau dient evenwel het GIS en/of de A0-kaarten met verzamelde feiten (zie bijlage 3) te worden geraadpleegd.

In **hoofdstuk 2** van dit rapport volgt eerst kort de bestuurlijke geschiedenis van het onderzoeksgebied, en een algemeen overzicht van het verloop van de Tweede Wereldoorlog in de gemeente Aalburg.

Vervolgens wordt het verrichte onderzoek beschreven. Doel van het onderzoek besproken in hoofdstuk 2, is een overzicht samen te stellen van gebeurtenissen tijdens de Tweede Wereldoorlog die (mogelijk) relevant zijn voor de eventuele aanwezigheid van explosieven op het grondgebied van de gemeente Aalburg. Daarbij moet met name worden gedacht aan luchtaanvallen, artilleriebeschietingen, militaire vernielingen, grondgevechten en vliegtuigcrashes.

Dit chronologisch geordende overzicht van gebeurtenissen, dat tevens heeft gediend als handvat bij het interpreteren van geallieerde luchtverkenningsfoto's, is opgenomen in **hoofdstuk 3**.

Een deel van de aangetroffen feiten leent zich niet om te verwerken in het overzicht van gebeurtenissen. Daarbij gaat het met name om:

- aangetroffen informatie over Duitse militaire objecten;
- aangetroffen informatie over artilleriebeschietingen.

Deze informatie is niet verwerkt in het overzicht gebeurtenissen, maar zo veel mogelijk direct in GIS. In paragraaf 2.15 is nog informatie over Duitse militaire objecten in het onderzoeksgebied opgenomen die is aangetroffen in de literatuur.

Hoofdstuk 4 is het resultaat van de beoordeling van bronnenmateriaal.

In **hoofdstuk 5** wordt beschreven, op welke manier de in de hoofdstukken 2 tot en met 4 genoemde gegevens hebben geleid tot een concrete horizontale afbakening van op explosieven verdachte gebieden.

In **hoofdstuk 6** worden in algemene termen uitspraken gedaan over de mogelijke diepteligging van explosieven.

Conclusies en aanbevelingen over hoe om te gaan met dit onderzoek en de gemeentelijke risicokaart explosieven zijn gegeven in **hoofdstuk 7**.

NB. Als in deze rapportage de term ‘Aalburg’ word gebruikt, wordt daarmee in principe de huidige gemeente Aalburg bedoeld, niet de (voormalige) kern Aalburg van het dorp Wijk en Aalburg. Dit eventueel met uitzondering van letterlijk uit bronmateriaal overgenomen meldingen.

2 INVENTARISATIE BRONNENMATERIAAL

2.1 BESTUURLIJKE GESCHIEDENIS ONDERZOEKSGEBIED

De gemeente Aalburg in zijn huidige vorm ontstond in 1973, door een fusie van de gemeenten **Veen**, **Eethen** en **Wijk en Aalburg**. Deze drie gemeenten bestonden reeds tijdens de Tweede Wereldoorlog.

De huidige gemeente Aalburg bestaat dus uit grondgebied dat tijdens de oorlog viel onder deze drie voormalige gemeenten. Echter, ook kleine delen van de voormalige gemeenten **Dussen** en **Andel** zijn opgegaan in de gemeente Aalburg. Een en ander is inzichtelijk gemaakt in Figuur 3.[3]

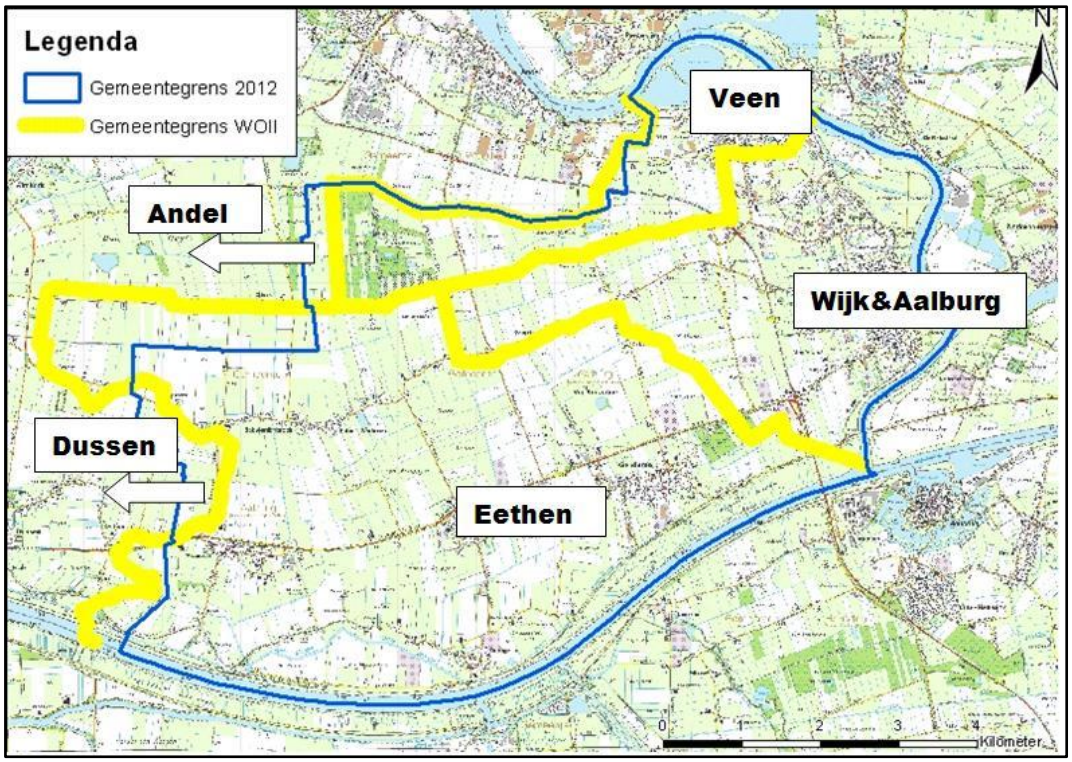

Figuur 3. Loop van de gemeentegrenzen ten tijde van de Tweede Wereldoorlog ten opzichte van de huidige situatie. De vijf tekstvakken geven de gemeenten ten tijde van WOII aan.

[3] De loop van de gemeentegrenzen tijdens de oorlog is afgeleid van kaartmateriaal uit de *Grote Atlas van Nederland 1930-1950* (uitgave 2005), kaartmateriaal uit inventarisnummer 5 van archieftoegang 7 uit het het Streekarchief Land van Heusden en Altena,en geallieerde stafkaarten *Holland 1: 25.000* uit de collectie van het Kadaster te Zwolle.

2.2 VERLOOP VAN DE TWEEDE WERELDOORLOG IN AALBURG

Voor een goed begrip van dit rapport volgt hieronder eerst een algemeen overzicht van het verloop van de Tweede Wereldoorlog in Aalburg en omgeving. Dit overzicht is gebaseerd op de ten behoeve van dit vooronderzoek verzamelde informatie uit literatuur en archieven.

NB. Dit algemeen overzicht beoogt géén volledig overzicht te zijn van de voor het onderzoeksgebied relevante gebeurtenissen; zo'n volledig overzicht wordt gegeven in het GIS in combinatie met het overzicht gebeurtenissen in hoofdstuk 3.

2.2.1 Mobilisatie en meidagen 1940

Mobilisatie
De Tweede Wereldoorlog brak uit op 1 september 1939, met de Duitse inval in Polen. Vier dagen eerder, op 28 augustus, was in Nederland de algehele mobilisatie afgekondigd. In de hierop volgende maanden werd het Nederlandse leger overal steeds meer zichtbaar in het straatbeeld. Ook in de dorpen die heden deel uitmaken van de gemeente Aalburg werden militairen ingekwartierd. Belangrijkste taak voor de troepen in Aalburg en omgeving: de verdediging van de nabijgelegen bruggen.

De belangrijkste bij Aalburg gelegen brugverbindingen waren de Heusdense Brug (de verkeersbrug over de Bergse Maas bij Heesbeen), en de noordoostelijk daarvan gelegen draaibrug over het Heusdens Kanaal. Daarnaast werd in de mobilisatieperiode ten zuiden van Drongelen een houten pontonniersbrug over de Bergse Maas gelegd. Deze bruggen moesten, in het geval van een Duitse aanval, kunnen worden gebruikt bij een terugtocht van het Nederlandse leger richting de Vesting Holland, het gebied rond de grote steden in het westen van het land, waarna zij zouden worden vernield om de opmars van de vijandelijke troepen te bemoeilijken.

In het Land van Heusden en Altena werden de 115^{e} batterij luchtafweergeschut, het 92^{e}, het 98^{e} en het 99^{e} peloton luchtdoelmitrailleurs gelegerd. Aan het einde van de Buitenstraat in Genderen stond luchtafweergeschut; in schoolgebouwen in Genderen en Drongelen werden afdelingen luchtafweergeschut gelegerd; op de speelplaats van de school in Genderen kwamen barakken te staan. Het gemeentehuis van Drongelen werd in gebruik genomen als kantine voor het leger. Bij de noordelijke oprit naar de brug over de Bergse Maas werd een betonnen kazemat gebouwd. Deze was bewapend met twee mitrailleurs.

Figuur 4. De pontonniersbrug bij Drongelen in de mobilisatietijd. Bron: Van Alphen, *Aalburg in oorlogstijd*.

Oorlog 10-14 mei 1940
Op 10 mei 1940 viel het Duitse leger Nederland binnen. Duitse luchtlandingseenheden landden in het westen van Nederland (op strategische punten in de buurt van de Moerdijkbruggen, Dordrecht, Den Haag, Rotterdam, en de daar gelegen vliegvelden), terwijl Duitse grondtroepen op diverse plaatsen de Nederlandse grens overschreden.

Op deze eerste oorlogsdag kwam het luchtafweergeschut bij de Heusdense brug in actie tegen de Duitse transportvliegtuigen (Junker-52) die de luchtlandingseenheden naar het westen vervoerden. Bij de kazemat aan de noordzijde van de Heusdense Brug werden loopgraven aangelegd.

De opmars van het Duitse leger in westelijke richting bleek echter in hoog tempo te verlopen, en de oorlog trok eigenlijk razendsnel aan het Land van Heusden en Altena voorbij. Het bleef grotendeels gespaard van oorlogshandelingen, want bij zijn opmars door Noord-Brabant liet het Duitse leger de Bommelerwaard en het Land van Heusden en Altena ongemoeid. Het doel was dwars door Noord-Brabant te trekken en zo snel mogelijk de Moerdijkbruggen te bereiken; dit lukte op 12 mei 1940.

Nederlandse militairen, voornamelijk de troepen die gelegerd waren geweest aan de Peel-Raamstelling (in Oost-Brabant en Noordwest-Limburg), trokken vanaf 11 mei 1940 terug over de Bergse Maas, door het Land van Heusden en Altena, richting Andel en Gorinchem.

Op deze 11e mei werden de Heusdense Brug en de brug over het Heusdens Kanaal door Nederlandse vernielingsdetachementen middels explosieven vernield. De Nederlandse luchtafweereenheden werden op deze dag weggehaald van hun posities rond de bruggen bij Heusden, richting Leerdam. De houten noodbrug bij Drongelen werd op 13 mei vernield, nadat de Nederlandse terugtrekking voltooid was; niet door explosieven, maar doordat hij in brand werd gestoken.

De terugtocht door het Land van Heusden en Altena verliep via twee routes: ten eerste vanaf de Heusdense Brug, langs de Afgedamde Maas via Aalburg, Wijk, Veen en Andel; en ten tweede vanaf de pontonniersbrug bij Drongelen, naar het noorden via Eethen, Biesheuvel en Andel. Voor zover bekend zijn deze dagen geen Duitse luchtaanvallen uitgevoerd op de langs deze routes terugtrekkende Nederlandse troepen.

Op 14 mei 1940 maakte een Duitse Henschel Hs 123 in een weiland aan de Groenesteeg nabij de Heusdenschebrug te Genderen nog een harde noodlanding.

Dezelfde dag was de strijd reeds voorbij: na het bombardement van Rotterdam capituleerde het Nederlandse opperbevel, en begon de Duitse bezetting van Nederland.

2.2.2 Bezetting[4]

De eerste vierenhalf jaar van de Duitse bezetting betroffen vermoedelijk een naar verhouding leefbare periode voor de meeste inwoners van de dorpen die vallen onder de huidige gemeente Aalburg. Weliswaar ging het juk van de bezetting in deze jaren voor menigeen steeds zwaarder wegen, van oorlogsgeweld op grote schaal was in deze jaren nog geen sprake.

Sporadisch kreeg men te maken met geallieerde **luchtaanvallen**. De meeste daarvan waren gericht tegen een lichtbaken dat in december 1940 door Duitse militairen werd opgericht in een weiland ten noorden van Meeuwen. Deze hoge mast met elektrisch draailicht was een

[4] Aalburg bleef bezet tot de Duitse capitulatie op 5 mei 1945, maar onder deze subparagraaf wordt alleen de periode tot halverwege september 1944 behandeld. De periode september 1944-mei 1945 in de volgende subparagraaf.

oriëntatiepunt voor Duitse vliegtuigen op weg naar Engeland en straalde een grote hoeveelheid licht uit over de omgeving.

Tussen december 1940 en januari 1942 zijn vermoedelijk minstens dertien Britse luchtaanvallen uitgevoerd op het lichtbaken. De Britse vliegtuigen die deze aanvallen uitvoerden, waren in deze eerste oorlogsjaren nauwelijks in staat met enige precisie te bombarderen; de bommen bedoeld voor het lichtbaken zijn dan ook in de wijde omgeving van Meeuwen terechtgekomen. In 1942 werd het lichtbaken afgebroken, waarna de luchtaanvallen stopten.

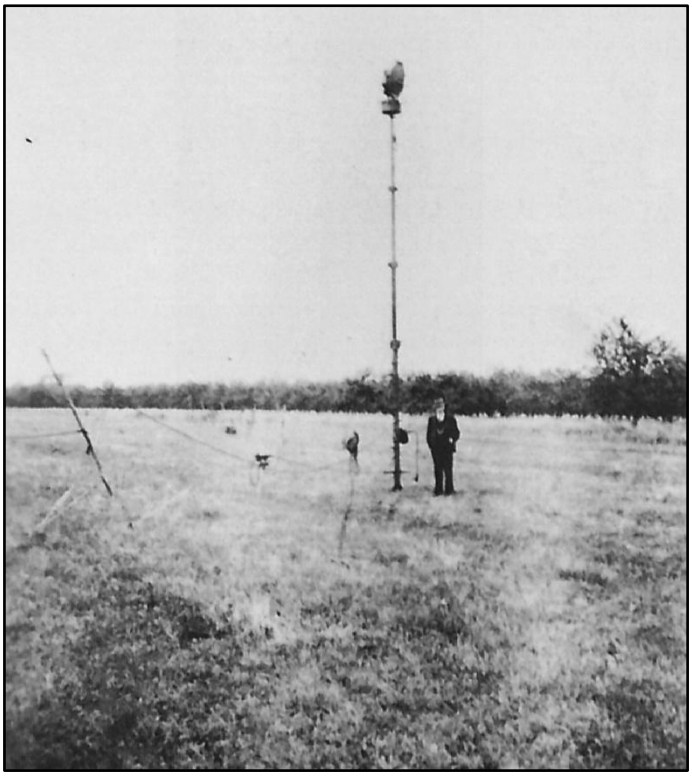

Figuur 5. Het Duitse lichtbaken ten noorden van Meeuwen, op grond van de familie Wildervank. Bron: Van Alphen, *Aalburg in oorlogstijd*.

De bombardementen waar Aalburg in de rest van de periode tot september 1944 mee te maken kreeg, waren **noodafworpen**. Zo viel in de nacht van 23 op 24 juli 1942 een lading brandbommen uit een brandende Short Stirling van 214 Squadron van de RAF. Het toestel was op weg voor een bombardement op Duisburg, maar werd door een Duitse nachtjager neergehaald en zou neerstorten in de Biesbosch bij Werkendam. En op 14 juni 1944 viel, uit een onbekend vliegtuig, een lading brisantbommen ten zuiden van Meeuwen.

Tussen 15 mei 1940 en september 1944 vonden zeker vijf **vliegtuigcrashes** plaats op grondgebied van de gemeente Aalburg. Zo stortte in de nacht van 14 juli 1943 een Halifax-bommenwerper van 428 Squadron van de RAF neer bij de Keldersteeg in Genderen. De Halifax V met serienummer DK257 was op weg naar Aken en werd door een nachtjager neergehaald. Vijf van de zeven bemanningsleden konden zich redden, maar de stoffelijke resten van twee bemanningsleden konden niet geborgen worden en zij staan nog steeds als vermist geboekt. De Duitsers vonden onder het geheel uitgebrande toestel nog twee bommen van 500 kilo, die tot ontploffing werden gebracht.

En in de nacht van 21 juli 1944 viel een Halifax van 10 Squadron aan de Maasdijk tussen Wijk en Veen. Het toestel werd bij een missie op een olieraffinaderij in het Duitse Essen getroffen

door luchtafweer en maakte brandend een noodlanding vlak tegen de dijk. Vijf bemanningsleden ontkwamen uit het wrak en werden krijgsgevangen gemaakt. Alleen staartschutter Frank Tough kwam om; hij ligt begraven op de begraafplaats van Wijk en Aalburg.

2.2.3 Aalburg frontgebied

Na het keren van de krijgskansen in geallieerd voordeel, bereikte de geallieerde opmars in Noordwest-Europa - die op 6 juni 1944 was begonnen met de landingen in Normandië - Nederland in september 1944. Na de snelle opmars door België, leek voor vele hoopvol gestemden ook de bevrijding van Nederland slechts een kwestie van dagen of weken.

De prioriteit bij het geallieerde opperbevel lag echter niet bij een bevrijding van Nederland ten noorden van de rivieren, maar bij een snelle doorstoot naar het industriële hart van Duitsland. Om dit te bereiken, ging op 17 september 1944 operatie **Market Garden** van start. Deze operatie moest via een door luchtlandingstroepen veiliggestelde corridor, die zeven grote waterwegen overbrugde, leiden richting het Ruhrgebied; om de Duitse verdediging van de Westwall heen. De operatie werd een mislukking omdat de laatste cruciale brugverbinding, die bij Arnhem, niet blijvend in geallieerde handen kon worden gehouden.

Uiteindelijk gevolg hiervan was, dat het front bij de grote rivieren kwam stil te liggen; en dat dit voor grote delen van het Nederlandse rivierengebied in feite zo zou blijven tot de Duitse capitulatie in mei 1945. De ligging van Aalburg pal ten noorden van de Bergse Maas, heeft er in geresulteerd dat het een half jaar lang frontgebied zou zijn, door de Duitsers bezet, met uitzicht op bevrijd gebied aan de overzijde van de Bergse Maas.

De gewapende strijd bereikte Aalburg via de geallieerde operatie **Pheasant**, begonnen op 22 oktober 1944. Deze had tot doel alle Duitse troepen te verwijderen uit het gebied ten zuiden van de Bergse Maas, zodat uiteindelijk ook het eiland Walcheren kon worden vrijgemaakt, het controlegebied over de Westerschelde, wat weer de toegang was tot de vitale haven van Antwerpen.

De geallieerde opmars door Noord-Brabant kwam niet alleen vanuit België, maar ook vanuit de (tijdens operatie Market Garden verkregen) corridor tussen Eindhoven en Nijmegen in het oosten. Bij hun terugtocht richting de Bergse Maas, in dit late najaar van 1944, boden de Duitse eenheden in Noord-Brabant over het algemeen een fel verzet.

Vanaf halverwege september 1944 kregen de inwoners van de dorpen in het Land van Heusden en Altena al enkele voorproefjes van wat hen de komende winter te wachten stond. Zo waren er diverse geallieerde luchtaanvallen op binnenvaartschepen en andere doelwitten in de Bergse Maas, het Heusdens Kanaal en de Afgedamde Maas. Deze aanvallen vonden vanaf september 1944 met wisselende intensiteit plaats, en werden uitgevoerd door jachtbommenwerpers van de RAF, meestal met boordwapens en raketten, soms ook met vliegtuigbommen.

De binnenvaartschepen die werden aangevallen, hadden over het algemeen weinig met de Duitse oorlogsinspanning van doen; maar ofwel dit was bij de geallieerde luchtmacht niet bekend, ofwel deze schepen werden evengoed voor legitieme militaire doelwitten gehouden. Ook veerponten waren regelmatig doelwit, alsmede een baggermolen op de Afgedamde Maas tussen Veen en Aalst, en een onbewapende Duitse trawler die op 4 september 1944 was vastgelopen vlak boven de brug over het Heusdens Kanaal. Bij Genderen waren door Duitse genisten twee pontonbruggen aangelegd, die in oktober 1944 werden aangevallen. Dezelfde maand vond een reeks bombardementen plaats op de draaibrug over het Heusdens Kanaal.

De geallieerde troepen stonden op **5 november 1944** in Heusden, aan de zuidkant van de Bergse Maas. Na de terugtrekking van de laatste Duitse eenheden in deze regio over de

Bergse Maas, werd deze dag de Heusdense Brug opgeblazen. De laatste Duitse militairen gingen met boten de rivier over. De brug over het Heusdens Kanaal bleef nog een maand gespaard.

Na operatie Market Garden had de Duitse bezetting van de Heusdense Brug de verdediging aldaar al laten versterken: er kwam meer luchtafweergeschut, er werden meer loopgraven en stellingen aangelegd; bomen langs de dijk werden gekapt om als versperring te dienen. Ook een luchtafweerstelling bij het Drongelense veer werd verder versterkt.

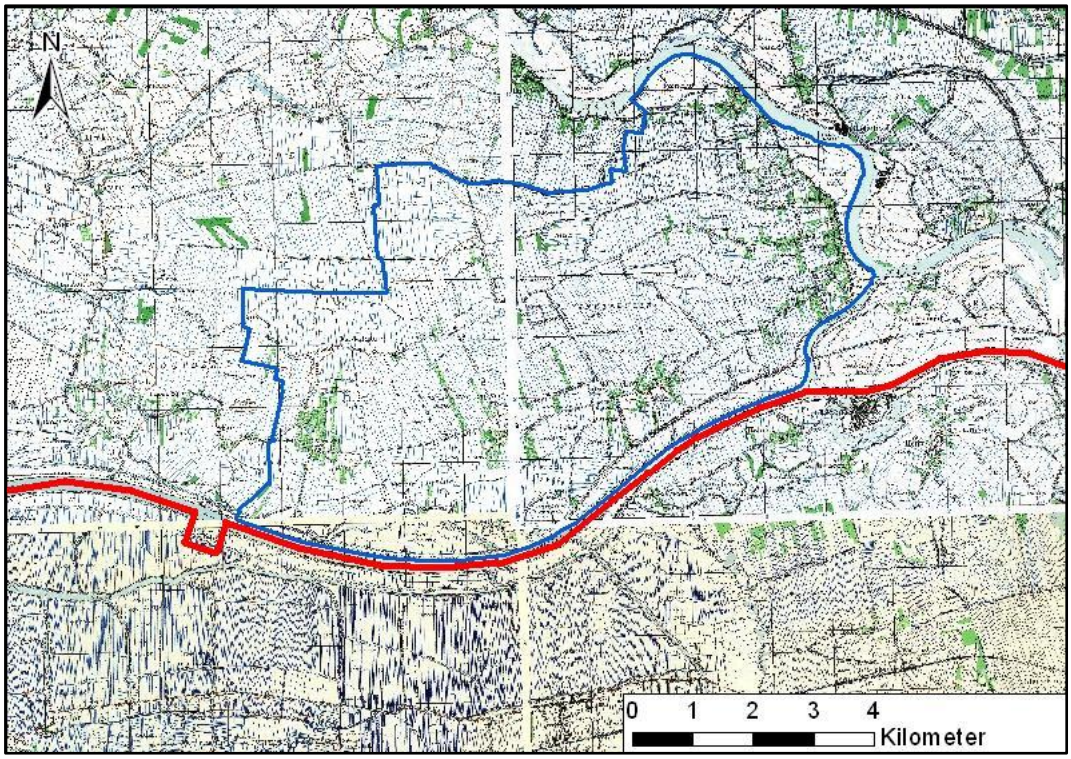

Figuur 6. Loop van de frontlijn tussen 5 november 1944 en 5 mei 1945, met het Duitse Bruggenhoofd bij Kapelsche Veer (tot 1 februari 1945) net ten zuidwesten van de huidige gemeente Aalburg.

Vanaf deze vijfde novemberdag was het statische Maasfront een feit. Enkele dagen eerder al waren de **geallieerde artilleriebeschietingen** op het Land van Heusden en Altena begonnen. Deze hielden de gehele winter aan, vaak op dagelijkse basis. Volgens Van Alphen (in zijn boek *Aalburg in oorlogstijd*,1984) zijn ruw geschat circa 500.000 granaten van allerlei kaliber op het land van Heusden en Altena afgevuurd. Na januari 1945 (na afloop van de strijd om het Duitse bruggenhoofd bij het Kapelsche Veer, zie onder) lijken de beschietingen in hevigheid te zijn afgenomen.[5]

Doelwit van de geallieerde beschietingen was ten eerste het Duitse geschut dat op diverse locaties in de gemeente Aalburg was opgesteld. Dat wisselde vaak van plaats; want zeker zodra het begon te schieten, werd de eigen positie doorgaans spoedig daarna onder vuur genomen.

Behalve het Duitse geschut, waren de doelwitten de waarnemingspunten van de Duitse artillerie: kerktorens en molens. De granaten kwamen echter op grote delen van het grondgebied van de gemeente Aalburg neer, zeker ook in de dorpskernen. Met name de dorpen aan de

[5] Van Alphen, 1984 (104); Van der Aalst, 2003.

zuidrand van de huidige gemeente Aalburg werden tussen november 1944 en mei 1945 grotendeels in puin geschoten. Alleen Veen ontsprong de dans min of meer.

Behalve opstellingen voor geschut, waaronder veldgeschut, mortieren en luchtafweergeschut, liet het Duitse leger diverse loopgraven en mitrailleurstellingen aanleggen in het Land van Heusden en Altena. Zo werden talloze dergelijke objecten in de Bergse Maasdijk gegraven. Ook werden her en der mijnenvelden aangelegd. Flinke stukken polderland werden vanaf 10 november 1944 onder water gezet (geïnundeerd), zo moet Babyloniënbroek in januari 1945 omgeven zijn geweest door water. Zie Figuur 7.

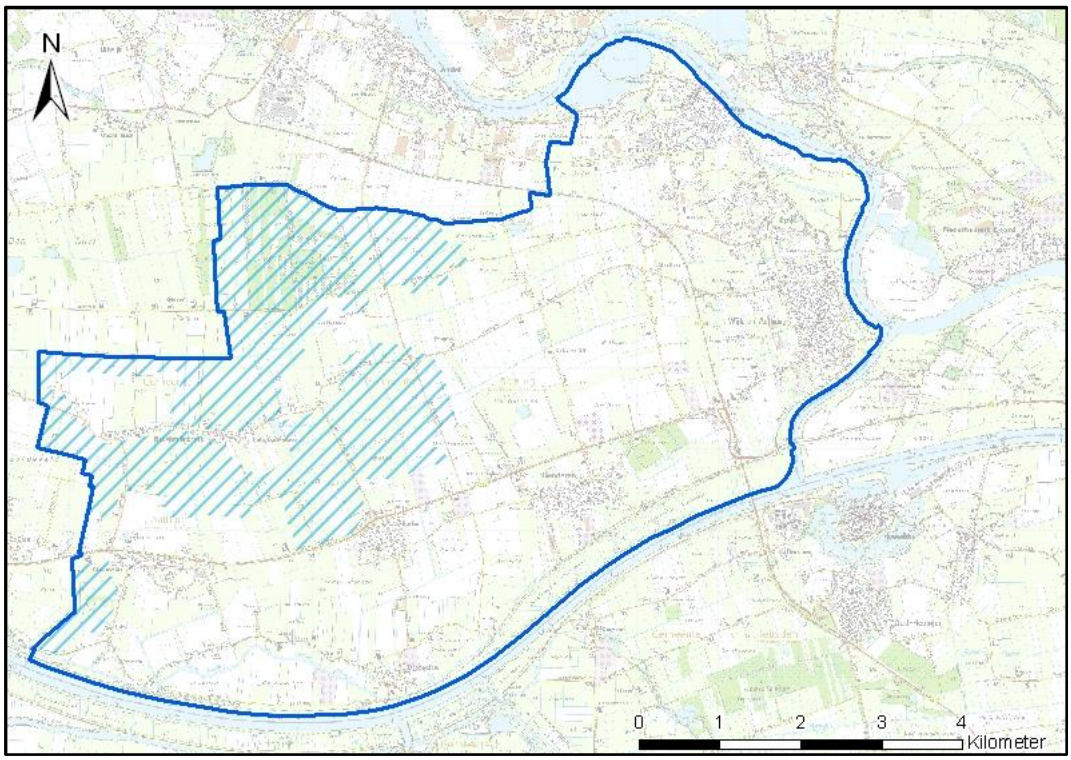

Figuur 7. Inundaties in de winter 1944-45, zoals afgeleid van geallieerde stafkaarten en luchtfoto's.

Begin november 1944 al was een groot gedeelte van het land van Heusden en Altena, voornamelijk voor het terrein dat direct achter de Bergse Maas was gelegen, voor burgers verboden gebied (Sperrgebiet) geworden. De oorlogsomstandigheden zorgden er ook voor dat een deel van de bevolking uit zichzelf wegtrok. De ontruiming van het Land van Heusden en Altena zette zich tussen november en januari steeds verder door, ook vanwege het Duitse aanvalsplan Fall Braun (zie onder).

De laatste inwoners van Babyloniënbroek moesten vertrekken op 27 december 1944; ook in Meeuwen, Eethen, Drongelen, Genderen en het zuidelijkste deel van Wijk mochten zich toen in principe al geen burgers meer bevinden. Wijk en Aalburg en Veen bleven langer bewoond dan de dorpen aan de Bergse Maas; dit had met name noodlottige gevolgen op 5 januari 1945, toen in deze dorpen tientallen doden vielen bij **geallieerde bombardementen op de dorpskernen**.

Alle zeven dorpen in de huidige gemeente Aalburg kregen in de winter 1944-1945 te maken met deze bombardementen. Vermoedelijk met uitzondering van Veen, vormden de dorpskernen zelf hierbij het doelwit: zij worden in de logboeken van de Britse luchtmacht in deze periode beschreven als legeringsplaatsen voor Duitse militairen. Daarnaast was een deel van de bombardementen vermoedelijk bedoeld om waarnemingspunten van de Duitse artillerie (mo-

lens en kerken) te treffen, zoals in het geval van het bombardement in Veen op 5 januari 1945.

De zwaarste bombardementen op de dorpen in de gemeente Aalburg vonden plaats op drie data rond de jaarwisseling 1944-45: **31 december 1944, 1 januari 1945 en 5 januari 1945**. Ze werden uitgevoerd door jachtbommenwerpers van de RAF van het type Spitfire en Typhoon. Deze toestellen konden zijn uitgerust met 1 tot 3 vliegtuigbommen met een gewicht van 250 lb., 500 lb. of 1000 lb., die zij in duikvlucht afwierpen. Daarbij waren zij doorgaans in staat hun doelwit met een redelijke precisiegraad te treffen. Dergelijke luchtaanvallen werden vaak uitgevoerd in combinatie met 'strafings', beschietingen met het 20 mm-boordwapengeschut. Op enkele dorpskernen vonden ook beschietingen met raketten plaats (3 inch-luchtgrondraketten met een gevechtslading van 60 lb.) Deze werden uitgevoerd door Typhoons.

De artilleriebeschietingen en luchtaanvallen op de dorpen ten noorden van de Bergse Maas moeten ook worden gezien in het licht van de strijd om het Duitse bruggenhoofd bij **Kapelsche Veer**, net ten zuidwesten van de huidige gemeentegrens van Aalburg. (Zie Figuur 6.)

De Duitse militaire aanwezigheid in Aalburg nam in de loop van december 1944 namelijk in sterkte toe, in verband met het Duitse aanvalsplan **Fall Braun**. Dit was een beoogde steunoperatie voor het Ardennenoffensief die uiteindelijk nooit doorgang heeft gevonden. De operatie had in de beslissende fase van de Duitse aanval door de Ardennen een tweede front moeten ontketenen in Noord-Brabant. De 711. en de 712. Infanteriedivision en de 6. Fallschirmjägerdivision hadden op drie plaatsen vanuit het Land van Heusden en Altena de Bergse Maas moeten oversteken, en oprukken tot over het Wilhelminakanaal bij Oosterhout en Dongen. Zeer belangrijk in deze plannen was het Duitse bruggenhoofd ten zuiden van het Kapelsche Veer over de Bergse Maas. Van eind december tot eind januari ondernamen Canadese, Poolse en Britse eenheden diverse pogingen het bruggenhoofd op te ruimen. De in het bruggenhoofd aanwezige Duitse militairen boden een zeer felle weerstand. Pas op 31 januari 1945 trokken zij zich terug. Bij de strijd om het Kapelsche Veer zijn aan beide zijden vele tientallen militairen gesneuveld.

De hevigste aanval op het Duitse bruggenhoofd, **operatie Elephant**, (26-31 januari 1945), ging gepaard met zware geallieerde artilleriebeschietingen die ook het grondgebied van de gemeente Aalburg troffen - onder meer ter ondersteuning van Canadese militairen die in kano's de Bergse Maas afzakten om het bruggenhoofd in de rug aan te vallen.

In de winter 1944-1945 vielen in het Land van Heusden en Altena nog enkele Duitse **V1's**. Deze 'vliegende bommen' werden van september 1944 tot april 1945 door de Duitsers afgeschoten vanaf lanceerinrichtingen in Noordoost-Nederland en waren bedoeld om Antwerpen te treffen. Velen kwamen echter voortijdig neer: door technische gebreken of (in de bevrijde delen van het land) omdat zij werden neergehaald door de geallieerde luchtverdediging. Er zijn ten minste vijf V1's gevallen in de gemeente Aalburg.[6]

In de laatste maanden van de oorlog crashte voor zover bekend nog één gevechtsvliegtuig in de gemeente Aalburg: op 25 februari 1945 viel een middelzware RAF-bommenwerper van het type B-25 Mitchell in de Bergse Maas bij Drongelen, na een voortijdig beëindigde bombardementsmissie naar Xanten (D.). De driekoppige bemanning kwam om het leven.

[6] Niet alle locaties zijn achterhaald; dit mede vanwege het gebrek aan verslagen 'vanaf de grond' in de periode dat de V1's vielen; een groot deel van de huidige gemeente Aalburg was toen niet toegankelijk voor burgers.

Figuur 8. Herinnering aan de Duitse militaire aanwezigheid in Eethen: de door Duitse militairen aangebrachte muurtekst 'Glauben, Kämpfen, Siegen' is anno 2012 nog altijd zichtbaar op een gevel van een boerderij aan de Raadhuisstraat.

2.2.4 Na de bevrijding

In de dorpen in de gemeente Aalburg woonden op het moment van de Duitse capitulatie op 5 mei 1945 geen burgers meer, met uitzondering van Veen. Dit dorp had circa 1500 geëvacueerden uit de gemeenten Eethen en Wijk en Aalburg opgenomen. Bij terugkeer in hun dorpen zouden velen van hen deze nauwelijks meer kunnen herkennen.

Direct na de bevrijding bleek het grondgebied van de huidige gemeente Aalburg, en met name het voormalige Sperrgebiet in de gemeente Eethen, bezaaid te liggen met explosieven, zowel landmijnen als blindgangers van door de geallieerde artillerie verschoten projectielen. Om deze reden bleven de dorpen aan de Bergse Maas na 5 mei nog een tijd afgesloten voor burgers, totdat het gros van de explosieven was geruimd. Dit gebeurde vermoedelijk door eenheden van de Binnenlandse Strijdkrachten, mogelijk in samenwerking met geallieerde troepen.

In deze eerste weken na de bevrijding zullen de meeste van de -aan de oppervlakte gelegen- niet gesprongen explosieven in de gemeente Aalburg zijn geruimd. In vele gedeelten van Nederland, en zeker in het frontgebied, was het explosievenprobleem echter zodanig groot dat er over deze eerste explosievenruimingen vermoedelijk nauwelijks iets op structurele wijze kon worden gedocumenteerd. Er zijn bij Saricon dan ook geen archiefstukken bekend waarin de ruimingen in deze periode in detail zijn beschreven.

Deze eerste explosievenruimingen waren erop gericht om zo snel mogelijk weer een vorm van normaal dagelijks leven mogelijk te maken; zij konden niet ten doel hebben om overal een honderd procent garantie te bieden dat gebieden vrij waren van explosieven. Zo schreef de burgemeester van Eethen in november 1945 aan 2-I-2 R.I. (tweede compagnie van het eerste bataljon van het tweede Regiment Infanterie) te Chaam 'dat er in deze gemeente nog enkele

mijnen en een groote hoeveelheid niet afgeschoten of niet ontplofte granaten aanwezig zijn'. En in juni 1946 beleefden de inwoners van Drongelen nog angstige momenten toen een vermoedelijke 500-lb.-vliegtuigbom die in de nabijheid van hun noodwoningen lag, ter plaatse moest worden gedemonteerd.

In juni 1945 werden de dorpen aan de Bergse Maas vrijgegegeven voor burgers en kon het daadwerkelijke opruimen van het door beschietingen en bombardementen veroorzaakte puin daar een aanvang nemen. In de voormalige gemeente Eethen was Babyloniënbroek er nog het beste vanaf gekomen. Met name de dorpskernen van Meeuwen en Drongelen bleken praktisch geheel verwoest door oorlogshandelingen. In Eethen waren 25 woningen, boerderijen en bedrijfspanden verwoest, in Genderen 42, in Drongelen 37, in Meeuwen 56 en in Babyloniënbroek 26. Voor Eethen, Drongelen, Genderen en Meeuwen zou een wederopbouwplan worden ontworpen.

Op diverse plaatsen van door Duitsers gesprongen bruggen werden door geallieerde soldaten baileybruggen aangelegd, waarbij vooral de brug op de plaats van de oude draaibrug over het Heusdens Kanaal in het oog springt; deze baileybrug van het type Caland-Hamilton zou daar tot 2001 blijven liggen. In de loop van 1946 waren de herstelwerkzaamheden aan de Heusdense brug voltooid en kwam deze weer in gebruik.

2.3 LITERATUUR

Saricon heeft ten behoeve van dit vooronderzoek een grote hoeveelheid literatuur bestudeerd. Het betreft zowel algemene literatuur over het verloop van de lucht- en grondoorlog in Nederland en Noord-Brabant, als streekgebonden literatuur over de oorlog in het land van Heusden en Altena en de aldaar gelegen plaatsen.

Voor een overzicht van de geraadpleegde literatuur, zie bijlage 2.

De relevante informatie uit deze werken is opgenomen in deze rapportage, te weten in de paragrafen 2.2 (Verloop van de Tweede Wereldoorlog in Aalburg), 2.15 (verzamelde gegevens militaire aanwezigheid) en 3.2 (overzicht gebeurtenissen).

2.4 STREEKARCHIEF LAND VAN HEUSDEN EN ALTENA

Saricon heeft het Streekarchief Land van Heusden en Altena te Heusden bezocht. Hier berusten de archieven van de (voormalige) gemeenten Wijk en Aalburg, Eethen, Veen, Dussen en Andel, de gemeenten die geheel of gedeeltelijk zijn opgegaan in de gemeente Aalburg. Saricon heeft onderzoek gedaan in de onderstaande archieven, waarbij de drie vetgedrukte archieven voor dit onderzoek het meest relevant zijn:

Toegang	Naam
0002	Gemeente Aalburg 1973-1989
0007	**Gemeente Eethen 1938-1972**
0013	**Gemeente Veen 1934-1972**
0016	**Gemeente Wijk en Aalburg 1934-1972**
0208	Gemeentebestuur Dussen 1852-1941
0226	Gemeentebestuur Op en Neer Andel 1811-1941
0227	Gemeentebestuur Giessen 1811-1941
0275	Gemeente Dussen 1945-1969
0279	Gemeentebestuur Almkerk 1932-1972
0280	Gemeentebestuur Andel 1940-1972
0281	Gemeentebestuur Giessen 1940-1972

NB. Gegevens over explosievenopsporings- en ruimingsacties in de periode na 1989 worden nog bewaard op het gemeentehuis te Wijk en Aalburg. Zie hiervoor paragraaf 2.17.3

Een volledige uitwerking van het archiefonderzoek is, behalve in het overzicht van gebeurtenissen (paragraaf 3.2) opgenomen in de bijlagen. Hieronder volgt alleen een verslag op hoofdlijnen.

Luchtbeschermingsdienst

De luchtbeschermingsdienst was gedurende de Duitse bezetting verantwoordelijk voor het mede organiseren van burgerveiligheid tegen luchtaanvallen, en voor het melden van gebeurtenissen verband houdende met de luchtoorlog, zoals bominslagen en vliegtuigcrashes. Iedere gemeente kende een eigen luchtbeschermingsdienst.

Saricon heeft in de bovengenoemde archieven gezocht naar relevante dossiers van de luchtbeschermingsdiensten van de gemeenten Wijk en Aalburg, Veen en Eethen. Deze zijn niet aangetroffen. Voor zover deze gegevens ooit bestaan hebben, zijn zij kennelijk niet bewaard gebleven.

De kans is overigens groot dat in de periode dat de meeste geallieerde luchtaanvallen in Aalburg hebben plaatsgevonden, november 1944 tot mei 1945, geen functionerende luchtbeschermingsdiensten meer aanwezig waren in de onderzochte gemeenten. De dorpen die vielen onder de gemeente Eethen werden vanaf begin november 1944 steeds verder geëvacueerd, en delen van de huidige gemeente Aalburg bestonden in de winter 1944-1945 uit Sperrgebiet, Duits militair terrein waar ook een luchtbeschermingsdienst niet mocht komen.

In het archief van de gemeente Eethen (toegang 0007, inventarisnummer 157) is wel een serie handgeschreven rapporten van de 'Luchtwacht Eethen' aangetroffen waarin enkele van de Britse luchtaanvallen op het lichtbaken ten noorden van Meeuwen in de jaren 1940-1941 worden beschreven. De relevante gegevens zijn verwerkt in het overzicht gebeurtenissen, zie paragraaf 3.2.

Oorlogsschadeformulieren en schadekaarten

Een groot gedeelte van de huidige gemeente Aalburg was in de periode november 1944-april 1945 direct aan het front gelegen. Dit heeft geleid tot verwoestingen in grote delen van de gemeente. Met name de dorpen langs de Bergse Maas werden getroffen: Drongelen, Eethen, Meeuwen en Genderen. Babyloniënbroek en Wijk en Aalburg werden iets minder zwaar getroffen; Veen kwam in vergelijking met de andere dorpen relatief ongeschonden uit de oorlog. Een in het Brabants Historisch Informatiecentrum (BHIC) aangetroffen document meldt dat in de gemeente Eethen 80 procent van de panden verwoest was, in de gemeente Wijk en Aalburg 30 procent, en in de gemeente Veen 5 procent. Een en ander blijkt ook uit de luchtfotointerpretatie, zie paragraaf 2.16.2.

In de archieven van alle relevante voormalige gemeenten (Andel, Dussen, Eethen, Veen, Wijk en Aalburg) zijn dossiers aangetroffen die **schadekaarten** en **oorlogsschadeformulieren** bevatten.

Voor de gemeenten Andel en Dussen geldt dat de hoeveelheid schadeformulieren en schadekaarten[7] te omvangrijk is om structureel te doorzoeken naar informatie over de percelen in de relatief beperkte gebieden die later zijn opgegaan in de huidige gemeente Aalburg (Zie Figuur 3). Deze gegevens zijn dan ook niet uitgewerkt.

[7] Toegang 0280 (Andel) inv 2, 3, 268; toegang 0275 (Dussen) inv 26, 27, 28, 30.

De beschikbare **schadekaarten** voor Eethen, Veen en Wijk en Aalburg zijn zo veel mogelijk gepositioneerd in GIS; de als mogelijk relevant beoordeelde informatie afkomstig van de kaarten is ingetekend in GIS. Zie Figuur 9 voor een voorbeeld van een schadekaart.

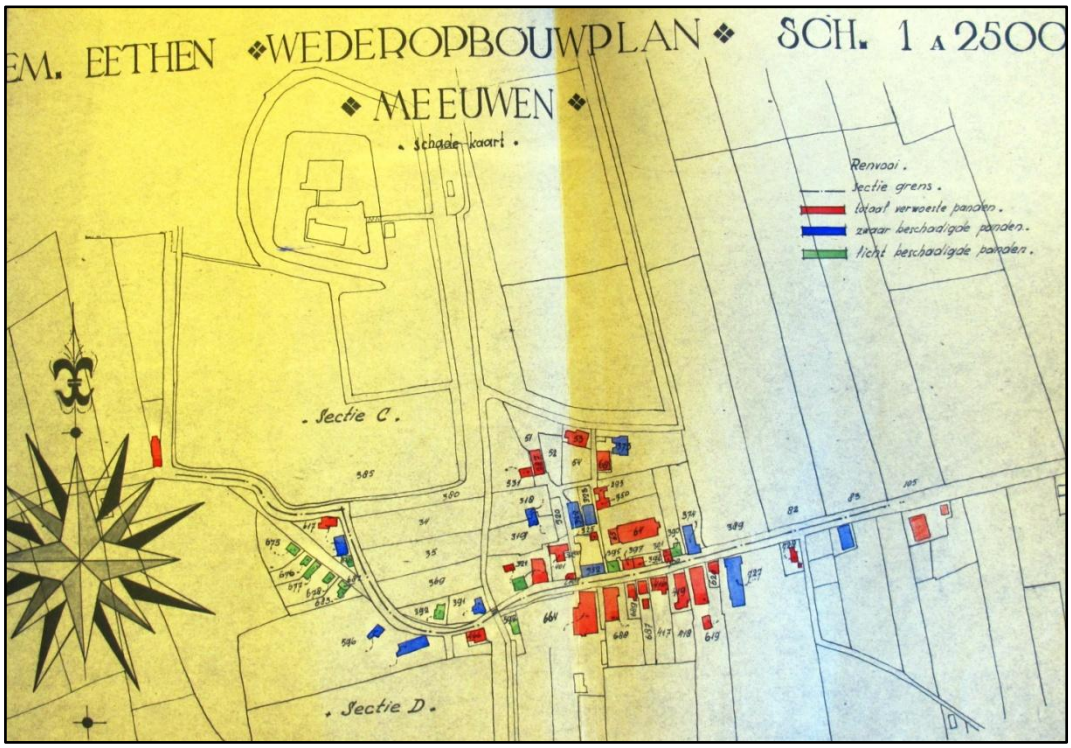

Figuur 9. Schadekaart van Meeuwen. Bron: Streekarchief Land van Heusden en Altena, toegang 7, inv. 6.

De **oorlogsschadeformulieren** zijn formulieren voor het ministerie van Wederopbouw en Volkshuisvesting die moesten worden ingevuld ten behoeve van vergoeding en herstel van oorlogsschade. Deze formulieren geven aan welke adressen oorlogsschade hebben opgelopen, en zouden zodoende kunnen helpen om de locaties van bom- en granaatinslagen mede te bepalen. Als gevolg van de grote verwoestingen die met name in de gemeenten Eethen en Wijk en Aalburg zijn aangericht, betreft het een zeer grote hoeveelheid gegevens. Hierbij gelden diverse kanttekeningen:

- Op veel schadeformulieren wordt geen exacte datum genoemd waarop beschadigingen zijn ontstaan, bijvoorbeeld omdat panden op meerdere data zijn getroffen en/of omdat de eigenaren/bewoners de juiste datum niet kenden aangezien zij geëvacueerd waren. Op deze formulieren wordt dan als schadedatum doorgaans gemeld ‘november 1944-april 1945’;

- De aard van de oorlogsschade is in de meeste gevallen beschreven als ‘granaatvuur’ of ‘granaatinslag’, soms wordt ook gesproken van ‘bominslag’, maar onduidelijk is of daarmee altijd daadwerkelijk op de inslag van een vliegtuigbom wordt gedoeld;

- Bij schade als gevolg van granaat- of bominslag kon het ook gaan om glas- of pannenschade, in welke gevallen de locatie van inslag niet in de directe omgeving van het opgegeven schadeadres hoeft te liggen;

- De adressen waar oorlogsschade is ontstaan, worden in veel gevallen genoemd met een kadastrale aanduiding, in combinatie met een aanduiding in wijk- en perceel-

nummer. Gebruik van adresgegevens bestaande uit een straat- en huisnummer was (althans in de gemeenten Eethen en Wijk en Aalburg) nog niet gangbaar. Dit betekende in dit onderzoek een belangrijke hindernis bij het vaststellen van de gebieden die oorlogsschade hebben opgelopen aan de hand van deze gegevens.

Voor de dorpen in de voormalige gemeente Eethen (Babyloniënbroek, Drongelen, Eethen, Genderen en Meeuwen) is in het archief van de gemeente Eethen (toegang 0007 inv 55) een document aangetroffen waarmee veel van de oude wijknummers konden worden vertaald naar huidige adressen.

In het archief van de gemeente Eethen (toegang 0007 inv 5 t/m 8) is ook divers kaartmateriaal aangetroffen waarop panden die oorlogsschade hebben opgelopen zijn ingetekend.

Aan de hand van deze gegevens, in combinatie met de bovengenoemde schadekaarten voor de voormalige gemeente Eethen, konden diverse gegevens over oorlogsschade worden verwerkt in GIS voor de dorpen Babyloniënbroek, Drongelen, Eethen, Genderen en Meeuwen. Een aanzienlijk deel van de meldingen van oorlogsschade is echter niet herleid tot een locatie in de huidige topografie.

Voor de voormalige gemeenten Veen en Wijk en Aalburg waren überhaupt geen gegevens beschikbaar waarmee oude kadastrale- en wijknummers konden worden vertaald naar locaties in de huidige topografie. Deze konden tot dusver ook niet door de gemeente Aalburg worden aangeleverd.[8]

Dossiers over explosievenvondsten en –ruimingen

Voormalige gemeente Eethen
In het archief van de gemeente Eethen (toegang 0007 inv 218) is nog een reeks relevante gegevens over explosievenruimingen gevonden. Het betreft meldingen van de gemeente Eethen aan de Hulpverleningsdienst van het toenmalige ministerie van Binnenlandse Zaken en aan het EOCKL (een van de voorlopers van de EODD) over aangetroffen explosieven in de periode 1961-1972, met het verzoek deze op te ruimen. Deze gegevens zijn ingetekend in GIS.

Voormalige gemeente Dussen
In het archief van de gemeente Dussen (toegang 0275 inv 587, *Stukken betreffende in de gemeente gevonden explosieven en munitie uit de oorlog 1940-1945, 1945-1980*) zijn opgaven (vergelijkbaar met die uit Eethen) van het aantreffen van munitie in de gemeente Dussen tot in de jaren ’70 gevonden. Deze zijn hieronder weergegeven, voor zover mogelijk relevant voor het huidige grondgebied van de gemeente Aalburg.[9]

- Opgave aantreffen projectielen aan MOD, 14 april 1947: Granaat bij H. de Rooij, Baan A19 te Dussen.

[8] In het Brabants Historisch Informatiecentrum (BHIC) in Den Bosch zijn oude kadastrale nummers in de gemeente Aalburg via de zogeheten Digilegger te vertalen naar nieuwere kadastrale nummers, of zijn adresgegevens bij de oude kadastrale aanduidingen te vinden. Dit is zeer arbeidsintensief werk, dat wegens de grote hoeveelheid aan gegevens over oorlogsschade onvoldoende meerwaarde voor het onderzoek lijkt op te leveren. De informatie in de Digilegger loopt overigens maar tot 1985, eventuele wijzigingen in de nummering na die periode zijn niet te achterhalen.
[9] Alleen verwijzingen met plaatsaanduidingen Noorderveld, Baan, Baansestraat en Hill zijn meegenomen. Niet meegenomen zijn verwijzingen met alleen wijknummers, deze konden niet worden herleid tot plaatsen in de huidige adressering.

- Opgave aantreffen projectielen aan MOD, 16 april 1947: Drie zware mortieren ‘op de Baan alhier nabij de woning van S. Hoevenaren A30’.

- Opgave aantreffen granaat aan MOD, 27 juni 1947, in een perceel haverland achter het perceel A23 van L. Hoevenaren, Baan, Dussen.

- Opgave aan ministerie van Binnenlandse Zaken, 15 september 1947: “Nabij de schuur van den landbouwer C. Donkersloot, wijk A1 te Dussen, Hill, werd een zeer groote granaat aangetroffen.”

- Opgave aan Hulpverleningsdienst, 1950: “Aangifte werd gedaan van het aantreffen van munitie Rommegatsedijk, bij Kanaaldijk nabij Capelseveer, J. van Wijk B210.”

- Opgave aan Hulpverleningsdienst, 25 oktober 1956: 1 granaat gevonden bij H. van Schendel, Noordevelt 1 Dussen.

- Opgave aan Hulpverleningsdienst, 7 januari 1958: 1 granaat en ‘een projectiel’ gevonden bij H. van Schendel, Noordevelt 1 Dussen.

- Opgave aan Hulpverleningsdienst, 22 september 1960: Granaat aangetroffen bij A. Verschure, Baan 17.

- Opgave aan Hulpverleningsdienst, 24 februari 1960: Granaat aangetroffen achter de watermachine ‘Het Zuideveld’.

- Opgave aan Hulpverleningsdienst, 21 januari 1970: granaat aangetroffen bij A. Smits, Meeuwensesteeg 1.

- Opgave aan Explosieven Opruimingsdienst, 7 februari 1972: granaat aangetroffen bij D. Millenaar, Baan 22.

Passim: diverse meldingen Noorder Afwateringskanaal, het Zuide(r)veld en Capelse Veer.

Een brief van de gemeente Dussen aan Nr 1 Netherlands mine clearing coy, Turnhout, van 18 juli 1945, meldt nog: “In deze gemeente liggen langs een strook ten noorden van de Bergsche Maas honderden niet-gedemonteerde landmijnen. Deze strook loopt vanaf de papierfabriek N.V. ‘Maasmond’, tot aan het Kapelscheveer, en bestrijkt een afstand van ongeveer 5 tot 6 km. Bijna geheel de gemeente werd door den vijand geïnundeerd, zoodat zeer veel landbouwgrond voor dit jaar verloren is gegaan.”

Ook in andere documenten van de gemeente Dussen wordt melding gemaakt van mijnen tussen de Maasmond (Keizersveer) en Kapelse Veer.

2.5 STREEKARCHIEF BOMMELERWAARD

Saricon heeft het Streekarchief Bommelerwaard te Zaltbommel bezocht. Hier is het dagboek geraadpleegd van de heer A. Bax, geboren in 1919, die tijdens de Tweede Wereldoorlog woonde in de brugwachterswoning aan de oostzijde van de brug over het Heusdens Kanaal. Zijn vader was brugwachter.

Het betreft inventarisnummers 458-465 van toegang 497 uit het Streekarchief Bommelerwaard. Dit dagboek loopt over de periode september 1944-juni 1945. Bax woonde tot medio januari 1945 in het brugwachtershuis, daarna woonde hij op verschillende plaatsen in de omgeving.

Bax heeft diverse artilleriebeschietingen, crashes van V-wapens en luchtaanvallen in de nabijheid beschreven, waaronder de luchtaanvallen op het schip dat begin september 1944 vast was komen te liggen op circa 70 meter ten noorden van de brug over het Heusdens Kanaal. (Zie Figuur 10.)

De meest relevante van Bax' meldingen zijn verwerkt in het overzicht gebeurtenissen, zie paragraaf 3.2. Een deel van de meldingen is te onduidelijk of te onbetrouwbaar om te verwerken in dit onderzoek.

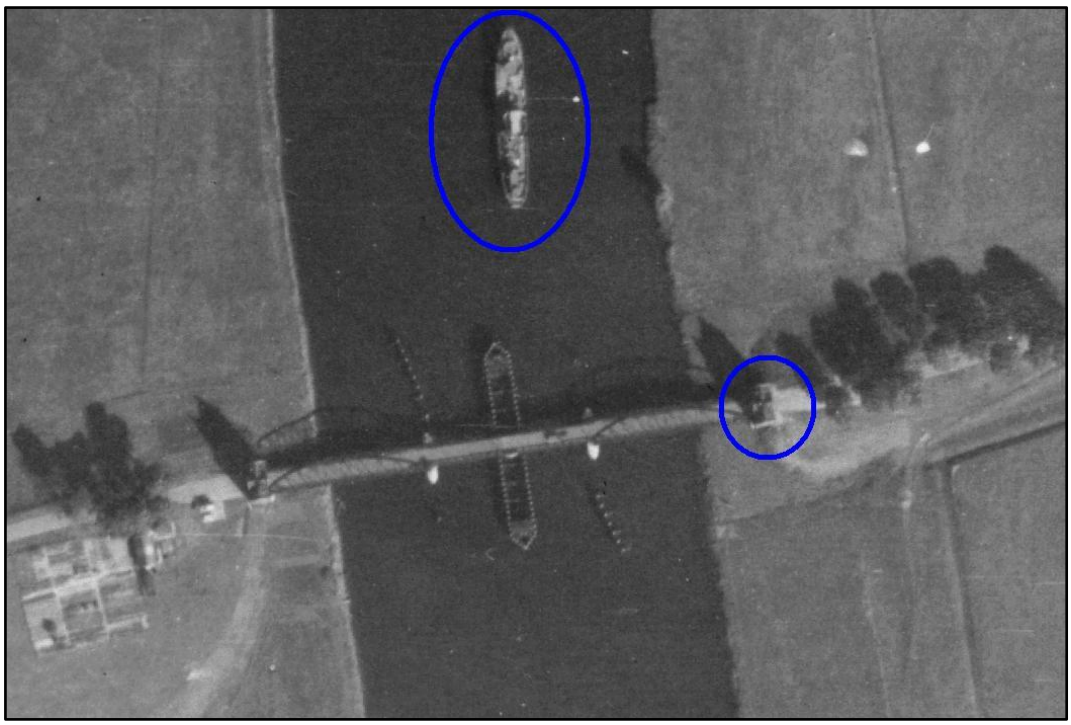

Figuur 10. Draaibrug over het Heusdens Kanaal, 13 september 1944. De brug zou worden opgeblazen in de nacht van 4 op 5 december 1944. Blauw omcirkeld zijn het brugwachtershuis en het schip dat gedurende de winter 1944-1945 diverse malen doelwit was van geallieerde jachtbommenwerpers.

2.6 BRABANTS HISTORISCH INFORMATIECENTRUM

Saricon heeft het Brabants Historisch Informatiecentrum (BHIC) te 's-Hertogenbosch bezocht. Hier berust het archief van het **Militair Gezag in Noord-Brabant, 1944-1946**. Het Militair Gezag vormde in de periode tussen de bevrijding en de herinstallatie van de Nederlandse regering het bevoegd gezag in de in de bevrijde delen van Nederland. Het werkte in deze periode samen met de geallieerde bevrijdingslegers.

Een van de taken van het Militair Gezag was het (mede) coördineren van het ruimen van mijnen en andere explosieven. Ook kende het Militair Gezag een sectie luchtbescherming; in de praktijk ging het daarbij in Noord-Brabant veelal om registratie van crashes van Duitse V-wapens.

In de archieven van het Militair Gezag zijn over bovengenoemde onderwerpen dan ook diverse documenten terug te vinden. Echter, omdat het land van Heusden en Altena in de periode waarin (de meeste) V-wapens op Nederlands grondgebied zijn gevallen (oktober 1944 tot april 1945) nog niet bevrijd was, ontbreken meldingen over inslagen van V-wapens op grondgebied van de gemeente Aalburg.

Aan het hoofd van het Militair Gezag in Noord-Brabant stond een Provinciaal Militaire Commissaris (PMC); het Militair Gezag was verdeeld in verschillende districten. Het Land van Heusden en Altena viel na de bevrijding op 5 mei 1945 onder de District Militaire Commissaris (DMC) 's-Hertogenbosch.

Saricon heeft zowel stukken van de PMC Noord-Brabant als van de DMC 's-Hertogenbosch geraadpleegd. Hieronder volgt de aangetroffen informatie.

<u>Stukken van de Provinciaal Militaire Commissaris (PMC) Noord-Brabant:</u>

Inv	Omschrijving	Inhoud
34	Kaarten oorlogsschade aan woningen, boerderijen, kerken en andere gebouwen, 1945	Alleen algemene overzichten provincie Noord-Brabant
37	Kaarten polders in Land van Altena en Biesbosch, circa 1932 - 1945	Geen informatie relevant voor mogelijke aanwezigheid explosieven.
43	Kaarten verkeerswegen en vernielde bruggen, 1932 - 1944	Heusdense brug aangegeven, maar geen detailinformatie.
44	Kaarten water-, spoor- en verkeerswegen, bruggen en sluizen, circa 1932 - 1945	Geen informatie relevant voor mogelijke aanwezigheid explosieven.
46	Kaarten waterwegen en vernielde sluizen en bruggen in arrondissement 's-Hertogenbosch, 1932 - 1944	Bruggen rond gemeente Aalburg niet aangegeven.
47	Kaarten waterwegen en vernielde sluizen en bruggen in westelijk Brabant, 1932 - 1944	Bruggen rond gemeente Aalburg niet aangegeven.
211	Rapporten over in januari - maart 1945 in Noord-Brabant neergekomen vliegende bommen V1 en V2, 1945	Dit dossier bevat geen relevante informatie omdat het alleen meldingen betreft vanuit in de periode januari-maart 1945 reeds bevrijd gebied.
216	Opruimen mijnen, 1944 - 1945	Geen voor regio Aalburg relevante informatie.
219	Sectie brandweer en luchtbescherming, 1944 - 1945	Geen voor regio Aalburg relevante informatie.
270	Wederopbouw drinkwater-, electriciteits- en gasvoorziening, 1944 - 1945	Geen voor regio Aalburg relevante informatie.
271	Wederopbouw infrastructurele werken, voornamelijk bruggen, 1944 - 1945	Dit dossier bevat een 'rapport 'Land van Heusden en Altena' d.d. 2 juni 1945 dat meldt: "In het zuidelijke gebied [van het land van Heusden en Altena] is de

Inv	Omschrijving	Inhoud
		toestand van de wegen aanmerkelijk slechter [dan in het noorden] en is nog geen verbinding tusschen de dorpen mogelijk door het groote mijnengevaar." Verder een document met toestand van de verschillende gemalen in het land van Heusden en Altena omstreeks 20 mei 1945.
272	Wederopbouw, 1944 - 1945	Dit dossier bevat een document dat vermeldt dat de Eethense Sluis, Broekse Sluis en Meeuwense Sluis, alle aan de 'Rammegatsedijk Drongelen- Dussen gem. Meeuwen', gedurende de bezetting waren vernield.
307	Mijnen en andere explosieven, 1944 - 1945	Dit dossier bevat een ongedateerd document met enkel de tekst: *"Afschrift.* *Gemeente Veen* *Grootestraat bij Nr. 173-171 Sectie A.1361 en A1364 bevinden zich 3 niet geëxplodeerde bommen.* *Aangever burgemeester van Veen."* **NB.** De genoemde adressen komen overeen met een van de getroffen locaties bij het bombardement op Veen van 5 januari 1945. De kans bestaat dat hier wordt gedoeld op blindgangers van dit bombardement. Zie paragraaf 3.2.62.
		Naar opgave van de gemeente Heusden d.d. 20 juli 1945 bevonden zich onder meer nog gevaar opleverende voorwerpen 'nabij de brug over de Bergsche Maas (weg naar Heesbeen, 1e boom rechts van den weg)'.

<u>Stukken van District Militaire Commissaris (DMC) 's-Hertogenbosch:</u>

Inv	Omschrijving	Inhoud
460	Brandweer en luchtbescherming, 1944 - 1945	Geen informatie relevant voor mogelijke aanwezigheid explosieven, alleen voorschriften, algemene correspondentie etc.
461	Opruimen mijnen en opgaven neergekomen V1's en V2's, 1945	Opgave van explosieven in een klein aantal gemeenten in Noord-Brabant, niet in de huidige gemeente Aalburg. Opgave van inslagen V1's en V2's in diverse gemeenten in Noord-Brabant, niet in de huidige gemeente Aalburg.
481	Land van Heusden en Altena, 1945	Nauwelijks informatie relevant voor de mogelijke aanwezigheid explosieven, alleen een document van onbekende afzender aan het Militair Gezag waarop vermeld welke percentages van de gemeenten Veen, Wijk en Aalburg en Eethen tijdens WOII verwoest waren: • Dussen 80% • Eethen 80% • Almkerk 15% • Wijk en Aalburg 30% • Veen 5% • Andel 5% • Giessen 3%

2.7 NEDERLANDS INSTITUUT VOOR OORLOGSDOCUMENTATIE (NIOD)

Saricon heeft twee collecties betreffende de luchtoorlog geraadpleegd die berusten in het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie te Amsterdam. Het betreft de volgende twee collecties:

Toegang	Inventarisnummer
077 Generalkommissariat für das Sicherheitswesen	**1328** Dagberichten van de Befehlshaber der Ordnungspolizei Den Haag betreffende vijandelijke luchtaanvallen, 1940-1941.
216k Departement van Justitie	**23** Luchtbeschermingsdienst Map 82c, 83a, 83b, 83c, 84a, 84b en 84c

De eerste collectie betreft een kleine 2400 meldingen van bominslagen en andere zaken verband houdende met de luchtoorlog uit de periode 31 augustus 1940 - 27 april 1941. In de meeste gevallen wordt overigens alleen de gemeente genoemd waarop de melding betrekking heeft, en wordt de exacte locatie niet vermeld. In deze collectie is een aantal meldingen gevonden die verband houden met de Britse luchtaanvallen op het lichtbaken ten noorden van Meeuwen in 1940-1941. Deze zijn verwerkt in het overzicht gebeurtenissen, paragraaf 3.2.

De tweede collectie betreft een serie mappen met meldingen uit 1943 en 1944 verband houden met de luchtoorlog afkomstig van diverse gemeenten in Nederland. Er is een melding gevonden over een vliegtuigcrash op 11 november 1943. Deze is verwerkt in het overzicht gebeurtenissen, paragraaf 3.2.

2.8 NEDERLANDS INSTITUUT VOOR MILITAIRE HISTORIE (NIMH)

Saricon heeft het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) te Den Haag bezocht. Het NIMH beheert diverse collecties met documentatie over Nederlandse militaire geschiedenis.

2.8.1 Collectie 575

Saricon raadpleegt in het NIMH ten behoeve van zijn vooronderzoeken normaliter de collectie 575, *Duitse verdedigingswerken en inundaties van Nederlands grondgebied in de oorlog en rapporten van militaire aard vanuit bezet Nederland aan het Bureau Inlichtingen Londen 1940-1945*. Deze collectie bestaat uit inlichtingenrapporten, plattegronden en verordeningen van de Duitse bezettingsmacht en van het Nederlandse verzet.

Met name de door verzetsgroeperingen opgemaakte kaarten waarop Duitse verdedigingswerken zijn aangegeven, kunnen relevante informatie bevatten.

Wegens een digitaliseringsproject was de collectie ten tijde van de uitvoering van dit vooronderzoek gesloten. De collectie kon daarom niet worden geraadpleegd.

Voor vrijwel het gehele grondgebied van de gemeente Aalburg zijn echter zogenoemde Defence Overprints beschikbaar, via het boek van D.L. Roitero, *Fall Braun. De strijd om Kapelse Veer*. Ook hierop zijn Duitse verdedigingswerken in de gemeente Aalburg aangegeven, althans voor zover het bestaan daarvan bekend was bij de geallieerde inlichtingenafdelingen.

Naar inzicht van Saricon is met deze Defence Overprints het gemis aan gegevens uit de collectie 575 meer dan ondervangen. Zie paragraaf 2.15.2.

2.8.2 Collecties Koninklijke Luchtmacht

Saricon heeft in het NIMH een vijftal collecties geraadpleegd die zijn opgebouwd en beheerd door de Koninklijke Luchtmacht. Het betreft de volgende collecties:

- 708 Luchtoorlog 1940-1945;
- 709 De Bruin;
- 795 Hey;
- 798 Vliegtuigcrashes 1940-1945;
- 800 De Haan.

Deze collecties bevatten uit diverse bronnen verzamelde documenten over met name **vliegtuigcrashes** op Nederlands grondgebied in de periode 1940-1945.

Op basis van informatie in deze (en andere) collecties is in 2008 het *verliesregister* van de Studiegroep Luchtoorlog 1939-1945 (SGLO) samengesteld. Dit register betreft een in verregaande mate correct en volledig overzicht van de crashes van militaire vliegtuigen die in de Tweede Wereldoorlog op Nederlands grondgebied hebben plaatsgevonden.

In het verliesregister ontbreekt echter detailinformatie over individuele vliegtuigcrashes die in de bovengenoemde collecties wel is te achterhalen. Daarom zijn deze collecties geraadpleegd. De detailinformatie waarnaar is gezocht, betreft de exacte crashlocatie, en in het geval van crashes van (jacht)bommenwerpers, gegevens op basis waarvan de kans op een eventueel nog aanwezige bommenlading kan worden ingeschat.

NB. De collectie 795 (Hey) bevat alleen gegevens over crashes van toestellen van de Amerikaanse luchtmacht (USAAF). De collectie 800 (De Haan) bevat alleen gegevens over crashes van toestellen van de Britse luchtmacht (RAF). Collectie 709 (De Bruin) bevatte getuige de inventaris geen voor de gemeente Aalburg relevante stukken.

Saricon heeft gebruikgemaakt van het SGLO-verliesregister als startpunt voor de zoekactie. Over crashes die niet in het register zijn opgenomen is dus in principe niet naar aanvullende informatie gezocht. Ook crashes waarvan de locatieverwijzing in het SGLO-register duidelijk maakt dat deze niet op grondgebied van de gemeente Aalburg hebben plaatsgevonden, zijn niet nader uitgezocht.

Over de onderstaande crashes is in bovengenoemde collecties naar nadere informatie gezocht:

Datum	Tijd	Locatie	Toestel (incl serie- of Werkenr.)	Eenheid en eerste vlieger	Luchtmacht
11 mei 1940	?	Almkerk	Messerschmitt Bf109E-3	4./JG27; Lt. L. Scheffler	Luftwaffe
14 mei 1940	05.30u	Genderen, Groenesteeg	Henschel Hs 126	?	Luftwaffe
14 maart 1942	22.15u	Heusden	Messerschmitt Bf 110E-1; 4310	3./NJG 1; Oblt L. Schmitz	Luftwaffe
31 juli 1942	?	Andel	Messerschmitt Bf 210A-1; 063	Erp. Kdo./210; Uffz H. Bolton	Luftwaffe
14 juli 1943	02.00u	Genderen (6 km ten noordnoordoosten van Waalwijk)	Halifax V; DK257	428 Sqn; F/Lt D.S. Morgan	RCAF
19 augustus 1943	19.30u	Eethen (noordelijk	Focke Wulf Fw	1./JG 26; Lt.	Luftwaffe

Datum	Tijd	Locatie	Toestel (incl serie- of Werkenr.)	Eenheid en eerste vlieger	Luchtmacht
		van Waalwijk)	190A-5; 1091	L. Altmann	
22 september 1943	01.15u	Dussen	Dornier Do 217M-1; 56049	9./KG 2; Uffz R. Sachs	Luftwaffe
11 november 1943	14.45u	Eethen-Waspik	B-17F; 42-30795	385 BG/ 548 BS; 1st Lt. J.P.McGowan	USAAF
4 februari 1944	?	Meeuwen-Eethen (Noord-Brabant)	Focke Wulf Fw 190A-7; 642532	I/JG 26	Luftwaffe
6 juni 1944	02.32u	Hank-Dussen (bij Bergse Maas)	Mosquito VI; NS950	515 Sqn; S/Ldr J.L. Shaw	RAF
21 juli 1944	01.42u	Molendijk (gemeente Wijk en Aalburg)	Halifax III; MZ312	10 Sqn; F/O A.H.G. Bond	RAF
13 oktober 1944	17.35u	Heusden (buurt van)	Typhoon IB; MN921	197 Sqn; F/O W.B.T.Smiley	RAF
9 december 1944	08.40u	Almkerk	Typhoon IB; MN150	609 Sqn; F/Sgt R.J. Parthoens	RAF
31 december 1944	?	Giessen	Messerschmitt Bf 109	Gfr. G. Letscher	Luftwaffe
25 februari 1945	09.45u	Eethen-Drongelen (in Bergse Maas)	B-25 Mitchell III; HD390	98 Sqn; F/O D.H. Fenner	RAF

De aangetroffen detailinformatie over individuele vliegtuigcrashes op grondgebied van de gemeente Aalburg of anderszins relevant, is opgenomen in het overzicht gebeurtenissen, zie paragraaf 3.2.

2.9 NATIONAAL ARCHIEF

Saricon heeft het Nationaal Archief te Den Haag geraadpleegd. Het volgende dossier is ingezien:

Toegang	Inventarisnummer
2.04.53.15 Inspectie Bescherming Bevolking Luchtaanvallen	78 Meldingen en processen-verbaal ontvangen van gemeenten over geallieerde luchtactiviteiten, 1940-1941, Noord-Brabant

In dit dossier zijn geen meldingen relevant voor de gemeente Aalburg aangetroffen.

2.10 EXPLOSIEVEN OPRUIMINGSDIENST DEFENSIE (EODD)

Saricon heeft twee collecties geraadpleegd afkomstig uit het archief van de Explosieven Opruimngsdienst Defensie en haar voorgangers, de collectie ruimrapporten en de collectie mijnenvelddocumentatie.

Voor de collectie ruimrapporten wordt hier verwezen naar paragraaf 2.17.1. Over de collectie mijnenveldkaarten het volgende:

Kort na de Tweede Wereldoorlog is een inventarisatie gemaakt van alle bekende en vermoedelijke mijnenvelden in Nederland. De Commandant van de Mijn- en Munitie Opruimingsdienst (MMOD) verklaarde op 1 juni 1946 dat er op Nederlands grondgebied zo'n 5.400 mijnenvelden waren gekarteerd en dat nog ongeveer 900 mijnenvelden gekarteerd moesten worden. In de jaren direct na de oorlog zijn de, zowel door Duitse als Geallieerde eenheden gelegde, mijnenvelden opgeruimd. Hierbij zijn meer dan 1,3 miljoen landmijnen geruimd.

De rapporten verschaffen informatie over het leggen en het ruimen van de mijnenvelden. Uit de ruimrapporten blijkt dat niet in alle gevallen alle gelegde landmijnen zijn aangetroffen.

Tegenwoordig is de collectie mijnenvelden en op landmijnen verdachte gebieden ondergebracht bij de EODD, die beschikt over een zoeksleutel op de collectie. Saricon heeft bij de EODD een aanvraag gedaan en informatie aangeleverd gekregen over **vijf** locaties op grondgebied van de gemeente Aalburg. Zie Figuur 11.

NB. Van belang is te melden, dat voor een gebied dat zo lang in het frontgebied heeft gelegen als het grondgebied van de gemeente Aalburg, bij uitstek geldt dat de kans aanwezig is dat niet-geregistreerde mijnenvelden aanwezig zijn geweest.

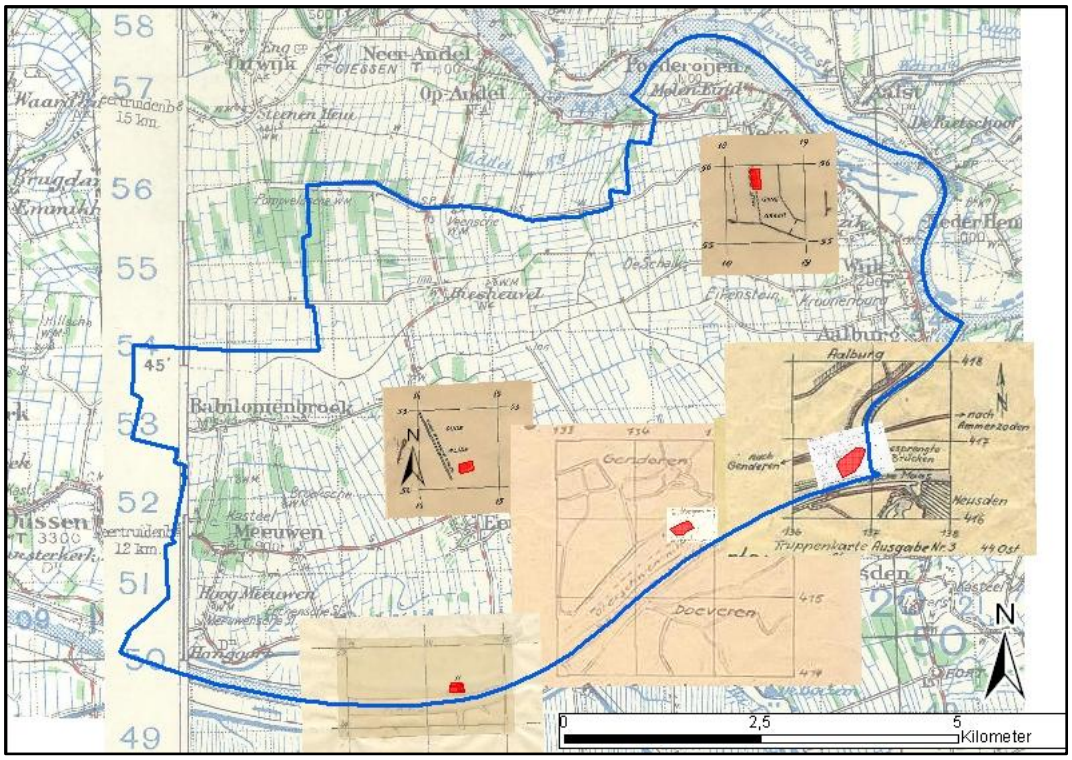

Figuur 11. Gepositioneerde mijnenveldkaarten uit collectie EODD, met vijf gekarteerde mijnenvelden en/of op mijnen afgezochte gebieden in rood aangegeven.

Hieronder volgt de informatie uit de door de EODD aangeleverde informatie over de verschil-lende mijnenvelden:

Uiterwaarden Drongelen
Over de mijnen in de uiterwaarden van Drongelen (zie Figuur 12) zijn twee documenten beschikbaar. Ze geven elk een iets andere locatie van het mijnenveld.

Beide documenten zijn ongedateerd. Het eerste document meldt dat het mijnenveld de naam Edelweiss had en het nummer 10SW/23G. Het is gelegd op 4 november 1944 en bestond uit 96 stuks Tellerminen-42. Het document vermeldt: “On the 24th of October 1945 minefield no 10 SW/23 (Edelweiss) was checked, but no mines were found. We are convinced that the field is clear.” Het tweede document meldt dat het mijnenveld, nummer 10SW/11G, is ‘opgeruimd door onbekenden’ en biedt verder geen aanvullende informatie.

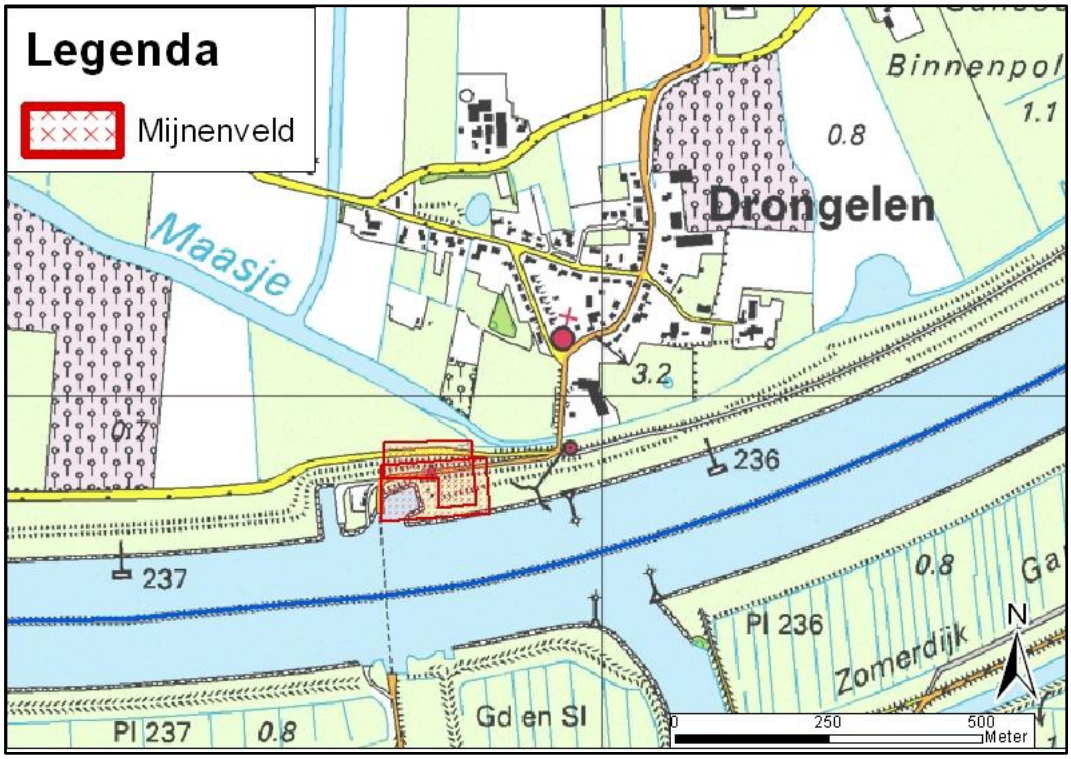

Figuur 12. Locaties van mijnenvelden bij Drongelen volgens collectie EODD.

Kromme Nol
Ten zuiden van de Kromme Nol in de Heesbeense Uiterwaard was een mijnenveld gelegen. De verschillende documenten vermelden elk een iets andere locatie van het mijnenveld. Zie Figuur 13. Vermoedelijk is de meest smalle vorm de juiste locatie en betreft de ruimere vorm een schetsmatige weergave van dezelfde plaats.

Uit de documenten blijkt, dat het mijnenveld Friedrich, nummer 10 NE/45 of 10NE/13G, op 16 maart 1945 gelegd is, en bestond uit vier T-mijnen van Engelse makelij (met ontsteker ZZ 35), en drie vliegtuigbommen van 55 kilogram.

Op 21 juni 1945 werden geruimd: drie T-mijnen van Engelse makelij en drie vliegtuigbommen van 55 kilogram. Verder was een krater aanwezig, de vermoedelijke verklaring voor de ontbrekende T-mijn.

Op 26 oktober 1945 werd nog eens op de locatie gezocht, maar werd niets gevonden.

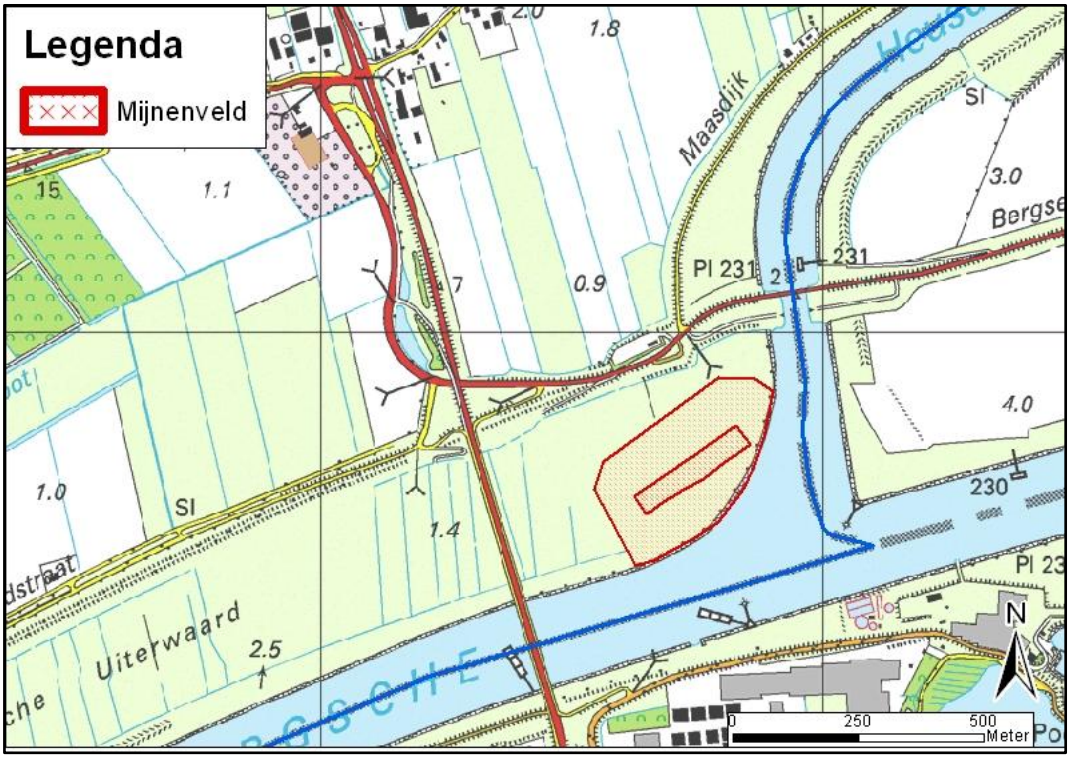

Figuur 13. Locaties van mijnenvelden bij Kromme Nol volgens collectie EODD.

Heesbeense Uiterwaard Genderen
In de Heesbeense Uiterwaard ten zuiden van Genderen was een mijnenveld gelegen. De verschillende documenten vermelden elk een iets andere locatie van het mijnenveld. Zie Figuur 14. Vermoedelijk is de meest smalle vorm de juiste locatie en betreft de ruimere vorm een schetsmatige weergave van dezelfde plaats.

Het mijnenveld 'Rose', 10NE/14G, werd op 3 december 1944 gelegd en bestond uit 30 stuks T-Minen-42 (ontsteker Zunder 42) en 80 stuks Schü-Minen (ontsteker Zugzünder 42).

Het mijnenveld werd op 21 juni 1945 geruimd. Bij deze ruiming werden 25 stuks Schü-Minen geruimd. Over de ontbrekende 30 stuks T-Minen en 55 stuks Schüh-Minen werd door de (uit Duitse krijgsgevangenen bestaande) ruimploeg gemeld: "Am 30-12-44 wurde eine Gasse geschaffen. Sämtliche Löcher sind noch erkennbar."

Op 26 oktober 1945 werd nogmaals op de locatie gezocht. Toen werd 1 antitankmijn-35 geruimd.

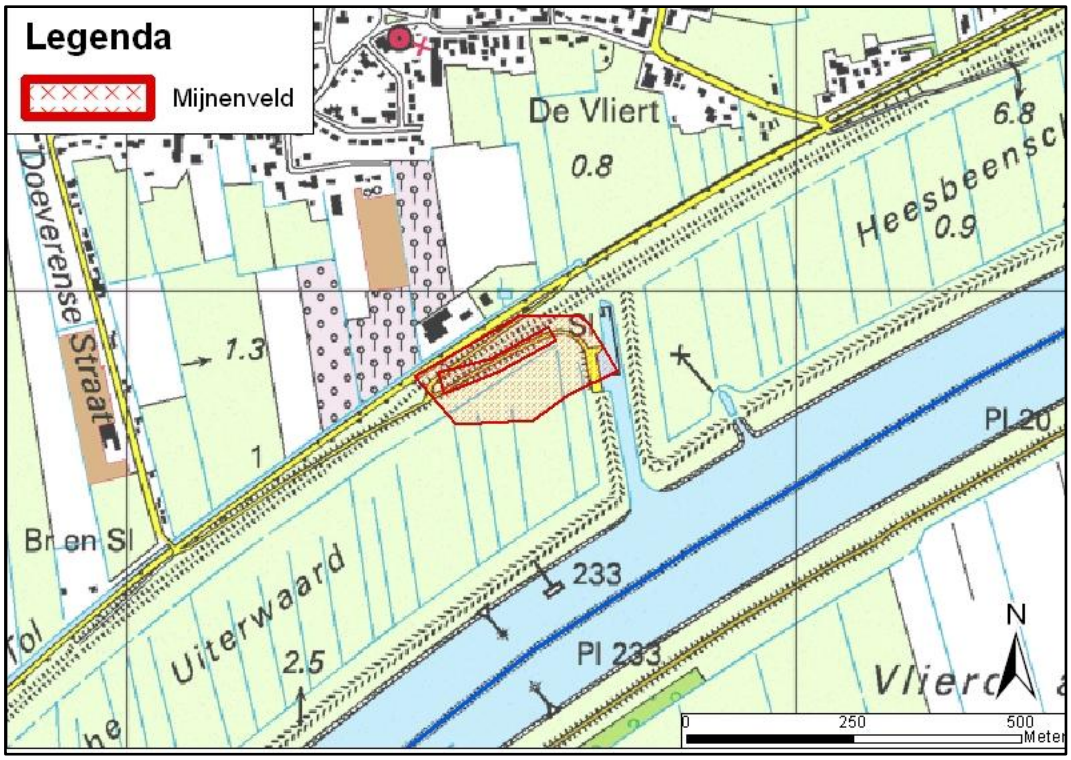

Figuur 14. Locaties van mijnenvelden Heesbeense Uiterwaard volgens collectie EODD.

Eethen
In de collectie van de EODD is een locatie aangegeven ten noorden van Eethen, waarvan onduidelijk is of er een mijnenveld heeft gelegen. De locatie is weergegeven in Figuur 15.

Volgens de beschikbare documenten is hier op 13 juni 1947 gezocht naar aanleiding van een opgave in een brief aan de Mijn- en Munitie Opruimingsdienst van 8 maart 1946. ("Betreft: opgave brief 1545 RU d.d. 8-3-46 perceel van Joh. Hieter te Eethen"). Op de locatie werden granaten geruimd. In het document staat achter de zin 'aantal en type van opgeruimde mijnen': *"2 granaten*. Onduidelijk is of hiermee is bedoeld dat twee granaten van onbekend kaliber zijn geruimd, of dat een onbekend aantal granaten van het kaliber 2 inch is geruimd.

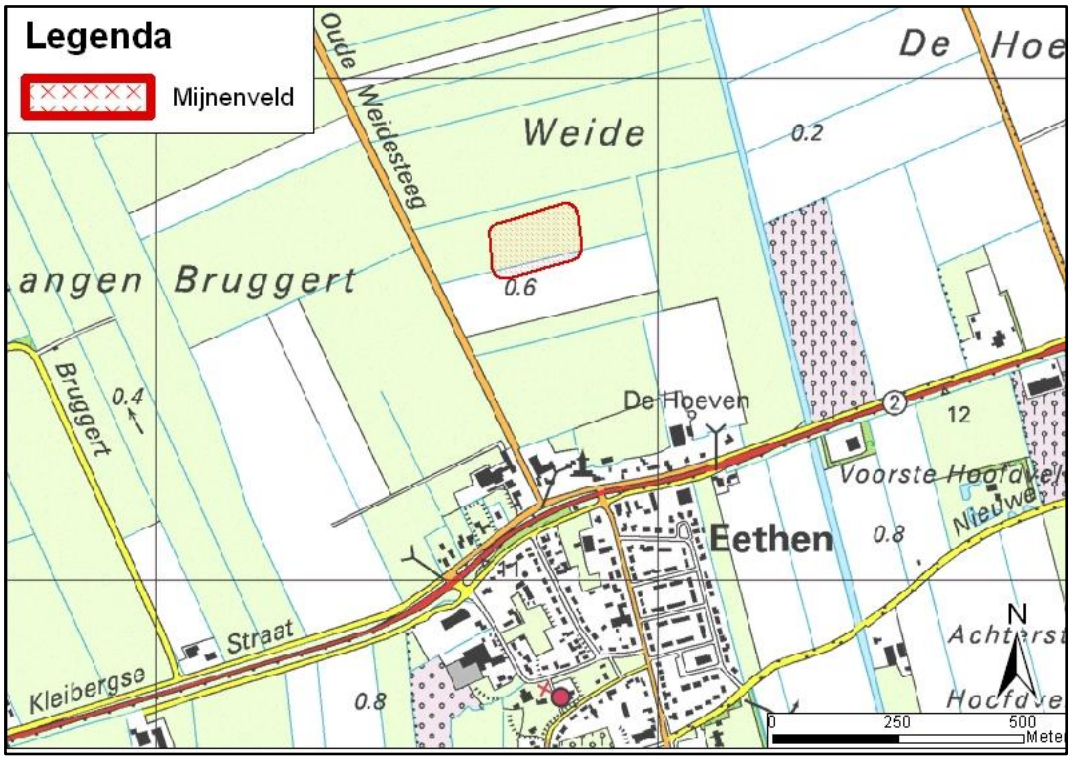

Figuur 15. Locatie vermeend mijnenveld bij Eethen volgens collectie EODD.

Veen
In de collectie van de EODD is een locatie aangegeven aan de Groenesteeg (nu Groeneweg) te Veen, waarvan onduidelijk is of er een mijnenveld heeft gelegen. De locatie is weergegeven in Figuur 16.

Volgens de beschikbare documenten is hier op 4 juni 1947 gezocht naar aanleiding van een opgave in brieven aan de Mijn- en Munitie Opruimingsdienst van 2 en 21 mei 1947. Op de locatie werd 1 Richelmine-43 geruimd. Vermeld is: “Deze Richelmijn werd gevonden in een sloot.”

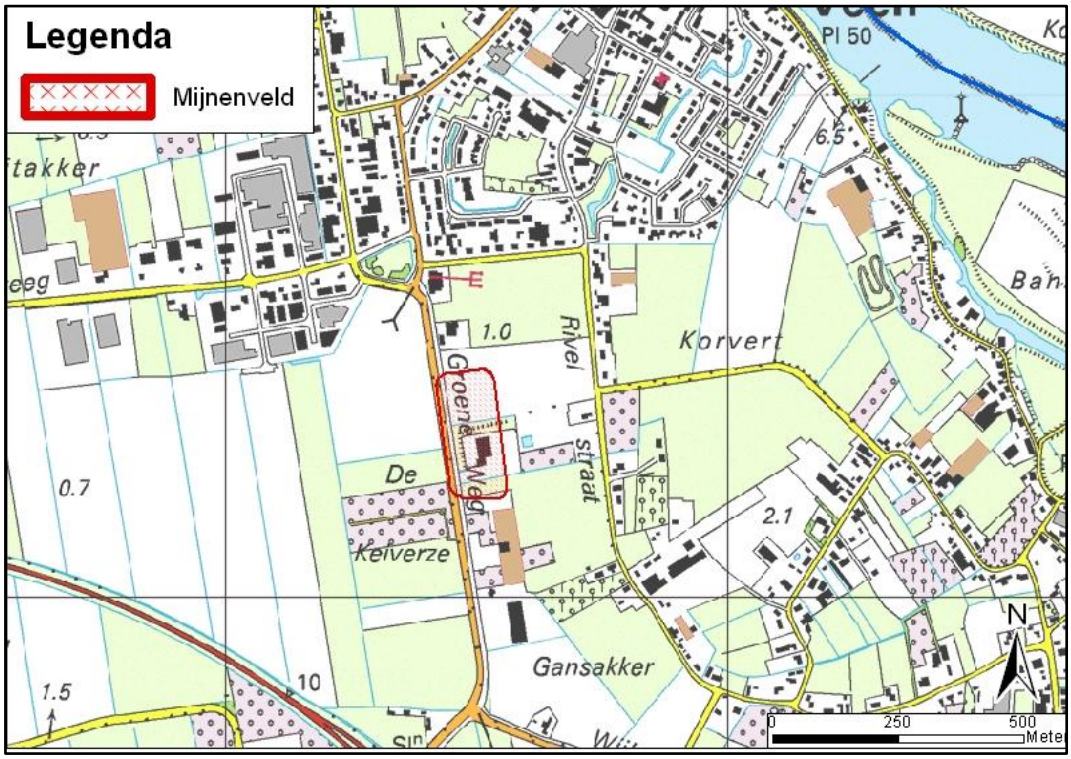

Figuur 16. Locatie vermeend mijnenveld bij Veen volgens collectie EODD.

2.11 Semistatische Archiefdiensten Defensie

Saricon heeft het archief van de Mijn- en Munitie Opruiminsgdienst geraadpleegd, dat berust bij de Semistatische Archiefdiensten van het ministerie van Defensie te Rijswijk.

De MMOD was in de periode direct na de Tweede Wereldoorlog in Nederland verantwoordelijk voor het opruimen van mijnen en achtergelaten munitie. Het archief bestaat uit meldingen, kaarten, plattegronden en ruimingrapporten uit diverse Nederlandse gemeenten uit de periode 1945-1947.

Saricon heeft gegevens geraadpleegd afkomstig van de volgende (voormalige) gemeenten:

- Andel;
- Dussen;
- Eethen;
- Veen;
- Wijk en Aalburg.

De gegevens van Dussen betreffen deels dezelfde informatie als is aangetroffen in het BHIC en/of informatie die niet relevant is voor de gemeente Aalburg.

De gegevens van Andel bevatten alleen meldingen waarin ligplaatsen van explosieven worden beschreven aan de hand van oude wijknummers, die door Saricon niet zijn herleid tot locaties in de huidige topografie.

De gegevens van Eethen, Veen en Wijk en Aalburg zijn hieronder weergegeven.

Map	Inhoud	NB
Eethen	Op onbekende datum (vermoedelijk juni of juli 1946) schreef de Mijnopruimingsdienst aan de burgemeester van Eethen, naar aanleiding van diens opgave van 24 augustus 1945: “Naar aanleiding van uw brieven, betreffende opruiming mijnen, munitie enz. in uw gemeente, delen wij u mede, dat voor zoover ons bekend, dit thans is opgeruimd met ingang van 21 juni 19[46]”	De bedoelde opgave van de burgemeester van Eethen is niet in de voor dit onderzoek geraadpleegde archieven teruggevonden.
	In 1945-46 werd door de gemeente Eethen en de Mijnopruimingsdienst gecorrespondeerd naar aanleiding van de vermeende aanwezigheid van mijnen ‘in de uiterwaarden te Eethen’, ‘aan de noordelijke rivieroever nabij de vaste brug te Heusden’. Het zou gaan om een vijftal mijnen ‘gelegen op ongeveer 150 meter ten oosten van de vaste brug bij Heusden in de Uiterwaarden’, die in februari 1946 onder water stonden. Op 1 juli 1946 schreef de Mijnopruimingsdienst aan de burgemeester van Eethen: “Naar aanleiding van uw brief, d.d. 18 februari 1946, is ter plaatse een onderzoek ingesteld. Dit waren echter geen mijnen, doch rookbussen. Op 26 juni zijn deze projectielen opgeruimd.”	In paragraaf 2.10, mijnenvelden EODD, is beschreven dat volgens de collectie van de EODD ten zuiden van de Kromme Nol in de Heesbeense Uiterwaard het mijnenveld Friedrich was gelegen. Zie Figuur 13. De restanten van dit mijnenveld werden op 21 juni 1945 geruimd. Deze locatie lijkt niet overeen te komen met de hiernaast bedoelde locatie.

Map	Inhoud	NB
Wijk en Aalburg / Veen	De burgemeester van Wijk en Aalburg en Veen schreef op 3 juli 1945: [Cursiveringen betreffen op het document gemaakte aantekeningen in pen/potlood.] “Ter voldoening aan uw schrijven d.d. 23 juni 1945 bericht ik u, dat in deze gemeente mijnen aanwezig zijn nabij het veer Aalburg-Heusden *(201531?)*, terwijl zich een depôt van mijnen bevindt achter het raadhuis te Wijk *(203545)*. In de gemeente Veen *(186568)* ligt nabij de kerk een onontplofte bom van groot kaliber.” *Afgedaan 5 Cie Genie.*	Met ‘het veer Aalburg-Heusden’ is vermoedelijk de veerpont tussen Aalburg en Nederhemert-Zuid bedoeld; de aantekening ‘201531?’ komt overigens niet overeen met deze locatie. In deze omgeving zijn volgens de collectie van de EODD geen bekende mijnenvelden aanwezig geweest. Zie ook Figuur 18. De bom nabij de kerk in Veen betreft vermoedelijk een blindganger van het bombardement met 1.000-ponders van 5 januari 1945. Zie hiervoor paragraaf 3.2.62
	Over opruiming explosieven 10 NE/7, MR 186568 + 203545, sheet 10 NE series no Gs[5?]4427 **Datum van opruiming**: 12 en 13 november 1945. **Door**: 5 Comp. Genie **Geruimd**: 25 granaten; 8 pantservuisten; 11 handgranaten; 1 pantserschrik. “Gewerkt volgens burgeropgaven in de gemeentes Wijk-Aalburg en Veen.”	Deze coördinaten komen overeen met de locaties van de gemeentehuizen van Veen en Wijk en Aalburg, het zijn vermoedelijk niet de locaties van aantreffen van explosieven.

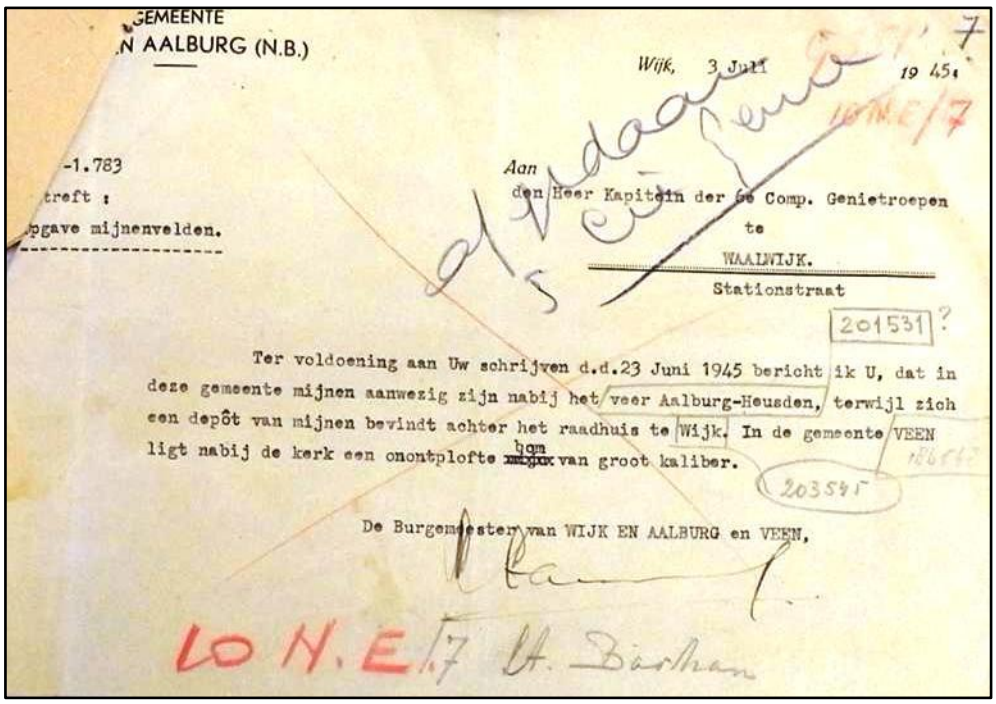
GEMEENTE
N AALBURG (N.B.)

Wijk, 3 Juli 19 45.

-1.783
treft :
pgave mijnenvelden.

Aan
den Heer Kapitein der 5e Comp. Genietroepen
te
WAALWIJK.
Stationstraat

201531 ?

Ter voldoening aan Uw schrijven d.d.23 Juni 1945 bericht ik U, dat in deze gemeente mijnen aanwezig zijn nabij het veer Aalburg-Heusden, terwijl zich een depôt van mijnen bevindt achter het raadhuis te Wijk. In de gemeente VEEN ligt nabij de kerk een onontplofte bom van groot kaliber.

203545

De Burgemeester van WIJK EN AALBURG en VEEN,

LO N.E 1.7 H. Barhan

Figuur 17. Voorbeeld van een melding uit het archief van de MMOD, melding burgemeester Wijk en Aalburg en Veen, 3 juli 1945.

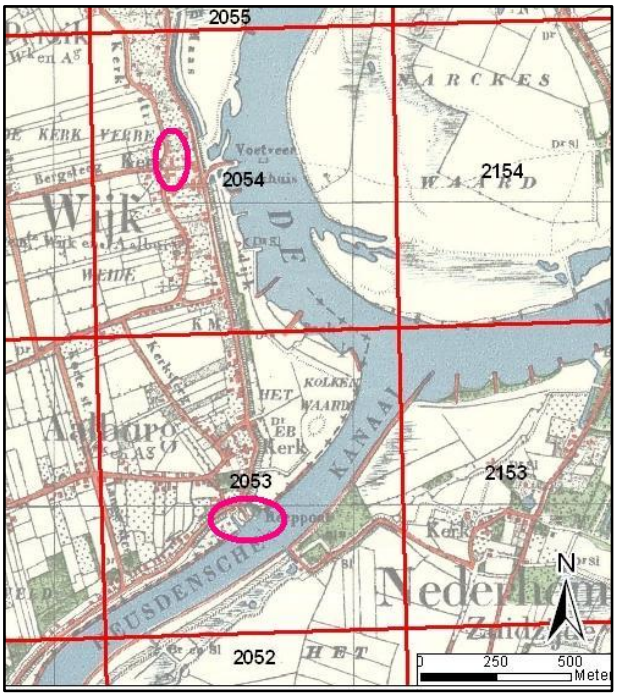

Figuur 18. Locaties waar mijnen aanwezig zouden zijn geweest volgens collectie MMOD (in het geval van het gemeentehuis van Wijk en Aalburg in een depot), bij benadering aangegeven op een stafkaart uit WOII met paarse ovalen. De rode lijnen zijn de grids volgens het Nord de Guerre-coördinatenstelsel.

2.12 COLLECTIE STAFKAARTEN KADASTER

Saricon heeft de collectie stafkaarten van het Kadaster te Zwolle geraadpleegd. Deze collectie bevat diverse stafkaarten die gedurende de Tweede Wereldoorlog door de Duitse en geallieerde legers werden gebruikt.

Saricon heeft drie verschillende series stafkaarten verworven. In totaal gaat het om tien stafkaarten, om steeds een volledige dekking van het grondgebied van de gemeente Aalburg te verkrijgen:

Holland 1: 25.000, 1943-1944
Kaartbladen

- 10 NE Heusden;
- 10 SE Drunen;
- 10 SW Oosterhout;
- 10 NW Almkerk.

Holland 1: 100.000, 1943-1944
Kaartbladen

- 04 Rotterdam;
- 05 ’s-Hertogenbosch.

Sonderausgabe Niederlande 1: 25.000, 1940
Kaartbladen

- 548 Gorinchem;
- 549 Heusden;
- 585 ’s-Gravenmoer;
- 586 Loon op Zand.

De kaarten zijn gepositioneerd in GIS. Zie Figuur 19, Figuur 20 en Figuur 21.

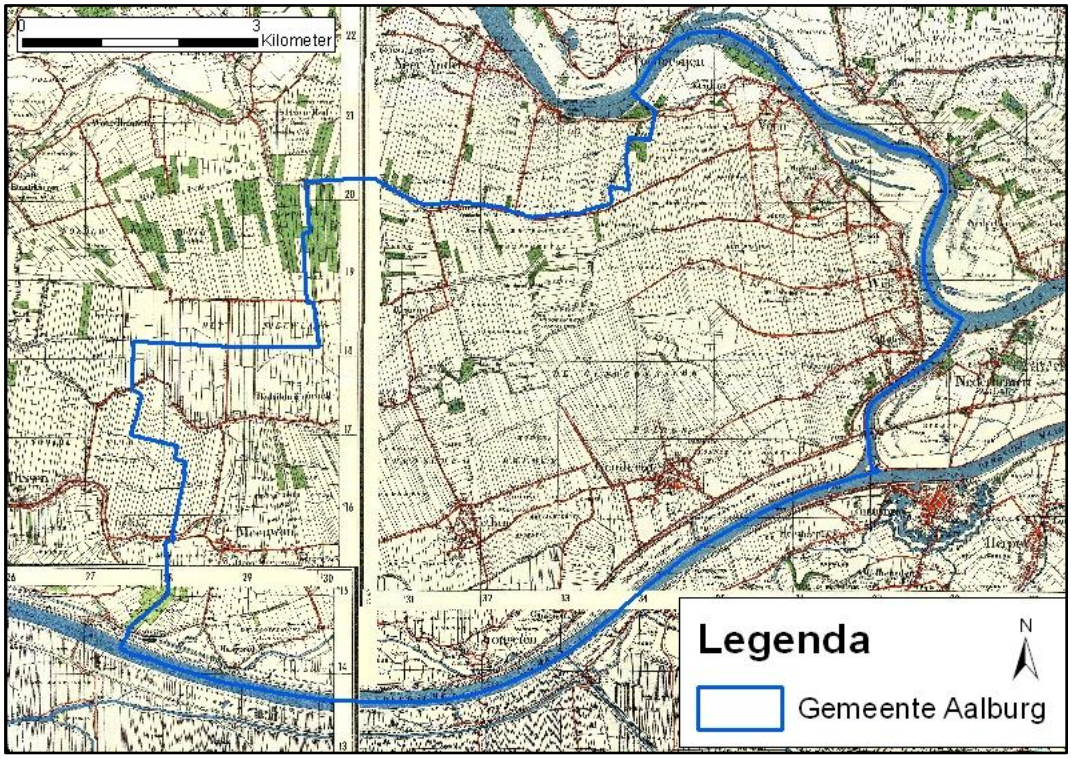

Figuur 19. Gemeente Aalburg weergegeven op stafkaarten Sonderausgabe Niederlande.

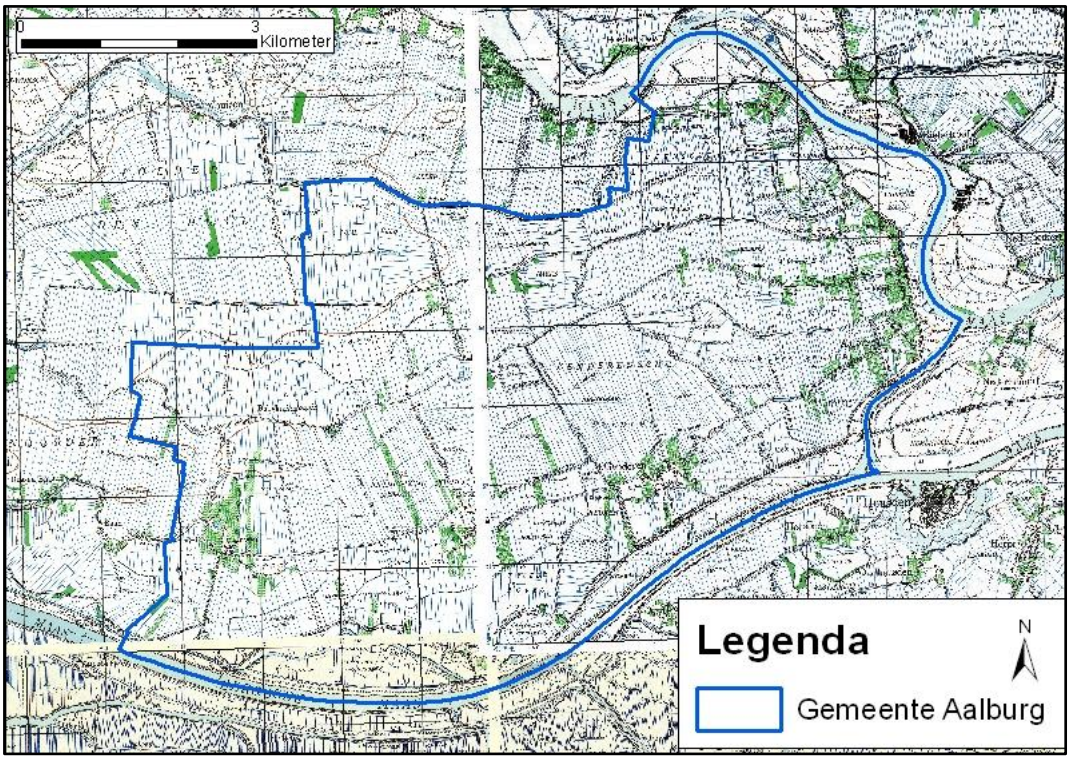

Figuur 20. Gemeente Aalburg weergegeven op stafkaarten Holland 1: 25.000.

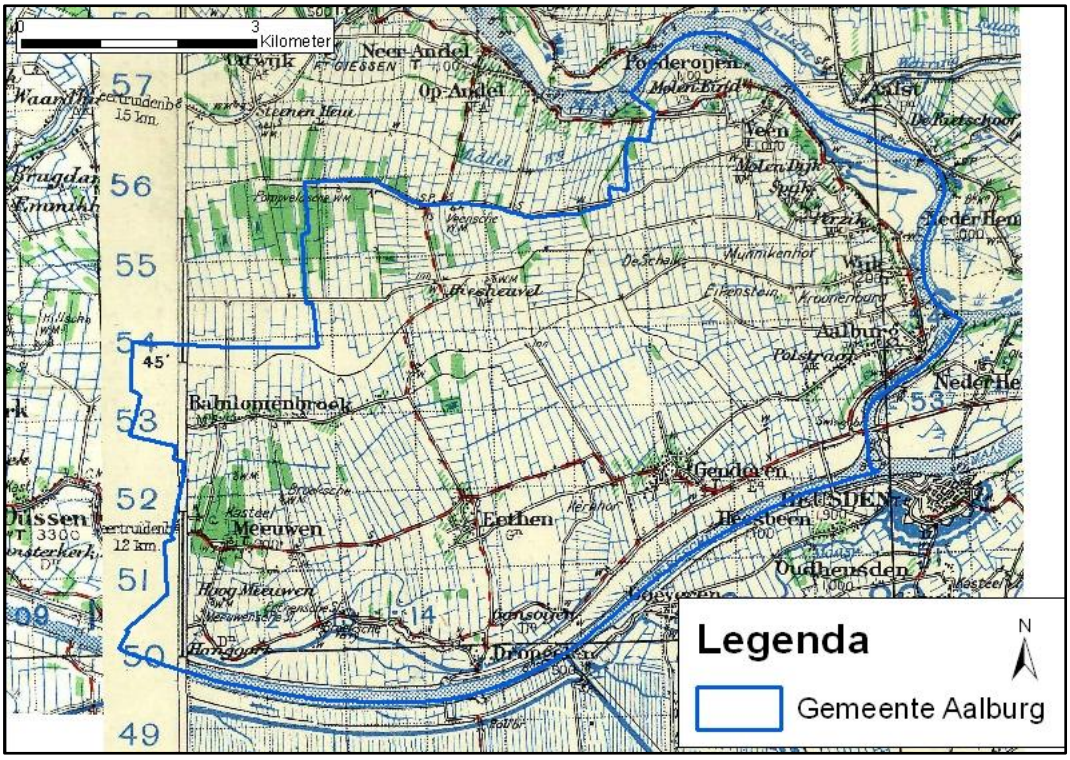

Figuur 21. Gemeente Aalburg weergegeven op stafkaarten Holland 1: 100.000.

De kaarten zijn gebruikt om meer inzicht te verkrijgen in de topografie van de gemeente Aalburg in de oorlogsperiode, om locatieverwijzingen in het bronmateriaal te herleiden, en als hulpmiddel bij het interpreteren van luchtfoto's (zie paragraaf 2.16.)

De geallieerde stafkaarten zijn voorzien van een grid volgens het Nord de Guerre-coördinaatstelsel, het stelsel dat gedurende de WOII door de geallieerde legers werd gebruikt om naar locaties te refereren. Hierin betrof een kaartvierkant een gebied van een vierkante kilometer.

Het Nord de Guerre-grid voor de gemeente Aalburg is ingetekend in GIS, zie Figuur 22. Dit hulpmiddel is gebruikt bij het verwerken van informatie uit de archieven, specifiek uit de archieven van de RAF (bewaard in the National Archives te Londen, zie paragraaf 2.13) en de archieven van de MMOD (bewaard in het SSA, zie paragraaf 2.11).

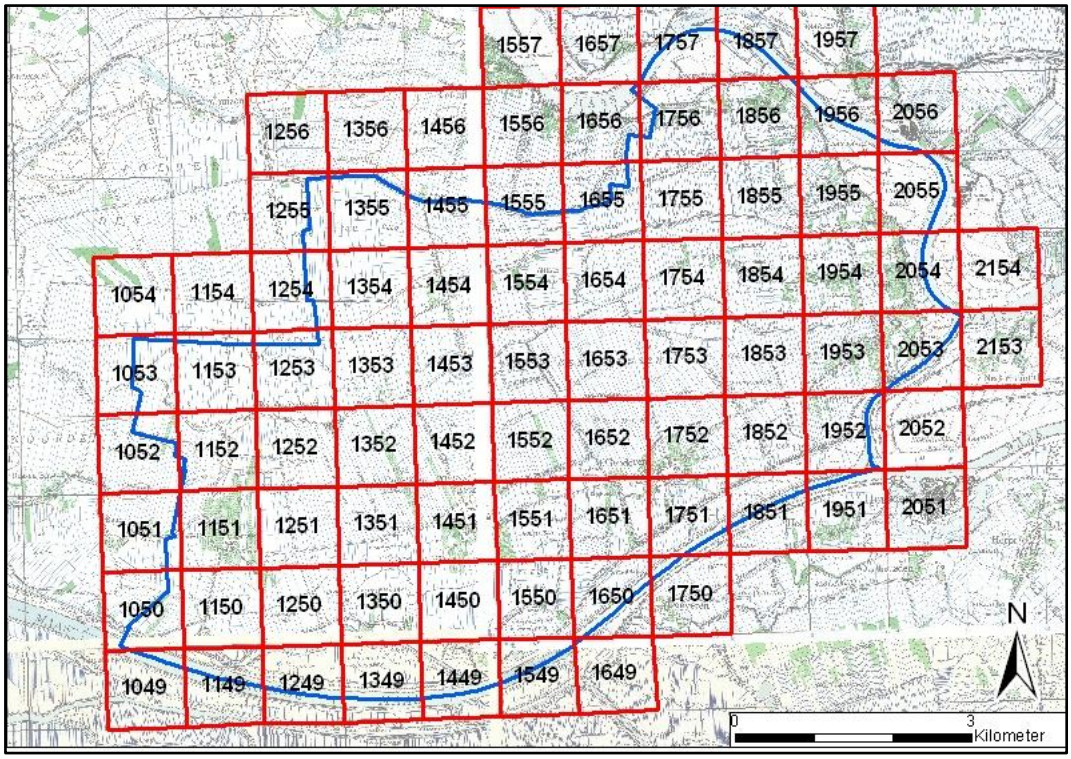

Figuur 22. Nord de Guerre-grid geprojecteerd op stafkaarten. In documenten van de geallieerde legers en in documenten van explosievenruimingsdiensten na de bevrijding werd het Nord de Guerre-stelsel gebruikt. NB. De kaartvierkanten in de zone waarin Aalburg gelegen was, waren voorzien van de letter E of letters QE voorafgaand aan de vier cijfers.

2.13 National Archives, Londen

Saricon heeft diverse documenten geraadpleegd afkomstig uit de National Archives te Londen. Hier berusten onder meer de archieven van de Britse lucht- en grondstrijdkrachten. In samenspraak met de opdrachtgever is besloten alleen nader onderzoek te doen naar geallieerde luchtaanvallen, niet naar geallieerde artilleriebeschietingen waarbij het grondgebied van de gemeente Aalburg is getroffen.[10]

[10] De gemeente Aalburg is zes maanden lang (van november 1944 tot en met april 1945) frontgebied geweest, in deze periode heeft een zeer groot aantal artilleriebeschietingen op Aalburg plaatsgevonden; gedurende sommige periodes op dagelijkse basis. Om te achterhalen welke geallieerde eenheden verant-

Bij het nader onderzoek naar de geallieerde luchtaanvallen op Aalburg zijn twee soorten documenten geraadpleegd:

- De **Daily Logs** van de Second Tactical Air Force van de RAF over de periode september 1944-april 1945;
- **Operations Record Books** van de individuele squadrons die de luchtaanvallen uitvoerden.

2.13.1 Daily Logs Second Tactical Air Force

De Second Tactical Air Force (hierna: 2nd TAF) was het onderdeel van de RAF dat in de periode 1944-1945 ondersteuning moest bieden aan de geallieerde grondoperaties in Noordwest-Europa. Het gros van de tactische bombardementen dat in deze periode in Nederland is uitgevoerd, kwam voor rekening van de 2nd TAF.

De operaties van de 2nd TAF zijn, behalve in de logboeken van de afzonderlijke squadrons die onder de 2nd TAF vielen, beschreven in de zogeheten Daily Logs. Het betreft hier summiere samenvattingen waarin over de uitgevoerde luchtaanvallen onder meer is vermeld:

- Deelnemende squadrons;
- Aantal en type aan de aanval deelnemende toestellen;
- Aantal en type gebruikte explosieven;
- Kaartreferentie volgens het Nord de Guerre-stelsel (zie paragraaf 2.12);
- Resultaten aanval.

Aangetekend moet worden dat de in de Daily Logs vermelde gegevens om diverse redenen geen onafhankelijke en waarheidsgetrouwe weergave van de feiten kunnen zijn. Claims van bemanningen zoals 'all bombs in target area' ('A.B.T.A.') zijn uiteraard niet altijd terecht gemaakt.[11] Voor wat betreft aantal en type van de gebruikte explosieven bestaat er echter minder reden om te twijfelen aan de in de Daily Logs vermelde gegevens. Wel is het zo, dat soms over de genoemde aantallen bommen niet duidelijk is of het gaat om de totalen van de verschillende aanvallen in één missie, of om de afworp op één specifieke locatie.

Saricon heeft de Daily Logs voor de periode september 1944 t/m april 1945 (AIR 37/715 t/m AIR 37/718) van dag tot dag doorgenomen. Daarbij was speciale aandacht voor de reeds uit andere bronnen bekende data van luchtaanvallen. Ook is gelet op de relevante kaartreferenties volgens het Nord de Guerre-stelsel, aangezien in veel gevallen alleen coördinaten worden genoemd en geen plaatsnamen.

De verzamelde gegevens zijn verwerkt in het overzicht gebeurtenissen, zie paragraaf 3.2. Zie Figuur 23 voor een voorbeeld van een vermelding in de Daily Logs.

---

woordelijk zijn geweest voor deze beschietingen, en vervolgens de beschikbare archiefstukken van deze eenheden te achterhalen en verwerken, vergt naar inschatting van Saricon een onevenredig grote hoeveelheid werk gelet op het doel van een dergelijke zoektocht, en gelet op het reeds beschikbare bronnenmateriaal om vast te stellen welke gebieden zijn getroffen door artilleriebeschietingen (m.n. luchtfoto's).

[11] O.a. het gevolg van het feit dat de omstandigheden voor een correcte waarneming van de resultaten van een bombardement in een -het doelgebied verlatende- jachtbommenwerper niet optimaal waren; en bijvoorbeeld ook van de neiging van piloten de resultaten van de eigen bombardementen te overschatten.

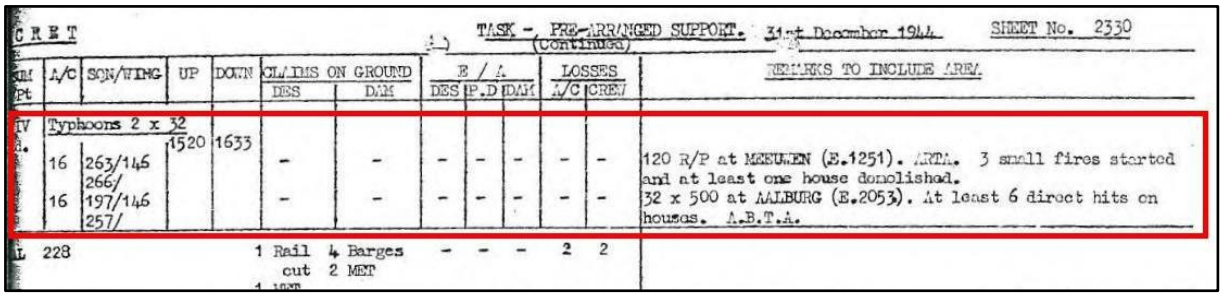

C R E T — TASK - PRE-ARRANGED SUPPORT. (Continued) — 31st December 1944 — SHEET No. 2330

KM Pt	A/C	SQN/WING	UP	DOWN	CLAIMS ON GROUND DES	CLAIMS ON GROUND DAM	E / A DES	E / A P.D	E / A DAM	LOSSES A/C	LOSSES CREW	REMARKS TO INCLUDE AREA
IV	Typhoons 2 x 32		1520	1633								
	16	263/146 266/			-	-	-	-	-	-	-	120 R/P at MEEUWEN (E.1251). ARTA. 3 small fires started and at least one house demolished.
	16	197/146 257/			-	-	-	-	-	-	-	32 x 500 at AALBURG (E.2053). At least 6 direct hits on houses. A.B.T.A.
L	228				1 Rail cut	4 Barges 2 MET	-	-	-	2	2	

Figuur 23. Voorbeeld van een tekst uit de Daily Logs van de Second Tactical Air Force. Met vermelding van luchtaanvallen op Meeuwen en Aalburg op 31 december 1944. Die dag werden naar opgave van de betrokken squadrons 120 raketten afgevuurd op Meeuwen, en werden 32 vliegtuigbommen van 500 lb. afgeworpen boven Aalburg.

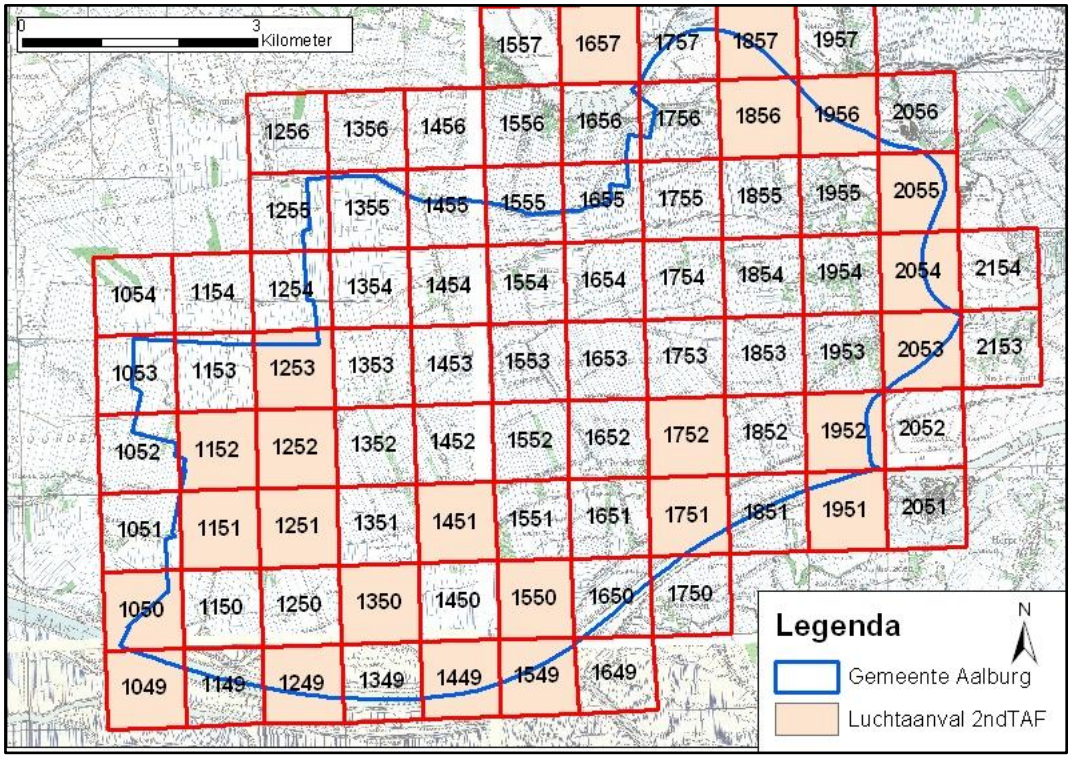

Figuur 24. In de Daily Logs van de Second Tactical Air Force genoemde kaartvierkanten waar luchtaanvallen zijn uitgevoerd in de periode september 1944-april 1945. Onder luchtaanvallen kunnen zowel bombardementen, raketbeschietingen als boordwapenbeschietingen worden verstaan. In sommige gevallen zijn de in de Daily Logs genoemde kaartvierkanten aantoonbaar onjuist (zoals in het geval van meldingen van bombardementen op bruggen in kaartvierkanten waarin geen waterwegen zijn gelegen).

2.13.2 Operations Record Books

De verrichtingen van de RAF werden op diverse bevelsniveaus bijgehouden. Het laagste bevelsniveau was dat van het squadron. Elk squadron hield een Operations Record Book (ORB) bij, waarin in veel gevallen meer details over luchtaanvallen zijn opgenomen dan in de -in de voorgaande subparagraaf besproken- Daily Logs van de 2nd TAF.

Saricon heeft de ORB's geraadpleegd van de squadrons die luchtaanvallen boven Aalburg hebben uitgevoerd, voor zover kopieën van deze ORB's beschikbaar waren in het Saricon-archief.

De verzamelde gegevens zijn verwerkt in het overzicht gebeurtenissen, zie paragraaf 3.2.

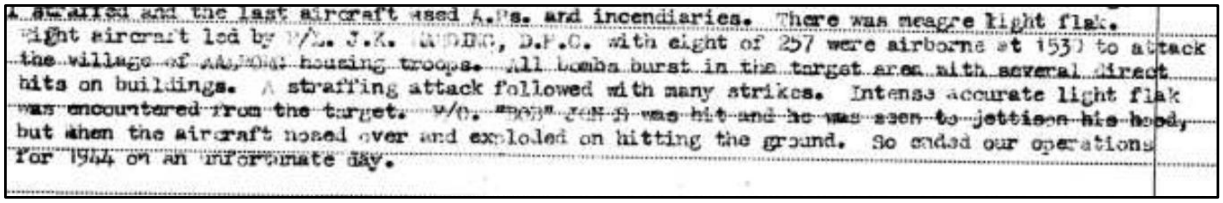
A strafing and the last aircraft used A.P.s. and incendiaries. There was meagre light flak. Eight aircraft led by W/C. J.K. [illegible], D.F.C. with eight of 257 were airborne at 1530 to attack the village of AA[illegible] housing troops. All bombs burst in the target area with several direct hits on buildings. A strafing attack followed with many strikes. Intense accurate light flak was encountered from the target. W/O. "[illegible]" [illegible] was hit and he was seen to jettison his hood, but when the aircraft nosed over and exploded on hitting the ground. So ended our operations for 1944 on an unfortunate day.

Figuur 25. Voorbeeld van tekst uit een Operations Record Book, in dit geval van 197 Squadron. Beschreven is het bombardement op Aalburg van 31 december 1944.

2.14 BUNDESARCHIV-MILITÄRARCHIV, FREIBURG

Saricon beschikt over een verzameling documenten afkomstig uit het Bundesarchiv-Militärarchiv te Freiburg, Duitsland. Deze collectie bestaat uit Lageberichten (dagrapporten) van de Luftwaffe met meldingen van luchtaanvallen op Nederlands grondgebied over de periode mei 1940 tot april 1941.

In de collectie is gezocht op namen van de diverse dorpen in de huidige gemeente Aalburg. Daarnaast is gezocht aan de hand van uit andere bronnen bekende data van luchtaanvallen in de periode 1940-1941.

Er is één melding aangetroffen, over een bombardement in de gemeente Eethen op 18 juli 1941. Deze is verwerkt in het overzicht gebeurtenissen, zie paragraaf 3.2.

2.15 VERZAMELDE GEGEVENS MILITAIRE AANWEZIGHEID

In deze paragraaf wordt de uit literatuur afkomstige informatie vermeld, die niet kon worden verwerkt in de paragrafen 2.2 en 3.2. Het betreft informatie over de aanwezigheid van militaire objecten, die is gebruikt tijdens de luchtfoto-interpretatie (zie paragraaf 2.16).

2.15.1 Literatuur

In onderstaande tabel staat informatie over militaire objecten afkomstig uit een reeks boekwerken over de oorlog in Aalburg. In de vierde kolom is aangegeven welke zaken konden worden verwerkt in GIS (en uiteindelijk een verdacht gebied kunnen opleveren.

Informatie	Datum	Bron	NB
Aan het eind van de Buitenstraat in Genderen stond een stuk luchtdoelgeschut. Bij de brug naar Heusden stond een barak. In een bunker stonden twee mitrailleurs.	1939-1940	De Gast, 2000; Van Alphen, 1984	Niet verwerkt in GIS
Bij de noordelijke oprit naar de brug over de Bergsche Maas werd een betonnen kazemat gebouwd, die met twee mitrailleurs werd bewapend. Van hieruit konden de brug en de opritten bestreken worden. Na de Nederlandse capitulatie werd de kazemat gedeeltelijk volgestort met zand.	1939-1940	Van Alphen, 1984	Verwerkt in GIS
De Duitsers schakelden mannen in die moesten werken aan de verdediging van de herstelde Heusdense brug, waaronder mijnen waren gelegd.	1944-45	De Gast, 2000	Niet verwerkt in GIS
De brug bij Heusden was door de Duitsers van een	September	Van Alphen,	Verwerkt in GIS

Informatie	Datum	Bron	NB
springlading voorzien en werd vanaf de noordelijke oever door een machinegeweer, dat zich in de kazemat van het voormalige Nederlandse leger bevond, onder schot gehouden. (…) Bovendien legden de Duitsers enige loopgraven aan. Tevens werden er bomen geveld, die als versperring voor de toegang tot de kazemat dienst moesten doen. De bewaking van de brug bij Heusden werd eind september versterkt met ongeveer 100 man SS-troepen. Er werd vanaf dat moment door de Duitsers voortdurend aan de versterkingen bij de brug gewerkt. Op 29 september werd de weg onderlangs de noorder rivierdijk door de Duitsers door het omkappen van bomen versperd.	1944	1984 (42)	
De Duitsers breidden de verdediging van de brug bij Heusden en de brug over het Heusdens Kanaal uit met luchtafweergeschut. (…) De gehele luchtafweerstelling bij de bruggen besloeg een zeer groot gebied en werd door de Duitsers grondig gecamoufleerd. Vanuit de lucht leek het op een boomgaard waarin hier en daar schuurtjes waren gebouwd. De door het rijdende materiaal veroorzaakte sporen werden grondig weggewerkt. De munitieopslag van deze luchtafweerstelling was, om de kwetsbaarheid zo klein mogelijk te maken, over het gehele terrein verspreid. Er werden ook Duitse pantsertroepen bij de brug gelegerd. Ook werden bij Doeveren luchtafweerstellingen aangelegd. Bij de eerste pijler aan de noordzijde van de brug bij Heusden werd door de Duitsers een kleine keet gebouwd van waaruit verbindingsdraden naar de reeds aangebrachte springladingen liepen. Op 5 oktober werden de op beide oevers in aanbouw zijnde veldversterkingen verder uitgebouwd. De luchtafweerstellingen bij Genderen werden versterkt met vier stuks 88mm-kanonnen. De luchtafweerstelling bij het Drongelense veer werd verder versterkt. Bij de brug van Heusden werd later een gedeelte van de luchtafweerstelling verder van de brug opgesteld. Tussen de Heusdense brug en Genderen werden schuttersputten gegraven. De brug over het Heusdens Kanaal werd op 9 oktober door de Duitsers van een springlading voorzien. Aan de kant van het Land van Heusden en Altena werden nog enkele versterkingen gebouwd.	Begin oktober 1944	Van Alphen, 1984 (44-48)	Deels verwerkt in GIS, aan de hand van luchtfoto's
De Duitsers legden mijnen in de opritten aan weerszijden van de brug bij Heusden. In de dijk vanaf de Heusdense Brug tot aan Genderen werden door de Duitsers, op geringe afstand van elkaar, mitrailleur-	14 oktober 1944	Van Alphen, 1984 (50)	Niet verwerkt in GIS

Informatie	Datum	Bron	NB
nesten gegraven. De luchtafweerstellingen bij de bruggen werden gedeeltelijk verder naar het noorden verplaatst.			
In Wijk en omgeving kwamen veel terugtrekkende Duitse troepen. Zij stelden geschut op, onder meer in het weiland achter de boerderij van de weduwe Mouthaan aan de Veldstraat.	Eind oktober 1944	Van Alphen, 1984 (53)	Niet verwerkt in GIS
De Duitsers plaatsten geschut tussen Eethen en Genderen. Dit geschut werd dezelfde dag onder vuur genomen door de Britse artillerie. De Duitsers losten geen schot en vertrokken de volgende dag.	4 november 1944	Van der Beek, 1995.	Niet verwerkt in GIS
In Genderen stond op het weiland van M.J. van der Beek, achter het huis van Heijstek, afweergeschut. Het waren 8.8 luchtdoelstukken, die als kanon gebruikt konden worden. Dit geschut werd beschoten, waarna de Duitsers in de nacht daarop vertrokken met hun geschut.	4 november 1944	Van Dam, 1995.	Niet verwerkt in GIS
Er werden veel mijnen in de Polstraat gelegd.	november 1944 (?)	Vos, 2005	Niet verwerkt in GIS
“In het steegje bij Piet de Krent (op de zuidwesthoek van de Aalburgsestraat en de Oude Kerkstraat, nu De Galerij) is door het verschuiven van bomen van de versperring een landmijn ontploft.”	29 november 1944	Vos, 2005	Niet verwerkt in GIS
De Duitsers brachten steeds meer artillerie in stelling, onder meer tussen de woningen in Babyloniënbroek.	20 december 1944 (±)	Van Alphen, 1984 (82); De Gast, 2000	Niet verwerkt in GIS
Uit het dagboek van Gijs Millenaar: “Na een poos rijden kwamen we aan in Broek, waar in de boomgaard bij Huib Boom ook enige stukken Duits geschut stonden en honderden granaten opgestapeld lagen.”	25 december 1944	De Gast, 2005	Niet verwerkt in GIS
Op 2 januari werd door de Duitsers veel artillerie weggehaald en naar het noorden afgevoerd. (…) Na het terugtrekken van het grootste deel van de Duitse troepenmacht werden er door Duitse vernielingscommando’s bij verschillende bruggen, duikers, sluizen enz. in het land van Heusden en Altena mijnen gelegd. Toen, en ook al veel eerder, werden dijken ondermijnd en afgegraven, doch later herstelden de Duitsers deze schade om te voorkomen dat bij hoog water het gebied onder water zou lopen.	2 januari 1945	Van Alphen, 1984 (93)	Niet verwerkt in GIS
Er werd geschut geplaatst in ’t Hoekske te Genderen. De Engelsen voerden zware beschietingen uit en de granaten sloegen vlakbij in.	7 januari 1945	Van der Beek, 1995	Niet verwerkt in GIS
Door geallieerde patrouilles werden mijnen op Duits gebied gelegd waarvan nauwelijks iets op kaarten aangetekend werd.	November 1944-april 1945	Van Alphen, 1984 (104)	Niet verwerkt in GIS
In zijn dagboek meldt Louw Mans dat er op 14 mei 1945 bij de Lange Stoep nog tankmijnen liggen.	14 mei 1945	Vos, 2005	Niet verwerkt in GIS

2.15.2 Defence Overprints

Het Kadaster (zie paragraaf 2.12) beschikt over een collectie geallieerde Defence Overprints. Dit zijn kaarten met daarop aangetekend de door inlichtingendiensten van geallieerde legers verzamelde informatie over Duitse militaire aanwezigheid in bezet gebied. De diverse Duitse geschuts- en mitrailleurstellingen, luchtafweerstellingen, loopgraven, alsmede inundaties (onderwaterzettingen) zijn hierop aangegeven, voor zover zij bekend waren bij de geallieerden.

In de collectie ontbreken de twee Defence Overprints op de kaartbladen 10 NE Heusden en 10 NW Almkerk. Deze zijn echter beschikbaar via het boek van D.L. Roitero, *Fall Braun. De strijd om Kapelse Veer*. Deze bieden een vrijwel volledige dekking van het onderzoeksgebied. Zie Figuur 26. Ook deze kaarten zijn gepositioneerd in GIS. De beschikbare gegevens zijn gebruikt bij het interpreteren van de luchtfoto's, zie paragraaf 2.16.

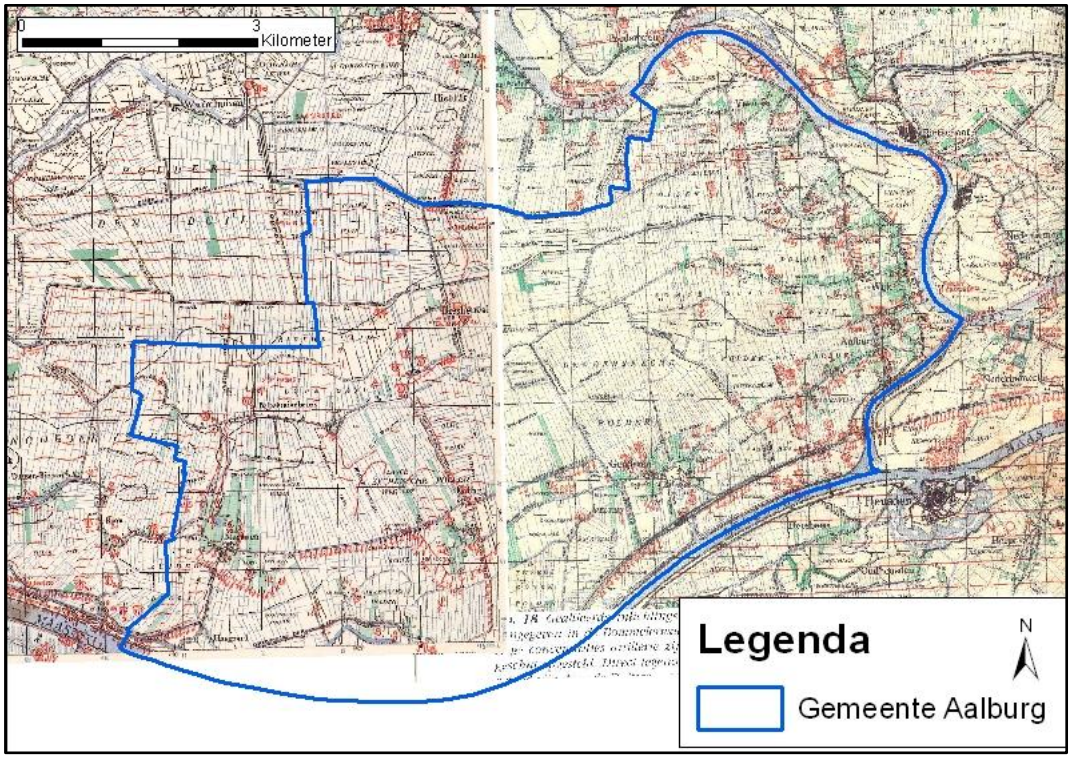

Figuur 26. Beschikbare Defence Overprints van het onderzoeksgebied. Hierop zijn de bij de geallieerde bekende Duitse verdedigingswerken aangegeven.

Een legenda waarop is weergegeven wat de verschillende aantekeningen op de Defence Overprints (kunnen) betekenen is opgenomen in de bijlagen.

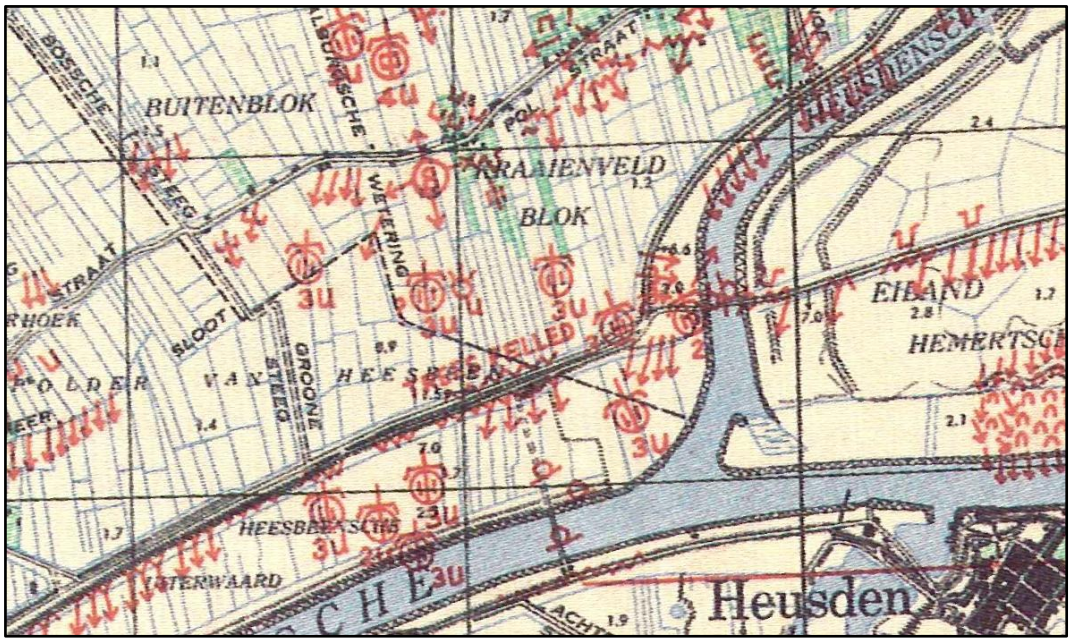

Figuur 27. Voorbeeld van informatie op een Defence Overprint. Hier is de Duitse verdediging rond de Heusdense Brug en de brug over het Heusdens Kanaal in kaart gebracht.

2.16 LUCHTFOTO'S

Gedurende de Tweede Wereldoorlog werden door de Britse en Amerikaanse luchtmachten verkenningsvluchten boven Nederlands grondgebied uitgevoerd waarbij luchtfoto's werden gemaakt. Deze foto's moesten de geallieerde legers inlichtingen verschaffen over Duitse militaire aanwezigheid, over geschikte doelwitten voor luchtaanvallen, en over de resultaten van eerder uitgevoerde luchtaanvallen.

Hoewel aan de mogelijkheden voor interpretatie van dergelijke luchtfoto's diverse beperkingen kunnen gelden[12], vormen zij doorgaans een belangrijke bron in het vooronderzoek explosieven. Idealiter is via deze foto's vast te stellen wat exact de locaties zijn geweest die zijn getroffen door luchtaanvallen, en wat exact de locaties zijn geweest waar militaire objecten aanwezig zijn geweest (en waar dus een verhoogde kans geldt op het achterblijven van explosieven).

2.16.1 Geraadpleegde luchtfoto's

Ten behoeve van het onderzoek voor de gemeente Aalburg zijn circa 250 luchtfoto's gebruikt. Saricon heeft de volgende collecties met historische luchtfoto's geraadpleegd:

- Wageningen Universiteit, Afdeling Speciale Collecties van de Universiteitsbibliotheek. Dit archief bevat circa 93.000 luchtverkenningfoto's van Nederlands grondgebied in de oorlogsperiode, gemaakt door de RAF en United States Army Air Forces (USAAF) tijdens de Tweede Wereldoorlog.

[12] Zoals: dat zij altijd een momentopname vormen; dat zichtbare oorlogsschade in bepaalde gevallen snel uit het landschap kan verdwijnen; dat zij sterk kunnen wisselen in kwaliteit; dat luchtfoto's in de eerste jaren van de oorlog vaak van onvoldoende kwaliteit zijn voor een goede interpretatie; dat resultaten van grondgevechten en beschietingen met boordwapengeschut niet op luchtfoto's kunnen worden waargenomen; dat zij minder geschikt zijn voor onderzoeken voor wateroppervlakken, etc.

- Kadaster te Zwolle. Dit archief bevat circa 110.000 luchtverkenningfoto's van Nederlands grondgebied in de oorlogsperiode, gemaakt door de RAF en USAAF.
- The Aerial Reconnaissance Archives (TARA) te Edinburgh. Dit archief bevat een onbekend, maar zeer groot aantal luchtverkenningfoto's van Nederlands grondgebied in de oorlogsperiode, gemaakt door de RAF en USAAF.

De volgende luchtfoto's zijn verzameld:

Datum	Sortie	Fotonummer	Bron (inclusief collectie- of doosnummer)
19 maart 1941	H-761	330, 331, 332	TARA
18 augustus 1942	C-240	5270, 5272	TARA
21 augustus 1942	C-260	1206, 1208, 1209	TARA
16 mei 1943	D-569	4097, 4098, 4100	TARA
13 september 1944	106G-2866	3047, 3049, 3094, 3096, 3098, 3100, 3102, 3104, 3105, 3106, 4094, 4095, 4097, 4099, 4101, 4103, 4105	Kadaster, doos 801 en 802
19 september 1944	106G-2983	3027, 3029, 3031, 3033, 3035, 3036, 3038	Kadaster, doos 804
6 november 1944	4/1228	4120	Wageningen, collectie 0005-09
23 december 1944	4/1451	3063, 3064	Wageningen, collectie 0056-11
24 december 1944	4/1463	3051, 3052, 3053, 3054, 3055, 3056, 3057, 3058, 3059, 3060, 3061, 3062, 3063, 3064, 3065, 3197, 3198, 3199, 4043, 4044, 4045, 4047, 4049, 4051, 4053, 4055, 4057, 4059	Wageningen, collecties 0008-02, 0008-03, 0008-04, 0008-05, 0008-06, 0008-07, 0008-08, 0018-10
28 december 1944	4/1530	3142, 3144, 3146, 3148, 3150, 3152, 3154, 3156, 4076, 4078, 4080, 4082, 4140, 4141, 4142, 4144, 4146, 4148, 4150, 4152, 4154, 4156	Wageningen, collecties 0050-01, 0050-02, 0050-03
29 december 1944	4/1539	3013, 3015, 3017	Wageningen, collectie 0206-05
1 januari 1945	4/1567	4197	Saricon-archief (exacte herkomst onduidelijk)
3 februari 1945	4/1702	3004, 3006, 3082, 3083, 3087, 4082	Wageningen, collectie 0200-08
14 februari 1945	4/1760	3087, 3088, 3090, 4062, 4063, 4064, 4081-4092	Wageningen, 0006-04, 0006-05, 0006-06
21 februari 1945	4/1791	3105, 4025, 4029, 4032, 4037, 4106, 4107	Wageningen, collecties 0007-06, 0007-09, 0007-10 (via boek *Aalburg in oorlogstijd*)
14 maart 1945	4/1949	4110, 4111, 4112, 4113, 4152, 4154,	Wageningen, collecties 0009-04, 0009-05, 0009-06, 0009-07,

Datum	Sortie	Fotonummer	Bron (inclusief collectie- of doosnummer)
		3110	0009-08, 0009-09
15 maart 1945	4/1971	4167, 4168, 4169, 4170, 3170, 3171, 3172, 3173, 3174, 3210	Wageningen, collecties 0003-06, 0003-08, 0003-09
18 maart 1945	4/2008	4022	Wageningen, collectie 0065-14
19 maart 1945	4/2024	3109, 3138, 3140, 3142, 3145, 3147, 3149, 3151, 4058, 4060, 4061, 4106, 4109, 4135, 4138, 4188, 4191, 4193	Wageningen, collecties 0055-03, 0055-05, 0055-06, 0055-07, 0055-08, 0055-09, 0055-10, 0055-11
8 april 1945	4/2205	4034-4037	Wageningen, collectie 0069-04
16 april 1945	4/2297	4063, 4065, 4066, 4067, 4111, 4113, 4115, 4117	Wageningen, collecties 0016-04, 0016-06
17 april 1945	4/2331	3154, 3101-3110, 3003-3013, 4001-4013, 4054-4062, 3054-3067	Wageningen, collecties 0020-03, 0020-04, 0020-05, 0020-06, 0020-07, 0020-08
9 juli 1945	16-2194	Microfilms	TARA

Het onderzoek in de collecties van de Wageningen Universiteit en het Kadaster is verricht door Saricon; het onderzoek in de collectie van TARA is verricht in samenwerking met de firma Luftbilddatenbank te Estenfeld (Dld).

De verworven luchtfoto's zijn gepositioneerd in GIS. In de bijlagen is via een reeks figuren inzichtelijk gemaakt, wat de dekking is van de verschillende luchtfotoseries. Deze informatie is van belang bij de afbakening van verdachte gebieden. (Zie paragraaf 5.1.1.)

Betreft het luchtfoto-onderzoek is nog het volgende van belang:

- De ligging van Aalburg aan het Maasfront gedurende een periode van zes maanden tussen november 1944 en mei 1945, maakte dat het gebied speciale aandacht kreeg bij de geallieerde luchtverkenningsvluchten. Vermoedelijk zijn, in vergelijking met andere gebieden in Nederland, relatief veel foto's van de omgeving van Aalburg gemaakt en bewaard gebleven.

  Bij een vooronderzoek explosieven beschikt men idealiter over een serie luchtfoto's van een gebied na elke relevante oorlogshandeling die in het betreffende gebied heeft plaatsgevonden. In de praktijk is dit echter maar zelden mogelijk; soms gingen dagen of weken voorbij waarin de weersomstandigheden het niet toelieten om geslaagde series luchtfoto's te maken.

  In geval van een gebied als Aalburg, dat gedurende zes maanden op haast dagelijkse basis te maken had met oorlogshandelingen, is het met zekerheid onmogelijk om alle plaatsgehad hebbende oorlogshandelingen afzonderlijk van elkaar 'op de foto te krijgen'.

- Bij dit onderzoek is er daarom ten eerste naar gestreefd een volledige dekking te verkrijgen van het grondgebied van de gemeente Aalburg met foto's van half september 1944. Deze foto's betreffen een 'nulsituatie': de situatie vóór Aalburg te maken kreeg met oorlogshandelingen op grote schaal.

- Vervolgens is ernaar gestreefd een volledige dekking te verkrijgen van het grondgebied van de gemeente Aalburg met foto's van kort voor de bevrijding in mei 1945 (d.w.z. foto's van maart en april 1945). Deze foto's bieden de grootste kans dat alle schade als gevolg van alle artilleriebeschietingen en luchtaanvallen die het betreffende gebied hebben getroffen erop te zien is.

- Ook is getracht een zo groot mogelijke dekking te verkrijgen van het grondgebied van de gemeente Aalburg met foto's van eind december 1944. Op deze foto's zijn al wel de resultaten van een deel van de artilleriebeschietingen die Aalburg hebben getroffen te zien; maar die van de belangrijkste bombardementen op de dorpskernen in de week rond de jaarwisseling nog niet.

- Voorts is nog getracht foto's te verkrijgen waarop schade zichtbaar is als gevolg van de luchtaanvallen op het lichtbaken in Meeuwen tussen december 1940 en januari 1942.

NB. Bij de series foto's van 1941-1943 geldt, dat deze door kwaliteit/opnamehoogte over het algemeen van mindere kwaliteit zijn dan de foto's uit 1944-1945. Er zijn minder details op te zien.

NB2. De serie foto's van 19 maart 1945 is van een beduidend lagere kwaliteit dan de overige foto's uit maart-april 1945. Concreet betekent dit, dat individuele inslagen van artilleriegranaten er niet tot nauwelijks op te zien zijn. Deze informatie is van belang bij de afbakening van verdachte gebieden. (Zie de paragrafen 5.1 en 5.4.)

NB3. Bij de serie foto's van 9 juli 1945 geldt: de originele luchtfoto's zijn hier naar opgave van de bovengenoemde Luftbilddatenbank niet meer beschikbaar. Deze zijn vermoedelijk ooit vernietigd. Wel beschikbaar zijn de microfilms. Hierop zijn nauwelijks objecten waarneembaar op detailniveau. Concreet betekent dit, dat (grotere) kraters van vliegtuigbommen of V-wapens zichtbaar zijn, maar kleinere kraters van vliegtuigbommen, kraters van artilleriebeschietingen niet, evenmin als militaire objecten.

2.16.2 Luchtfoto-interpretatie

De luchtfoto's zijn geïnterpreteerd. De resultaten zijn verwerkt in GIS. Alle luchtfoto's zijn, zo veel als mogelijk, geïnterpreteerd door drie personen: senior OCE-deskundige A.H. Meijers, GIS-deskundige G.J. van Dam, MSc, en historicus drs. L.J. van Oudheusden. Bij het vaststellen van de aard van de waargenomen objecten is elke locatie, voor zover mogelijk, op meerdere series luchtfoto's bekeken.

Een deel van de foto's is door Saricon in een softwareprogramma bewerkt tot 3D-beelden; hiermee is, bij gebruik van een 3D-bril, diepte in de foto's te zien. De 3D-beelden zijn opgenomen in de bijlagen.

In GIS is in de attribuuttabellen verwerkt, op welke luchtfoto's de aangetekende objecten zijn waargenomen.

Bij de interpretatie op aanwezigheid van militaire objecten, en bij het definiëren van de objecten als stelling voor mitrailleur, luchtafweergeschut, mortier- of veldgeschut, is gebruikgemaakt van de Defence Overprints genoemd in paragraaf 2.15.2. Er zijn echter alleen objecten ingetekend indien deze ook daadwerkelijk op de gebruikte luchtfoto's zijn waargenomen. (De overprints dateren van 10 en 20 januari 1945.)

Hieronder volgen nog enkele concrete beperkingen die gelden aan de voor dit onderzoek verrichte luchtfoto-interpretatie (in aanvulling op de beperkingen genoemd in voetnoot 12):

- Aanzienlijke delen van de polders in de gemeente Aalburg stonden in de periode vanaf november 1944 onder water als gevolg van inundaties door de Duitse bezetter. (Zie Figuur 7.) In deze gebieden is schade aan het landschap als gevolg van beschietingen en bombardementen over het algemeen niet of minder goed te zien.

- Ook in dicht beboste gebieden (zoals het Pompveld) is schade aan het landschap als gevolg van beschietingen en bombardementen over het algemeen niet of minder goed te zien.

- De RAF heeft in de periode september 1944-april 1945 diverse beschietingen met raketten uitgevoerd op enkele dorpskernen in de gemeente Aalburg en op (scheeps)doelen op de waterwegen rond de gemeente. Inslagen van de hierbij doorgaans gebruikte projectielen (3 inch-luchtgrondraketten met een gevechtslading van 60 lb. SAP) zijn niet te onderscheiden van inslagen van artilleriegranaten. En bij de meeste van de beschoten doelwitten op het water zullen de meeste projectielen in het water zijn beland, waardoor inslagen niet op luchtfoto's zichtbaar zijn.

- Op de gebruikte luchtfoto's uit 1944-1945 is in diverse gevallen niet goed te onderscheiden of op luchtfoto's waarneembare kraters van explosieven zijn ontstaan door (kleine) vliegtuigbommen of door (grote) artilleriegranaten (of eventueel door raketten of V-wapens). Bij het definiëren van dergelijke objecten is ten eerste rekening gehouden met uit literatuur en archieven bekende gegevens over luchtaanvallen, en ten tweede met militaire logica. Dit betekent bijvoorbeeld dat kraters, midden in polderland gelegen, ver van logische doelen van luchtaanvallen, en zonder verdere kraters van vergelijkbare vorm en omvang in de directe nabijheid, eerder als inslagen van (grote) artilleriegranaten zullen zijn gedefinieerd dan als inslagen van vliegtuigbommen.

Voor een volledig overzicht van de resultaten van de luchtfoto-interpretatie, wordt hier verwezen naar het GIS. Hieronder volgen enkele voorname bevindingen.

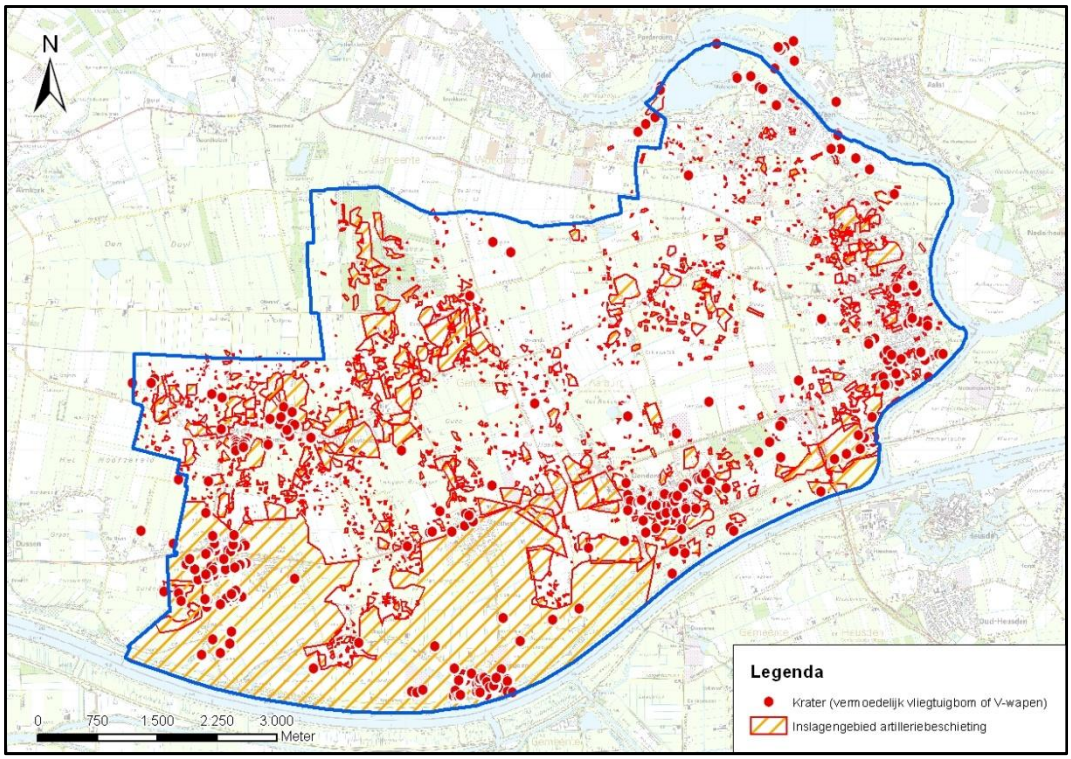

Figuur 28. Op luchtfoto's waargenomen kraters en gebieden getroffen door artilleriebeschietingen.

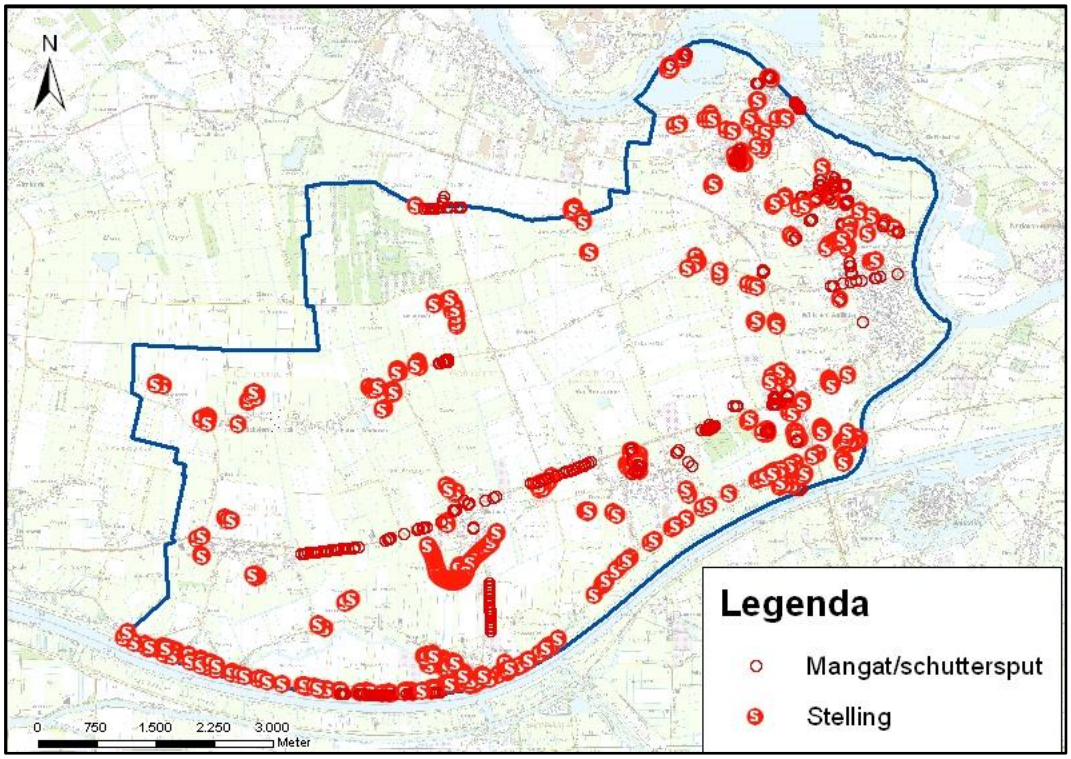

Figuur 29. Op luchtfoto's waargenomen Duitse stellingen en schuttersputten.

2.17 EXPLOSIEVENOPSPORING 1971-HEDEN

Saricon heeft een inventarisatie gemaakt van de in de afgelopen vier decennia verrichte explosievenopsporings- en ruimacties op grondgebied van de gemeente Aalburg. De informatie is grofweg afkomstig uit drie bronnen:

- collectie ruimrapporten van de Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EODD) en haar voorgangers;
- collectie nieuwsberichten over explosievenvondsten en -ruimingen in het Saricon-archief;
- door de gemeente Aalburg aangeleverde gegevens over explosievenvondsten en -ruimingen / gegevens aanwezig op het gemeentehuis van de gemeente Aalburg te Wijk en Aalburg.

2.17.1 Collectie ruimrapporten EODD

Over de sinds 1940 verrichte explosievenruimingen op Nederlands grondgebied, kan in hoofdlijnen het volgende worden gesteld.

Voor de periode **1940-1945** zijn geen centraal gearchiveerde collecties met gegevens over in deze jaren verrichte explosievenruimingen beschikbaar.

Voor de periode **1945-1947** geldt in het geval van de gemeente Aalburg dat gegevens over explosievenruimingen beschikbaar zijn uit de archieven van het Militair Gezag in Noord-Brabant en de Mijn- en Munitie Opruimingsdienst (MMOD). Zie de paragrafen 2.6 en 2.11. Overigens mogen deze gegevens niet worden beschouwd als een volledig overzicht van de in deze periode verrichte explosievenruimingen; wat aan gegevens gedocumenteerd en bewaard is, lijkt in verregaande mate fragmentarisch te zijn.

Tussen **1948 en 1971** werden in Nederland explosieven geruimd door de Hulpverleningsdienst van het toenmalige ministerie van Binnenlandse Zaken. Er zijn, voor zover bekend bij organisaties die zich bezighouden met explosievenopsporing in Nederland, geen ruimrapporten van deze dienst meer aanwezig. Het is binnen de scope van dit vooronderzoek dan ook niet mogelijk een overzicht samen te stellen van explosievenruimingen in deze periode waarvan kan worden gesteld dat dit (min of meer) volledig is.[13]

Alleen voor de periode **sinds 1971** is een (min of meer) volledig overzicht samen te stellen van eerder verrichte explosievenruimingsacties door de daartoe in deze periode bevoegde diensten, zijnde de huidige Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EODD) en haar drie directe voorgangers, het Explosieven Opruimingscommando van de Koninklijke Landmacht (EOCKL), de Explosieven Opruimingsdienst van de Koninklijke Luchtmacht (EODKLu) en de Duik- en Demonteergroep van de Koninklijke Marine (DDGKM).

Voor de periode sinds 1971 zijn alle rapporten (zogeheten MORA's en UO's) van geruimde explosieven van de EODD en haar voorgangers centraal gearchiveerd. Het grootste gedeelte van dit archief wordt beheerd door de Semi-Statische Archiefdiensten van het ministerie van Defensie te Rijswijk. Dit archief is doorzoekbaar op (door de EODD samengestelde) registers op plaatsnaam. Saricon heeft ten behoeve van dit vooronderzoek de volgende registers gebruikt:

- Aalburg (Noord-Brabant);
- Aalburg te Eethen;
- Almkerk (Noord-Brabant);

[13] In de archieven van de voormalige gemeenten Eethen en Dussen is wel een reeks meldingen van de gemeente aan de Hulpverleningsdienst aangetroffen; zie paragraaf 2.4.

- Andel (Noord-Brabant);
- Babyloniënbroek (Noord-Brabant);
- Drongelen () [sic];
- Drongelen (Noord-Brabant);
- Dussen (Noord-Brabant);
- Eethen (Noord-Brabant);
- Genderen (Noord-Brabant);
- Meeuwen (Noord-Brabant);
- Spijk (Gelderland);
- Spijk (Groningen);
- Spijk (Noord-Brabant);
- Veen (Noord-Brabant);
- Werkendam (Noord-Brabant);
- Wijk en Aalburg (Noord-Brabant);
- Woudrichem (Noord-Brabant).

Daarnaast is een overzicht met meldingen gebruikt dat is opgemaakt door de voormalige EODKLu. De EODKlu was sinds 1971 verantwoordelijk voor alle ruimingen op grondgebied van de huidige gemeente Aalburg. In deze overzichten is via afkortingen genoteerd wat de aangetroffen explosieven zijn geweest. De gegevens in deze overzichten komen grotendeels overeen met de gegevens uit het centrale EODD-archief.

De meldingen zijn voorzien van een locatieverwijzing, die is opgemaakt tijdens het proces van melden en ruimen door de EODD. Aan deze locatieverwijzing gelden in algemene zin de volgende beperkingen:

- De schrijfwijze van straat- en plaatsnamen is in veel gevallen incorrect (als gevolg van onbekendheid met de situatie ter plaatse door de EOD-functionarissen, moeilijk leesbare handschriften, en slordigheden bij het samenstellen van de registers). Niet in alle gevallen kon de bedoelde locatie worden achterhaald;
- In veel gevallen is de locatieverwijzing dermate algemeen dat deze nauwelijks te herleiden is tot een concrete plaats op de kaart;
- Vondsten gedaan op percelen landbouwgrond, worden over het algemeen gemeld op het adres van de bijbehorende boerderij.

Saricon heeft getracht zo veel mogelijk vondsten te relateren aan een concrete locatie, en heeft deze locaties ingetekend in GIS. Zie Figuur 30. **De ingetekende locaties zijn dus geen op coördinaat exacte vindplaatsen.** De vondsten zijn zo veel mogelijk ingetekend op de door de EODD en voorgangers aangegeven adressen, en hierbij is geen rekening gehouden met eventuele wijzigingen in huisnummeringen. Om de adressen te localiseren is gebruikgemaakt van Google Earth.

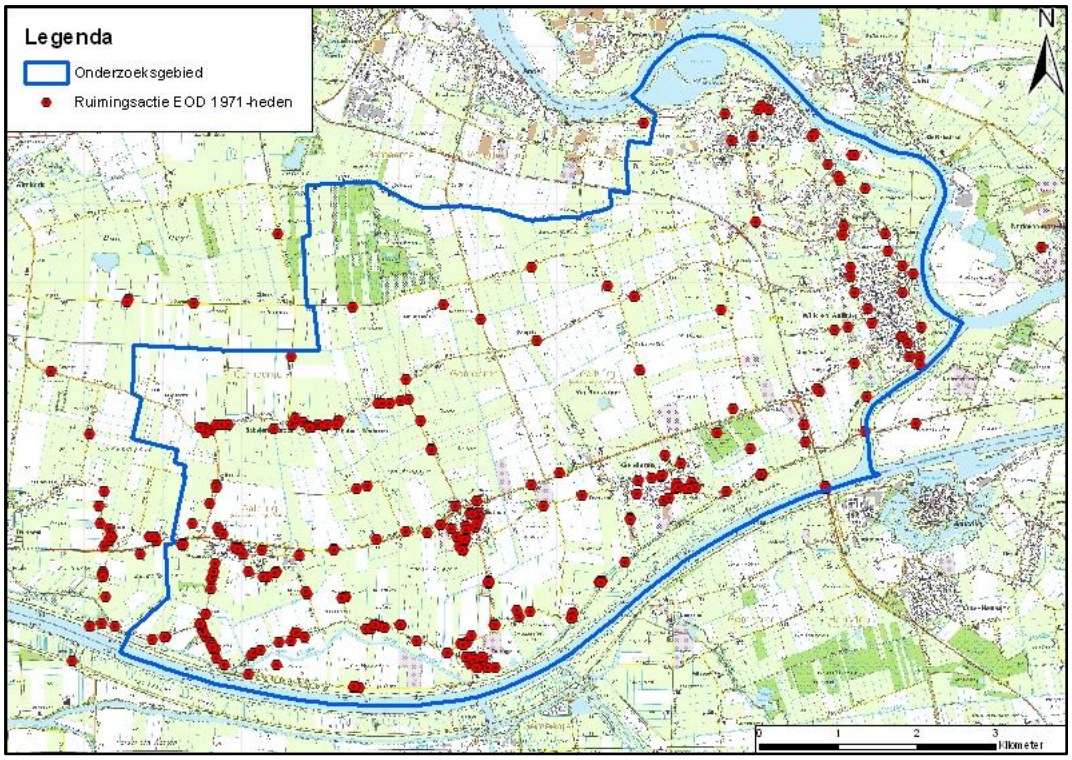

Figuur 30. Ruimingsacties EODD en voorgangers 1971-2011. Zoals beschreven in deze paragraaf, betreffen de ingetekende locaties geen op coördinaat nauwkeurige weergave van de daadwerkelijke vindplaatsen.

In de bijlagen is een lijst opgenomen met alle ruimingsacties van de EODD in de periode sinds 1971. Deze informatie correspondeert met de informatie in GIS.

2.17.2 Nieuwsberichten 1982-heden

De collectie explosievengerelateerde nieuwsberichten sinds 1982 in het Saricon-bedrijfsarchief is geraadpleegd. De resultaten zijn verwerkt in onderstaande tabel.

Bron	Inhoud
De Dordtenaar, 13 juni 1992	'Duitse pantservuisten onschadelijk gemaakt' Foto met bijschrift: "Leden van de Explosieven Opruimingsdienst brengen vier Duitse pantservuisten naar een twee meter diepe kuil. De projectielen werden gisteren gevonden aan de voet van de voormalige brug over de Bergsche Maas bij Heusden. De pantservuisten die in de Tweede Wereldoorlog dienden als antitankwapen, werden in de kuil tot ontploffing gebracht."
Reformatorisch Dagblad, 26 augustus 1998	Het artikel beschrijft een zoekactie naar munitie langs de noordelijke dijk van de Bergse Maas ter hoogte van Dussen in het kader van dijkverbeteringswerkzaamheden. Er werd in de eerste dagen over een lengte van 1 kilometer ruim 15 kilo aan kleinkalibermunitie gevonden, en ook twee 25-pondsgranaten.
Weekblad Schuttevaer, 18 december 1999	"De bouw van de keersluis in het Heusdensch Kanaal is al zeven maanden vertraagd door de enorme hoeveelheid explosief materiaal die wordt gevonden. (…) Onderzoek heeft uitgewezen dat in de oorlog een Duits munitieschip in de buurt van de bouwplaats heeft gelegen."
Reformatorisch Dagblad, 19 mei 2000	Een artikel meldt dat volgens Rijkswaterstaat waarschijnlijk twee bommen liggen op de bodem van het Heusdensch Kanaal bij de brug tussen Aalburg en Nederhemert. Dit zou blijken uit metingen

Bron	Inhoud
	verricht bij explosievenonderzoek. De objecten zouden in juni 2000 worden benaderd.
Algemeen Dagblad en Eindhovens Dagblad, 19 juni 2000	"Het Heusdensch Kanaal ter hoogte van Nederhemert is deze week afgesloten voor scheepvaartverkeer. Dat is in verband met een zoekactie van de marine naar bommen uit de Tweede Wereldoorlog, die mogelijk nog in de bodem van het kanaal liggen."
Cobouw, 24 juli 2001	Een artikel beschrijft hoe onderzoek naar de aanwezigheid van explosieven heeft gezorgd voor vertraging bij het verbeteren van werkzaamheden ten behoeve van het verbeteren van de waterkering van de Afgedamde Maas in het Heusdens Kanaal en het vervangen van de brug over het Heusdens Kanaal. Het explosievenonderzoek werd verricht door de firma Van den Herik. Er is munitie gezeefd en dieptedetectie uitgevoerd.
Brabants Dagblad, editie Land van Heusden en Altena, 2002-2003	In een artikel van 23 november 2002 wordt beschreven dat een detectieonderzoek naar de aanwezigheid van explosieven zou plaatsvinden in een sloot langs de Grotestraat in Veen, recht tegenover het kantoor van AST computers. Het zou gaan om zeker tien luchtdoelgranaten van ongeveer een halve meter lang en een doorsnee van een liter-blik. In het artikel wordt ooggetuige Cees Honcoop geciteerd: "Ik was er zelf bij toen die explosieven in de sloot werden gegooid, ik stond er met mijn neus bovenop. Het was in een van de eerste paar maanden na de oorlog. (…) Op het terrein vlak naast de sloot stond luchtdoelgeschut, na de capitulatie zijn die granaten blijven liggen en die hebben ze toen maar in de sloot gegooid. Niemand besefte toen waarschijnlijk wat het precies was." Volgens het artikel zijn eerder granaten en bommen gevonden 'langs de Afgedamde Maas in Aalburg'. Het onderzoek vond plaats naar aanleiding van een melding van Honcoop aan de politie en werd uitgevoerd door AVG Geoconsult. In een tweede artikel, van 21 maart 2003, wordt gemeld dat nog niet duidelijk was of en wat voor explosieven er in de betreffende sloot lagen. Het onderzoek van AVG had meerdere verdachte uitslagen opgeleverd. Het benaderen van de objecten moest nog plaatsvinden. Volgens een woordvoerder van de gemeente Aalburg is uit het detectieonderzoek niet af te leiden waar de verdachte uitslagen precies op wijzen. "Het kan ook best zijn dat er een oude kachel ligt."

2.17.3 Gegevens aangeleverd door gemeente

Door de opdrachtgever is een reeks gegevens betreffende explosievenruimingen aangeleverd. Deze zijn door Saricon bestudeerd en verwerkt in de tabel hieronder. Tevens verwerkt in de tabel zijn gegevens afkomstig uit het semistatisch archief van de gemeente Aalburg onder de basisarchiefcode 1.783, zoals daar medio 2011 verzameld.

Document	Inhoud
'Locatie munitiedump, uitgaande van situatietekening 17/11/99'	Locatie munitiedump aangegeven bij een sloot achter het perceel Broeksestraat 2, Babyloniënbroek. Met kaartmateriaal. (Ingetekend in GIS)
Melding met rapportage 'aangetroffen brisantgranaat', 7 april 2000	"Samen met de EOD ter plaatse gegaan. EOD hebben de aangetroffen brisantgranaat meegenomen. Toen wij daar stonden kwam betr. Knaap naar ons toe en stelde de vraag of de EOD tevens een onderzoek deed naar de mogelijke vliegtuigbom die enkele percelen terug lag. (…) Het perceel waar de vliegtuigbom

Document	Inhoud
	zich zou moeten bevinden ligt, komende vanuit het dorp Eethen rijdend richting Drongelen. Gaarne stoppen net na de basisschool en dan zou het het tweede perceel moeten zijn. Dus de percelen tussen de basisschool en de brug, aan de rechterzijde. Betr. Knaap zou het nog beter kunnen aangeven met kaarten van voor de ruilverkaveling." (Ingetekend in GIS)
Document 'Aangeleverd Waterschap', 1998-1999	Document van de gemeente Aalburg. "Aansluitend op de opsporing en ruiming op het grondgebied van de gemeente Werkendam en vooruitlopend op deze aanvraag is door de EOD Klu en de specialistisch aannemer reeds in 1998 een start gemaakt met de opsporing en ruiming langs de Bergsche Maas op ons grondgebied." In het document is sprake van de noodzaak tot explosievenopsporing op vier locaties in de huidige gemeente Aalburg: Hoogwatergeul in Heesbeense Uiterwaard; Bergse Maasdijk; Noorder Afwateringskanaal; Keersluis. Het bevat enkele schetsen met vermoedelijk de locaties waar naar explosieven zou worden gezocht. Deze zijn ingetekend in GIS, behalve de Bergse Maasdijk. Zie Figuur 31. Ook bevat het document een munitiestaat met aangetroffen munitie aan de noordzijde van de Bergse Maas. Tussen 18 augustus 1998 en 22 maart 1999 werden onder moranummer 19970082 de volgende munitieartikelen geruimd: 2 x bomstaart 250 lbs UK; 138 x mortierstaart 3" en 4,2"; 7 x 17-pdr-pantsergranaat (massief); 7 x 17-pdr brisante pantsergranaat; 346 kilogram kleinkalibermunitie; 48 x diverse artillerieontstekers; 52 x rookpot van 25-ponder; 1 x 17-ponder artilleriegranaat (chemisch, leeg); 1 x bodemplaat van een bom 250 lbs UK; 3 x 75mm-brisantgranaat; 2 x 2-pdr pantsergranaat (massief); 4 x 20mm-granaat; 1 x 3 inch brisantmortiergranaat; 3 x handgranaat HE; 18 x seinpatroon; 1 x slagpijpje; 1 x steelhandgranaat; 1 x 8cm brisantmortiergranaat; 82 x 25-ponder artilleriegranaat (chemisch, leeg); 27 x 25-ponder brisante artilleriegranaat; 1 x 155mm-brisantgranaat; 1 x mijnontsteker; 10 x 3cm-geweergranaat; 1 x 4,2 inch-brisante mortiergranaat; 6 x 75mm-brisante pantsergranaat; 14 kilogram kleinkalibermunitie (scherp); 1 x magazijn.
1.783 explosieven 1999-2000	1999. Dossier over project opsporing explosieven bij baggerwerkzaamheden Afgedamde Maas. De betrokken partijen waren de gemeente Aalburg, gemeente Zaltbommel, Hoogheemraadschap Alm en Biesbosch, Rijkswaterstaat, en EOD Klu. Het dossier bevat geen duidelijke tekeningen met gedetecteerde en/of vrijgegeven gebieden.
	1999.

Document	Inhoud
	Dossier over project opsporing explosieven Bergse Maasdijk Het dossier bevat geen duidelijke tekeningen met gedetecteerde en/of vrijgegeven gebieden.
	2000 Dossier over bomruimingen gepland bij de brug over het Heusdens Kanaal EOD-moranummer 20000982. “Vermoedelijke aanwezigheid van een 500 lbs-bom in het Heusdensch Kanaal, nabij het informatiecentrum aan de Kromme Nol. (…) De vermoedelijke aanwezigheid is aan het licht gekomen middels dieptedetectie, uitgevoerd door de firma Van den Herik-Sliedrecht.” Aanvang ruimingsactie, gepland voor 19 juni 2000. Getuige een serie persberichten van de gemeenten Zaltbommel en Aalburg van 19 en 20 juni 2000 zijn twee verdachte objecten benaderd door duikers, maar bleken deze uiteindelijk geen vliegtuigbommen te zijn. Het dossier bevat geen duidelijke tekeningen met gedetecteerde en/of vrijgegeven gebieden.
1.783 explosieven 1999-2003	Melding met rapportage ‘aangetroffen brisantgranaat’, 7 april 2000, vermoedelijk op een perceel van de familie Knaap aan de Molensteeg 2 te Eethen. “Samen met de EOD ter plaatse gegaan. EOD hebben de aangetroffen brisantgranaat meegenomen. Toen wij daar stonden kwam betr. Knaap naar ons toe en stelde de vraag of de EOD tevens een onderzoek deed naar de mogelijke vliegtuigbom die enkele percelen terug lag. (…) Het perceel waar de vliegtuigbom zich zou moeten bevinden ligt, komende vanuit het dorp Eethen rijdend richting Drongelen. Gaarne stoppen net na de basisschool en dan zou het het tweede perceel moeten zijn. Dus de percelen tussen de basisschool en de brug, aan de rechterzijde. Betr. Knaap zou het nog beter kunnen aangeven met kaarten van voor de ruilverkaveling.” De gemeente verzocht de EOD ‘een onderzoek in te stellen naar de vermeende ligging van de vliegtuigbom’. Volgens een schrijven van de EOD KLu van 16 oktober 2000 is op 3 en 11 oktober 2000 een vooronderzoek gehouden i.v.m. de mogelijke aanwezigheid van de bom, en gaven metingen op de aangewezen locatie geen aanleiding om tot een zoekactie over te gaan. De gemeente meldde aan de politie dat in verband met de inhoud van deze brief niet tot verdere zoekacties zou worden overgegaan. (Locatie ingetekend in GIS.)
	Proces-verbaal van verhoor door het Hoogheemraadschap Alm en Biesbosch d.d. 21 september 1999: Dhr C. de Fijter, wonende Dorpsstraat 2 te Meeuwen, verklaarde: “Ik heb ongeveer 26 jaar geleden een granaat gevonden op een perceel bouwland. Het perceel bouwland is gelegen aan de Broeksestraat te Babyloniënbroek. De granaat was ongeveer 40 centimeter lang en een diameter van ongeveer 12 centimeter. Ik heb hem persoonlijk in het kanaal gegooid. Ik overhandig u de situatietekening.” De locatie van de munitiedump is aangegeven bij een sloot achter het perceel Broeksestraat 2, Babyloniënbroek. Met kaartmateriaal. De zaak werd in behandeling gegeven bij het EOCKL, die op 23 mei 2000 aan de gemeente Aalburg meldde: “Naar aanleiding van uw verzoek is er door de EODKLu in samenwerking met u d.d. 03-04-00 een vooronderzoek gehouden op de locatie Sloot Babyloniënbroek te Aalburg. (…) Gezien het resultaat van dit vooronderzoek zien wij geen noodzaak over te gaan tot nadere actie, het daadwerkelijk opsporen en opruimen van de explosieven.”

Document	Inhoud
	Het verslag van het vooronderzoek meldt: “De heer C. de Fijter wonende dorpsstraat 2 te Meeuwen, verklaarde dat hij 26 jaar geleden een granaat in de desbetreffende sloot had gegooid. De sloot is in 1998 uitgebaggerd tot op de harde laag. De mogelijkheid dat er nadien nog munitierestanten aangetroffen zullen worden is minimaal. Onderzoek ter plaatse geeft geen aanleiding tot nader onderzoek.” De gemeente meldde aan de politie dat in verband met de inhoud van deze brief niet tot verdere zoekacties zou worden overgegaan. (Locatie ingetekend in GIS.)
	Onderzoek naar aanwezigheid explosieven Grotestraat te Veen. Volgens getuige Cees Honcoop waren aan het eind van de Tweede Wereldoorlog een aantal granaten van 10 cm dik en 30 cm lang in een sloot aan de Grotestraat gegooid. “Het betreft de sloot voor het huis van Timmermans op nummer 42b. de granaten waren afkomstig van het luchtafweergeschut van de Duitsers dat stond opgesteld op het open terrein achter ‘Lateja’ tussen de Witboomstraat en de Grotestraat. Het zou gaan om een aantal tussen de 10 en de 20 stuks.” Naar aanleiding van deze verklaring werd het explosievenopsporingsbedrijf AVG gevraagd een opsporing uit te voeren. Op een werkplan voor dit werk is de aantekening ‘onderzoek uitgevoerd 26.8.04’ geschreven. (Locatie ingetekend in GIS.)
1.783 explosieven 2001-2003	2001, explosievenonderzoek ten behoeve van twee nieuw aan te leggen hoogwatergeulen langs de Bergse Maas door EOD Klu in opdracht van gemeente Aalburg / het hoogheemraadschap Alm en Biesbosch, volgens een document EOD Klu i.v.m. aanleg van een hoogwatergeul in de Heesbeense uiterwaard en een in de Overdiepse uiterwaard. De exacte werklocatie in de Heesbeense Uiterwaard is uit het document onduidelijk.
	Getuige een subsidieaanvraag aan het ministerie van Binnenlandse Zaken d.d. 1998 waren er plannen voor explosievenopsporing op de volgende locaties: ‘Bergse Maas; Keersluis; Hoogwatergeulen; Natuurcompensatieproject Noorder Afwateringskanaal’. Voor de locaties Bergse Maas Noord; Hoogwatergeulen Bergse Maas; Noorder Afwateringskanaal zijn beschikkingen van het ministerie van Binnenlandse Zaken betreffende subsidietoekenning aangetroffen. Het dossier bevat geen duidelijke tekeningen met gedetecteerde en/of vrijgegeven gebieden.
	Brochure over aanleg natuurvriendelijke oevers Noorder Afwateringskanaal, grofweg van Hagoort naar het westen toe. Volgens de brochure zou hier explosievenonderzoek moeten plaatsvinden. Met werkplan AVG ‘Explosievenopsporingsactie Noorder Afwateringskanaal te Dussen d.d. 22 mei 2002.’ Het dossier bevat geen duidelijke tekeningen met gedetecteerde en/of vrijgegeven gebieden.
	Jaren 1998-2004: explosievenopsporing langs Bergse Maas. O.a. met de bedrijven AVG, Arcadis, Bodac, EWM. Het dossier bevat verslagen van diverse overleggen; deze zijn niet uitputtend bestudeerd. Het dossier bevat geen duidelijke tekeningen met gedetecteerde en/of vrijgegeven gebieden.
1.783 explosieven 2006-2007 Noorder	De firma Bodac voerde in deze periode explosievenopsporingswerkzaamheden uit op de locaties Noorder Afwateringskanaal en Oude Maasje.

Document	Inhoud
Afwateringskanaal	Het dossier bevat geen duidelijke tekeningen met gedetecteerde en/of vrijgegeven gebieden.
1.783 explosieven 2006-2007 Oude Maasje	De firma Bodac voerde in deze periode explosievenopsporingswerkzaamheden uit op de locaties Noorder Afwateringskanaal en Oude Maasje. Het dossier bevat twee munitieovergave/overnameformulieren. Onder moranummer 20050716 werden geruimd: 1 x brisantgranaat 76mm, USA, verschoten; 1 x brisantgranaat 20mm, verschoten; 1x handgranaat nr 39, Duits; 33 x rookpotten van 25-ponder; 1 x 25-ponder, chemisch, leeg, verschoten; 2 x 20mm-huls/kkm. verschoten; Diverse mortierstaarten / restanten van ontstekers. En verder: 3 x brisantgranaat van 25-ponder met 117/119-ontsteker, verschoten; 1 x brisantgranaat van 17-ponder met 257-ontsteker, uitstekend lichtspoor, verschoten; 2 x brisantpantsergranaat 75mm US, met M66/68-ontsteker, verschoten; 1 x brisantmortiergranaat 8cm met Würfgranatzünder 38/34, verschoten; 1 x jachtpatroon; 1 x magazijn met kkm; 32 x rookpot van 25-ponder, uitgestoten; 25 x 25-ponder chemisch, leeg, verschoten; 1 x pantsergranaat 20mm, verschoten; 1 x mortiergranaat 2” (oefen), verschoten; 7 x huls 20mm/jachtpatroon, verschoten; 12 x mortierstaart, verschoten; 16 x restant ontsteker, verschoten. Het dossier bevat verslagen van diverse overleggen; deze zijn niet uitputtend bestudeerd. Het dossier bevat geen duidelijke tekeningen met gedetecteerde en/of vrijgegeven gebieden. Bevat wel een situatietekening Oude Maasje. (Ingetekend in GIS.)

De bovengenoemde dossiers bevatten geen processen-verbaal van oplevering van explosievenopsporingsacties, of andere documenten op basis waarvan zonder voorbehoud kan worden gesteld welke gebieden in horizontale en verticale zin zijn vrijgemaakt van explosieven. Aan de hand van de in de dossiers aanwezige tekeningen zijn wel de locaties ingetekend waar vermoedelijk is gezocht naar explosieven. Zie Figuur 31.

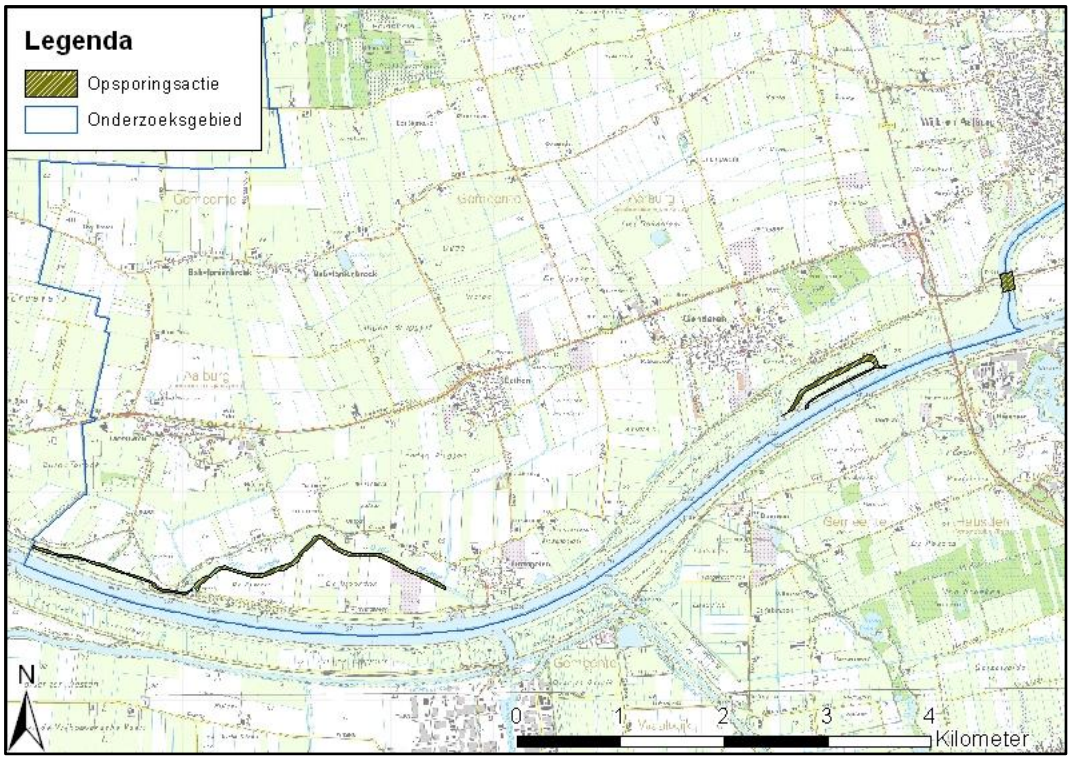

Figuur 31. Locaties waar vermoedelijk explosievenopsporingsprojecten hebben plaatsgevonden in de periode sinds 1998. **NB. Onduidelijk is in hoeverre deze gebieden in horizontale en verticale zin vrij zijn van explosieven.**

2.17.4 Explosievenopsporingsproject Den Eng, Veen

In 2012 heeft een explosievenopsporingsproject plaatsgevonden in het projectgebied 'Den Eng' te Veen. De opsporing is verricht door Bodac BV.

Op de RD-coördinaten 135453,58/421521,65 is het restant van afwerpmunitie 1000 lb. GP-gevonden. Verder zijn er geen CE of restanten van CE aangetroffen.

Het bij dit project vrijgegeven gebied is aangegeven op Vrijwaringstekening 'OCE Veen Den Eng, Revisie vrijgegeven gebieden', 24 september 2012, versie 06, en is verwerkt in het GIS.

3 CHRONOLOGIE RELEVANTE GEBEURTENISSEN

3.1 INLEIDING

Saricon heeft op basis van de gegevens in hoofdstuk 2 een overzicht van gebeurtenissen tijdens de Tweede Wereldoorlog opgesteld, waarbij gebruik is gemaakt van alle op het moment van opstellen beschikbare bronnen. Deze bronnen zijn specifiek vermeld in hoofdstuk 2 en in de bronnenlijst achter in dit document. Zoals in paragraaf 1.5 is beschreven, zijn gegevens over artilleriebeschietingen en gegevens over militaire objecten niet meegenomen in het overzicht gebeurtenissen. Deze zijn opgenomen in het GIS en in paragraaf 2.15.

3.2 CHRONOLOGIE

3.2.1 11 mei 1940

Op 11 mei 1940 werden de Heusdense brug en de brug over het Heusdens Kanaal opgeblazen door het terugtrekkende Nederlandse leger. Een houten jukbrug in de Bergse Maas ten zuiden van Drongelen werd, volgens een deel van de geraadpleegde bronnen, op deze dag in brand gestoken.

Bron	Inhoud
Honcoop, 2010	Hollandse soldaten bliezen de Heusdense Brug op. Het draaiende gedeelte van de Eilandse brug werd door handgranaten vernield.
Blankenstein, 2009 (90-93, 127)	Op 11 mei 1940 blies een Nederlands vernielingsdetachement de Heusdense verkeersbrug over de Bergsche Maas en de nabij gelegen brug over het Heusdens Kanaal bij Wijk en Aalburg op. Omdat de springladingen (1200 kilo trotyl) van beide bruggen eind 1939 nog met een vuurkoord en een windlucifer moesten worden aangestoken, hadden A. Figee, de commandant van het detachement, zijn korporaal en zes overige militairen, direct nadat het bericht van de Duitse inval hen had bereikt, de springladingen naast de pansterstalen kasten tegen verschillende stalen balken van de brug moeten vastmaken. [Diezelfde dag werden beide kunstwerken met succes vernietigd.] Direct daarop trokken Figee en zijn mannen zich terug in de richting van Sleeuwijk. Bij de rivier aangekomen staken zij over naar Gorinchem. Intussen lagen de bruggen over de Bergse Maas en het Heusdens Kanaal in puin. Ook de woningen in de poortgebouwen aan weerszijden van het kanaal liepen zware schade op. Een dag nadat de brug over het Heusdens Kanaal op 11 mei de lucht in was gegaan, werd al begonnen met het herstel van de toegebrachte schade. De draaibrug werd voor reparatie naar een scheepswerf bij Heusden gebracht. Nadat ook het bewegingswerk van de draaibrug door een machinefabriek was hersteld, kon de brug over het Heusdens Kanaal in de loop van oktober 1941 weer voor het verkeer worden opengesteld. De Heusdense verkeersbrug over de Bergse Maas werd ter plaatse gerepareerd en was in de loop van maart 1941 alweer in gebruik.
Groene Serie, Hoofddeel III/ deel 3 (50)	Een bericht meldde, dat de brug bij Heusden op last van C.-3-2 R.H. te 5.55 was vernield. (…) De militaire jukbrug te Drongelen werd op last van C.-III L.K. vernield.
Groene Serie, Hoofddeel III/ deel 3 (107)	Bij Heusden was de gang van zaken als volgt. C.-3-2 R.H. (…) gaf (…) te 4.30 bevel tot het vernielen van de beide bruggen en kort daarop waren zowel de Maasbrug als de brug over het Heusdensche kanaal vernield.
Van Alphen, 1984 (17-	Om zes uur in de morgen werd de brug bij Heusden door Nederlandse militairen

Bron	Inhoud
20)	opgeblazen. Het draaibare deel van de brug over het Heusdens kanaal werd 's morgens om ongeveer kwart over zes door middel van explosieven vernield. Ook de woningen in de bovenbouw van deze brug werden hierdoor beschadigd. (…) De bij de Heusdense brug gebouwde barak werd door de Nederlands militairen in brand gestoken. (…) Aan de zuidzijde van de Heusdense brug waren door de Nederlanders wegversperringen opgericht. Aan de noordzijde werden bij de kazemat loopgraven aangelegd. (…) Nadat op 13 mei de hoofdmacht van de Nederlandse troepen de Bergse Maas in noordelijke richting was overgestoken, werd de houten noodbrug bij Drongelen door de Nederlandse militairen in brand gestoken. (…) Direct na de Nederlandse overgave op 14 mei 1940 werd met het herstel van bruggen over de Bergse Maas en het Heusdens Kanaal begonnen en werden de resten van de vernielde houten brug bij Drongelen opgeruimd. (…) Het herstel van de brug over het Heusdens Kanaal was in oktober 1941 voltooid.

Figuur 32. Vernielde draaibrug over het Heusdens Kanaal, mei 1940. Bron: Van Alphen, *Aalburg in oorlogstijd*.

Figuur 33. De door Nederlandse troepen opgeblazen verkeersbrug van Heusden, mei 1940.

3.2.2 11 mei 1940

Crash van een Messerschmitt Bf109E-3 in Almkerk.

Bron	Inhoud
Crashregister SGLO	Crash van een Messerschmitt Bf109E-3 van het 4./JG27 (piloot Lt. L. Scheffler) in Almkerk.
Eversteijn, 2007	Crash van een Messerschmitt Bf 109 E-3 van het 4./JG 27 op de Landscheidingweg bij Almkerk in de Arkelsepolder.
Van Alphen, 1984 (17, 19)	Op 11 mei 1940 maakte een Duitse Messerschmitt 109 een noodlanding in de gemeente Almkerk. (…)

3.2.3 13 of 14 mei 1940

Crash van een Henschel Hs 126 in Genderen.

Bron	Inhoud
Verliesregister Studiegroep Luchtoorlog (SGLO)	Crash van een Henschel Hs 126 om 05.30 uur aan de Groenesteeg in Genderen.
De Gast, 2005	Een Henschel Hs 123 crasht aan de Groenesteeg nabij de Heusdenschebrug te Genderen. De crash vond plaats in een weiland bij de Groene Steeg. Op een foto is te zien dat het hier een noodlanding betrof.
Van Alphen, 1984 (19)	Tussen 05.00 uur en 06.00 uur maakte een eenmotorig Duits verkenningstoestel, een Henschel-123, aan de Groenesteeg te Genderen een noodlanding. De tweekoppige bemanning ontkwam.
Streekarchief Land van Heusden en Altena (SAL-HA) toegang 0007 inv 39	Op 27 juli 1940 schreef de burgemeester van Eethen aan de Ortskommandant te ’s-Hertogenbosch: “In deze gemeente is gedurende de oorlogsdagen 10 t/m 14 mei een vliegtuig van de Duitsche Luchtmacht neergestort en uitgebrand. De wrakstukken van dit vliegtuig liggen op een weiland onder het dorp Genderen in de nabijheid van de Heusdensche brug. Het betrokken weiland behoort in eigendom toe aan T.A. Smookers, Polstraat C129 te Aalburg.” Deze had verklaard dat de schade aan zijn weiland ongeveer 100 gulden beliep. De burgemeester vroeg hoe de wrakstukken verwijderd konden worden en de

Bron	Inhoud
	schade vergoed.
SALHA 0007 inv 39	Op 23 oktober 1941 meldde de burgemeester van Eethen aan 'den Heer Procureur-Generaal, fgd. Directeur van Politie te 's-Hertogenbosch, in antwoord op diens brief over 'vermiste leden van het Duitsche luchtwapen': "Op 13 mei 1940 ontwikkelde zich een luchtgevecht boven de gemeente, waarbij één vliegtuig van Duitsche nationaliteit brandend neerstortte. Het vliegtuigtype is niet bekend. Het is neergestort in de nabijheid van de Heusdensche brug, op een weiland des voormiddags om 6 uur, 13 mei 1940. Het neerstorten werd veroorzaakt door een jachtvliegtuig. Voor zover mij bekend zijn er geen ooggetuigen van de neerstorting. Het aantal ingezetenen bedroeg twee. Deze werden door de Nederlandsche militaire autoriteiten op transport gesteld. Een der ingezetenen was gewond en werd door Dr. Hummelen te Wijk en Aalburg verbonden. Gesneuvelde vliegers waren er niet aanwezig."

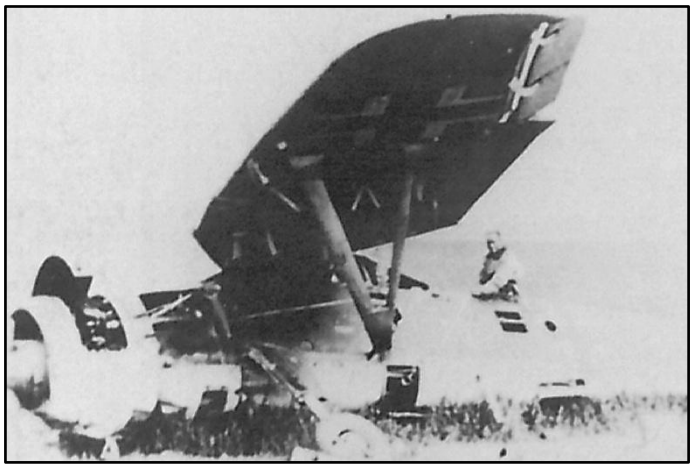

Figuur 34. Afbeelding van de Duitse Henschel die op 14 mei 1940 een noodlanding maakte in een weiland bij de Groene Steeg. Bron: Van Alphen, *Aalburg in oorlogstijd*.

3.2.4 3 oktober 1940

Britse luchtaanval op schepen in de haven van Heusden

Bron	Inhoud
Van Alphen, 1984	Er werd een Britse luchtaanval gedaan op scheepsdoelen bij Heusden.
Zwanenburg I	Een Blenheim deed een aanval op ca 50 schepen bij Heusden, waarbij treffers werden geplaatst op de schepen en de kade.
Eversteijn, 2007	Bombardement door een Blenheim Mk IV op Heusden. Getroffen werden de havens, ca 50 schepen, de kade en een scheepswerf.

3.2.5 7 december 1940

Brits bombardement in de polder van Eethen, vermoedelijk bedoeld voor het lichtbaken ten noorden van Meeuwen.

Bron	Inhoud
Gegevens Ordnungspolizei, Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD Orpo)	Am 7.12.40, um 19.15 Uhr, in Eethen (Nordbrabant), 4 Sprengbomben auf Ackerland. Glasschaden an 1 Bauernhof. 2 Schafe getötet.
SALHA 0007 inv 157	Handgeschreven rapport Luchtwacht Eethen, 8 december 1940: “In den avond van 7 Dec. 1940 werd mij op de post medegedeeld dat vermoedelijk in de Polder van Eethen bommen waren gevallen, ruiten van het woonhuis van de Wed. v Zanten waren volgens de gemeenteveldwachter […] vernield. Omstreeks 22 uur kwamen twee vliegtuigen uit noordwestelijke richting hoog over de gemeente en verdwenen zuidoostelijk. Bij het aanbreken van den dag van 8 Dec. 1940 heb ik mij in bijzijn van gemeenteveldwachter W vd Pol naar de boerderij van de Wed v Zanten begeven en daar waargenomen dat op ongeveer honderdvijftig meter vanaf de woning drie bommen in een weiland gevallen waren. Een hiervan sloeg een trechter in den grond van ongeveer twee meter doorsnee, de twee andere van geringe omvang. Een schaap werd gedood, één gewond, ruiten in het woonhuis vernield en een daarnaast gelegen boomgaard beschadigd.”
SALHA 0007 inv 218	Brief burgemeester van Eethen aan het ministerie van Binnenlandse Zaken, 13 maart 1941: “Woensdag 26 februari jl meldde zich ten gemeentehuize alhier een kapitein, aangesteld door de commissie van proefneming, om een, een tweetal maanden geleden, in deze gemeente gevallen bom, zgn. blindganger, onschadelijk te maken. Het leek erop dat dit voorwerp betrekkelijk dicht bij de oppervlakte zat en de kosten gering zouden zijn. Op verzoek van bedoelden kapitein werd door mij aan 2 man opgedragen deze bom los te graven. Waar de constructie van den grond, waarin de bom zich bevindt en ook de diepte zeer tegenvielen, werd herhaaldelijk versterking van de ploeg gravers verzocht. Weldra moest gewerkt worden onder leiding van een opzichter terwijl sedert een drietal dagen een aannemer met verschillende werktuigen aanwezig is, omdat met gewoon graafwerk, door aanwezigheid van drijfzand enz., het voorwerp niet tevoorschijn gebracht kan worden. tijdelijke stopzetting van het werk is heel moeilijk, omdat dan veel van den reeds verrichten arbeid vruchteloos zal zijn en later weer herhaald moet worden. hoewel de bom niet onmiddellijk bij woningen ligt, lijkt mij opruiming toch gewenscht.” **NB.** Uit het archiefstuk is niet duidelijk of deze blindganger is gevallen bij het bombardement van 7 december 1940; de enige verwijzing naar een datum is ‘een tweetal maanden geleden’.

3.2.6 4 februari 1941

Britse luchtaanval op het lichtbaken ten noorden van Meeuwen.

Bron	Inhoud
NIOD Orpo	Am 4.2.41, um 22.35 Uhr, in Dussen (Nordbrabant), M.G.-Feuer aus einem englischen Flugzeug. Kein nennenswerter Schaden.
	Am 4.2.41, um 23.30 Uhr, in Eethen (Nordbrabant), 1 Fallschirm mit Leuchtbombe abgeworfen. M.G.-Feuer aus einem englischen Flugzeug auf Sheinwerferstellung. Kein Schaden.
Van Alphen, 1984	Britse luchtaanval op het lichtbaken ten noorden van Meeuwen.
De Gast, 2000	Op 4 februari 1941 beschoot een Engels vliegtuig het Duitse draailicht in Meeuwen
De Gast, 2010	In de avond van 4 februari 1941 deed een Engels vliegtuig een aanval met mitrailleurs op het zwaailicht in Meeuwen.
Eversteijn, 2007	Bombardement op Aalburg. Getroffen werd te Meeuwen de omgeving van een radio/lichtbaken.

Bron	Inhoud
Middlebrook & Everett, 1995	Die nacht vlogen 44 Britse tweemotorige Wellington-bommenwerpers naar Gelsenkirchen, maar slechts negen toestellen vonden het doelwit. Mogelijk was het één van deze toestellen die Meeuwen als alternatief doelwit bombardeerde.

3.2.7 15-16 februari 1941

Britse luchtaanval op het lichtbaken ten noorden van Meeuwen.

Bron	Inhoud
NIOD Orpo	Am 15.2.41, um 21.30 Uhr, in Eethen (Nordbrabant), 7 Sprengbomben auf Ackerland. Glasschaden an einigen Wohnhäusern.
SALHA 0007 Inv 39	Uit een verzoekschrift betreffende vergoeding van oorlogsschade: “In den nacht van 15 op 16 februari 1941 zijn er onder het dorp Meeuwen eenige brisantbommen afgeworpen waarvan een tweetal op een weiland, dat ondergeteekende ([A. v. Laar] in huur heeft van Willem Cornelis Wildervanck, wonende te Sappermeer, zijn gevallen. De bommen hebben trechters in het land gemaakt, die aan den bovenkant ongeveer 12 meter breed zijn.”
De Gast, 2000	Op 15 februari werden zes zeer zware bommen afgeworpen op het lichtbaken te Meeuwen. De bommen kwamen neer in de omgeving, op stukken weiland, de Provinciale Weg, maar het draailicht bleef onbeschadigd.
De Gast, 2010	op 15 februari wierp een vliegtuig zes zeer zware bommen af, waardoor de inwoners van Meeuwen het gevoel hadden dat een aardbeving plaatsvond.
Eversteijn, 2007	Bombardement omstreeks 20.00 uur op Aalburg. Getroffen werd te Meeuwen door zes bommen de omgeving van een radio-/lichtbaken.
Van Alphen, 1984	Britse luchtaanval op het lichtbaken ten noorden van Meeuwen.
Middlebrook & Everett, 1995	De RAF bestookte die nacht Sterkrade [Bij Oberhausen]. Ook hier was het waarschijnlijk een aanval op een alternatief doelwit.

3.2.8 21 februari 1941

Britse luchtaanval op het lichtbaken ten noorden van Meeuwen.

Bron	Inhoud
NIOD Orpo	Am 22.2.41, in Eethen (Nordbrabant), 1 Fallschirm mit Leuchtbombe gefunden und bei der Ortskommandantur sichergestellt.
Van Alphen, 1984	Britse luchtaanval op het lichtbaken ten noorden van Meeuwen.
Eversteijn, 2007	Bombardement op Aalburg. Getroffen werd in de omgeving van Meeuwen een radio-/lichtbaken.
De Gast, 2000	Bij het lichtbaken te Meeuwen werd een grote lichtkogel afgeworpen, die de hele omgeving in een helder geel licht zette. Hij kwam ten slotte naar beneden en brandde in een boomgaard uit.
Middlebrook & Everett, 1995	Die nacht vlogen onder meer zeven tweemotorige Blenheim-bommenwerpers van de Royal Air Force naar doelwitten in Frankrijk en Nederland.

3.2.9 25 februari 1941

Britse luchtaanval op het lichtbaken ten noorden van Meeuwen / ontploffen lichtkogel.

Bron	Inhoud
NIOD Orpo	Am 25.2.41, in Almkerk (Nordbrabant), 1 Fallschirm mit ausgebrannter Leuchtbombe gefunden und auf dem holländischen Polizei-amt sichergestellt.
Van Alphen, 1984	Britse luchtaanval op het lichtbaken ten noorden van Meeuwen.

Bron	Inhoud
De Gast, 2000	Bij het lichtbaken te Meeuwen spatte een lichtkogel uit elkaar

3.2.10 Maart 1941 (datum onbekend)

Crash van een Brits vliegtuig aan de Keldersteeg te Genderen.

Bron	Inhoud
Van Alphen, 1984	Een gevechtsvliegtuig kwam neer aan de Keldersteeg te Genderen en brandde volkomen uit.
Eversteijn, 2007	Brits vliegtuig verongelukt aan de Keldersteeg te Genderen.

3.2.11 4 maart 1941

Britse luchtaanval op het lichtbaken ten noorden van Meeuwen.

Bron	Inhoud
Eversteijn, 2007	Bombardement op Meeuwen, Aalburg. Getroffen werd de omgeving van het kasteel.
De Gast, 2000	Er viel een bom vlak bij het kasteel Meeuwen
Van Alphen, 1984	Britse luchtaanval op het lichtbaken ten noorden van Meeuwen.
Middlebrook & Everett, 1995	Die nacht vloog de RAF met 71 bommenwerpers naar Keulen. Het betrof hier een aanval op een alternatief doelwit.

3.2.12 14-15 juni 1941

Britse luchtaanval op het lichtbaken ten noorden van Meeuwen.

Bron	Inhoud
Eversteijn, 2007	Bombardement met veertien bommen op Meeuwen, Aalburg. Getroffen werd de omgeving van een radio-/lichtbaken.
De Gast, 2000	In de nacht van 14 juni 1941 werden 19 kleine bommen afgegooid op het zwaailicht te Meeuwen. Enkele paarden en koeien werden gedood.
De Gast, 2010	In de nacht van 14 op 15 juni kwamen niet minder dan veertien vliegtuigbommen in de omgeving terecht en enkele getroffen dieren moesten worden afgemaakt
Van Alphen, 1984	Britse luchtaanval op het lichtbaken ten noorden van Meeuwen.
Middlebrook & Everett, 1995	Die nacht vloog RAF Bomber Command met 29 Hampdens (tweemotorige bommenwerpers) naar Keulen.

3.2.13 1-2 juli 1941

Britse luchtaanval op het lichtbaken ten noorden van Meeuwen.

Bron	Inhoud
Eversteijn, 2007	Bombardement op Meeuwen, Aalburg. Getroffen werd het terrein van dhr. C. Quirijns.
De Gast, 2000	Begin juli 1941 viel een zeer zware bom bij de woning van Quirijns te Meeuwen, waarvan ramen en deuren werden vernield, de muren scheurden en de schuur werd doorzeefd met splinters. Ook veel fruitbomen werden vernield.
De Gast, 2010	In de nacht van 1 op 2 juli viel een bom in de boomgaard van Quirijns, die de woning ernstig beschadigde (nu Dorpsstraat 60). Deuren en ramen waren geheel weggeslagen en de schuur was bijna geheel vernield.
Van Alphen, 1984	Britse luchtaanval op het lichtbaken ten noorden van Meeuwen.

Bron	Inhoud
Middlebrook & Everett, 1995	Deze luchtaanval moet een indiduele actie geweest zijn van een Britse bemanning.

3.2.14 18 juli 1941

Bombardement op polder van Meeuwen (Hengmeng).

Bron	Inhoud
SALHA 0007 inv 157	Handgeschreven rapport Luchtwacht Eethen, 18 juli 1941: “Omstreeks 2 uur 10 minuten in de nacht van 18 juli 1941 werd een bom geworpen in de Polder van Meeuwen genaamd ‘de Hengming’. De luchtwacht stelde dadelijk de burgemeester met het gebeurde in kennis. Zoodra de dag aanbrak hebben we in bijzijn van W. vd Pol gemeenteveldwachter alhier een onderzoek ingesteld. De bom is in den boomgaard van den heer Wildervank gevallen en ontploft. Er ontstond een trechter van 4 meter breed en twee meter diep. (…) De bom viel ongeveer 400 [500?] meter vanaf den Provinciale weg 10 meter voorbij het laatste [lichtpunt?] van een aldaar geplaatst zwaailicht, verdere ongevallen kwamen niet voor. Een bord met opschrift gevaarlijk en een vlag zijn aan den ingang door de luchtwacht geplaatst.”
Lagebericht Bundesarchiv	“0215 Eeten Nordbrabant;1 Sprb; Kein Schaden.”

3.2.15 30 september 1941

Bombardement op Meeuwen, waarbij een blindganger achterbleef in de Nieuwstraat.

Bron	Inhoud
Eversteijn, 2007	Bombardement op Aalburg. Getroffen werd te Meeuwen de provincialenweg bij de Nieuwstraat
Van Alphen, 1984	Britse luchtaanval op het lichtbaken ten noorden van Meeuwen.
De Gast, 2000	In de nacht van 31 september viel er een bom in de Nieuwstraat in Meeuwen. De bom ontplofte niet, waardoor de hele straat moest worden ontruimd. Twee weken moesten de bewoners elders verblijven, maar men slaagde er niet in de bom te vinden. Het gat werd opgevuld met cement.
Middlebrook & Everett, 1995	Mogelijk betrof het hier een aanval van één van de Britse bommenwerpers die naar Hamburg vloog.

3.2.16 27 december 1941

Bombardement op Meeuwen.

Bron	Inhoud
Eversteijn, 2007	Bombardement om 21.00 uur op Aalburg. Getroffen werd te Meeuwen de Dijksteeg en de Meeuwensedijk.
De Gast, 2000	Op 27 december vond om negen uur ’s avonds een bomaanval plaats op Meeuwen. Er vielen vijf zware bommen, die met geweldige klappen insloegen, één op de Dijksteeg. Hij sloeg een gat van vier meter diep en zeven meter breed. De weg naar de dijk was onbegaanbaar.
De Gast, 2010	In de avond van 27 december kwamen vijf bommen in de Dijksteeg in Meeuwen terecht en een dag later vielen enkele bommen achter het kasteel.
Van Alphen, 1984	Britse luchtaanval op het lichtbaken ten noorden van Meeuwen.
SALHA 0007 inv 157	Handgeschreven rapport Luchtwacht Eethen, 28 december 1941: “In den avond van 27 dec 1941 omstreeks 9 uur vlogen verscheidene vliegtuigen van onbekende nationaliteit boven de gemeente Eethen. Een hiervan wierp brandbommen uit in het Hablok onder Meeuwen. Een viertal ontbrande en zeven gaten werden gevonden waar waarschijnlijk brandbommen in den bodem zijn gedrongen zonder te ontbranden.

Bron	Inhoud
	Dadelijk daarop werden een viertal bommen uitgeworpen welke alle ontplofte. Een viel op een stuk bouwland van den Heer D. van Buuren te Meeuwen F73 gelegen in het Hablok en sloeg een trechter van ongeveer zes bij zes meter. No 2 viel op den openbare weg de Dijksteeg genaamd onder Meeuwen. Den weg werd totaal vernield alsmede het telefoonnet en de waterleiding werden stukgeslagen. De trechter was negen bij acht meter groot. No 3 viel op de scheiding van een stuk weiland toebehoorende aan den heer J. van Herweijnen Scheveningse Weg te 's-Gravenhage en van de kinderen van Nordenne. No 4 viel in een griend in het Zuidbroek toebehoorend aan den heer J. van Herweijnen voornoemd en sloeg een gat van zes bij zes meter. [F25 te Meeuwen.] Aan den boomgaard van de kinderen van Nordenne werd schade aangebracht twee boomen werden vernield terwijl (…) meer of minder ernstig beschadigd werden aldaar geplaatste kippenhokken beliepen glasschade alsmede het woonhuis, waarvan pannen werden afgerukt en vernield, ook de woning van de Wed. van Nordenne F21 te Meeuwen bekwam eenige schade. (…) Het terrein werd afgezet met vlaggen."
Middlebrook & Everett, 1995	Hoogstwaarschijnlijk betrof het hier een zgn. Intruder-aanval met een tweemotorige Britse Blenheim-bommenwerper, ondermeer 82 Squadron had als doelwit het vliegveld Soesterberg.

3.2.17 28 december 1941

Bombardement op Meeuwen.

Bron	Inhoud
De Gast, 2000	Op 28 december werden weer bommen afgeworpen op Meeuwen, waarvan één bij het kasteel neerkwam.
Eversteijn, 2007	Bombardement op Meeuwen, Aalburg. Getroffen werd het Noordenveld en de omgeving van het kasteel
Van Alphen, 1984	Britse luchtaanval op het lichtbaken ten noorden van Meeuwen.
SALHA 0007 inv 157	Handgeschreven rapport Luchtwacht Eethen, 28 december 1941: "In den avond van 28 dec 1941 wierp een vliegtuig van onbekende nationaliteit na enkele malen boven Meeuwen te hebben rondgecirkeld omstreeks negen uur van geringe hoogte zes bommen uit in een boomgaard toebehoorende aan den heer Wildervank en gelegen in de Hengming onder Meeuwen. Vijf hiervan ontploften. Aan de fruitboomen werd groote schade aangericht. De trechters zijn van kleinen omvang. No. 6 is een blindganger. Dadelijk daarop werden uit dat vliegtuig twee salvo's gelost en verdween in noordelijke richting. Met het oog op de gevaren verbonden aan den blindganger werd door de luchtwacht den heer C. Vos te Meeuwen opgedragen aldaar dadelijk het terrein met borden en vlaggen af te zetten. Ongelukken kwamen niet voor.
SALHA 0007 inv 246	Brief burgemeester van Eethen aan de Afdeling Oorlogsschade Departement van Defensie, 22 mei 1942: In de nacht van 28-29 december 1941 een gedeelte van een verkeersweg vernietigd door bomtreffers. "De weg is eigendom der gemeente en in onderhoud bij het Waterschap 'de Polder van Meeuwen'. Deze weg is thans op kosten van de gemeente hersteld (…)"
Middlebrook & Everett, 1995	Die nacht vlogen zes tweemotorige Blenheims *Intruder*-aanvallen op Nederlandse vliegvelden.

3.2.18 29 december 1941

Bombardement op Meeuwen.

Bron	Inhoud
De Gast, 2000	Er ontplofte een zware bom in het Noorderveld, Meeuwen.
SALHA 0007 inv 246	Brief burgemeester van Eethen aan de Afdeling Oorlogsschade Departement van Defensie, 22 mei 1942: In de nacht van 28-29 december 1941 een gedeelte van een verkeersweg vernietigd door bomtreffers. "De weg is eigendom der gemeente en in onderhoud bij

Bron	Inhoud
	het Waterschap 'de Polder van Meeuwen'. Deze weg is thans op kosten van de gemeente hersteld (…)"

3.2.19 14 maart 1942

Crash van een Messerschmitt te Heusden

Bron	Inhoud
Crashregister SGLO	Crash van een Messerschmitt Bf 110E-1, Werkenummer 4310, van 3./NJG 1 (piloot Oblt L. Schmitz) om 22.15 uur in Heusden
NIMH 798 inv 70	Uit Keulards, *Vliegveld Venlo*: "[In de nacht] van 14 op 15 maart [1942] kwam het op Brabants grondgebied tot een botsing tussen een bommenwerper en de Bf 110 G9+DL van Oblt.Ludolf Schmitz en marconist Vonjahr, waarbij de nachtjager zwaar werd beschadigd en neerstortte in een moerassig weiland bij Heusden. De piloot kwam om het leven. De marconist [raakte gewond]."

3.2.20 24 juli 1942

Afworp door vliegtuig in nood van brandbommen boven Wijk en Aalburg.

Bron	Inhoud
Eversteijn, 2007	Bombardement om 02.10 uur met brandbommen op Wijk (Wijk en Aalburg). Getroffen werd de Bergstraat, Veldstraat, omgeving van het gemeentehuis, kerktoren, school, gemeentehuis, kerk, pastorie en de Hooge Maasdijk
De Gast, Herinneringen 60 jaar vrijheid, 2005	In de nacht van 23 op 24 juli 1942 was de luchtwachtpost bemand door Gert van Mersbergen, B. Vos en K. Bouman. Zij meldden de nadering van een aantal vliegtuigen waarvan één brandend rondcirkelde. De telefoonverbinding werd daarna meteen verbroken doordat er een brandbom op de toren viel. Direct daarop volgde een regen van brandbommen, die een spoor van vuur vormde in de kom van de gemeente Wijk en Aalburg. Achttien panden, voornamelijk op de Maasdijk, de Bergstraat en de Veldstraat, werden getroffen. Pastorie, gemeentehuis, school en kerk werden zwaar beschadigd.
Van Alphen, 1984 (28)	Om 02.10 uur cirkelde een brandend vliegtuig boven Wijk en Aalburg. Even later viel een brandbom in de toren van Wijk, die daar een brand veroorzaakte. Vervolgens vielen brandbommen in de Bergstraat, Veldstraat en Hoge Maasdijk. Bij de 18 getroffen panden waren gemeentehuis, school, kerk en pastorie. De noodwoning van de familie H. Smits en de woning van de familie Bouman in de Veldstraat brandden af. Het vliegtuig (…) kwam bij Werkendam neer.
Harkema, 2010	Een vliegtuig werd gedwongen om een grote hoeveelheid brandbommen, die het meevoerde, af te werpen. Voor het grootste deel kwamen die juist in de kom van het dorp terecht. Rondom de kerk was geen gebouw dat niet getroffen werd. Er was brand in kerk en toren, in het gemeentehuis, in enkele huizen, in beide scholen en de pastorie. De meeste branden konden gelukkig spoedig geblust worden, maar enkele gebouwen brandden uit. In de scholen en het gemeentehuis was de schade aanzienlijk. Evenzo in de pastorie, die juist onbewoond was door het vertrek van ds. J. Slok naar Dordrecht. Hoewel het Rijk enige schadevergoeding toekende, moest de kerkvoogdij heel veel bijdragen aan het herstel van de pastorie. Het meest bedroevende was dat een jonge vrouw, die met haar kleine juist die nacht in Wijk vertoefde, door een brandbom getroffen en op slag gedood werd.
SALHA 0275 inv 738	Krantenbericht uit 1970 over de oorlog in Wijk en Aalburg, '25 jaar geleden raasde de oorlog over Wijk en Aalburg': "De eerste maal dat de oorlogsdemon toesloeg was in 1942. Toen was een geallieerd vliegtuig gedwongen zijn bommenlading te laten vallen. De bommen kwamen merendeels precies in de kom van het dorp terecht, waarbij een goot aantal gebouwen beschadigd werd."
SALHA 0016 inv 310	Boerderij Veldstraat B140,kadastraal B564, te Wijk en Aalburg, beschadigd door

Bron	Inhoud
	oorlogsgeweld op 24 juli 1942.
	Woonhuis met werkplaats A23a, Wijk en Aalburg, kadastraal A1695, beschadigd door bominslag in juli 1942.
	Perceel Veldstraat B215, Wijk en Aalburg, kadastraal B431, beschadigd door oorlogsgeweld in juli 1942 en januari 1945.
	Woonhuis met werkplaats A23a, Wijk en Aalburg, kadastraal A1695, beschadigd door bominslag in juli 1942.
Chorley, 1994	Aangezien er sprake is van een brandend vliegtuig, betreft het hier vrijwel zeker de viermotorige Stirling-bommenwerper (serienummer W7567) van 214 Squadron die tijdens zijn vlucht naar Duisburg door een nachtjager neergehaald werd, en bij Werkendam neerkwam.
Crashregister SGLO	Crash van een Short Stirling I om 02.22 uur met serienummer W7567 van 214 Sqn (piloot J.D.Peel) in Werkendam (polder van S.Glerum).
NIMH 798 inv 76	Short Stirling I W7567 van 214 Sqn crashte in de gemeente Werkendam op de polder van Salomon Glerum (Biesbosch). Het werd neergeschoten door een Duitse nachtjager. Zes bemanningsleden kwamen om, één overleefde. Het doelwit was Duisburg. Uit een rapport van de gemeentepolitie Werkendam: “Voorts bleek dat op verschillende andere polders daar ter plaatse en bij andere boeren in gebruik onderdeelen van het betrokken vliegtuig lagen, de bommen die het vliegtuig had meegevoerd zijn, zoover bekend, allen geëxplodeerd, terwijl er voorts nog een voorwerp waaraan een soort parachute zat bevestigd, in een geslagen trechter lag.” Getuige een artikel uit het Brabants Dagblad (1996) zijn er later nog bommen uit het vliegtuig in de buurt aangetroffen.
Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) toegang 800, collectie De Haan	Geen aanvullende relevante informatie.

3.2.21 31 juli 1942

Crash van een Messerschmitt te Andel.

Bron	Inhoud
Crashregister SGLO	Crash van een Messerschmitt Bf 210A-1 met Werkenummer 063 van Erp. Kdo./210 (piloot Uffz H. Bolton) te Andel.

3.2.22 14 juli 1943

Crash van een Halifax te Genderen.

Bron	Inhoud
Crashregister SGLO	Crash van een Halifax V met serienummer DK257van 428 Sqn (piloot F/Lt D.S. Morgan) om 02.00 uur te Genderen (6 km ten noordnoordoosten van Waalwijk).
Chorley, 1996	De Halifax DK257 was op weg naar Aken en werd door een nachtjager van een hoogte van 4000 meter neergehaald. Vijf van de zeven bemanningsleden konden zich redden, maar de stoffelijke resten van twee vliegeniers, Sergeant T.H. Pritchard en Sergeant M. Edwards, konden niet geborgen worden en zij staan nog steeds als vermist geboekt.
Van Alphen, 1984 (30).	Crash van een Halifax-bommenwerper te Genderen.
De Gast, 2005	“Op een nacht stort er een bommenwerper neer bij de Keldersteeg in Genderen. De Duitsers vinden onder het geheel uitgebrande toestel twee bommen van 500 kilo, die ze met de nodige voorzorgen tot ontploffing brengen. Er ontstaat een gat van vijf tot zeven meter diep en de luchtdruk ruist als een hagelstorm over Gende-

Bron	Inhoud
	ren, dat aan een grote ramp is ontsnapt.”
NIMH 798 inv 96	“02.00 Uhr: Abschuss einer Halifax bei Eeten, 1 km N. Genderen durch Nachtjäger. Besatzung 7 Mann, davon 3 gefangen. Rest wahrscheinlich unter den Trümmern. Flugzeug Total zerstört.”
NIMH 800 De Haan	Toestel steeg om 23.45 uur op van vliegbasis Middleton st George County of Durham voor een bombardement op Aken. Het werd neergeschoten door Oblt Josef Nabrich (I/NJG1). Vier bemanningsleden werden gevangen genomen; één wist te ontkomen; twee bemanningsleden staan te boek als vermist. **NB.** In dit dossier wordt ook een Halifax V van 428 Sqn met serienummer DK239 genoemd als het toestel met de genoemde bemanning. In één van de (Engelstalige) documenten wordt geschreven dat het toestel ‘over Elshout’ crashte.

3.2.23 19 augustus 1943

Crash van een Focke Wulf te Eethen.

Bron	Inhoud
Crashregister SGLO	Crash van een Focke Wulf Fw 190A-5 met Werkenummer 1091 van het 1./JG 26 (piloot Lt. L. Altmann) om 19.30 uur te Eethen
Eversteijn, 2007	Een eenmotorige jager van het type Focke Wulf Fw 190 (code “Weisse 10”) van de 1.Staffel van het Jagdgeschwader 26 stort om 19.30 uur neer te Eethen, Aalburg.
Caldwell, 1998	Het toestel werd neergehaald door een Amerikaanse jager, type Thunderbolt. De piloot kon met zijn parachute het toestel verlaten.

\

3.2.24 22 september 1943

Crash van een Dornier bij Dussen.

Bron	Inhoud
Crashregister SGLO	Crash van een Dornier Do 217M-1 met Werkenummer 56049 van het 9./KG 2 (piloot Uffz R. Sachs) om 01.15 uur te Dussen.
NIMH 798 inv 100	Toestel neergestort bij Dussen. Volgens Duitse opgave ‘beim aufschlag Bomben detoniert’. “Flugzeug vollkommen ausgebrannt.”
Van der Aalst, 2003	Een Duitse Dornier 217 van Kampfgeschwader 2 stort brandend neer bij Dussen; alle vier de bemanningsleden kwamen om.

3.2.25 Najaar 1943 (Datum onbekend)

Afworp van bommen, waaronder een blindganger, tijdens een luchtgevecht boven de Boll-Hoeve in Eethen.

Bron	Inhoud
De Gast, 2005	“… een luchtgevecht boven de Boll-Hoeve in Eethen, waarbij er bommen vallen tussen een koppel schapen van Van Santen. Alle schapen zijn verminkt en moeten worden afgemaakt. Er is ook een blindganger gevallen, die men wil laten ontploffen. Tijdens de voorbereidingen schiet die bom in een wel.”

3.2.26 11 november 1943

Crash van een B-17 bij Dussen en/of Eethen.

Bron	Inhoud
Crashregister SGLO	Crash van een B-17F met serienummer 42-30795 van de 385 BG/ 548 BS (piloot 1st Lt. J.P.McGowan) om 14.45 uur te Eethen-Waspik.
Van der Aalst, 2003	Ten zuiden van Dussen stort een B-17 van BS 548 neer. De 10 bemanningsleden konden op tijd springen en kwamen neer nabij Heusden.
NIMH Collectie Hey	Casualty Report: “No. 3 engine was damaged by Flak over the target, causing fire later, resulting into explosion and desintegration in air. Crashed near Dussen, Holland, on border R. Maas. Target: Münster marshalling yards, Germany. (…) Later Me109s attacked the crippled bomber and were buzzing the chutes.”
NIMH 798 inv 104	Toestel stortte neer ‘in de buurt van Dussen’, op de retourvlucht van een bombardement op Münster. Ten tijde van de crash hadden alle bemanningsleden het toestel reeds verlaten. Volgens Duitse opgave was het “Flugzeug total zerstrümmert.”
NIMH 708 inv 43	Melding van12 nov 1943 van de burgemeester van Dussen over een crash van een Amerikaanse viermotorige bommenwerper in de Zijlmanspolder. Deze is brandend neergestort. “Eenige gedeelten van het toestel uitgebrand. Omtrent de bemanning is niets officieels bekend.”)
NIOD 216k inv 23 Map 84c.	Brief gemeente Dussen aan Hoofdinspectie Luchtbescherming, d.d. 12 nov 1943: “Donderdag, 11 november 1943, om 15 uur, is in den Zijlmanspolder, gelegen onder de gemeente Dussen, een viermotorige Amerikaansche bommenwerper brandend neergestort. Eenige gedeelten van het toestel is [sic] uitgebrand. Omtrent de bemanning is niets officieels bekend. Medegedeeld werd dat eenige leeden der bemanning in andere gemeentenper parachute waren afgesprongen. Schade werd niet aangericht.”
SALHA 0275 inv 523	Opgave gemeente Dussen van 1 juni 1950: “In het najaar 1943 is een bombardementsvliegtuig in Dussen (Kerkstraat) neergestort. Er waren verscheidene inzittenden, die zich allen met parachutes hebben gered.”

3.2.27 4 februari 1944

Crash van een Focke Wulf te Meeuwen-Eethen.

Bron	Inhoud
Crashregister SGLO	Crash van een Focke Wulf Fw 190A-7 met Wereknummer 642532 van het I/JG 26 te Meeuwen-Eethen

3.2.28 14 juni 1944

Bombardement ten zuiden van Meeuwen.

Bron	Inhoud
Eversteijn, 2007	Bombardement met 25 bommen op Aalburg. Getroffen werd te Meeuwen een weiland ten zuiden van het dorp.
Van Alphen, 1984	Bij Meeuwen werden bommen uitgeworpen: 25 stuks middelzware bommen in een weiland zuidelijk van het dorp.
Freeman, 1990	Mogelijk betrof het hier een (nood)afworp van een Amerikaanse viermotorige B-24 Liberator. Hoewel het merendeel van de geallieerde strijdkrachten die dag boven het invasiefront in Frankrijk actief was, waren enkele Amerikaanse Bomb Groups betrokken in aanvallen op onder meer Eindhoven en Emmerich.

Figuur 35. Luchtfoto van 13 september 1944 waarop de inslagen zichtbaar zijn van de bommen die op 14 juni dat jaar gevallen moeten zijn.

3.2.29 21 juli 1944

Crash van een Halifax tussen Aalburg en Veen aan de Molendijk.

Bron	Inhoud
Crashregister SGLO	Crash van een Halifax III met serienummer MZ312 van 10 Sqn (piloot F/O A.H.G. Bond) om 01.42 uur aan de Molendijk (gemeente Wijk en Aalburg)
Eversteijn, 2007	De Halifax met serienummer MZ312 (rompcode ZA-E) van 10 Squadron stort om 01.42 uur neer bij de voormalige scheepswerf aan de Molendijk te Wijk.
Van Alphen, 1984 (33)	Een Engelse Halifax, op de terugvlucht uit Duitsland door luchtafweer geraakt, stort neer nabij de voormalige werf aan de Molendijk te Wijk. Volgens diverse ooggetuigen was er een ongeveer 50 meter lange vlam achter het toestel zichtbaar. Een visser kreeg de schrik van zijn leven, toen het brandende toestel op zeer geringe hoogte over hem heen ging en en aan de buitenzijde van de dijk neerkwam. Een van de wielen vloog over de dijk en raakte enige huizen. Het serienummer was MZ-312 en de kenletters ZA-E. doel voor die nacht was Bottrop.
De Gast, 2005	Het betrof hier een gecontroleerde crashlanding, waarna één dode uit het wrak gehaald werd.
Harkema, 2010	“Boven Wijk heeft een vliegtuig brandend rondgevlogen. Angstig dat dat was! We dachten niet anders dat het in het dorp zou neerkomen, maar de piloot heeft het nog op de waard kunnen neerzetten. Er waren zeven inzittenden: één dood, drie bleven en drie waren er vandoor.”
NIMH 798 inv 123	Volgens een verslag uit vermoedelijk 1982 werd het toestel na een missie op Duitsland (olieraffinaderij Bottrop, Essen) onder Hedel aangeschoten en stortte brandend neer op de “punt” van het Wijkerzand, vlak tegen een dijk. Vijf bemanningsleden ontkwamen uit het brandende wrak en werden aangehouden, één vond de dood: staartschutter Frank Tough. Hij ligt begraven op het kerkhof van Wijk en Aalburg. Na de crash vlogen stukken van het vliegtuig alle kanten op, en ontbrandde munitie knallend in de lucht. ‘Het [toestel] kwam tot ontploffing toen de

Bron	Inhoud
	neus zich in de linker oever van 't Maske boorde en daarop nog een tiental meters verder gleed tegen de Maasdijk onder Wijk en Veen aan."
NIMH 800 De Haan	Uit Bulletin 85 SGLO: "In de nacht van 20 op 21 juli 1944 is een Halifax-bommenwerper van no. 10 Squadron neergekomen aan de Molendijk te Wijk in Noord-Brabant. Volgens diverse ooggetuigen was er een ongeveer 50 meter lange vlam achter het toestel zichtbaar. (…) Het toestel kwam aan de buitenzijde van de dijk in stukken neer. Een van de wielen vloog over de dijk en raakte daarbij nog net enige huizen." De crashlocatie werd in 1981 bezocht door een van de overlevende bemanningsleden. "Hij was vooral erg geschokt door het feit dat het vliegtuig zo dicht bij de huizen terechtgekomen was."
Chorley, 1997	Naar alle waarschijnlijkheid was dit toestel op weg met zijn bommenlading naar het doelwit Bottrop, aangezien het om 23.06 u. GMT vanaf zijn basis Melbourne opgestegen was, en geraakt werd door Duitse luchtafweer. Een splinter doodde de staartschutter Tough.

Figuur 36. Graf van staartschutter F. Tough op de begraafplaats van Wijk en Aalburg, mei 2012.

3.2.30 4 september 1944

Duits schip komt vast te liggen juist ten noorden van de brug over het Heusdens Kanaal.

Bron	Inhoud
Van Alphen, 1984 (41)	Een ongewapende Duitse trawler komt bij het vervoer vanaf een scheepswerf in Heusden vast te liggen net voorbij de brug over het Heusdens Kanaal. Door de Duitsers werd het schip met handgranaten zo veel mogelijk vernield, maar het werd voor de vele overkomende geallieerde jagers en jachtbommenwerpers een veel aangevallen doelwit.
Eversteijn, 2007	Bombardement op een schip in het Heusdens kanaal.

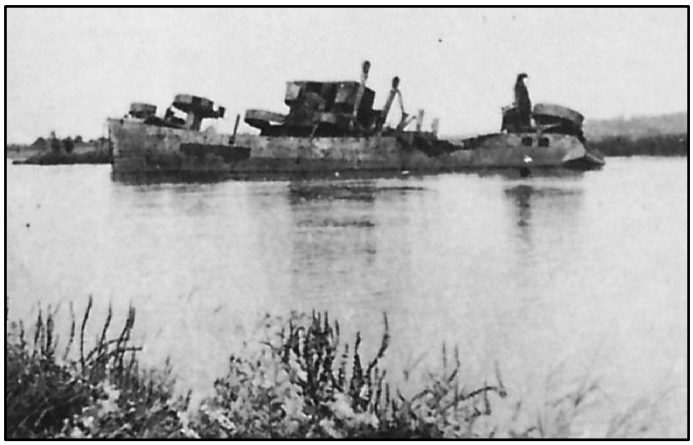

Figuur 37. De Duitse trawler bij de brug over het Heusdens Kanaal. Bron: Van Alphen, *Aalburg in oorlogstijd*.

3.2.31 10-11 september 1944

Luchtaanval van 18 Mosquito-jachtbommenwerpers op een verkeersbrug over de Maas, mogelijk de Heusdense Brug.

Bron	Inhoud
Daily Logs 2nd TAF	Mosquito's 2 Group. 18 a/c attacked with 34 x 500 M.C. T.I. bombs, 2 flares. Road bridge over River MAAS attacked. Direct hit (E1852). Factory or power station straffed, strikes seen (E1161). Lights in woods and moving on roads attacked, strikes seen. Roads, bridges , transport and railway junctions attacked, no results observed.

NB. Op de opgegeven locatie E1852 ligt geen verkeersbrug; deze ligt in E.1951. Op luchtfoto's van 13 september 1944 zijn rond de Heusdense Brug geen bomkraters waarneembaar.

3.2.32 Half september 1944

Luchtaanvallen op de baggermolen van Veen, en op andere vaartuigen in de Afgedamde Maas ter hoogte van Veen en Aalst.

Bron	Inhoud
Van Alphen, 1984	De geallieerde luchtmacht voerde een beschieting uit op schepen die op de Maas bij Aalst lagen.
Van der Beek, 1995	Tijdens operatie Market Garden waren dagelijks vliegtuigen in de lucht, die steeds bombardementen uitvoerden op schepen die in de Maas lagen. De brug bij Heusden was geen doelwit. Veel schepen lagen bij Veen en Wijk.
Jungerius, 2010	Halverwege september 1944 werden de vele bij Andel afgemeerde binnenvaartschepen door de Engelsen gebombardeerd.
Honcoop, 2006	Op de Maas bij Veen lagen schepen voor anker en ook twee zandzuigers lagen voor de Veense wal. In een formatie van acht toestellen doken Engelse vliegtuigen naar beeden en dan begonnen mitrailleurs te ratelen en ontploften de bommen. (…) Ten slotte werden de zandzuigers door leden van het verzet 's nachts tot zinken gebracht.
Streekarchief Bommelerwaard, Dagboek A. Bax	"Op 13 sept werd de baggermolen te Veen in de grond geschoten. (…) 's Middags baggermolen te Veen beschoten. Die is gezonken."

Figuur 38. Baggermolen in de Afgedamde Maas bij Veen op de dag dat deze zou zijn aangevallen, 13 september 1944.

Figuur 39. Baggermolen in de Afgedamde Maas bij Veen op 8 april 1945.

3.2.33 26 september 1944

Luchtaanval met raketten door Typhoons van 245 Squadron van de RAF op schepen in het kaartvierkant E.1857.

Zie Figuur 24.

Bron	Inhoud
Daily Logs 2nd TAF	8 Typhoons 245 Squadron 12 barges N.W. at E.1857 attacked with 63 R/P; many strikes. Claims: 6 Dam.

3.2.34 27 september 1944

Luchtaanval door Spitfires op schepen in of bij Heusden.

Bron	Inhoud
Eversteijn, 2007	Bombardement door Spitfires van het No. 33 squadron op binnenschepen te Heusden.
Zwanenburg II (367)	Bombardement en boordwapenbeschieting op schepen bij Heusden door Spitfires van 33 Squadron

3.2.35 28 september 1944

Luchtaanval door twaalf Spitfires van 33 Squadron van de RAF op schepen in het kaartvierkant E.2054.

Zie Figuur 24.

Bron	Inhoud
Daily Logs 2nd TAF	12 Spitfires 33 Squadron Barges at E.2054 attacked with 12 x 500. 1 hit and 4 near misses to 7 barges.

Bij deze aanval werden naar opgave van het squadron twaalf vliegtuigbommen van 500 lb. afgeworpen.

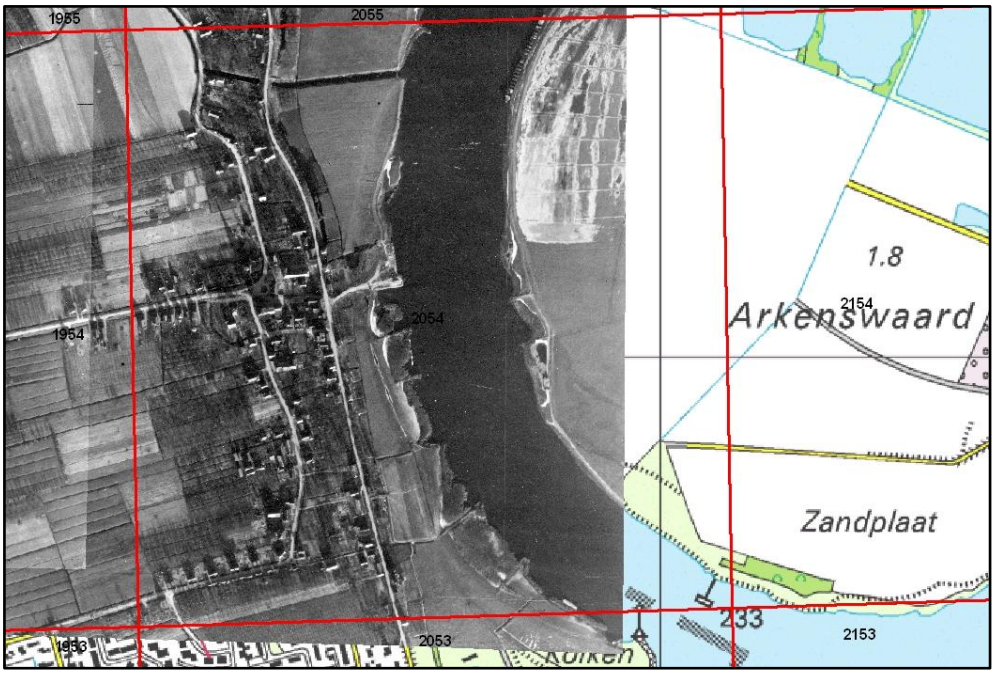

Figuur 40. Kaartvierkant E.2054 op 24 december 1944. Er zijn geen bomkraters waarneembaar.

3.2.36 1 oktober 1944

Luchtaanval met raketten door negen Typhoons van 609 Squadron op schepen in het kaartvierkant E.1857.

Bron	Inhoud
Daily Logs 2nd TAF	9 Typhoons 609 Squadron Area E.15, 16, 17. 6+ barges attacked at E.1857. 72 R/P's overshot but cannon attack made.
Dagboek A. Bax	"'s middags om 16.10 u aanvallen van jabo's op de post te Veen en op militairen te Wijk. 's Avonds om 18.30 u aanval van jagers op het schip bij de brug."

3.2.37 2 oktober 1944

Meerdere luchtaanvallen door jachtbommenwerpers op de trawler bij de brug over het Heusdens Kanaal en omgeving, vermoedelijk met zowel vliegtuigbommen, raketten als boordwapenmunitie.

Bron	Inhoud
Dagboek A. Bax	"Toen wij zaten te eten werd er nogal gevlogen. Plotseling hoorden we weer vliegen en ik wilde juist kijken, doch nam eerst mijn hoed, voor de glasscherven. Maar van kijken kwam niets want we hoorden de machines naar beneden komen gieren. (…) We hoorden een paar (…) klappen, welke raketbommetjes bleken (…) en een hevig mitrailleurvuur. Het was toen/ 2.15 uur/. Terwijl ik dit zat te schrijven (2.30u) word ik gestoord door 6 bommen welke ontploffen. Enfin ik ga verder. Onderwijl wij naar beneden gingen werd er wederom een salvo gegeven en ik zag door 't raampje op de trap dat er 4 bommetjes mis vielen +- 20m aan BB kant van het schip begeleid door een hevig mitrailleurvuur. Even daarna werd er wederom een salvo afgegeven, onderwijl was het 1.30 u. Er was in het schip een flink binnenbrandje, het bleek dat aan het SB achterschip een paar flinke gaten geschoten zijn. Er dreef veel vis en hout van het dek in 't water. (…) Om 2.30 u zat ik te schrijven onderwijl kwamen er vliegtuigen welke 3 [?] bommen

Bron	Inhoud
	afgooiden. 2 ervan vielen op ’t land 1 in’t water. Even daarna ook verderop een paar bommen ditmaal in water en ook een op ’t land. Allen mis. Ook werd er hevig geschoten, doch voor ’t grootste gedeelte mis. Ook ketsten er veel kogels af. De bominslag is door mij goed waargenomen want ik stond nog in de kamer voor de schoorsteen. Bij Thijs zijn alle tenminste veel ruiten kapot. Er vielen nl enkele bommetjes vlakbij. Om 16 uur vond er een aanval plaats op de schepen achter het eiland. Om 16.45 uur een aanval van 8 vliegtuigen op de treiler. Die doken er 5x op. Er werd ook nog bij ons door ’t dak geschoten. (…) Het was een geknetter van belang. (…)”

3.2.38 4 oktober 1944

Luchtaanval met raketten door Typhoons op de trawler bij brug over het Heusdens Kanaal

Bron	Inhoud
Daily Logs 2nd TAF	8 Typhoons 257 Squadron Rail target not attacked due low cloud. 4 a/c attacked 800 ton ship at E.1952. many near misses. 4 a/c attacked bridge at E.1847. N.R.O. 64 R/P fired.
Dagboek A. Bax	’s nachts was het nogal rustig. Om 2.20 vuurde even de zware Flak, dat ging gepaard met een fel bliksemlicht. (…) ’s middags werd er om 14.15 wederom een Jabo-angrif ondernomen op de treiler. Deze is in den nacht van maandag op dinsdag flink uitgebrand, zodat er waarschijnlijk weinig meer van over is. Hij is in ieder geval deerlijk gehavend. Verder werd er dien dag wel wat gevlogen maar dat liep overigens nogal los. Er gebeurde overigens niets bijzonders meer.

3.2.39 5 oktober 1944

Boordwapenbeschieting op schepen bij Nederhemert.

Bron	Inhoud
Daily Logs 2nd TAF	10 Typhoons 197 Squadron. Interdiction target. Did not attack due to petrol shortage. 20 x 500 on target 6/1. Attacked barges at HEUSDEN on return (1-1-3). F/O Wakeman hit by flak, crashed in flames.
Operations Record Book (ORB) 197 Squadron, National Archives Londen, AIR 27-1169	[beschrijving aanval bij Ederveen.] On the way home 20 barges were straffed at HEUSDEN. One was left in flames and smoking.
	10 x Typhoon (Up 1100 / down 1220) (…) On the return twenty barges at HEUSDEN E.237540 were attacked. One was left a flamer, one a smoker and many strikes seen.

3.2.40 6 oktober 1944

Luchtaanvallen bij Wijk en Aalburg, door Spitfires en Typhoons, met vliegtuigbommen, raketten en boordwapens, op schepen in de Afgedamde Maas en het Heusdens Kanaal en op de trawler bij de brug over het Heusdens Kanaal.

Bron	Inhoud
Daily Logs 2nd TAF	8 Typhoons 266 Squadron Barges between E.2961 and E.1648. 64 R/P fired at barges (2-1-0).
	9 Spitfires 127 Squadron 20 plus barges and 2000 ton Schooner E.2053-2454. Targets cannon straffed.
	12 Spitfires 341 Squadron 20 plus barges and small Coasters at AALBURG. Targets attacked and 4 Coasters, 2 Tugs, 11 barges damaged.
	12 Spitfires 341 Squadron Ship at E.2055 attacked with 11 x 500. 1 hit on ship. Barges (0-0-5).
ORB 266 Squadron, AIR 27-1559	8 toestellen (Up 08.25 / down 09.50) Many barges seen in the river to East and West of Zaltbommel also on canal E1648. Claims barges Z-I-O. (…)
Eversteijn, 2007	Bombardement door Spitfires van het No. 341 Franse G. C3/2 Alsace op de brug over het Heusdensch kanaal.
Dagboek A. Bax	"'s Morgens om +- 9.30 een aanval op de [?] welke bij de [?] lagen. De bommetjes vielen mis. Later op den morgen een aanval op de [?] en op de treiler a.d. brug. De [?] waren inmiddels naar den oostelijken oever gegaan. 's Middags om +- 14 uur kwamen er veel bommenwerpers over in oostelijke richting. Er werd door het afweer flink op geschoten, echter zonder zichtbare resultaten. Toen de bommenwerpers terugkwamen werd er ook hevig op geschoten. Er scheen veel afweer te staan. om +- 16.15 een Jabo-aanval op de schepen bij Aalburg en toen het afweer in actie kwam werd er een aanval ondernomen op de brug (draai) 't afweer aldaar en de treiler. Ook werden er dien middag +- 10 bommen (zware) afgegooid waarvan een op 't achterschip vd treiler en de overige bij ons huis, in de wei v v.d. Kolk en omgeving. De loods incasseerde ook veel kogels. Thijs was juist aanwezig toen dat gebeurde. De aanval werd ondernomen door een aantal Spitfires welke bommen van naar schatting 50 kg afwierpen. Daar zij echter door het afweer gestoord werden, vielen de bommen mis. Later in den avond werd een schip, dat aan de O. kant vd Maas bij den Bol lag, in brand geschoten, het voorschip brandde uit. Ook hingen er in ZW richting nog lichtkogels."

3.2.41 7 oktober 1944

Luchtaanvallen met vliegtuigbommen en/of raketten op schepen in het kaartvierkant E.1956 (ter hoogte van Veen en Aalst); bombardement en/of boordwapenbeschieting bij de brug over het Heusdens Kanaal.

Bron	Inhoud
Eversteijn, 2007	Bombardement door Spitfires van het No. 66 squadron en Spitfires van het No. 332 Noorse squadron op de brug over het Heusdensch kanaal.
Eversteijn, 2007	Raketbeschieting op schepen op de Maas bij Veen.
Van Alphen, 1984	In de middag deden geallieerde vliegtuigen, bij goed zicht, met raketbommen een aanval op in de Maas bij Veen liggende schepen. Diverse bommen vielen bij deze aanval tussen de huizen, maar veroorzaakten alleen materiële schade.
Dagboek A. Bax	"'s morgens was het betrekkelijk rustig en 's middags eveneens. Om +- 17 uur werd er een Jabo-aanval ondernomen in de richting Wijk-Aalburg en een mitrailleuraanval op de treiler aan de draaibrug. Tussen 17-18 uur vlogen er veel jagers in NO richting en terug. Waarschijnlijk zijn die naar 't front geweest. Er gebeurde verder niet veel bijzonders."
Daily Logs 2nd TAF	Spitfires 66 en 332 Squadron 21 x 500 on barges at E.1956. 1 direct hit and 3 near misses on pontoon. 2 barges dest.
ORB 332 Squadron	The squadron took off at 13.45 hrs on bombing, led by Major Ryg. Task was

Bron	Inhoud
(AIR 27/1729)	DD222. 60+ barges at E.1956. no e/a seen. 12 x 500 LBS 025 dropped 9.000/2.000 ft. 2 direct hits on 2 barges at E.1257 (sic). 1 direct hit 2 N/M on pontoon in T/A. 1 N/M on barge – 1 hang-up. 3 bombs did not explode. Information: concentration of 25 sty. barges river E.2454. slight inacc and heavy flak occurred over target. At 1445 hrs the Squadron retuned to base. Weather was clear, vis. good.
	12 Spitfires Up 13.45 / down 14.45 Task was DD 222, 60+ barges at E.1956. 12 x 500 LBS 025 MC dropped.

3.2.42 13 oktober 1944

V-wapen neergestort in de Veldstraat in Wijk en Aalburg.

Bron	Inhoud
Eversteijn, 2007	V-2 om 18.00 uur neergestort te Wijk (Wijk en Aalburg) bij Wink. Getroffen werd de Veldstraat.
Van Alphen, 1984	Om ongeveer zes uur 's avonds viel er in de Veldstraat, in Wijk bij Wink, een Duitse V-2. De ontploffing veroorzaakte een enorm gat. [Met foto, zie Figuur 43.]
Van Alphen, 1984 (85) [geen datum van inslag genoemd]	Op het weiland van Kees van Helden te Wijk sloeg een V1 in. De krater is te zien op luchtfoto's van 24 december 1944
Gückelhorn & Paul, 2009	Het betrof hier mogelijk de raket met serienummer 19 327 die om 17.46u. vanuit Hermeskeil richting Antwerpen gelanceerd werd en vroegtijdig neerstortte.
Dagboek A. Bax	"'s Avonds om ongeveer 19 uur werd er een hevige klap gehoord. Het bleek dat er in Wijk een bom ontploft was in de Veldstraat. Ook beweerde men dat het een V1 geweest was."

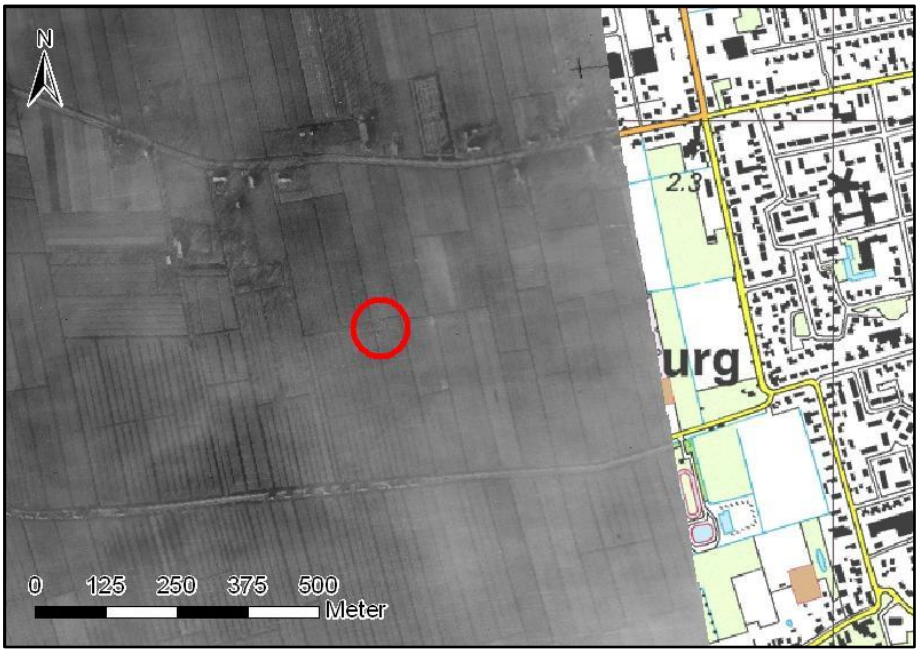

Figuur 41. Vermoedelijke inslaglocatie V-wapen ten zuiden van de Veldstraat, 14 februari 1945.

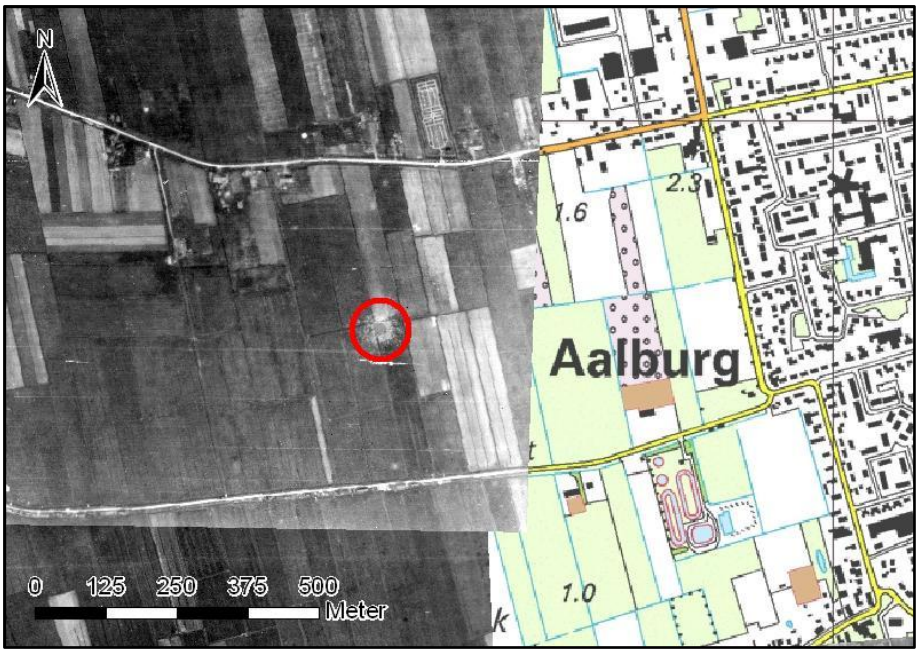

Figuur 42. Vermoedelijke inslaglocatie V1 ten zuiden van de Veldstraat, 19 maart 1945.

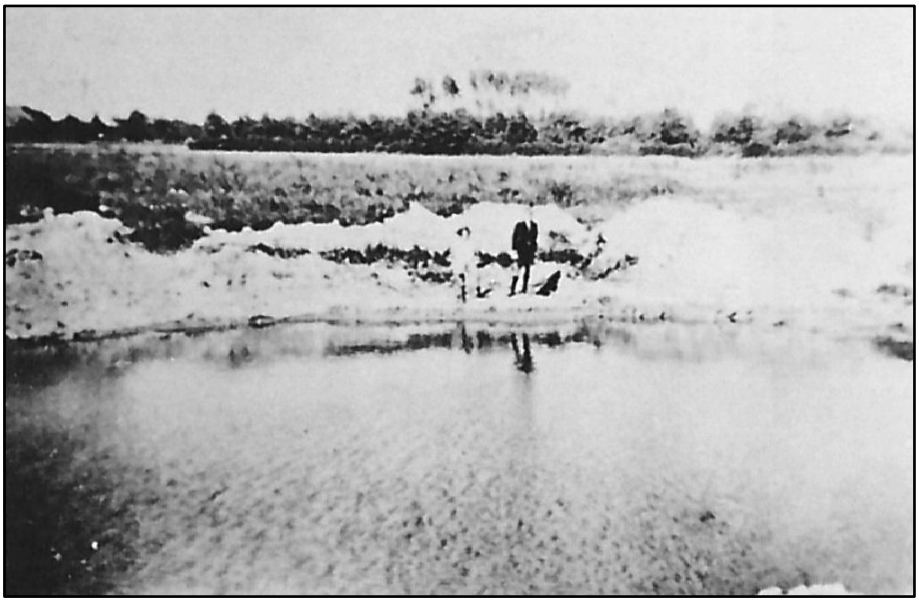

Figuur 43. Krater aan de Veldstraat, op 13 oktober 1944 veroorzaakt door een V-wapen. Bron: Van Alphen, *Aalburg in oorlogstijd*.

3.2.43 13 oktober 1944 (2)

Crash van een Typhoon in de buurt van Heusden.

Bron	Inhoud
Crashregister SGLO	Crash van een Typhoon IB met serienummer MN921 van 197 Sqn (piloot F/O W.B.T.Smiley) om 17.35 uur in de buurt van Heusden.
Zwanenburg II (406)	Noodlanding van een Typhoon van 197 Squadron bij Heusden. De piloot werd gevangen genomen. 197 Squadron had een aanval met bommen uitgevoerd op het hoofdkwartier bij Breda.

Bron	Inhoud
NIMH 800 De Haan	Crash veroorzaakt door Flak. Piloot Smiley werd gevangen genomen.
ORB 197 Squadron, AIR 27-1169	F/O BILL SMILEY was hit by flak and was forced to crash land near HEUSDEN. He called up however and said he had landed safely. Unfortunately he was just in the Hun lines, but we are hoping that he will get back OK. In the morning we were honoured by a visit from H.M. KING GEORGE VI and FIELD MARSHALL SIR BERNARD MONTGOMERY. (…)
	F/O SMILEY was hit by flak and crashed safely at E.0752.

3.2.44 17 oktober 1944, oktober 1944

Luchtaanvallen op veer, baggermolen en schepen ter hoogte van Veen en Aalst.

Bron	Datum	Inhoud
Honcoop, 2010.	17 oktober 1944	Acht Britse jachtbommenwerpers doken in Veen naar beneden en begonnen te schieten en bommen te gooien op schepen die voor het dorp voor anker lagen om geladen te worden met zand dat de baggermolens uit de Maas haalden. Een regen van bomscherven viel in het dorp en ook brokken van gebombardeerde zandschepen vlogen in het rond. Er vielen geen slachtoffers, maar de vliegtuigen kwamen regelmatig terug, soms wel enkele malen per dag. Ten slotte hebben leden van de Veense verzetsbeweging de baggermolens op een nacht laten zinken, om de beschietingen te doen ophouden, en werden de beschietingen minder.
Honcoop, M., Herinneringen aan de oorlogsjaren 1940-1945 in het dorp Veen	17 oktober 1944	Acht Engelse vliegtuigen doken in formatie naar beneden en richtten een spervuur en bommenregen neer op in de Maas liggende baggermolen, zandzuiger en zandschepen. (…) De beschietingen kwamen regelmatig terug. Soms wel enkele malen per dag. Ook de veerpont moest het ontgelden. Tenslotte hebben leden van de Veense verzetsbeweging in nachtelijke uren de baggermolen en zandzuiger laten zinken, om de beschietingen te doen ophouden.
Van Alphen, 1984 (44)	Oktober 1944	Bij een geallieerde luchtaanval werd de veerboot van Veen, die voor de wal lag, door een bom getroffen. Ook werden een baggermolen, die in de Kreek bij Veen aan de Molendijk lag, en veel andere voertuigen, aangevallen.

3.2.45 21 oktober 1944

Boordwapenbeschieting op Duitse loopgraven in het kaartvierkant E.1249; aanval met 500-ponders op luchtafweerstellingen in het kaartvierkant E.1549; raketbeschietingen op schepen in de Afgedamde Maas.

Bron	Inhoud
Daily Logs 2nd TAF	12 Spitfires 340 Squadron Rail bridge D.8752 attacked with 4 x 500; 2 N/M. slit trenches E.1249 straffed. Flak position E.1549 attacked with 4 x 500; 2 N/M.
	6 Typhoons 175 Squadron HERTOGENBOSCH-DORDRECHT. N.M.S. roads. Many barges seen River E.1063-2453 and attacked with 43 R/P.
ORB 175 Squadron, AIR 27-1111	(…) The second show led by the C.O. flying with “B” flight with Lt Capstck Dale, F/Lt Ambrose and F/Lt Keech from B and F/O Boddington and F/Sgt Muttock from A Flight. They attacked barges on the MAAS claiming 3 destroyed and several damaged.
	6 Typhoons, 6 x R.P. attack (Up 13.35 / down 14.20)

3.2.46 24 oktober 1944

Raketbeschieting door Typhoons op ponton onder de brug over het Heusdens Kanaal, op pontonbruggen bij Genderen, op schepen op het punt E.143495 (veerpont Drongelen), en op de Heusdense Brug.

Bron	Inhoud
Daily Logs 2nd TAF	8 Typhoons 174 Squadron TILBURG-ZALTBOMMEL-HEUSDEN. Scat MET only. 1 flamer. Attacked pontoon under bridge E.193520. 55 R/P and cannon.
	4 Typhoons 182 Squadron Ferry E.1550. N.M.S. motor launch and 2 barges E.143495 attacked. 2 barges damaged, motor launch destroyed.
ORB 174 Squadron, AIR 27-1109	Weather misty, lifting late in the afternoon when an operation was carried out. No casualties.
	4 x Typhoon IB Attack on 2 pontoon bridges near GENDERON (Up 13.55 / down 14.55) The sections took off and climbed to 7,000. Course was set for TILBURG and then on to GENDERON. An armed recce was carried out but nothing was seen due to poor visibility in the whole area. The alternative target; 2 pontoon bridges, across the river MAAS nr GENDERON was attacked with rockets and cannon fire. The squadron experienced intense light flak. Both bridges were hit and believed to be damaged. Red leader destroyed a small enemy transport a few minutes later S of the target area.
Dagboek A. Bax	"'s Middags om 14.30 uur werd er door enige vliegtuigen (jabo's) een aanval ondernomen op de bruggen. Vader was juist daar aanwezig. 1 bom viel op de ducdalf. 2 bij 't huis, 1 int water en 2 in den dijk. De grote brug werd ook geraakt, doch niet ernstig. Een jabo werd afgeschoten door 't afweer aan de draaibrug. De vlieger wist zich dmv parachute te redden (in de richting achter Heesbeen). De Flak was natuurlijk enthousiast. Om +- 7 uur werd er wederom een aanval in de richting Wijk ondernomen. Er werd hevig geschoten door 't afweer."

3.2.47 28 oktober 1944

Vermoedelijk bombardement op de brug over het Heusdens Kanaal.

Bron	Inhoud
Dagboek A. Bax	"Omst 10.30 cirkelden er een paar vliegtuigen boven de omgeving van de brug. Van tijd tot tijd (om +- 5 min) werd er toen geschoten. 2 doffe klapjes (na 6 sec) fluittoon bijna weg na 14 sec inslag later na 16 sec inslag. Dit was hoogstwaarschijnlijk op de bruggen bedoeld. Na enige tijd werd er blijkbaar op 't Bernse Veer geschoten. Men hoorde namelijk de fluittoon en de inslag vrijwel gelijk. (…)"

3.2.48 29-30 oktober 1944

Mogelijke luchtaanvallen op de Heusdense Brug en de brug over het Heusdens Kanaal.

Bron	Inhoud
Zwanenburg II	Mosquito's van 2nd TAF uitgestuurd voor aanvallen op verkeer over Maas en Waal met speciale aandacht voor onder meer de bruggen bij Heusden.

3.2.49 2 november 1944

Luchtaanval Typhoons op veerpont ten zuiden van Meeuwen (mogelijk Capelse Veer); luchtaanvallen op dorpskernen van Eethen en Genderen.

Bron	Inhoud
Daily Logs 2nd TAF	4 Typhoons 175 Squadron

Bron	Inhoud
	Ferries E.273518-175510. 2 large barges E.095504 attacked with 31 R/P. 1 D/H and many cannon strikes. Barges 1-1-0. Many barges seen E.1362 and at HEUSDEN.
ORB 175 Squadron, AIR 27-1111	(…) The second sortie was led by F/Lt Frost taking with him F/Sgt Townsend, F/O Thirlwell, and F/O Hall. F/O Wood and F/.Sgt Ashman failed to take-off. Their target was a ferry on the river MEUSE, S of MEUWEN. The attack was successful in that they scored hits on the jetty, destroyed one barge and left another smoking. They returned at 1730, this completing operations.
	4 Typhoons, 4 x R.P. attack (Up 16.50 / down 17.30)
De Gast, 2000	Op donderdag 2 november begonnen Engelse vliegtuigen aan een zware aanval, waarbij de eerste slachtoffers vielen, onder wie Piet van Koyck. Ook een meisje uit Eethen kwam om het leven doordat er een bom viel op het schuurtje waarin ze schuilde.
De Gast, 2010	Bombardement of artilleriebeschieting op Eethen/Genderen.
Van der Beek, 1995	Midden in het dorp Eethen vielen bommen, waarbij twee doden vielen.
Van Dam, 1995	Op donderdag 2 november 1944 vond een zware beschieting plaats op het centrum van Genderen, door artillerie of raketbommenwerpers.
De Gast, 2005	Luchtaanval op Eethen, zoals beschreven in oorlogsdagboek van Lambert van der Beek : “Terwijl Teunes voor de deur van het doktershuis in Eethen stond, vlogen er plotseling vliegtuigen over die bommen lieten vallen. (…) Toen het ergste voorbij was, ging hij naar buiten. Alle ruiten waren eruit en het lag vol met scherven. Op het huis waren geen voltreffers gevallen. (…) Teunes vertelde ons later van Piet van Koyck met Adri van Es naar de boerderij van E. van der Beek was gegaan om stro te halen voor het maken van een schuilplaats. Toen ze naar huis gingen, begonnen vliegtuigen duikvluchten uit te voeren en te schieten. Ze waren ter hoogte van de gereformeerde kerk. Ze gingen langs een muur liggen waar al twee mensen lagen. Op één meter afstand viel een bom. (…) Bij de melkfabriek was eveneens een bom gevallen.”
Dagboek A. Bax	“’s Morgens werd er nogal geschoten door de artillerie vd Tommy. De inslagen waren zeer waarschijnlijk in Heusden en de brug. S Middags vlogen er nogal vliegtuigen OW. Ook werd er op schepen een aanval ondernomen en er werd nogal geschoten door ’t afweer. 6 jagers zochten een poosje. (…) Het bleek inderdaad dat Heusden bijna den gehelen dag onder storingsvuur gelegen had. Er waren 3 doden te betreuren. Ook werden de huizen a.d. werf onder vuur genomen. De Boer verloor daarbij een been. (…) De RK kerk werd ook getroffen.”

3.2.50 5 november 1944

Opblazen van de Heusdense Brug.

Bron	Inhoud
Harkema, 1948	In de nacht van 4 op 5 november laten de Duitsers de bruggen over de Maas springen.
Blankenstein, 2009 (156)	De Duitsers hadden bij de eerste pijler aan de noordzijde van de Heusdense verkeersbrug een keet gebouwd van waaruit springladingen liepen. Om kwart over vier in de ochtend van 5 november moest, nadat het merendeel van de laatste Duitsers in noordelijke richting was gepasseerd, ook deze brug over de Bergse Maas het ontgelden. Dezelfde nacht viel ook het doek voor de brug over het Heusdens Kanaal. [zie paragraaf 3.2.53, 5 december 1944] De Duitsers vernielden de kanaalbrug zodanig dat herstel niet meer mogelijk was. De beide vaste overspanningen en de draaibrug belandden in het water en de toegangspoort aan de Aalburgse kant werd met de grond gelijk gemaakt.
Van Alphen, 1984 (60)	’s Morgens om 04.15 uur bliezen de Duitsers de Heusdense brug op. De laatste Duitse militairen gingen met bootjes de Maas over.

Figuur 44. De vernielde Heusdense Brug, 19 maart 1945.

Figuur 45. Brug over het Heusdens Kanaal, 29 december 1944. Bron: Van Alphen, *Aalburg in oorlogstijd*.

3.2.51 5 november 1944 (2)

Bombardement op Andel.

Bron	Inhoud
Eversteijn, 2007	Bombardement op Andel.

3.2.52 5-6 november 1944

Bombardement op Genderen.

Bron	Inhoud
Eversteijn, 2007	Bombardement op Genderen.
Van Alphen, 1984	Bij een geallieerd bombardement in Genderen werd een burger gedood.

3.2.53 5 december 1944

Opblazen van de draaibrug over het Heusdens Kanaal.

NB. Volgens Blankenstein (2009) werd deze brug al een maand eerder opgeblazen, in de nacht van 4-5 november 1944, bij de terugtocht van de Duitse troepen over de Bergse Maas.

Bron	Inhoud
Van Alphen, 1984	In de nacht van 4 op 5 december 1944 werd door de Duitsers de draaibrug over het Heusdens kanaal opgeblazen. De zich op het landhoofd aan de Aalburgse kant bevindende woning werd met de grond gelijk gemaakt.
Dagboek A. Bax	's Nachts werd er wederom om 0 uur bijzonder hevig geschoten. Dit bleek in de richting Poederoijen te zjin geweest. Om 2.45 uur werd er een bijzonder hevige klap gehoord. Het schip lag te schudden. Wij dachten eerst aan een V1. 's Morgens echter bleek dat ons huis, de draaibrug en de oostelijke brug geheel vernield was. dus veronderstellen wij dat dit de oorzaak van die klap is geweest. Van ons huis is totaal niets meer over en van de 2 gedeelten vd brug is ook niet veel meer te zien.

Figuur 46. Draaibrug over het Heusdens Kanaal, 28 december 1944. In het perceel ten noordwesten van de brug zijn bomkraters te zien.

Figuur 47. Draaibrug over het Heusdens Kanaal, 29 december 1944. Bron: Van Alphen, Aalburg in oorlogstijd.

Figuur 48. Monument voor de baileybrug die na de Tweede Wereldoorlog over het Heusdens Kanaal heeft gelegen. Op het monument staat dat de oude draaibrug op 5 december 1944 door bombardementen werd vernield. Over deze bombardementen is in het voor dit onderzoek geraadpleegd bronnenmateriaal geen informatie aangetroffen.

3.2.54 16-17-18 december 1944

V1 gevallen bij de Heusdense Brug en/of bij Genderen.

Bron	Datum	Inhoud
Vos, 2005	16 december 1944	“Heel de dag komen er V1’s over. Ook is er een over de Maas in Heusden ontploft. (…) Vanmiddag weer voortdurend artillery vuur, zowel Duits als Engels.”
Vos, 2005	17 december 1944	“Er blijkt bij de Heusdense brug een V-1 neergekomen en ontploft te zijn.”
Dagboek A. Bax	17 december 1944	’s Morgens vielen er 2 V1’s vlakbij. Wij hoorden de motor stoppen en daarna de klap. Er werd verteld dat er een in Genderen en 1 in Nederhemert achter ’t Sterrenbosch.
Vos, 2005	18 december 1944	“Weer valt een V-1 in de buurt. Bij de Heusdense brug sneuvelen enkele soldaten”.

3.2.55 24 december 1944

Luchtaanvallen RAF op Duitse posities in het Land van Heusden en Altena.

Bron	Inhoud
Van der Aalst,	Om de op handen zijnde Duitse aanval (Fall Braun) in de kiem te smoren, bestookte de

Bron	Inhoud
2003	RAF op 24 december de hele dag het Land van Heusden en Altena. Een van de Typhoon-jachtbommenwerpers werd bij Nieuwendijk neergeschoten. Bommen vielen op verdachte stellingen en raketten vlogen jankend omlaag. De schade viel mee, maar de angst was enorm. Tegen het eind van de kiddag voegde het Canadese geschut zich bij het dodelijk koor. Een regen van granaten viel op het Land van Heusden en Altena. De beschieting ging de weken daarna onverminderd door.

3.2.56 28 december 1944

V1 gevallen in Drongelen.

Bron	Inhoud
Eversteijn, 2007	V-1 neergestort te Drongelen.

3.2.57 29 december 1944

Bombardementen door Spitfires op kades en schepen bij Poederoijen, en op schepen en baggermolen in heet kaartvierkant E.1857 (bij Veen).

Bron	Inhoud
Eversteijn, 2007	Bombardement op Andel. Getroffen werd de sluis.
Daily Logs 2nd TAF	4 Spitfires 127 Squadron 4 x 500 and 8 x 250 on warehouse and quay E.1657, 3 hits, 9 N/M. 4 barges strafed. 1 a/c Cat E, ~~pilot safe.~~
Daily Logs 2nd TAF	3 Spitfires 66 Squadron 2 x 250 on warehouse E.1657 – N.R.O. Barges strafed. 4 x 250 on VIANEN D.4245, all undershot.
Daily Logs 2nd TAF	4 Spitfires 66 Squadron 4 x 500 and 10 x 250 on warehouse and quay E.1657, 1 N/M on barge.
Daily Logs 2nd TAF	4 Spitfires 127 Squadron 4 x 500 and 8 x 250. 8 N/M on 2 barges and a Dredger at E.1857.

3.2.58 31 december 1944

Crash van een Messerschmitt te Giessen

Bron	Inhoud
Crashregister SGLO	Crash van een Messerschmitt Bf 109 (piloot Gfr. G. Letscher) in Giessen

3.2.59 31 december 1944 (2)

Raketbeschieting door Typhoons op Meeuwen (E.1251),met 120 raketten.

Bombardementen op Wijk en Aalburg (Typhoons met 32 x 500 lb.), Genderen (Spitfires met 29 x 500 lb. en 7 x 250 lb.), Meeuwen (Spitfires met 16 x 500 lb. en 46 x 250 lb.), Drongelen (Spitfires met 35 x 500 lb. en 70 x 250 lb.).

Bron	Inhoud
De Gast, 2010	Meeuwen moet een dure prijs betalen voor de gevechten bij het Kapelsche Veer. Op Oudejaarsmiddag 1944 werpt een groot aantal vliegtuigen zware bommen en brandbommen uit, die grote verwoestingen aanrichten in Meeuwen. De hervormde kerk met de toren en drie huizen gaan in vlammen op. De rest van het dorp wordt totaal vernield. Zelfs de doden wordt geen rust gegund. Een zeer zware bom valt op het kerkhof.
De Gast, 2000	Op 31 december 1944 bombardeerden 40 geallieerde vliegtuigen het dorp Meeuwen, waardoor bijna de gehele kom werd verwoest. De hervormde kerk met toren brandde bijna geheel uit, evenals vele woningen.

Bron	Inhoud
Vos, 2005	"Vannacht zijn bij Kees van Jut (vandaag Maasdijk 137) granaten gevallen. Hierbij werden vier koeien gedood. (…) Den 's middags beginnen plotseling de Britse vliegtuigen bommen te werpen van Drongelen tot Aalburg en Wijk toe. Ook bij Piet de Krent (Aalburgsestraat) en in de buurt zijn zware bommen gevallen. De vliegtuigen komen omlaag en werpen dan twee bommen tegelijk plus nog twee centimeter kanonvuur. Ook zijn er granaten gevallen in Veen en bij de Veense veiling. Bommen in de buurt hebben het huis van Dirk Bouman en Sjaan Treffers in puin gegooid. Ook is het huis van Henk v.d. Broek en Jan de Lor (Polstraat) kapot gebombardeerd. Geweldige bomkraters in de buurt. Ook veel kogelgaten bij Kees de Krent (vandaag Grote Kerkstraat 17) in zijn huis.
Harkema, 2010	"Gisteren (31 december 1944) hebben vliegtuigen boven Wijk geschoten en bommen gegooid. Eén man is door een scherf getroffen en gedood. Vandaag wordt hij al begraven. In één gezin zijn zes kinderen gewond. Een jongen, die ziek lag, kreeg een bom op zich. Gelukkig ontplofte die niet, maar jullie begrijpen dat het gewicht alleen al voldoende was om hem zwaar te verwonden."
Van Alphen, 1984	Geallieerde jachtbommenwerpers deden een aanval op Genderen en Meeuwen. Met name in Meeuwen ontstond hierdoor materiële schade. De toren en kerk gingen in vlammen op. Vooral bij de luchtaanval op Meeuwen was een groot aantal geallieerde jachtbommenwerpers betrokken.
Van der Aalst, 2003.	Luchtaanvallen met bommen en raketten op de dorpen vlak achter de Bergse Maas.
Zwanenburg II	Bombardement op Aalburg met 16 jachtbommenwerpers van 2nd TAF, waarvan er 8 een aanval uitvoerden met 7,1 ton brisant.
Zwanenburg II	Bombardement op Duitse troepen bij Genderen door 35 jachtbommenwerpers van 2nd TAF, waarvan er 33 een aanval uitvoerden met 9,5 ton brisant.
Zwanenburg II	Bombardement op Meeuwen door 28 jachtbommenwerpers van 2nd TAF, waarvan er 27 een aanval uitvoerden met 5,2 ton brisant.
Eversteijn, 2007	Bombardement om 13.30 uur door Typhoons met 16 stuks 500 lbs bommen op Aalburg (Wijk en Aalburg). Getroffen werd te Gameren villa De Hoop.
Eversteijn, 2007	Bombardement door 33 vliegtuigen met 9,5 ton brisantbommen op Genderen, Aalburg.
Eversteijn, 2007	Bombardement op Meeuwen, Aalburg door 27 vliegtuigen met 5,2 ton brisantbommen. Getroffen werd de toren van de kerk, drie woningen en het kerkhof.
Daily Logs 2nd TAF	35 Spitfires 302, 308, 317 Squadron 29 x 500 and 7 x 250 *[sic, bedoeld is 70 x 250, zie ORB 302 Sqn]* on GENDEREN village, occupied by enemy troops (E.1752). ABTA. Target strafed. W/O Gallyc NYR, cause unknown.
Daily Logs 2nd TAF	12 Spitfires 349 Squadron 16 x 500 and 46 x 250 on MEEUWEN (E.1251). 1 N/M, others NRO.
Daily Logs 2nd TAF	35 Spitfires 66, 127, 331 Squadron 35 x 500 and 2 x 250 on billets occupied by German troops at E.1550. ABTA. 1 D/H on house, several houses demolished. Strafed MET.
Daily Logs 2nd TAF	16 Typhoons 263, 266 Squadron 120 R/P at MEEUWEN (E.1251). ARTA. 3 small fires started and at least one house demolished.
Daily Logs 2nd TAF	16 Typhoons 197, 257 Squadron 32 x 500 at AALBURG (E.2053). At least 6 direct hits on houses. A.B.T.A.
ORB 197 Squadron, AIR 27-1169	Eight aircraft led by F/L J.K. HARDING, D.F.C., with eight of 257 were airborne at 1530 to attack the village of AALBORG housing troops. All bombs burst in the target area with several direct hits on buildings. A straffing attack followed with many strikes. Intense accurate light flak was encountered from the target. F/O "BOB" JONES was hit and he was seen to jettison his load, but then the aircraft nosed over and exploded on hitting the ground. So ended our operations for 1944 on an unfortunate day.
	8 x Typhoon IB (Up 15.25 / down 16.25)

Bron	Inhoud
	ENEMY TROOPS AT AALBORG D.2054. These aircraft were led by F/L J.K. HARDING, D.F.C. and dropped 16 bombs and straffed heavily. Two direct hits were seen among houses at D.203541 and two at D.199537. all bombs burst in the target area and many cannon strikes seen. F/O R.H. JONES was hit by Flak, seen to burn and later explode near the target. Intense light accurate flak was encountered from the target area.
ORB 257 Squadron, AIR 27/1528	The last show for the year ending 1944 led by F.L. S.J. EATON. F.O. B.J. SPRAGG led Blue Section. The target was the village of AALBERG and 500-lb. bombs were employed usefully. Light flak did not dampen the ardour of the boys, who, after bombing, straffed the village with withering, effective cannon fire.
	8 x Typhoon Up 15.30 – down 16.35 ENEMY TROOPS AALBORG D.2054. Mission carried out with no 197 Squadron. Bombs dropped in good concentration scoring some D/H on houses. Area well straffed. Intense light accurate flak opposition from T/A.
ORB 263 Squadron, AIR 27/1548	A bright sunny day and the squadron carries out 3 operations (…) The last target of the day was the village of Meeuwen occupied by the enemy. All R/P fell in the target area resulting in plenty of damage to houses and fires started. We saw the Old Year out and welcomed the New Year in at the wing dance in Antwerp and afterwards at the Officers' Club in real festive style.
	8 x Typhoon IB Up 15.20 / down 16.13 The target was the village of Meeuwen. An attack was made with R/P, all of which fell in the target area. Three small fires were started and at least one house demolished.
ORB 266 Squadron, AIR 27-1559	(…) B Flight ended the day by pranging a German occupied village, MEEUWEN, well with R/P's and cannon.
	8 Typhoons, army support (Up 15.25 / down 16.05) German occupied village of NIEUWOEN [sic, bedoeld is Meeuwen). 120 R/P fired all in T/A. 3 small fires started, at least one house demolished. 263 Squadron attacked as well. Flak moderate to intense. 20mm ¼ mile North of Target Area and also from windmill at E118513
ORB 302 Sqn (AIR 27/1662)	The aircraft carried out local flying in the morning and in the afternoon took off on operation D.286/C.D.50 to bomb and strafe C.D.50, 29 x 250 lb and 70 x 250 lb [sic] bombs were carried by the squadron together with 308 an 317 squadrons, 3 x 500 were hung up and brought back to base, 1 x 500 being jettisoned, the remaining bombs being dropped in the target area, after being bombed, target was strafed with cannon and MG's. pilots observed Rly station at E210527 was on fire but not as a result of bombing. Flyk encountered in square E.1955 and target area being intense light. On this mission, 1 Spitfire and pilot W/O Gallus of 302 Squadron had not yet returned. (…)
	11 x Spitfire LF IX Up 14.35 – down 15.55 D.286 / C.D.50, bombing and strafing C.D.50
ORB 349 Squadron, AIR 27-1744	In the afternoon six aircraft took off, four at 15.24 and two at 15.40 to bomb MEWDON. This was carried out but the effect of the bombing could not be observed.
	6 Spitfires (Up 15.25-15.40 / down 16.20 – 16.30) LD.287/CD.49 Bombing MEWDON. Results could not be seen.
NIMH 798 inv 143	Een Typhoon van 197 Squadron crashte in Drunen/Elshout na aanvallen op Duitse troepen in Aalburg.
NIMH 800 De Haan	Op zondagmiddag 31 december 1944 viel 197 Sqn Duitse stellingen aan ten noorden van de Maas te Aalburg. Piloot Jones werd door afweergeschut getroffen en bleef in het toestel haken waarop hij tussen Elshout en Heusden neerstortte.
Franks, 2000	Het toestel werd door Flak neergehaald, en de Canadese piloot Flying Officer R.H. Jones kwam hierbij om het leven. Hij rust te Drunen.
SALHA 0007 inv 9	Perceel Meeuwen F2, kadastraal D508, beschadigd door oorlogsgeweld op 31

Bron	Inhoud
	december 1944.
SALHA 0007 inv 13	Pand E36 Drongelen, kadastraal gemeente Drongelen A787-788, 'later D33', oorlogsschade op 31 december 1944.
SALHA 0007 inv 15	Pand E73 Drongelen, kadastraal gemeente Drongelen A841, oorlogsschade op 31 december 1944.
SALHA 0007 inv 16	Woning met berging en stal E38 Drongelen, kadastraal gemeente Drongelen A655 ('later D20'), oorlogsschade op 31 december 1944.
SALHA 0007 inv 22	Pand Dijk E83 Drongelen, kadastraal gemeente Eethen A821, oorlogsschade op 31 december 1944.
SALHA 0016 inv 310	Woonhuis met schuur Kortesteeg C.108, Wijk en Aalburg, kadastraal C1222, beschadigd door bominslag op 31 december 1944.
Dagboek A. Bax	's Middags +- 16 u ondernam een flinke formatie Jabo's een paar aanvallen op de omgeving van Aalburg. Zij gooiden bommetjes en schoten met de boordwapens. Het waren Tyfoons. (…)

3.2.60 1 januari 1945

Bombardement door Typhoons op Drongelen met 14 x 500 lb; Bombardement door Typhoons op Meeuwen met 10 x 1000 lb. en 2 x 500 lb; Bombardement door Typhoons op Wijk en Aalburg met 12 x 500 lb; Bombardement door Typhoons op Eethen met 16 x 500 lb.

Bron	Inhoud
Van der Aalst, 2003.	Luchtaanvallen met bommen en raketten op de dorpen vlak achter de Bergse Maas.
Van Alphen, 1984	De geallieerde luchtmacht deed aanvalle op Wijk, een aanval door Typhoon-jachtbommenwerpers op door Duitsers opgeslagen pontmateriaal en Duitse troepenconcentraties bij Drongelen en op diverse andere doelen. In Eethen sneuvelde die dag een Duits militair en in Wijk vijf.
Vos, 2005	"Bommen vallen bij de kerk in Wijk. Er is een geweldig gat op het kerkhof ontstaan. Er zijn ook twee voltreffers bij P. Bouman op zijn huis gekomen; vele Moffen gedood. (…) Een vliegtuig kwam boven Aalst brandend omlaag."
Crashregister SGLO; Franks, 2000	Het toestel dat neerkwam was de Typhoon RB218 van 193 Squadron die op de scheepswerf van Zaltbommel neerkwam en werd door de Flak ten westen van Zuilichem neergehaald.
Eversteijn, 2007	Bombardement door 7 Typhoons van 197 squadron op Wijk en Aalburg
Eversteijn, 2007	Bombardement door Mitchells op Aalburg. Getroffen werd de brug over het Heusdens kanaal.
Eversteijn, 2007	Bombardement op Drongelen.
Eversteijn, 2007	Bombardement op Dussen.
Zwanenburg II	Luchtaanval op Meeuwen door Typhoons van 197 Squadron.
Zwanenburg II	Luchtaanval door 7 jachtbommenwerpers van 2nd TAF op gebouwen in Drongelen.
Zwanenburg II	Luchtaanval door 7 Typhoons van 197 Squadron op doelen bij Aalburg.
Daily Logs 2nd TAF	6 Typhoons 197 Squadron Village at E.1251, enemy quarters, attacked with 10 x 1000 and 2 x 500. All in T/A.
Daily Logs 2nd TAF	6 Typhoons 197 Squadron Village at E.2055 attacked with 12 x 500. 2 hits on houses.
Daily Logs 2nd TAF	8 Typhoons 257 Squadron 16 x 500 on road junction at E.147519. No hits, but 3 hits in road E.146518.
Daily Logs 2nd TAF	7 Typhoons 197 Squadron 14 x 500 on village DRONGELEN E.1350. all in T/A. 3 buildings burning fiercely.
ORB 257 Squadron, AIR 27-1528	8 x Typhoon (Up 14.20 / down 15.05) ROAD JUNCTION E147519. BOMBS DROPPED. No D/H on junction but 3 D/H on west road near at 146518. One stat. MET destroyed here. Otherwise NMS.
ORB 197 Squadron,	During the day the squadron attacked close support targets at MEEUWEN, AALBORG [sic] , AND DONGELEN [sic] with good results. With recent losses our

Bron	Inhoud
AIR 27-1169	serviceability was down to six aircraft, the lowest it has been for many a day. Reports received from the Army some days after the attack describe the village of MEEUWEN as being completely demolished.
	6 x Typhoon IB (Up 11.25 / down 12.15) D.300 CD49 MEEUWEN VILLAGE. These aircraft dropped 10 x 1000 lb. bombs and 2x 500 lb. bombs and all burst in the target area. Fires, smoke and debris were seen after the attack. Houses west of the village were also attacked and the village appears practically destroyed.
	6 x Typhoon IB (Up 13.19 / down 14.05) D.304 AALBORG VILLAGE E.2053. 12 bombs were dropped and 4 fell around E.199536 and possibly damaged surrounding houses. One direct hit and one near miss were obtained on the house behind the church. One direct hit was obtained on a big house at E.204536.
	7 x Typhoon IB (Up 15.35 / down 16.20) D.304. CD51. DRONGELEN VILLAGE. 14 bombs were dropped and all fell in the target area and around the pinpoint E.147500. three buildings were seen to be smoking heavily.
SALHA 0007 inv 22	Pand G17 Eethen, kadastraal gemeente Eethen A384, oorlogsschade op 1 januari 1945.
SALHA 0016 inv 443	Oorlogsschade 5 januari [1945] aan zes dubbele woonhuizen met schuurtjes: Aalburgsestraat B93, 94, 97, 99, 101, 103, 105, 108, 110-111, 112. “Er zijn 2 woningen totaal vernietigd, en 10 woningen ged. beschadigd op 1 en 5 januari 1945, ten gevolge van oorlogshandelingen.”

3.2.61 3 januari 1945

V1 gevallen in Wijk en Aalburg.

Bron	Inhoud
Dagboek A. Bax	“’s Middags viel er een V1 te Wijk.”

3.2.62 5 januari 1945

Bombardement op Veen door Typhoons met 14 x 500 lb.; bombardement op Wijk en Aalburg door Typhoons met 16 x 500 lb; bombardement op Babyloniënbroek door Spitfires met 10 x 500 lb.; bombardement op Meeuwen door Spitfires met 8 x 500 lb. en 16 x 250 lb; raketbeschieting door Typhoons op Wijk en Aalburg met 30 raketten.

Bron	Inhoud
Eversteijn, 2007	Bombardement door 12 vliegtuigen met 4,5 ton brisantbommen op Veen te Wijk en Aalburg. Getroffen werd o.a. de bakkerij van Van der Pol, de slagerij J. van Tilburg, Gemeentehuis en de pastorie van de Ned. Hervormde gemeente.
Eversteijn, 2007	Bombardement door zeven vliegtuigen met 6 ton brisantbommen op Aalburg. Getroffen werd te Veen de slagerij van J. van Tol, het gemeentehuis, de Hervormde pastorie en kerk, de Gereformeerde kerk, de openbare school, de woning van de plaatselijke politie agent en de woning van de fam. Den Dekker.
Eversteijn, 2007	Bombardement door 10 vliegtuigen met 2 ton brisantbommen op Babyloniënbroek, Aalburg.
De Gast, Herinneringen 60 jaar vrijheid)	In Wijk was de toren van de Hervormde Kerk het doelwit – de Duitsers hadden er een uitkijkpost. De bommen misten hun doel en twee vielen op de bakkerij Van der Pol.
Zwanenburg II	Bombardement op Aalburg door 12 jachtbommenwerpers van 2nd TAF, met 4,4 ton brisant.

Bron	Inhoud
Zwanenburg II	Bombardement op Babyloniënbroek door 11 jachtbommenwerpers van 2nd TAF, waarvan er 10 een aanval uitvoerden met 2,2 ton brisant.
Zwanenburg II	Bombardement op Meeuwen door 12 jachtbommenwerpers van 2nd TAF, met 5,2 ton brisant.
Zwanenburg II	Bombardement op Veen door 8 jachtbommenwerpers van 2nd TAF, met 6,43 ton brisant.
Zwanenburg II	Een van de deelnemende eenheden was 263 Squadron, dat met Typhoons vloog. Flight Lieutenant Sheward schreef hierover in zijn dagboek : "Ondersteuning van de grondtroepen bij Wijk (Maas). Vluchtduur 50 minuten. Taxieden uit met acht vliegtuigen (vier beschadigd door een bom), leidde de andere vier met aanvallen op huizen en wegen. Goede resultaten. Flight Sergeant Richardson werd in de cockpit geraakt door de flak." Een Typhoon van een ander squadron had moeilijkheden met een bom die was blijven hangen, maar die uitgerekend op dat verkeerde moment toch loskwam.
Vos, J. en P., z.j.	Er viel een bom midden op het huis/slagerij van Jan van Tilborg (tegenover de hervormde kerk waar nu poeliersbedrijf Schreuders zit). De explosie was enorm: tot in de verre omtrek gingen huizen heen en weer. (…) Het huis van Van Tilborg was compleet weggevaagd. (…) Een van de bommen had zijn doel gemist en kwam in De Eng terecht zonder af te gaan. Deze zogenoemde blindganger heeft daar nog tot enige tijd na de oorlog gelegen. (…) Ook diverse andere huizen en gebouwen in Veen werden tijdens dit bombardement getroffen.
Honcoop, 2006	Op 5 januari 1945 viel een bom midden op de slagerij van Van Tilborg in Veen. Vier huizen werden vernield, waaronder het gemeentehuis. De hervormde pastorie en het kerkgebouw werden zwaar beschadigd. Ook de muziektent en het huis van Jan den Dekker werden zwaar beschadigd. Bij het bombardement viel ten minste één blindganger, die tot na de bevrijding op het maaiveld bleef liggen.
Honcoop, 2010	In de vroege namiddag werden er eerst in Wijk en later in Veen zware bombardementen door de geallieerden uitgevoerd. Bedoeld om de torens te vernietigen, maar die werden gemist. Wel viel een bom in Veen op de slagerij van Jan van Tilborg aan de Grotestraat. Diverse mensen waren op dat moment in de winkel aanwezig om vlees te kopen toen de bom viel. Acht leden van de familie van Tilborg werden gedood evenals twee klanten in de winkel. Een Duitse soldaat die voor de deur stond aan de overzijde van de winkel werd onthoofd door een bomscherf.(…) Op 8 januari werden er 12 mensen begraven.
Van der Aalst, 2003.	Luchtaanvallen met bommen en raketten op de dorpen vlak achter de Bergse Maas.
Van Alphen, 1984	Aanvallen van geallieerde luchtmacht op Wijk, Babyloniënbroek en Veen. In de namiddag van de 5^{e} januari deed de geallieerde luchtmacht een aanval met Spitfires op Babyloniënbroek. Kort na de middag ving er een hevige geallieerde artilleriebeschieting van Wijk aan, terwijl vliegtuigen boven het dorp bommen afwierpen. Op die dag kwamen er ongeveer 40 burgers om het leven. De meesten kwamen om in de kelder van de bakkerij van Van der Pol, waar zij een schuilplaats gezocht hadden. Een bom viel dicht bij dit pand waardoor dit instortte en de brandende bakkersoven in de kelder terechtkwam. Alleen al hierbij kwamen 28 burgers om en raakten er vier gewond. Het bombardement in Veen was waarschijnlijk bedoeld op de kerktoren van Veen. Er viel een bom midden op het pand aan de Grotestraat waarin de slagerij van J. van Tilborg gevestigd was, dit werd geheel verwoest. Er vielen circa twaalf doden. Ook het gemeentehuis en de Hervormde pastorie te Veen werden vernield. De kerktoren werd niet geraakt, wel werd de kerk van de Gereformeerde Gemeente vrij ernstig beschadigd. De openbare school kreeg eveneens belangrijke schade

Bron	Inhoud
	terwijl de veldwachterswoning en het huis van de familie Den Dekker werden verwoest. Bij het bombardement viel ten minste 1 blindganger. Deze lag na het bombardement op een veld in De Eng achter de woning van Van Tilborg en bleef daar tot na de oorlog liggen; de ontsteker was verwijderd.
Harkema, 1948	"Zo werd het 5 januari, de dag, waarop de zwaarste ramp onze gemeente [Wijk en aalburg] trof. Kort na de middag ving een hevige beschieting aan, zoals we nog niet meegemaakt hadden, terwijl vliegtuigen boven het dorp cirkelden en bommen afwierpen. Op die dag alleen kwamen ongeveer 40 personen om het leven. De meeste in de kelder van een bakkerij, waar ze een schuilplaats hadden gezocht. Een bom viel daar dicht bij. Het huis stortte in, de kelder schijnt gekanteld te zijn, waarbij de oven, die brandde, daar bovenop gevallen is." Na deze dag werd Wijk en Aalburg grotendeels geëvacueerd.
De Sirene, 2 juli 1945	Op 5 januari vond een bombardement plaats, dat waarschijnlijk bedoeld was op den toren. De woning en slagerij van J. van Tilburg werd geheel verwoest. (…) Er vielen verscheidene bommen die het gemeentehuis en de pastorie der Ned. Herv. Kerk troffen en totaal vernielden. De toren werd niet geraakt, wel werd de kerk vrij ernstig beschadigd, echter niet zoo of de diensten kunnen er nog in plaatsvinden. Ook de Geref. Kerk liep ernstige schade op, doch ook daarin vinden nog de diensten plaats. de openbare school bekwam eveneens belangrijke schade. Door granaatvuur werden nog gedood (…).
Daily Logs 2nd TAF	8 Typhoons 197 Squadron 14 x 500 on AALBURG – E.2053. hits on buildings. T/A strafed.
Daily Logs 2nd TAF	4 Typhoons 263 Squadron 30 R.P. at built up area. E.2054-2055 hits and cannon strikes on houses.
Daily Logs 2nd TAF	8 Typhoons 257 Squadron 14 x 1000 on VEEN E.1856. All in T/A, NMS. F/O Jones NYR.
Daily Logs 2nd TAF	11 Spitfires 349 Squadron 10 x 500 on BABILONIEN BROEK. E.1253. 3 hits on houses, town and MG positions strafed.
Daily Logs 2nd TAF	12 Spitfires 74 Squadron 8 x 500, 16 x 250 on MEEUWEN. E.116513. All in T/A. several houses collapsed.
ORB 197 Squadron, AIR 27-1169	F/L J.K. Harding, D.F.C. led an attack on the village of AALBORG [sic] with good results.
	8 x Typhoon IB (Up 13.50 / down 14.40) D.331.CD60. AARBORG E.2053. 16 bombs were dropped and all burst in the target area. Hits were seen on buildings and the area was well straffed.
ORB 257 Squadron, AIR 27-1528	8 x Typhoon (Up 1355 / down 1400-1450, Jones FTR) VEEN VILLAGE E1856. Bombs dropped all in village N.M.S. Moderate to intense light and heavy flak opposition on east bank river from E1858 to E2155.
ORB 263 Sqn (AIR 27/1548)	(…) The second target was a built up area occupied by the enemy. 4 direct hits with R/P were scored on several houses which were also straffed with cannon.
	4 x Typhoon IB Up 14.00, down 14.49 A built up area at E.203542 was the target. It was attacked with R/P and direct hits seen on 4 houses. These were also straffed.
ORB 349 Squadron, AIR 27-1744	At 14.30 eleven aircraft went off to attack the village of BABYLONIENBROEK with orders to shoot up all buildings suspected of enemy resistance troops. The attack was considered good with 3 direct hits on houses. The small arms fire was intense so much so that 2 aircraft (F/O Van der Heyden and P/O Van den Bosch) were forced to crash land and four other aircraft were found to be full of holes.
	8 Spitfires (Up 14.30 / down 14.35 – 15.30) DD.341/CL/89. Bombing and straffing village of BABYLONIENBROEK. 3 direct hits on houses and 2 straffing attacks.
SALHA 0007 inv 17	Woonhuis met schuren E22 Drongelen, kadastraal gemeente Drongelen A1153/

Bron	Inhoud
	D55, oorlogsschade op 5 januari1945.
SALHA 0016 inv 310	Kippenhok B33 Wijk en Aalburg, kadastraal A992, beschadigd door oorlogsgeweld op 5/6 januari 1945.
SALHA 0016 inv 310	Woonhuis met schuurtje Perzikstraat B127b, Wijk en Aalburg, kadastraal A1686, beschadigd door bominslag op 5 januari 1945.
SALHA 0016 inv 443	Oorlogsschade 5 januari [1945] aan zes dubbele woonhuizen met schuurtjes: Aalburgsestraat B93, 94, 97, 99, 101, 103, 105, 108, 110-111, 112. “Er zijn 2 woningen totaal vernietigd, en 10 woningen ged. beschadigd op 1 en 5 januari 1945, ten gevolge van oorlogshandelingen.”
SALHA 0013 inv 304	Woonhuis met schuur Grotestraat 173 Veen (‘thans Grotestraat 184’), kadastraal A1351, bomschade op 5 januari 1945.
SALHA 0013 inv 304	Kerkgebouw Grotestraat 168 Veen, kadastraal A1259, schade door bominslag op 5 januari 1945.
SALHA 0013 inv 304	Pastorie Grotestraat 174 Veen, kadastraal A127, schade door bominslag op 5 januari 1945.
SALHA 0013 inv 304	Woonhuis-winkel-slagerij Grotestraat 173a, kadastraal A1361, schade door bominslag op 5 januari 1945.
SALHA 0013 inv 368a	Op 5 januari 1945 werd het raadhuis der gemeente Veen door oorlogsgeweld vernield.
SALHA 0013 inv 396	Brandspuitenhuisje Grotestraat 169 (later 182) beschadigd door bominslag en granaattreffers in de nabijheid op 5 januari 1945.
SALHA 0013 inv 396	Stempellokaal van de gemeente aan Grotestraat 173b verwoest door bominslag op 5 januari 1945.
SALHA 0013 inv 396	Gemeentehuis met veldwachterswoning Grotestraat 170-171 vernield door bom- en granaattreffers op 6 januari 1945 [sic]
Dagboek A. Bax, 5 januari 1945	“Vliegtuigen vlogen er ook veel. (…) In Veen moet, zoals ’t beweerd werd,, het huis van slager Van Tilborg getroffen zijn door ’n bom en moeten nog doden zijn ook. Verder moeten jabo’s een aanval op Kerkwijk hebben gedaan. Ook daar moeten doden zijn. In Wijk was het echter verschrikkelijk zoals ’t [branddde ?]. Het was ’n verschrikkelijke middag voor die mensen.”
Dagboek A. Bax, 12 januari 1945	“Vorige week vrijdag toen er ook een nevelgordijn hing en er zo bijzonder hevig en lang op Wijk en op de gehele strook langs de Maas geschoten werd en ook nog gebombardeerd werd. Toen was Ome Karel juist in het huis naast Anton vd Pol toen dit gebombardeerd werd. Er werd naar men beweerde door duikbommenwerpers gebombardeerd op de kerktoren te Wijk. Het was echter mis. Wel werd het kerkhof geraakt, zodat de graven geopend werden. De zerken lagen overal heen. Ook werd de bakkerij van .. bakker getroffen. 22 personen vonden daarbij den dood in ’n kelder. Ome Karel heeft er nog verschillende mensen mee uitgehaald. Het moet een verschrikkelijk gezicht zijn geweest. (…) In Veen was het toen ook erg. In Wijk moeten alle huizen beschadigd of kapot zijn. Meeuwen moet niet meer bestaan. Eethen erg beschadigd Drongelen dito.”
Brabants Historisch Informatiecentrum (BHIC) toegang 127 (Militair Gezag) inv 307	Dit dossier bevat een ongedateerd document met enkel de tekst: *“Afschrift.* *Gemeente Veen* *Grootestraat bij Nr. 173-171 Sectie A.1361 en A1364 bevinden zich 3 niet geëxplodeerde bommen.* *Aangever burgemeester van Veen.”*
Semistatische Archiefdiensten (SSA) Defensie, archief MMOD	Burgemeester Wijk en Aalburg en Veen schreef op 3 juli 1945 aan de Mijn- en Munitie Opruimins Dienst: “(…) In de gemeente Veen ligt nabij de kerk een onontplofte bom van groot kaliber.”

Figuur 49. Luchtfoto van 3 februari 1945 met het door 1.000-ponders weggebombardeerde gebied ten noordwesten van de kerk in Veen.

Figuur 50. Een van de op 5 januari 1945 bij de kerk in Veen afgeworpen 1.000-ponders, die tot na de bevrijding op dit veld hebben gelegen. Op de achtergrond is de molen van Veen zichtbaar. Bron: Van Alphen, *Aalburg in oorlogstijd*.

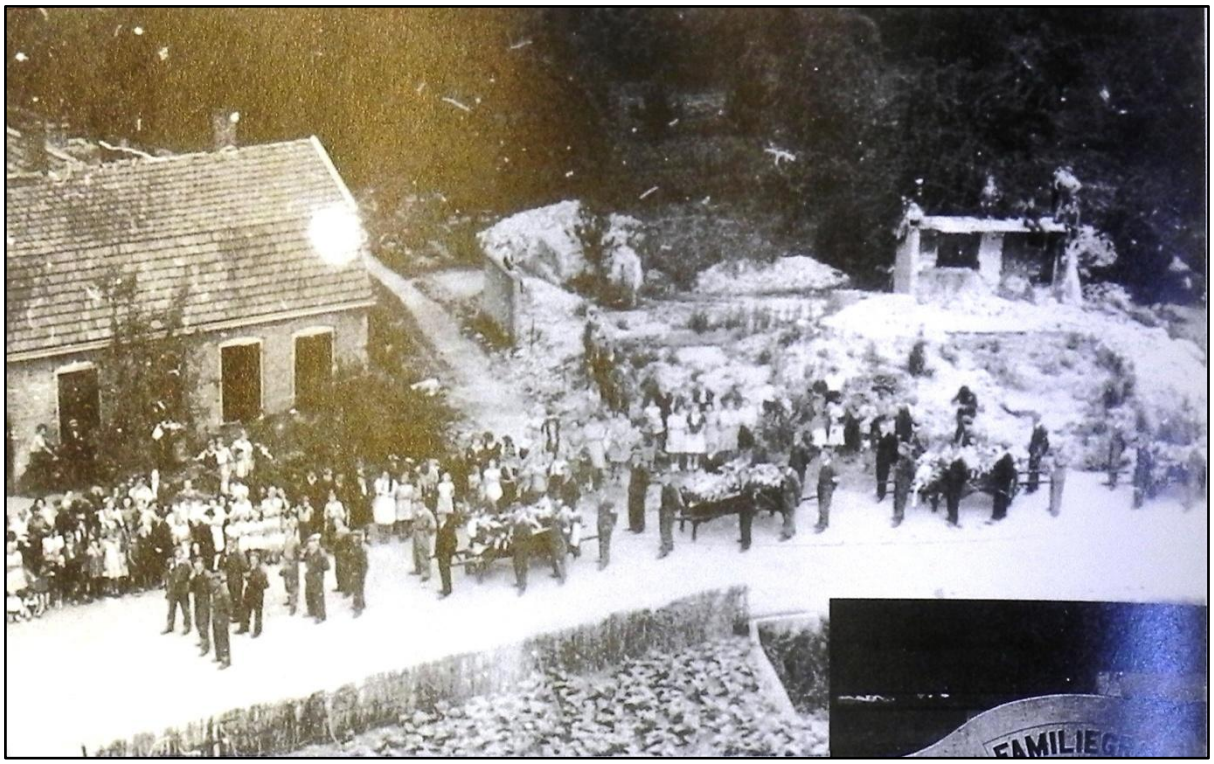

Figuur 51. De gebombardeerde slagerij van Van Tilborg in Veen, met begrafenisstoet, kort na het bombardement. Bron: *Veen in vroeger tijden*.

Figuur 52. De gebombardeerde slagerij van Van Tilborg in Veen. Bron: *Veen in vroeger tijden*.

Figuur 53. De gebombardeerde woning van bakker Van der Pol in Wijk en Aalburg, 5 januari 1945. Bron: Van Alphen, *Aalburg in oorlogstijd*.

3.2.63 13 januari 1945

Geallieerde luchtaanval op Dussen

Bron	Inhoud
Van Alphen, 1984	De geallieerden deden een hevige luchtaanval op Dussen.

3.2.64 22 januari 1945

Boordwapenbeschieting door Spitfires op Duitse stellingen in het kaartvierkant E.1049

Bron	Inhoud
Daily Logs 2nd TAF	4 Spitfires 302 Squadron Troop positions strafed E.1049

3.2.65 24 januari 1945

V-1 neergestort te Drongelen.

Bron	Inhoud
Eversteijn, 2007	V-1 neergestort te Drongelen.

3.2.66 28 januari 1945

Bombardement door Spitfires op Duitse mortierposities in Meeuwen.

Bron	Inhoud
Daily Logs 2nd TAF	12 Spitfires 308 Squadron Mortars in orchard E.102650142 *[sic, in dit nummer staat vermoedelijk 1 getal te veel, maar onduidelijk is welk]*. 24 x 250. ABTA. 2 houses in village E.102514 on fire.

3.2.67 3 februari 1945

Britse luchtaanval op Duitse posities in omgeving Meeuwen en Babyloniënbroek.

Bron	Inhoud
Daily log 2nd TAF	12 Spitfires 74 Squadron: 8 x 500 and 12 x 250 on bldgs occupied by troops E.125529, E.111529, 2 houses on fire, 6 hits in T/A. 4 x 500, 5 x 250 on mortars in orchard E.11205146, 7 bombs in T/A.
	12 Spitfires 74 Squadron: 12 x 500, 18 x 250 on 3 mortar positions area E.1050, 7 bombs in T/A.

3.2.68 25 februari 1945

Bombardement op Veen

Bron	Inhoud
Eversteijn, 2007	Bombardement op Veen, Aalburg.

3.2.69 25 februari 1945 (2)

Crash van een B-25 Mitchell van de RAF in Drongelen.

Bron	Inhoud
Crashregister SGLO	Crash van een B-25 Mitchell III met serienummer HD390 van 98 Sqn (piloot F/O D.H. Fenner) om 09.45 uur te Eethen-Drongelen (in Bergse Maas)
NIMH 800 De Haan	De drie bemanningsleden kwamen om het leven. De crash vond plaats 'bij Drongelen' in de gemeente Eethen.
Zwanenburg II (564)	Een Mitchell van 98 Squadron stortte neer bij Eethen.
Van Alphen, 1984 (104)	Een tweemotorige geallieerde Mitchell-bommenwerper van 98 Squadron met serienummer HD-390 stort neer bij Drongelen langs de Bergse Maas. De lichamen van de drie omgekomen bemanningsleden werden in juni 1945 gevonden. Rond de restanten van het vliegtuig lag een mijnenveld. Waarschijnlijk maakte deze bommenwerper deel uit van een formatie die Rees in Duisland bombardeerde.
ORB 98 Sqn (AIR 27/783)	"In the afternoon six of our aircraft along with 12 of 320 Squadron and 12 of 180 Squadron set out to attack XANTEN, with Wesel and Krefeld being the secondary target. Our aircraft abandoned owing to the V.H.F. in the leader's aircraft being unserviceable, and the other aircraft lost formation owing to this fact and thick cloud. Unfortunately, aircraft "U" did not return, it was last seen going into cloud. Nothing was heard of it after that. (…)"

3.2.70 25/26 maart 1945

V1-inslag.

Bron	Inhoud
Vos, 2005	"Vanmorgen om half vier (25 maart 1945) is hier op de Bokkenschans met een geweldige knal een V1 gevallen. Hij maakte een groot gat in het weiland. Er was weinig meer van terug te vinden."
Van der Beek, 1995	Er vielen 's nachts (26 maart 1945) meerdere V1's op het Land van Heusden en Altena.

3.2.71 30 maart 1945

Raketbeschieting op Genderen

Bron	Inhoud
Eversteijn, 2007	Raketbeschieting op Genderen. Getroffen werd de woning van de fam. Aalders, Ulft 582.

3.2.72 4 april 1945

Bombardement op Aalst en Veen.

Bron	Inhoud
Van Alphen, 1984 (104)	Op deze dag, de woensdag na Pasen, vond er een vliegtuigbombardement op Aalst en Veen plaats. Hierbij brandde de woning van de weduwe Van der Velden in de Witboomstraat in Veen af en werden er diverse diepe kraters geslagen.
De Sirene, 2 juli 1945.	Woensdag na Paschen vond weder een bombardement plaats op Aalst en Veen, waardoor de woning van de Wed. vd Velden afbrandde en verschillende diepe bom-trechters werden veroorzaakt.
Honcoop 2006, 2010.	Bij een bombardement werd de boerderij van de weduwe Van der Velden in de Witboomstraat getroffen en brandde geheel af.

Figuur 54. De afgebrande woning van de weduwe Van der Velden in de Witboomstraat in Veen. Bron: *Veen in vroeger tijden*.

3.2.73 15 april 1945

Diverse duikers en bruggen opgeblazen.

Bron	Inhoud
Van Alphen, 1984 (107)	Op 15 april lieten de Duitsers diverse duikers en bruggen springen.

3.2.74 Datum onbekend

V1 neergestort in de polder Noorderveld.

Bron	Inhoud
Colijn, 1990	Foto van een jongen bij een op het land liggende V1 met het bijschrift: 'Wout Paans jr. staat bij een neergestorte V1 in de polder Noorderveld'.

3.2.75 Datum onbekend (2)

Bommen gevallen op het kerkhof van Meeuwen.

Bron	Inhoud
Van der Beek, 1995	Op het kerkhof van Meeuwen waren bommen gevallen, zodat de lijkkisten zichtbaar werden.

Datum onbekend (3)

Bom gevallen in de Dijksteeg te Meeuwen.

Bron	Inhoud
Van Alphen, 1984 (60)	In de dijksteeg te Meeuwen was een bomkrater geslagen.

Figuur 55. Bomkrater in de Dijksteeg te Meeuwen. Bron: Van Alphen, Aalburg in oorlogstijd.

4 BEOORDELING BRONNENMATERIAAL

4.1 BETROUWBAARHEID VAN BRONNENMATERIAAL, LEEMTEN IN KENNIS

In hoofdstuk 2 en hoofdstuk 3 is een grote hoeveelheid aan bronnenmateriaal en de daarin aangetroffen informatie besproken. Hieronder volgen enkele aantekeningen over de mogelijkheden van en beperkingen aan deze informatie.

4.1.1 Betrouwbaarheid bronnenmateriaal

Het WSCS-OCE 2012 meldt over het beoordelen en evalueren van bronnenmateriaal in het vooronderzoek explosieven:

> "De conclusie [of een gebied verdacht dan wel onverdacht is] wordt vastgesteld op basis van twee of meer onafhankelijk verifieerbare bronnen. Indien slechts één bron is aangetroffen, wordt dat duidelijk aangegeven in de rapportage. In de rapportage wordt gerapporteerd hoe de betrouwbaarheid van de bronnen is ingeschat."

Vanwege de omvang van het onderzoeksgebied en de hoeveelheid geraadpleegd bronnenmateriaal is het niet mogelijk om op detailniveau in te gaan op elke specifieke bron die voor dit onderzoek is gebruikt. In deze paragraaf zal evenwel worden getracht in algemene termen uitspraken te doen over de betrouwbaarheid van het bronnenmateriaal, en de leemten in kennis zo specifiek mogelijk te beschrijven.

Luchtfoto's en kaartmateriaal
De enige bron die boven elke twijfel verheven informatie kan bieden over de exacte locaties van oorlogshandelingen en militaire objecten, zijn luchtfoto's. Via het georefereren van luchtfoto's in GIS kunnen deze locaties met grote nauwkeurigheid worden herleid tot locaties in de huidige topografie.

Over het algemeen is in dit onderzoek de methode gehanteerd, dat, indien voor gebeurtenissen beschreven in literatuur en archieven, geen bevestiging is gevonden via luchtfoto's, deze gebeurtenissen niet zijn meegenomen bij het afbakenen van het verdacht gebied. Hierbij gaat het met name om luchtaanvallen.

Indien geen bevestiging is gevonden via luchtfoto's, hoeft dit overigens niet te betekenen dat gebeurtenissen niet hebben plaatsgevonden. Er is dan echter onvoldoende zekerheid wat betreft de correcte plaatsbepaling om te komen tot een voldoende onderbouwde afbakening van een verdacht gebied. Enkele duidelijke voorbeelden hiervan zijn meldingen van bombardementen beschreven in paragraaf 3.2.35 en 3.2.72.

De in paragraaf 2.15 besproken Defence Overprints berusten op geallieerde inlichtingeninformatie die als betrouwbaar wordt ingeschat. De aantekeningen op de Overprints zijn echter schetsmatig: wat de exacte locaties van de aangetekende objecten zijn die door de stellers van de kaarten zijn bedoeld, blijft onduidelijk. Deze kunnen alleen worden achterhaald middels luchtfoto-interpretatie.

Overige primaire bronnen
Onder de overige voor dit onderzoek gebruikte primaire bronnen (waaronder wordt verstaan: directe brondocumenten, archiefstukken) zijn:

- Rapporten van Duitse of Nederlandse instanties waarin melding wordt gemaakt van oorlogshandelingen. Deze verslagen 'vanaf de grond' zijn over het algemeen betrouwbaar; er is doorgaans weinig reden om twijfel te hechten aan de inhoud.
- Oorlogsschadekaarten en formulieren; met name de informatie afkomstig van de oorlogsschadeformulieren is niet altijd betrouwbaar. De exacte oorzaken van oorlogsschade kunnen bij de invullers van de formulieren niet altijd bekend zijn geweest (omdat zij geëvacueerd waren ten tijde van het ontstaan van de oorlogsschade).
- Logboeken van de RAF: over de betrouwbaarheid van deze informatie is in paragraaf 2.13 al het een en ander vermeld.
- Over het dagboek van A. Bax: hier geldt enerzijds dat veel informatie 'van horen zeggen' kan zijn; anderzijds dat het gaat om een verslag uit de periode zelf van iemand die zeer dicht bij de gebeurtenissen stond.

Secundaire bronnen
Onder secundaire bronnen zijn zowel streekgebonden literatuur (zoals het boek *Aalburg in oorlogstijd* en bijdragen in het heemkundig tijdschrift voor het Land van Heusden en Altena) als overzichtswerken over de grond- en luchtoorlog in Nederland.

In beide gevallen geldt dat de bronvermelding gebrekkig kan zijn. Met name bij streekgebonden literatuur bestaat daarnaast de kans dat informatie 'van horen zeggen' in deze werken belandt, informatie die ter plaatse ten onrechte voor vaststaande feiten is gehouden.

Streekgebonden literatuur is verder vatbaar voor vaagheden (bijvoorbeeld dat met de term 'bombardement' zowel een beschieting als een luchtaanval bedoeld kan zijn) als voor het zonder bronvermelding overnemen van incorrecte informatie uit andere secundaire bronnen.

Voor dit onderzoek is voor alle vermeldingen van bombardementen in de literatuur getracht bevestiging te vinden in primaire bronnen (zoals de Daily Logs van de RAF). Indien geen bevestiging is gevonden van gebeurtenissen die afkomstig zijn uit één secundaire bron en waarover twijfel bestaat, zijn deze gebeurtenissen niet meegenomen bij het aanmerken van verdachte gebieden.

Overig
Onder de overige bronnen zijn met name de ruimrapporten van de EODD en haar voorgangers hier vermeldenswaardig. In paragraaf 2.17.1 zijn enkele van de beperkingen die gelden aan deze gegevens benoemd.

4.1.2 Resterende onduidelijkheden na raadplegen alle bronnen
Over de volgende gebeurtenissen in hoofdstuk 3 geldt, dat bij Saricon twijfel bestaat of deze hebben plaatsgevonden, dan wel, of zij op grondgebied van de huidige gemeente Aalburg hebben plaatsgevonden:

- De vliegtuigcrashes beshreven in paragraaf 4.2.6;
- Een luchtaanval op schepen bij Heusden beschreven in paragraaf 3.2.4;
- Een luchtaanval op een verkeersbrug over de Maas beschreven in paragraaf 3.2.31;
- Een luchtaanval op schepen bij Heusden beschreven in paragraaf 3.2.34;
- Een luchtaanval op schepen in het kaartvierkant E.2054 beschreven in paragraaf 3.2.35;
- Mogelijke luchtaanvallen op de bruggen bij Heusden beschreven in paragraaf 3.2.48;
- Een bombardement op Andel beschreven in paragraaf 3.2.51;
- Een bombardement op Genderen beschreven in paragraaf 3.2.52;

- Luchtaanvallen op Duitse posities in het Land van Heusden en Altena beschreven in paragraaf 3.2.55;
- Een luchtaanval op Dussen beschreven in paragraaf 3.2.63;
- Een bombardement op Veen beschreven in paragraaf 3.2.68;
- Een raketbeschieting op Genderen beschreven in paragraaf 3.2.71;
- Een bombardement op Aalst en Veen beschreven in paragraaf 3.2.72;
- Een inslag van een V1 in de polder Noorderveld beschreven in paragraaf 3.2.74.

Van de volgende gebeurtenissen in hoofdstuk 3 is geen concrete locatie achterhaald. Hoewel zij relevant kunnen zijn voor de aanwezigheid van explosieven, konden daarom niet tot nauwelijks verdachte gebieden worden aangemerkt op basis van deze specifieke gebeurtenissen.

- De vliegtuigcrashes beshreven in paragraaf 4.2.6;
- De bombardementen op Meeuwen in de periode 1940-1941;
- De afworp van brandbommen op 24 juli 1942 beschreven in paragraaf 3.2.20;
- Een bomafworp 'in het najaar van 1943', beschreven in paragraaf 3.3.25;
- Diverse luchtaanvallen op schepen in de waterwegen rond Aalburg, beschreven in m.n. de paragrafen 3.2.32, 3.2.33, 3.2.36, 3.2.39, 3.2.40, 3.2.41, 3.2.44, 3.2.45, 3.2.57;
- V1-crashes beschreven in de paragrafen 3.2.61 en 3.2.70;
- Diverse raketbeschietingen op dorpskernen en boordwapenbeschietingen.

4.1.3 Overige leemten in kennis

- Aan het luchtfoto-onderzoek kleven diverse beperkingen. Deze zijn uitgebreid beschreven in paragraaf 2.16.1;

- Informatie over munitieruimingen in de periode 1940-1970 is veelal niet bewaard gebleven, niet gearchiveerd dan wel niet centraal gedocumenteerd, waardoor het binnen de scope van dit vooronderzoek explosieven niet mogelijk is hiervan een overzicht samen te stellen waarvan kan worden gesteld dat dit (min of meer) volledig is;

- Zoals in paragraaf 1.4.3 is beschreven, is de naoorlogse geschiedenis wat betreft bouwactiviteiten of veranderingen in maaiveldhoogte niet meegenomen in dit onderzoek;

- Van diverse in de literatuur en archieven aangetroffen beschrijvingen van locaties van mogelijk relevante oorlogshandelingen en/of munitievondsten zijn de locaties niet herleid tot plaatsen in de huidige topografie. Dit kan bijvoorbeeld gaan om in de oorlog gangbare locatieverwijzingen die heden niet meer in gebruik zijn, locatieverwijzingen die alleen duidelijk zijn voor mensen die ter plaatse zeer goed bekend zijn, of veranderde adres- of kadastrale gegevens.

Betreft de in deze paragraaf 4.1 beschreven bronnenmateriaal en leemten in kennis, geldt, dat over alle historische gebeurtenissen altijd méér informatie te verzamelen is, dan voor dit onderzoek reeds is gedaan. Zo zijn van het grondgebied van de gemeente Aalburg vermoedelijk ten minste ca 2.875 luchtfoto's beschikbaar in de internationale luchtfotoarchieven.[14] Het is alleen al uit budgettaire overwegingen niet mogelijk deze alle aan te schaffen en te interpreteren.

Saricon heeft de vraag met hoeveel detail in te gaan op de specifieke gebeurtenissen overigens niet zozeer laten afhangen van voorafgaand aan het project gemaakte budgettaire afspraken met de opdrachtgever, maar van doelmatigheidsoverwegingen.

[14] Naar opgave van Luftbilddatenbank, Estenfeld, Dld.

In een aantal gevallen is geoordeeld dat nader historisch onderzoek of nader luchtfoto-onderzoek zeer vermoedelijk geen daadwerkelijk scherpere afbakening van verdachte gebieden zal opleveren, en is dit daarom achterwege gelaten. Zo is bijvoorbeeld nader onderzoek te doen naar de bombardementen op het lichtbaken in Meeuwen in 1941; maar het gaat hier om een gebied dat, ongeacht de uitkomst van dit onderzoek, verdacht zal blijven op aanwezigheid van explosieven als gevolg van de vele oorlogshandelingen in dit gebied in 1944-1945. En zo is in een aantal gevallen geoordeeld, dat de reeds beschikbare bronnen (i.c. luchtfoto's) een betere basis vormen voor de afbakening van een verdacht gebied, dan eventueel na intensief zoekwerk in archieven aan te treffen aanvullende bronnen.

NB. Bij gebieden die verdacht zijn op afwerpmunitie kan (wegens de mogelijk hoge kosten die voor deze gebieden met opsporingsacties gepaard kunnen gaan) de kans dat nader archief- en luchtfoto-onderzoek lonend is in de vorm van een scherper afgebakend verdacht gebied, groter zijn dat bij overige verdachte gebieden. Zie paragraaf 5.2.1 onder 'NB2'.

4.2 SOORT EN VERSCHIJNINGSVORM VAN EXPLOSIEVEN

In de hoofdstukken 2 en 3 zijn in hoofdlijnen de volgende oorlogshandelingen genoemd die hebben plaatsgevonden op het grondgebied van de gemeente Aalburg:

- Duitse militaire aanwezigheid en verdediging, bestaande uit geschut- en wapenopstellingen, loopgraven en mijnenvelden, voornamelijk vanaf november 1944;
- Geallieerde artilleriebeschietingen, voornamelijk vanaf november 1944;
- Noodafworpen van bomladingen uit (vermoedelijk) geallieerde vliegtuigen;
- Geallieerde luchtaanvallen, waarvan in meerderheid door jachtbommenwerpers, met gebruikmaking van afwerpmunitie, raketten en boordwapengeschut;
- Inslagen van Duitse V-wapens;
- Crashes van Duitse vliegtuigen;
- Crashes van geallieerde vliegtuigen;
- Vernielingen van infrastructurele objecten door het Nederlandse leger in mei 1940;
- Vernielingen van infrastructurele objecten door het Duitse leger in 1944-1945.

Hieronder is in algemene termen beschreven welke van de zestien hoofdsoorten explosieven uit het WSCS-OCE 2012, in de bodem aanwezig kunnen zijn.

Aantallen eventueel aanwezige explosieven zijn niet te geven.

4.2.1 Duitse militaire aanwezigheid en verdediging

Op diverse locaties in de gemeente Aalburg zijn Duitse militaire objecten aanwezig geweest, vooral in de periode na oktober 1944, toen Aalburg aan het front kwam te liggen. In en bij deze objecten is op grote schaal munitie voorhanden geweest en verschoten.

Rondom geschut- en wapenopstellingen en binnen de grenzen van verdedigingswerken kunnen voorraden munitie zijn achtergelaten of gedumpt. Met name in een gebied als Aalburg, waar in korte periode grote hoeveelheden explosieven zijn bijeengebracht en na de bevrijding moesten worden opgeruimd, bestaat het reële risico op achterblijven en dump van explosieven op grote schaal op de daartoe voor de hand liggende locaties. Ook in watergangen kunnen voorraden munitie zijn achtergelaten of gedumpt.[15]

[15] Het WSCS-OCE vermeldt overigens niets specifieks over het aanmerken van verdachte gebieden in watergangen in de nabijheid van geschut- en wapenopstellingen, behalve dat op geschutmunitie verdachte gebieden niet verder mogen worden afgebakend dan een aangrenzende watergang.

Op en rond de locaties van voormalige geschut- en wapenopstellingen, op locaties van voormalige loopgraven en mangaten, en op locaties van voormalige mijnenvelden, moet met name rekening worden gehouden met de aanwezigheid van de volgende explosieven:

Soort explosief	Nationaliteit	Verschijningsvorm
Kleinkalibermunitie	Duits	Gedumpt
Handgranaten	Duits	Gedumpt
Geweergranaten	Duits	Gedumpt
Munitie voor granaatwerpers	Duits	Gedumpt
Geschutmunitie	Duits	Gedumpt
Mijnen	Duits	Gedumpt, gelegd
Ontstekingsinrichtingen	Duits	Gedumpt
Toebehoren van munitie	Duits	Gedumpt

4.2.2 Geallieerde artilleriebeschietingen

Het grondgebied van de gemeente Aalburg, met name de zuidelijk en oostelijk gelegen gedeelten, is in de periode oktober 1944-april 1945 veelvuldig doelwit geweest van geallieerde artilleriebeschietingen. Behalve Duitse militaire posities, waren kerktorens en molens vaak doelwit. De kernen van de dorpen aan de Bergse Maas zijn in deze periode grotendeels in puin geschoten.

Ook in de buitengebieden zijn op grote schaal granaten gevallen, zo tonen de diverse geraadpleegde luchtfoto's aan.

Onder de vele duizenden granaten die op grondgebied van de gemeente Aalburg moeten zijn afgeschoten, zijn met zekerheid grote aantallen blindgangers geweest.

De volgende verschoten hoofdsoort explosieven kan als gevolg van de beschietingen in de bodem aanwezig zijn:

Soort explosief	Nationaliteit	Verschijningsvorm
Geschutmunitie	Brits, Amerikaans[16]	Verschoten

4.2.3 Noodafworpen uit vermoedelijk geallieerde vliegtuigen

Op zeker twee, maar mogelijk meerdere data, hebben in nood verkerende vliegtuigen zich boven Aalburg van hun bommenlast ontdaan. Zie de paragrafen 3.2.20 en 3.2.28.

NB. Van de afworp op 14 juni 1944 is niet zeker of deze van een Brits of een Amerikaans toestel afkomstig was. Van de afworp op 24 juli 1942 kan niet worden vastgesteld, wat exact het getroffen gebied is.

De volgende hoofdsoort explosieven kan als gevolg van de noodafworpen in de bodem aanwezig zijn:

Soort explosief	Nationaliteit	Verschijningsvorm
Afwerpmunitie	Brits/Amerikaans	Afgeworpen

[16] De beschietingen werden uitgevoerd door eenheden van het Britse leger, maar zij gebruikten vaak ook munitie van Amerikaanse makelij.

Soort explosief	Nationaliteit	Verschijningsvorm
Submunitie	Brits/Amerikaans	Afgeworpen

4.2.4 Geallieerde luchtaanvallen

In de geraadpleegde bronnen wordt melding gemaakt van:

- de afworp van vliegtuigbommen op het lichtbaken ten noorden van Meeuwen door Britse bommenwerpers in de periode december 1940-januari 1942;
- de afworp van vliegtuigbommen in duikvlucht door geallieerde jachtbommenwerpers van de types Spitfire en Typhoon op diverse doelen in de periode september 1944-april 1945;
- vliegtuigbeschietingen met boordwapens (strafing) op diverse doelen door geallieerde jachtbommenwerpers in de periode september 1944-april 1945;
- het afvuren van raketten op diverse doelen door door geallieerde jachtbommenwerpers van het type Typhoon in de periode september 1944-april 1945.

Als gevolg kunnen blindgangers van de volgende soorten explosieven in de bodem aanwezig zijn:

Soort explosief	Nationaliteit	Verschijningsvorm
Geschutmunitie	Brits	Verschoten
Afwerpmunitie	Brits	Afgeworpen
Raketten	Brits	Verschoten
Submunitie	Brits	Afgeworpen

4.2.5 Inslagen van V-wapens

In de geraadpleegde bronnen wordt melding gemaakt van de crash van V-wapens op grondgebied van de gemeente Aalburg. Uit het bronnenmateriaal is onduidelijk in hoeverre de gecrashte V-wapens bij inslag (volledig) zijn gedetoneerd. Bij V1's kwam het geregeld voor dat er sprake was van een low-orderdetonatie.[17]

Als gevolg kunnen (restanten van) deze projectielen in de bodem aanwezig zijn:

Soort explosief	Nationaliteit	Verschijningsvorm
V1	Duits	Verschoten, restanten uit explosie
V2	Duits	Verschoten, restanten uit explosie

4.2.6 Vliegtuigcrashes

Op grondgebied van de gemeente Aalburg zijn zowel Duitse als geallieerde vliegtuigen gecrasht. Zie de paragrafen 3.2.2, 3.2.3, 3.2.10, 3.2.19, 3.2.21, 3.2.22, 3.2.23, 3.2.24, 3.2.26, 3.2.27, 2.2.29, 3.2.43, 3.2.59, 3.2.69.

[17] Onvolledige detonatie van de springstof.

- De crashes beschreven in de paragrafen 3.2.2, 3.2.19, 3.2.21, 3.2.24, 3.2.26, 3.2.29, 3.2.43, 3.2.59 vonden vermoedelijk niet binnen de huidige gemeentegrenzen van Aalburg plaats.

- De crashes in de paragrafen 3.2.2 en 3.2.27 vonden vermoedelijk wel binnen de huidige gemeentegrenzen van Aalburg plaats, maar betreffen crashes van verkennings- of jachtvliegtuigen welke vermoedelijk geen zware explosieven aan boord hebben gehad maar enkel boordwapenmunitie.

- Over de crash beschreven in de paragraaf 3.2.10 is niet tot nauwelijks detailinformatie beschikbaar.

- Naar inschatting van Saricon leveren met name de crashes beschreven in paragraaf 3.2.22 en 3.2.69 nog een gerede kans op op aanwezigheid van explosieven. Mogelijk zijn ook bij de noodlanding beschreven in paragraaf 3.2.29 explosieven achtergebleven. Helaas is van geen van deze crashes de exacte locatie achterhaald.

Deze vliegtuigen konden explosieven aan boord hebben op het moment van de crash. Zolang niet bekend is dat het vliegtuig is geborgen en de eventueel in het vliegtuig aanwezige explosieven zijn geruimd, is er kans op de aanwezigheid van onderstaande hoofdsoorten explosieven in de bodem:

Soort explosief	Nationaliteit	Verschijningsvorm
Kleinkalibermunitie	Duits, geallieerd	Onderdeel van vliegtuigwrak
Geschutmunitie	Duits, geallieerd	Onderdeel van vliegtuigwrak
Afwerpmunitie	Geallieerd	Onderdeel van vliegtuigwrak
Submunitie	Geallieerd	Onderdeel van vliegtuigwrak
Vuurwerken[18]	Duits, geallieerd	Onderdeel van vliegtuigwrak

4.2.7 Vernielingen

Zowel in de meidagen van 1940, in het najaar van 1944 als in april 1945 zijn bruggen en duikers opgeblazen, waaronder bruggen over het Noorder Afwateringskanaal, de Bergse Maas en het Heusdens Kanaal.

Als gevolg van het niet (volledig) tot detonatie komen van springladingen kunnen de onderstaande hoofdsoorten explosieven op de (water)bodem aanwezig zijn:

Soort explosief	Nationaliteit	Verschijningsvorm
Vernielingsmiddelen	Nederlands, Duits	Gedumpt, als restant uit explosie
Ontstekingsinrichtingen	Nederlands, Duits	Gedumpt, als restant uit explosie

[18] Flares, seinmunitie.

5 HORIZONTALE BEGRENZING VERDACHT GEBIED

5.1 ALGEMENE UITGANGSPUNTEN

5.1.1 Voorwaarden en beperkingen aan luchtfotoseries

Bij het afbakenen van verdachte gebieden (mede) op basis van luchtfoto-interpretatie, dient te allen tijde rekening gehouden te worden met 1) de data en 2) de kwaliteit van de beschikbare luchtfotoseries.

Bijvoorbeeld: om vast te stellen waar in de gemeente Aalburg precies bombardementen hebben plaatsgevonden, kan niet worden volstaan met gebruik van luchtfoto's van december 1944, aangezien de meeste bombardementen hebben plaatsgevonden tussen 31 december 1944 en 5 januari 1945. En om vast te stellen waar in de gemeente Aalburg precies artilleriebeschietingen hebben plaatsgevonden, kan niet worden volstaan met gebruik van luchtfoto's van januari 1945, aangezien tot in april (volgens sommige bronnen tot in mei) artilleriebeschietingen hebben plaatsgevonden, al namen deze vermoedelijk steeds verder in aantal af gedurende de laatste oorlogsmaanden.

Uit de figuren waarop de dekking van de luchtfotoseries zijn aangegeven in de bijlagen, in combinatie met de informatie in paragraaf 2.2 (verloop WOII in Aalburg) en paragraaf 3.2 (overzicht gebeurtenissen) moge blijken, dat de dekking van de gebruikte luchtfotoseries zodanig is, dat:

- vrijwel het gehele grondgebied van de gemeente Aalburg is gedekt met luchtfoto's die dateren van na de laatst bekende datum van een bombardement;
- vrijwel het gehele grondgebied van de gemeente Aalburg is gedekt met luchtfoto's die dateren van na de hevigste artilleriebeschietingen. Vrijwel de gehele gemeente staat op foto's van de periode 14 maart 1945 – 17 april 1945. Tijdens en na deze periode kunnen nog sporadisch artilleriebeschietingen hebben plaatsgevonden, maar het gros van de beschietingen was toen al achter de rug.

Bij het bovenstaande wordt de volgende kanttekening geplaatst. De serie luchtfoto's van 19 maart 1945 is van beduidend mindere kwaliteit dan die van de overige series luchtfoto's tussen 14 maart 1945 en 17 april 1945. Op de foto's van 19 maart 1945 zijn afzonderlijke inslagen van artilleriegranaten niet goed waarneembaar. Hiermee is rekening gehouden bij het afbakenen van gebieden verdacht op verschoten geschutmunitie.

5.1.2 Tolerantie

Bij het aanmerken van verdachte gebieden op basis van objecten die zijn waargenomen op luchtfoto's en zijn ingetekend in GIS, is, conform het WSCS-OCE 2012, een extra buffer aan het verdachte gebied toegevoegd. Deze moet de afwijking compenseren die ontstaat bij het positioneren van luchtfoto's in GIS. Zelfs bij zeer nauwgezet werk in het positioneren kan een afwijking ontstaan ten opzichte van de werkelijke situatie, bijvoorbeeld omdat originele luchtfoto's aan de randen licht vervormd zijn geweest, of omdat het aantal herkenningspunten in de huidige situatie ten opzichte van de situatie in WOII relatief beperkt is. Dit heet: tolerantie.

Om het proces van aanmerken van verdachte gebieden werkbaar te houden, is voor de gehele gemeente Aalburg eenzelfde tolerantiegraad aangehouden, van **10 meter**. In de meeste gevallen zal de daadwerkelijke afwijking kleiner zijn.

5.1.3 Gebruik richtlijnen WSCS-OCE-2012

Bij het afbakenen van verdachte gebieden in dit vooronderzoek is getracht te voldoen aan de richtlijnen die zijn opgenomen in bijlage 3 van het WSCS-OCE-2012. Op enkele punten is hiervan afgeweken omdat het WSCS-OCE-2012 geen werkbare richtlijnen bevat voor dit specifieke onderzoeksgebied. Een en ander is inzichtelijk gemaakt in onderstaande tabel.

NB. Waar de tweede kolom geen inhoud bevat, betekent dit dat het WSCS-OCE hierover in het geheel niets vermeldt.

Indicatie voor aanwezigheid CE	Afbakening volgens WSCS-OCE (letterlijke tekst)	Afbakening in dit onderzoek 11S115
Mogelijke locaties van dump of achterblijven van explosieven		
Stellingen, vermoedelijk geschut, waargenomen op luchtfoto's.	25 meter rondom het hart van de geschutsopstelling, maar niet verder dan een eventueel aangrenzende watergang	Indien informatie bekend is van de Defence Overprint, is 35 meter aangehouden rond de stelling zoals deze in GIS staat. Bestaande uit 25 meter vermeld in het WSCS-OCE, en 10 meter tolerantie (compensatie van de mogelijke afwijking a.g.v. het georefereren van historische luchtfoto's).
		Indien geen informatie bekend is van de Defence Overprint, is conform het bovenstaande 35 meter rond de stelling afgebakend indien de objecten op luchtfoto's (min of meer) hetzelfde ogen als objecten waarvan via de Overprint wel met zekerheid bekend is dat het geschutsstellingen zijn geweest.
Stellingen, vermoedelijk mitrailleur, waargenomen op luchtfoto's.	Locatie van de wapenopstelling	Indien informatie bekend is van de van Defence Overprint, is 11 meter aangehouden rond de stelling zoals deze in GIS staat. Bestaande uit 1 meter om de 'locatie' van de stelling te vangen, en 10 meter tolerantie.
		Indien geen informatie bekend is van de Defence Overprint, is conform het bovenstaande 11 meter rond de stelling afgebakend indien de objecten op luchtfoto's (min of meer) hetzelfde ogen als objecten waarvan via de Overprint wel met zekerheid bekend is dat het vermoedelijk mitrailleurstellingen zijn geweest.
Munitieopslag in open veld, behorend bij geschutsopstelling	Locatie van de veldopslaglocatie	11 meter rond de veldopslaglocatie zoals deze in GIS staat. Bestaande uit 1 meter om de 'locatie' van de veldopslaglocatie te vangen, en 10 meter tolerantie.
Loopgraaf, vermoedelijk militair gebruik	Het gebied binnen de contouren van de loopgraaf is verdacht, bij voorkeur bepaald aan de hand van gegeorefereerde luchtfoto's	11 meter rond de loopgraaf zoals deze in GIS staat. Bestaande uit 1 meter om de 'contour' van de loopgraaf te vangen, en 10 meter tolerantie.
Loopgraaf, vermoedelijk alleen schuilinrichting	Niet verdacht	Verdacht. • Omdat niet altijd goed onderscheid is te maken tussen militaire loopgraven en schuilloopgraven. • Vanwege de bovengemiddelde militaire aanwezigheid in de gemeente Aalburg in de periode november 1944-mei 1945 en het grote aantal artilleriebeschietingen, lijkt de kans meer dan aannemelijk dat ook schuilloopgraven kunnen zijn gebruikt als dumplocatie van explosieven.
Geregistreerd mijnen-	Niet verdacht	Niet verdacht.

Indicatie voor aanwezigheid CE	Afbakening volgens WSCS-OCE (letterlijke tekst)	Afbakening in dit onderzoek 11S115
veld volgens gegevens EODD, alle mijnen geruimd of anderszins verdwenen		NB. Dit geldt voor de mijnenvelden bij de Kromme Nol en in de uiterwaarden ten zuiden van Drongelen.
Geregistreerd mijnenveld volgens gegevens EODD, niet alle mijnen geruimd	De grenzen zoals aangegeven in het mijnenlegrapport en/of ruimrapport	Het gebied binnen de grenzen zoals aangegeven in de beschikbare rapporten uit de EODD-collectie is verdacht. NB. Dit geldt voor het mijnenveld ten zuiden van Genderen (Heesbeense Uiterwaard).
Op mijnen verdacht gebied volgens gegevens EODD, maar nooit mijnen gevonden	Niet verdacht	Niet verdacht. NB. Dit geldt voor het mijnenveld in Eethen.
Op mijnen verdacht gebied volgens gegevens EODD, mijnen gevonden	De grenzen zoals aangegeven in het ruimrapport	Het gebied binnen de grenzen zoals aangegeven in de beschikbare rapporten uit de EODD-collectie is verdacht. NB. Dit geldt voor het mijnenveld aan de Groenesteeg te Veen.
Mangaten, vermoedelijk militair gebruik	-	Verdacht.
Mangaten, vermoedelijk alleen schuilinrichting	Niet verdacht	Verdacht. • Omdat niet altijd goed onderscheid is te maken tussen militaire mangaten en schuilgaten. • Vanwege de bovengemiddelde militaire aanwezigheid in de gemeente Aalburg in de periode november 1944-mei 1945 en het grote aantal artilleriebeschietingen, lijkt de kans meer dan aannemelijk dat ook schuigaten kunnen zijn gebruikt als dumplocatie van explosieven.
Vermoedelijke dumplocatie explosieven	Locatie van de dump en afbakening verder situationeel te bepalen, bijvoorbeeld dumping in stilstaand of stromend water	In de archiefgegevens zijn twee vermoedelijke dumplocaties beschreven: een sloot achter het perceel Broeksestraat 2, Babyloniënbroek, en een sloot langs de Grotestraat in Veen ter hoogte van perceel 42b. Zie paragraaf 2.17.3. Op basis van de gegevens beschreven in die paragraaf is alleen bij de Grotestraat in Veen een verdacht gebied aangegeven. Het betreft de genoemde sloot tussen de percelen Grotestraat 42b en 44.
Mogelijke locaties van het achterblijven van (gedeelten van) springladingen		
Locaties van militaire vernielingen (gesprongen bruggen en duikers, opgeblazen weg/dijk)	Locatie waar de vernielingslading in werking is gesteld en verder situationeel te bepalen	Locaties waarvan op luchtfoto's zichtbaar is dat bruggen, wegen of duikers schade hebben opgelopen a.g.v. vernielingen.
Mogelijke locaties van het inslaan van blindgangers van geschutmunitie, afwerpmunitie of raketten		
Inslagen geschutgranaten, waarneembaar op luchtfoto's	Situationeel te bepalen	Rond de op luchtfoto's waargenomen gebieden waar vermoedelijke inslagkraters van artilleriegranaten zichtbaar zijn, is een gebied van 50 meter afgebakend als verdacht gebied. Deze afstand bestaat uit 40 meter, een afstand die volgens senior OCE-deskundigen van Saricon een maximale afwijking

Indicatie voor aanwezigheid CE	Afbakening volgens WSCS-OCE (letterlijke tekst)	Afbakening in dit onderzoek 11S115
		vanaf het doel moet zijn waarbinnen granaten van een enkel stuk geschut normaliter vielen en 10 meter tolerantie. Dit bij de aanname dat elke locatie van een inslag een richtpunt kan zijn geweest. NB. Hiermee is een groot deel van het grondgebied van de gemeente Aalburg verdacht op verschoten geschutmunitie. Zie ook paragraaf 5.4.
Kraters van vliegtuigbommen, waarneembaar op luchtfoto's	-	Indien te koppelen aan bombardementen die bekend zijn uit literatuur- en archiefgegevens: zie 'locaties van bombardementen, bekend uit literatuur- en archiefgegevens'.
		Indien niet te koppelen aan bombardementen die bekend zijn uit literatuur- en archiefgegevens: zie paragraaf 5.2. In principe zijn rond deze kraters geen verdachte gebieden aangemerkt, tenzij zij deel uitmaken van een enigszins herkenbaar patroon.
Locaties van bombardementen bekend uit literatuur- en archiefgegevens	-	Indien kraters waarneembaar zijn op luchtfoto's: zie paragraaf 5.2.
		Indien op luchtfoto's geen kraters waarneembaar zijn op de locatie waar het bombardement zou hebben plaatsgevonden, en het doelwit in het water was gelegen: zie paragraaf 5.2. (Specifiek paragraaf 5.2.9)
		Indien op luchtfoto's geen kraters waarneembaar zijn op de locatie waar het bombardement zou hebben plaatsgevonden, en het doelwit op het land was gelegen: geen verdacht gebied.
Vliegtuigbeschietingen met boordwapens	-	Niet verdacht
Blindgangerlocatie bekend uit literatuur of archiefgegevens	-	In de archiefgegevens is één zo'n locatie beschreven: een van de percelen langs de Molensteeg tussen Eethen en Drongelen, tussen de basisschool en de brug. Zie paragraaf 2.17.3. Op basis van de gegevens beschreven in die paragraaf zijn alle mogelijk bedoelde percelen ingetekend. **NB. Het kan aanbeveling verdienen dit verdacht gebied in de toekomst middels aanvullende getuigeninformatie nader af te bakenen.**
Vliegtuigbeschietingen met raketten, kraters waarneembaar op luchtfoto's	Op basis van een analyse van het inslagenpatroon wordt de maximale afstand tussen twee opeenvolgende inslagen binnen een inslagpatroon bepaald. Het verdachte gebied wordt afgebakend door deze afstand te projecteren op de buitenste inslagen van het inslagenpatroon. Dat is exclusief de eventuele horizontale verplaatsing van de buitenste blindganger binnen het inslagenpatroon	N.v.t. Slechts in enkele gevallen zijn vermoedelijke raketkraters duidelijk op luchtfoto's te onderscheiden. Belangrijkste reden hiervoor is dat op luchtfoto's doorgaans geen verschil kan worden gezien tussen een krater van een artilleriegranaat en van een raketkop (type 60 lb.)

Indicatie voor aanwezigheid CE	Afbakening volgens WSCS-OCE (letterlijke tekst)	Afbakening in dit onderzoek 11S115
Vliegtuigbeschietingen met raketten, enkel bekend uit gegevens RAF of slechts enkele kraters waarneembaar op luchtfoto's	Het verdachte gebied wordt bepaald door een afstand van 108 meter gemeten vanuit het hart van het doel.	Op basis van de op luchtfoto's waarneembare raketkraters en informatie uit gegevens RAF is een vermoedelijk doelwit gedestilleerd. Het verdachte gebied wordt bepaald door een afstand van 108 meter gemeten vanuit het hart van dit doel, plus 10 meter tolerantie. Zie ook paragraaf 5.3.
Crashlocaties		
Locatie vliegtuigcrash	Situationeel te bepalen	Geen verdacht gebied. Bij Saricon is van geen van de bekende vliegtuigcrashes een exacte locatie bekend.
Krater V1, waarneembaar op luchtfoto's	50 meter rondom een inslagpunt vanwege de mogelijke aanwezigheid van explosieve componenten	60 meter rond het inslagpunt zoals dat in GIS staat. Bestaande uit 50 meter conform WSCS-OCE en 10 meter tolerantie.
Overig		
Locatie naoorlogse vondst explosieven	-	Deze gegevens zijn mede gebruikt om andere gegevens te interpreteren, maar hebben op zichzelf niet tot verdachte gebieden geleid.
Locatie oorlogsschade, bekend uit archiefgegevens en/of waarneembaar op luchtfoto's.	-	Deze gegevens zijn mede gebruikt om andere gegevens te interpreteren, maar hebben op zichzelf niet tot verdachte gebieden geleid.
Locatie van vermoedelijk a.g.v. oorlogshandelingen gezonken schip, zoals waarneembaar op luchtfoto's	-	Deze gegevens zijn mede gebruikt om andere gegevens te interpreteren, maar hebben op zichzelf niet tot verdachte gebieden geleid.

5.1.4 Afwijkingen in verdacht gebied t.o.v. eerdere rapportages

Gebruik van in paragraaf 5.1.3 genoemde algemene methode heeft ertoe geleid dat er hier en daar (relatief beperkte) wijzigingen zijn in de horizontale afbakening van het verdacht gebied ten opzichte van eerdere door Saricon (en mogelijk door andere partijen) opgestelde vooronderzoeken explosieven.[19]

Dit is, behalve van het beschikbaar komen van de richtlijnen in het WSCS-OCE 2012, gevolg van beschikbaar komen van meer bronnenmateriaal (m.n. luchtfoto's), waardoor historische feiten anders zijn geinterpreteerd. Daarnaast bestond de wens voor de gehele gemeente op hoofdlijnen één en dezelfde methode te hanteren bij het afbakenen van het verdacht gebied.

Saricon adviseert bij toekomstige werkzaamheden uit te gaan van de verdachte gebieden zoals opgenomen in deze rapportage, 11S115.

[19] Zoals de in 2011 verschenen vooronderzoeken van Saricon en Monshouwer voor de locaties Spijk, Wielstraat en Den Eng.

5.2 AFBAKENING GEBIEDEN VERDACHT OP AFWERPMUNITIE

5.2.1 Algemene beperkingen en uitgangspunten

Bij het afbakenen van gebieden verdacht op afwerpmunitie gelden enkele algemene beperkingen:

Ten eerste: op luchtfoto's is niet altijd onderscheid te zien tussen kraters van afwerpmunitie en grotere kraters van artilleriegranaten (of kraters van raketten, die echter veel minder vaak voorkomen). De kans bestaat daardoor dat kraters van artilleriegranaten ten onrechte zijn gedefinieerd als kraters van vliegtuigbommen en andersom.

Ten tweede: de drie belangrijkste data van bombardementen op de zeven dorpen in de gemeente Aalburg zijn gelegen binnen één week rond de jaarwisseling 1944-1945. De meeste luchtfoto's die voor dit onderzoek zijn gebruikt, dateren van maart en april 1945.[20] Dit betekent dat bij de dorpen die in deze week van 31 december 1944 tot 5 januari 1945 meerdere malen zijn gebombardeerd, niet te onderscheiden is welke bomkraters op welke dagen zijn ontstaan.

Ten derde: Het WSCS-OCE 2012 biedt geen duidelijke richtlijnen voor het afbakenen van verdachte gebieden op basis van het type bombardement dat werd uitgevoerd op de dorpen in de gemeente Aalburg. In het WSCS-OCE wordt namelijk alleen een richtlijn gegeven voor 1) 'tapijtbombardementen' waarbij het inslagenpatroon bekend is, en 2) bombardementen door duikbommenwerpers waarbij het inslagenpatroon *niet* bekend is, maar het specifieke doelwit *wel* bekend is.

In de dorpen in de gemeente Aalburg is over het algemeen sprake van bombardementen door duikbommenwerpers, waarbij wél bekend is waar zich kraters bevinden, maar waarbij niet bekend is welke kraters zijn geslagen bij welke specifieke afworpen. Hierbij kan het gaan om afworpen van één, twee of drie vliegtuigbommen per vliegtuig. En hierbij moeten de doelwitten in veel gevallen ruim worden opgevat: de dorpskernen. Dit betekent dat in principe elk gebouw binnen een dorpskern doelwit, dus richtpunt kan zijn geweest van een duikbombardement door een jachtbommenwerper.

Rekening houdende met het bovenstaande, heeft Saricon bij het vaststellen van verdachte gebieden in de gebombardeerde dorpskernen in de gemeente Aalburg de volgende **algemene methode** gehanteerd:

- Binnen een groter cluster van kraters van vliegtuigbommen is gezocht naar de twee verst uiteenliggende kraters waarvan het redelijkerwijs mogelijk lijkt dat zij zijn geslagen door bommen die door één toestel zijn afgeworpen.
- De onderlinge afstand tussen deze twee kraters is bepaald.
- Bij deze afstand is 25 meter opgeteld, bestaande uit: 10 meter tolerantie, en 15 meter als maximum voor de afstand die een bom na inslag nog horizontaal kan afleggen onder de grond.
- Deze afstand is als straal aangehouden rond alle kraters binnen het grotere cluster (waarbij duidelijke afzwaaiers niet zijn meegenomen).

Bij het bovenstaande is het uitgangspunt gehanteerd dat, bij aanwezigheid van bomkraters, een van de volgende situaties aan de hand kan zijn geweest:

- Door een jachtbommenwerper zijn drie bommen afgeworpen, waarbij er 0-2 als blindganger zijn achtergebleven in de bodem.

[20] Reden dat voor foto's van maart en april is gekozen is, behalve de beschikbaarheid in de Nederlandse luchtfotoarchieven, het feit dat deze foto's de grootste kans bieden dat ook resultaten van oorlogshandelingen na 5 januari 1945 tot aan de bevrijding er nog op zichtbaar zijn.

- Door een jachtbommenwerper zijn twee bommen afgeworpen, waarbij er 0-1 als blindganger is achtergebleven in de bodem.

(Slechts in één geval waren de bombarderende toestellen elk uitgerust met één vliegtuigbom; op 5 januari 1945 werd Babyloniënbroek aangevallen door 11 Spitfires, die elk waren uitgerust met 1 x 500 lb.)

Bij afworpen van drie bommen geldt:

- Als er twee bomkraters zichtbaar zijn, kan er een derde bom als blindganger in de buurt liggen.

  In dit geval wordt de maximale afstand van de mogelijke blindganger tot de (via luchtfoto's waarneembare) locaties van bominslag geacht niet groter te zijn dan de maximale afstand (zoals waarneembaar op luchtfoto's) tussen de twee gedetoneerde bommen die uit hetzelfde vliegtuig zijn gevallen.

- Als er één bomkrater zichtbaar is, kunnen er twee bommen als blindganger in de buurt liggen.

  In dit geval wordt de maximale afstand van de mogelijke blindgangers tot de (via luchtfoto's waarneembare) locatie van bominslag geacht niet groter te zijn dan de maximale afstand (zoals waarneembaar op luchtfoto's) van twee gedetoneerde bommen die op deze dag boven dit dorp uit een van de andere vliegtuigen vielen.

Bij afworpen van twee bommen geldt:

- Als er één bomkrater zichtbaar is, kan er een tweede bom als blindganger in de buurt liggen.

  In dit geval wordt de maximale afstand van de mogelijke blindganger tot de (via luchtfoto's waarneembare) locatie van bominslag geacht niet groter te zijn dan de maximale afstand (zoals waarneembaar op luchtfoto's) van twee gedetoneerde bommen die op deze dag boven dit dorp uit een van de andere vliegtuigen vielen.

NB. Het gaat hier niet om een wetenschappelijk onderbouwde methode, of om een methode die de kans uitsluit dat zich blindgangers buiten de verdachte gebieden bevinden. (Deze kans is alleen uit te sluiten middels veldonderzoek.) Saricon meent echter dat deze methode met het oog op de beschikbare gegevens verdedigbaar is, en dat zij verdachte gebieden rond kraterclusters oplevert die 1) over het algemeen logisch ogen, gezien de spreidingspatronen van bomkraters en 2) leiden tot mogelijke opsporingsgebieden[21] die alleszins verantwoord zijn met het oog op zowel veiligheids- als financiële aspecten.

NB2. Bij meer beschikbaar komende historische informatie (luchtfoto's van meer data, getuigenverklaringen, meer verslagen van de RAF, geallieerde luchtfoto-interpretatierapporten), kan mogelijk een nog scherpere afbakening van verdachte gebieden tot stand komen. Dit kan altijd overwogen worden indien een project hiertoe aanleiding geeft.[22] In dit stadium van het vooronderzoek, het opstellen van een risicokaart voor de gehele gemeente, wordt de zoektocht naar dergelijke aanvullende gegevens nog niet als doelmatig beschouwd.

Hieronder wordt per locatie waar zich clusters van bomkraters bevinden beschreven, hoe de afbakening tot stand is gekomen van de gebieden die verdacht zijn op afwerpmunitie.

[21] Gebieden waar in de toekomst naar explosieven, in dit geval afwerpmunitie, dient te worden gezocht indien de aard van de geplande werkzaamheden daartoe aanleiding geeft.
[22] Bijvoorbeeld omdat er in een groot gebied dieptedetectie zou moeten plaatsvinden.

In de figuren in de onderstaande paragrafen, geldt de volgende legenda, waarbij nog wordt aangetekend, dat de lichtblauwe kraters de kraters betreffen, op basis waarvan de straal van het verdachte gebied is bepaald (zoals in de afzonderlijke subparagrafen wordt uitgelegd).

Figuur 56. Legenda bij de figuren 57 tot en met 75.

5.2.2 Genderen, verdacht gebied afwerpmunitie

Er is een afstand van 163 meter getrokken rond de kraters in Genderen die vermoedelijk zijn geslagen op 31 december 1944.

Op deze dag werd Genderen aangevallen door 35 Spitfires, die elk waren uitgerust met 1 x 500 lb. en 2 x 250 lb.

De 163 meter bestaat uit:

- 138 meter, de afstand tussen kraters met de ID-codes (in GIS) 845 en 851. Dit lijkt in Genderen de maximale afstand van twee kraters te zijn, geslagen door bommen die mogelijk door één toestel zijn afgeworpen;
- 15 meter buffer voor de maximale ondergrondse verplaatsing van een bom;
- 10 meter tolerantie.

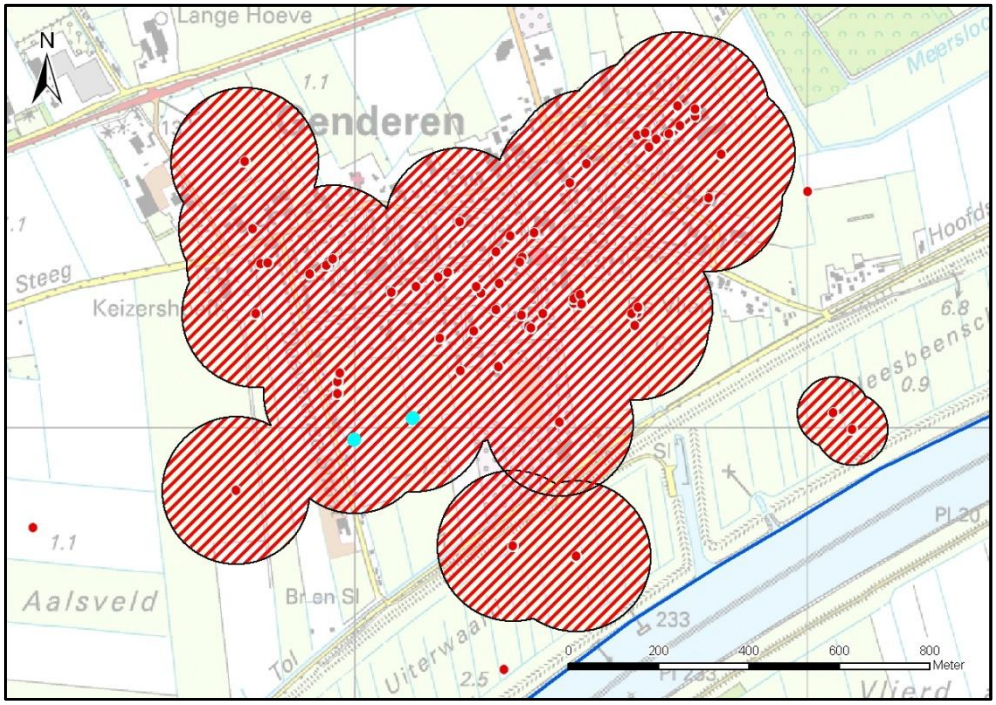

Figuur 57. Verdacht gebied op afwerpmunitie, Genderen. De lichtblauw aangegeven kraters zijn de kratrers op basis waarvan de straal van het verdacht gebied is bepaald.

5.2.3 Drongelen, verdacht gebied afwerpmunitie

Er is een afstand van 97 meter getrokken rond de kraters in Drongelen die vermoedelijk zijn geslagen op 31 december 1944 en 1 januari 1945.

Op 31 december 1944 werd Drongelen aangevallen door 35 Spitfires, die elk waren uitgerust met 1 x 500 lb. en 2 x 250 lb. Op 1 januari 1945 werd Drongelen aangevallen door 7 Typhoons, die elk waren uitgerust met 2 x 500 lb.

De 97 meter bestaat uit:

- 72 meter, de afstand tussen kraters met de ID-codes 933 en 934. Dit lijkt in Drongelen de maximale afstand van twee kraters te zijn, geslagen door bommen die mogelijk door één toestel zijn afgeworpen;

- 15 meter buffer voor de maximale ondergrondse verplaatsing van een bom;
- 10 meter tolerantie.

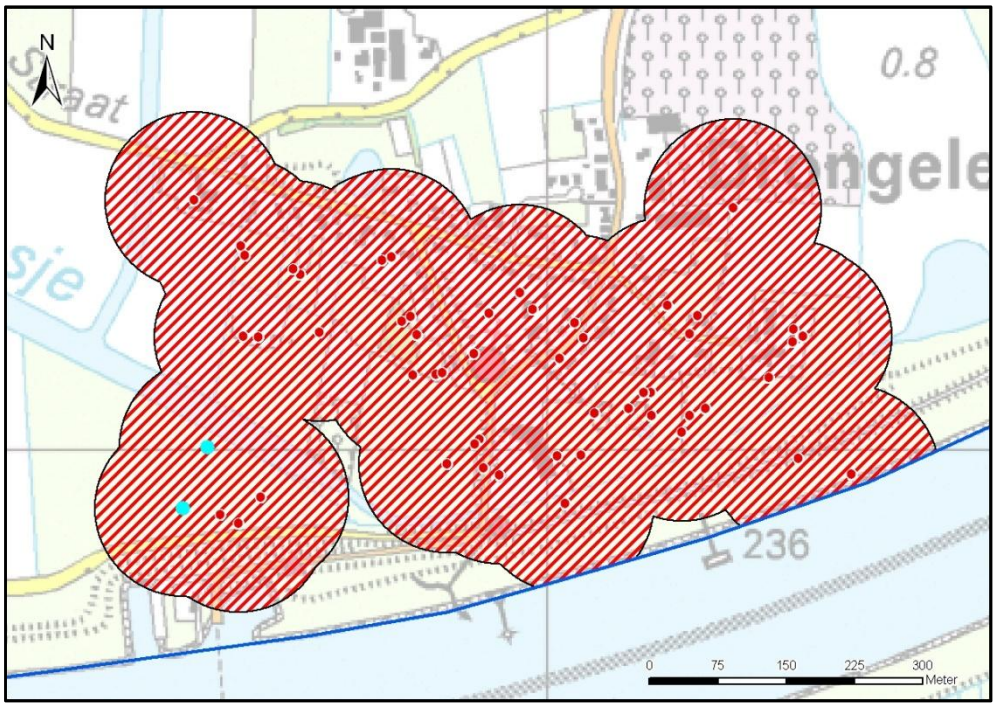

Figuur 58. Verdacht gebied op afwerpmunitie, Drongelen.

5.2.4 Eethen, verdacht gebied afwerpmunitie

Er is een afstand van 194 meter getrokken rond de kraters in Eethen die vermoedelijk zijn geslagen op 1 januari 1945.

Op deze dag werd Eethen aangevallen door 8 Typhoons, die elk waren uitgerust met 2 x 500 lb.

De 194 meter bestaat uit:

- 169 meter, de afstand tussen kraters met de ID-codes 1011 en 1125. Dit lijkt in Eethen de maximale afstand van twee kraters te zijn, geslagen door bommen die mogelijk door één toestel zijn afgeworpen;
- 15 meter buffer voor de maximale ondergrondse verplaatsing van een bom;
- 10 meter tolerantie.

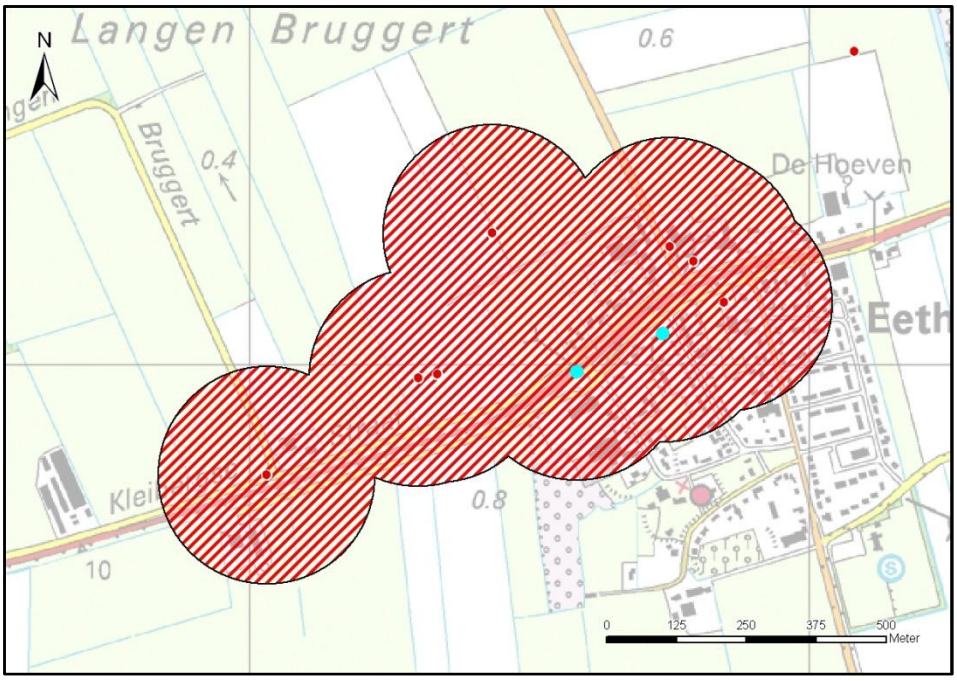

Figuur 59. Verdacht gebied op afwerpmunitie, Eethen.

5.2.5 Wijk en Aalburg, verdacht gebied afwerpmunitie

Er is een afstand van 155 meter getrokken rond de kraters in Wijk en Aalburg die vermoedelijk zijn geslagen op 31 december 1944, 1 januari 1945 en 5 januari 1945.

Op 31 december 1944 werd Wijk en Aalburg aangevallen door 16 Typhoons, die elk waren uitgerust met 2 x 500 lb. Op 1 januari 1945 werd Wijk en Aalburg aangevallen door 6 Typhoons, die elk waren uitgerust met 2 x 500 lb. Op 5 januari 1945 werd Wijk en Aalburg aangevallen door 8 Typhoons, die elk waren uitgerust met 2 x 500 lb.

De 155 meter bestaat uit:

- 130 meter, de afstand tussen kraters met de ID-codes 1131 en 1174. Dit lijkt in Wijk en Aalburg de maximale afstand van twee kraters te zijn, geslagen door bommen die mogelijk door één toestel zijn afgeworpen;
- 15 meter buffer voor de maximale ondergrondse verplaatsing van een bom;
- 10 meter tolerantie.

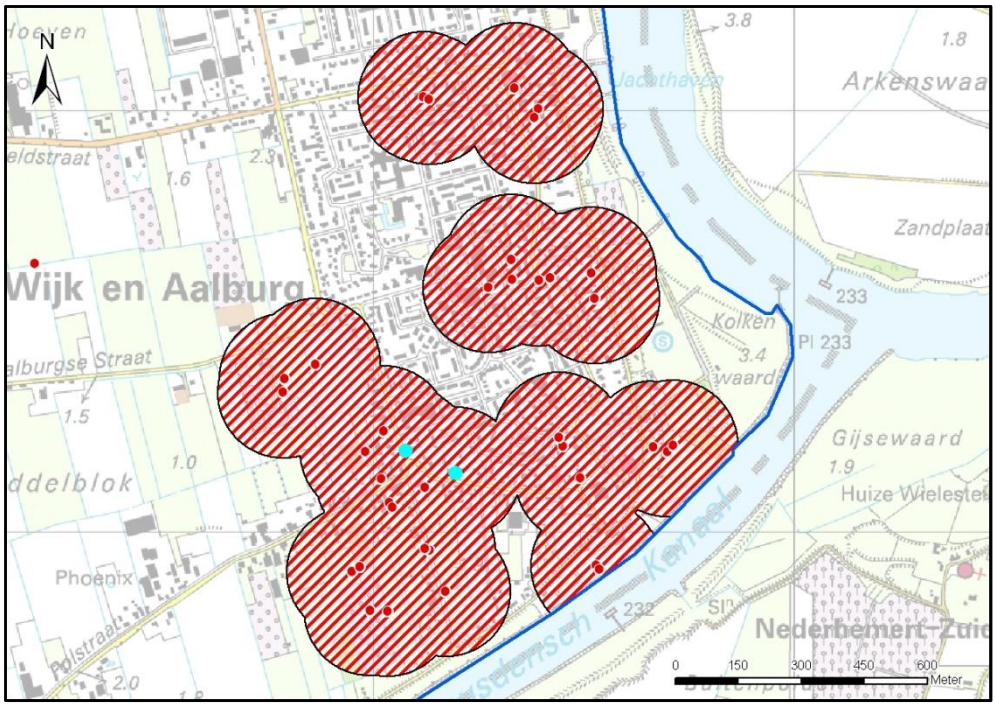

Figuur 60. Verdacht gebied op afwerpmunitie, Wijk en Aalburg.

5.2.6 Babyloniënbroek, verdacht gebied afwerpmunitie

Er is een afstand van 155 meter getrokken rond de kraters in Babyloniënbroek die vermoedelijk zijn geslagen op 5 januari 1945 en 3 februari 1945.

Op 5 januari 1945 werd Babyloniënbroek aangevallen door 11 Spitfires, die elk waren uitgerust met 1 x 500 lb. Op 3 februari 1945 werd Babyloniënbroek aangevallen door 12 Spitfires, die elk waren uitgerust met 1 x 500 lb. en 2 x 250 lb.

De 155 meter bestaat uit:

- 130 meter, de afstand tussen kraters met de ID-codes 1152 en 1155. Dit lijkt in Babyloniënbroek de maximale afstand van twee kraters te zijn, geslagen door bommen die mogelijk door één toestel zijn afgeworpen;
- 15 meter buffer voor de maximale ondergrondse verplaatsing van een bom;
- 10 meter tolerantie.

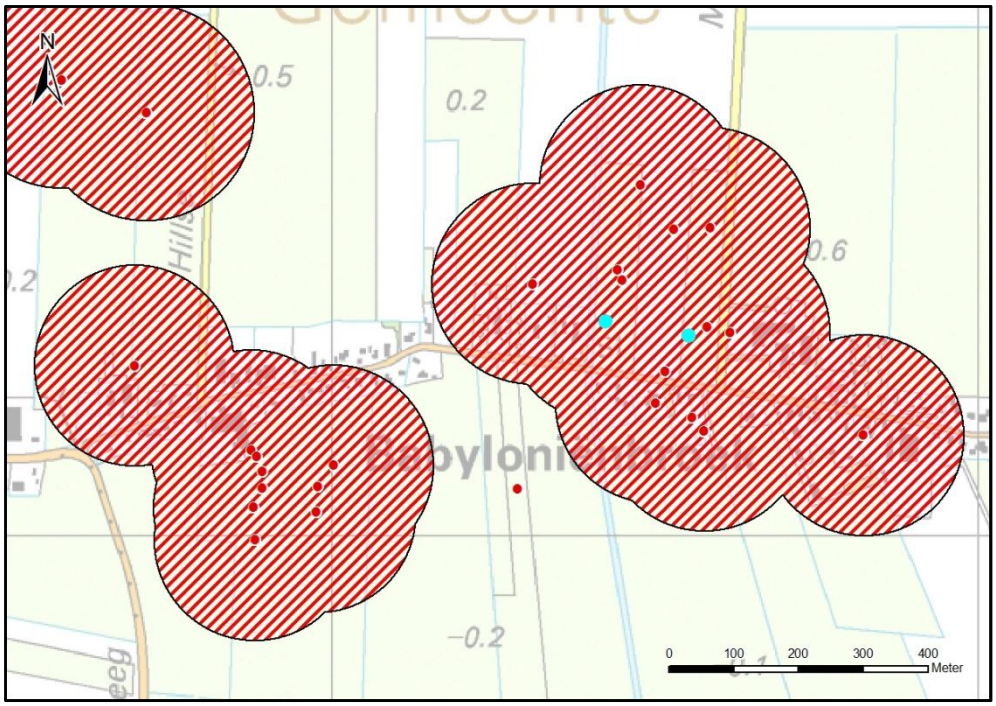

Figuur 61. Verdacht gebied afwerpmunitie, Babyloniënbroek.

5.2.7 Meeuwen, verdacht gebied afwerpmunitie

<u>Bombardement 14 juni 1944</u>

Er is een afstand van 132 meter getrokken rond de kraters ten zuiden van Meeuwen die vermoedelijk zijn geslagen op 14 juni 1944. Op deze dag wierp een onbekend vliegtuig circa 25 bommen af ten zuiden van Meeuwen.

De 132 meter bestaat uit:

- 107 meter, de afstand tussen kraters met de ID-codes 903 en 904. Dit is de maximale afstand tussen twee naast elkaar gelegen kraters in het kraterpatroon;
- 15 meter buffer voor de maximale ondergrondse verplaatsing van een bom;
- 10 meter tolerantie.

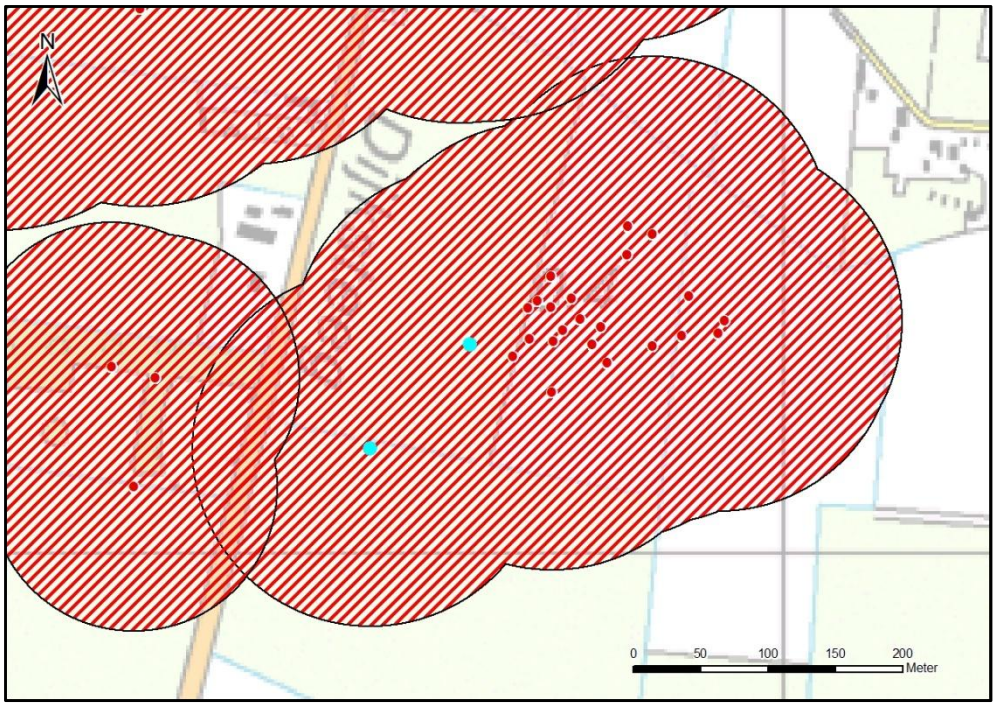

Figuur 62. Eerste verdacht gebied afwerpmunitie, Meeuwen.

<u>Bombardementen december 1940-januari 1942</u>

Tussen december 1940 en januari 1942 zijn diverse Britse luchtaanvallen uitgevoerd op Meeuwen, vermoedelijk gericht tegen het daar opgestelde lichtbaken. Zie de paragrafen 3.2.5, 3.2.7 en 3.2.11 t/m 3.2.18. Op luchtfoto's van augustus 1942 zijn enkele bomkraters waargenomen.

Er is een afstand van 107 meter getrokken rond de kraters met de ID-codes 900, 901 en 943.

De 107 meter bestaat uit:

- 82 meter, de afstand tussen kraters met de ID-codes 900 en 901;
- 15 meter buffer voor de maximale ondergrondse verplaatsing van een bom;
- 10 meter tolerantie.

Figuur 63. Tweede verdacht gebied afwerpmunitie, Meeuwen.

Er is een afstand van 107 meter getrokken rond de kraters met de ID-codes 945 en 946.

De 107 meter bestaat uit:

- 82 meter, de afstand tussen de twee genoemde kraters;
- 15 meter buffer voor de maximale ondergrondse verplaatsing van een bom;
- 10 meter tolerantie.

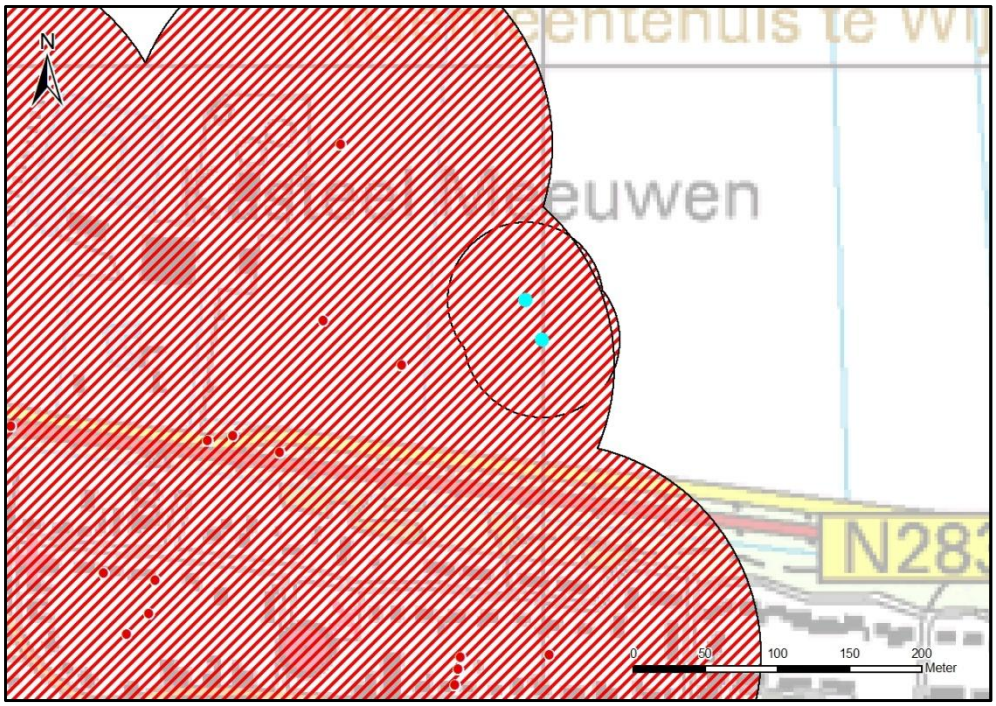

Figuur 64. Derde verdacht gebied afwerpmunitie, Meeuwen.

Bij de bovengenoemde twee verdachte gebieden is als basis de maximale afstand aangehouden tussen twee ‘opeenvolgende inslagen binnen een inslagpatroon’; dit conform de afbakening van een verdacht gebied bij een ‘tapijtbombardement’ zoals omschreven in het WSCS-OCE.

NB. Helaas zijn op de beschikbare luchtfoto’s van 1941-1942 slechts enkele bomkraters te zien; veel minder dan er vermoedelijk bommen zijn afgeworpen tussen december 1940 en januari 1942. De kans dat zich buiten de rond deze kraters aangemerkte verdachte gebieden bommen zijn ingeslagen, lijkt aannemelijk. Er is echter geen goede methode beschikbaar om op een enigszins beredeneerde wijze te komen tot een verdacht gebied.

Aangemerkt wordt dat een deel van de archiefgegevens, specifiek rapporten van de Luchtwacht Eethen[23], detailinformatie bevat over de locaties van bominslag. Zo worden locatieverwijzingen gebruikt als ‘op het land van de heer Wildervanck’ en ‘bij het huis van de Weduwe Van Zanten’. Deze locaties zijn met de bij Saricon bekende gegevens echter niet te herleiden tot concrete locaties in de huidige topografie. Wellicht dat gesprekken met getuigen en locatiedeskundigen nog enige verheldering kunnen brengen, maar het onderzoek zal hier vermoedelijk enkele ‘blinde vlekken’ blijven behouden.

Overigens bevatten de rapporten van de Luchtwacht Eethen en van de Ordnungspolizei in deze periode over het algemeen specifieke vermeldingen van de aanwezigheid van blindgangers. Alleen in de rapporten over de bombardementen van 30 september 1941 en 28 december 1941 is sprake van blindgangers, namelijk ‘in de Nieuwstraat’ en ‘in een boomgaard toebehorende aan de heer Wildervank en gelegen in de Hengmeng in Meeuwen’.

[23] Zie de paragrafen 3.2.5 t/m 3.2.18.

Bombardementen december 1944-februari 1945

Er is een afstand van 147 meter getrokken rond de kraters in het dorp Meeuwen die vermoedelijk zijn geslagen op 31 december 1944, 1 januari 1944, 5 januari 1945, 28 januari 1945 en 3 februari 1945.

Op 31 december 1944 werd Meeuwen aangevallen door 12 Spitfires, die in totaal 16 x 500 lb. en 46 x 250 lb. afwierpen. Op 1 januari 1945 werd Meeuwen aangevallen door 6 Typhoons, die elke twee bommen afwierpen, 10 x 1.000 lb. en 2 x 500 lb. Op 5 januari 1945 werd Meeuwen aangevallen door 12 Spitfires, die in totaal 8 x 500 lb. en 16 x 250 lb. afwierpen. Op 28 januari en 3 februari 1945 werden door Spitfires nog in totaal nog 24 x 500 lb. en 59 x 250 lb. op Duitse mortierposities in Meeuwen en Babyloniënbroek.

De 147 meter bestaat uit:

- 122 meter, de afstand tussen kraters met de ID-codes 1082 en 1162. Dit lijkt in Meeuwen de maximale afstand van twee kraters te zijn, geslagen door bommen die mogelijk door één toestel zijn afgeworpen;
- 15 meter buffer voor de maximale ondergrondse verplaatsing van een bom;
- 10 meter tolerantie.

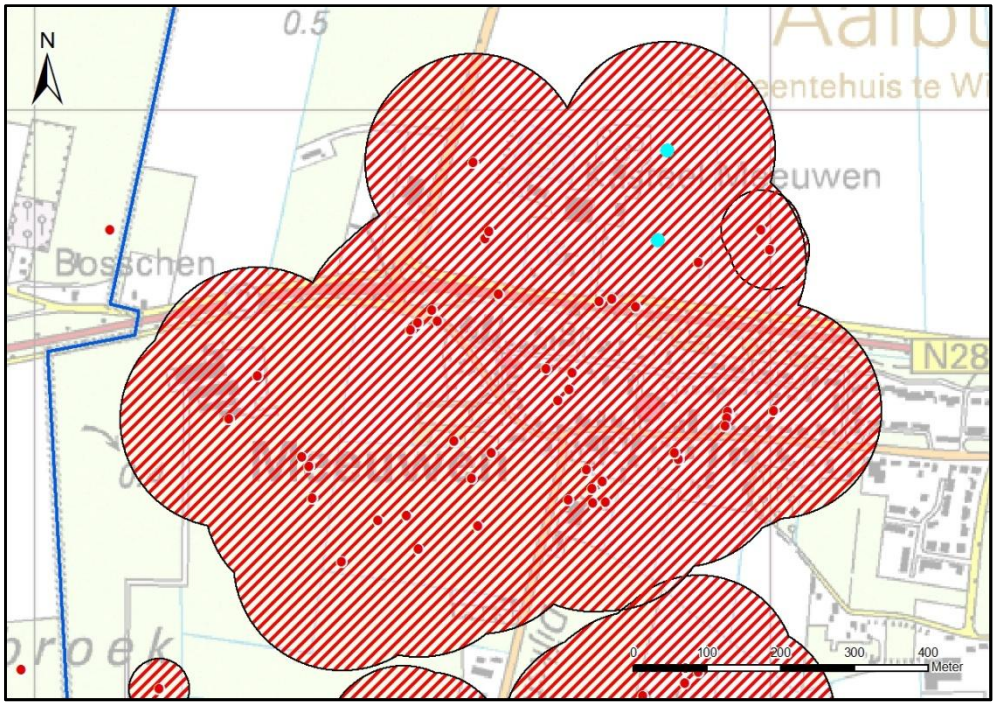

Figuur 65. Vierde verdacht gebied afwerpmunitie, Meeuwen.

Er zijn afstanden van 41 meter getrokken rond de kraters ten zuidoosten van de Dijksteeg en in het Zuidbroek. Vermoedelijk zijn deze kraters afkomstig van Spitfire-aanvallen op Duitse mortierposities rond Meeuwen op 28 januari en 3 februari 1945.

De 41 meter bestaat uit:

- 16 meter, de afstand tussen kraters met de ID-codes 1110 en 1111. Dit lijkt aan de zuidkant van Meeuwen de maximale afstand van twee kraters te zijn, geslagen door bommen die mogelijk door één toestel zijn afgeworpen;

- 15 meter buffer voor de maximale ondergrondse verplaatsing van een bom;
- 10 meter tolerantie.

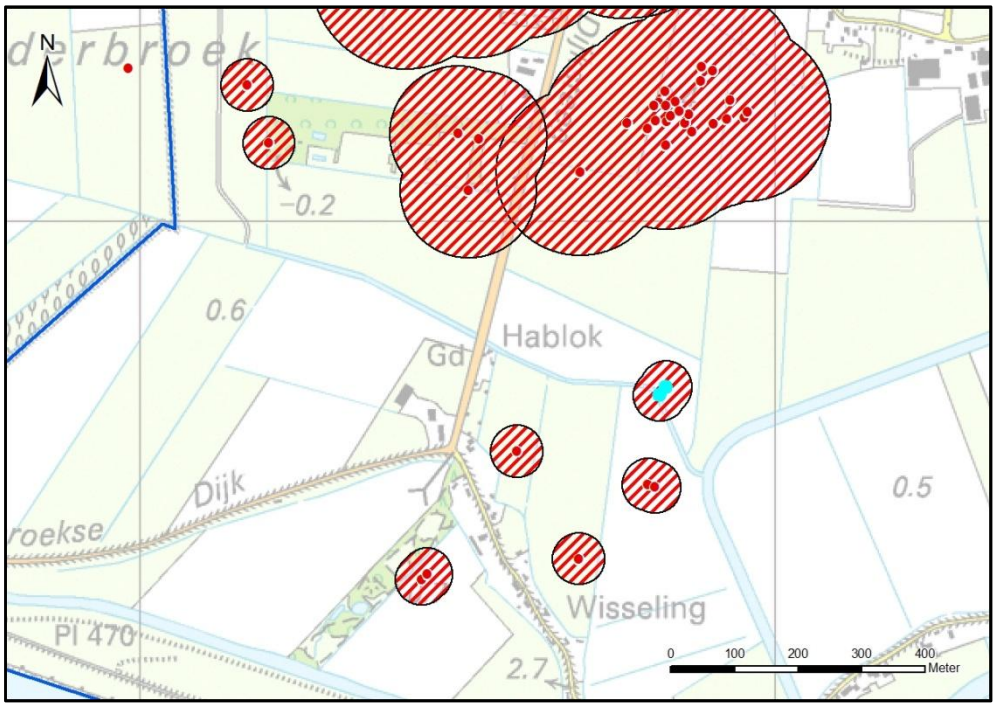

Figuur 66. Overige gebieden afwerpmunitie, Meeuwen.

5.2.8 Veen, verdacht gebied afwerpmunitie

Op 5 januari 1945 werd Veen gebombardeerd door zeven Typhoons, die elk twee vliegtuigbommen van 1.000 lb afwierpen. Bij het bombardement bleven meerdere blindgangers achter.

De op luchtfoto's zichtbare kraters met de ID-codes 325 en 326 (bij de molen) liggen 46 meter uit elkaar. Van deze twee kraters bestaat de kans dat zij de afworp vormen van één Typhoon-jachtbommenwerper, al is dit niet met zekerheid te zeggen.

Bij deze 46 meter is een afstand opgeteld van 15 meter voor de maximale ondergrondse verplaatsing van een bom en 10 meter tolerantie, bij elkaar 71 meter. Deze 71 meter is aangehouden als verdacht gebied rond:

- de twee genoemde kraters met de ID-codes 325 en 326;
- twee vermoedelijke inslagpunten bij de kerk van Veen (verdwenen woningen);
- een vlak waarbinnen de blindganger moet hebben gelegen die zichtbaar is op foto's in divers bronnenmateriaal (Zie Figuur 50). (Dit vlak is op basis van deze foto visueel ingetekend in GIS.)

Rond de twee groepen kraters ten noordwesten van de molen in de uiterwaard is geen verdacht gebied afgebakend. het gaat hier met grotere zekerheid dan in het geval van de twee kraters bij de molen om twee keer één paar van twee bommen uit één Typhoon, welke beide zijn gedetoneerd.

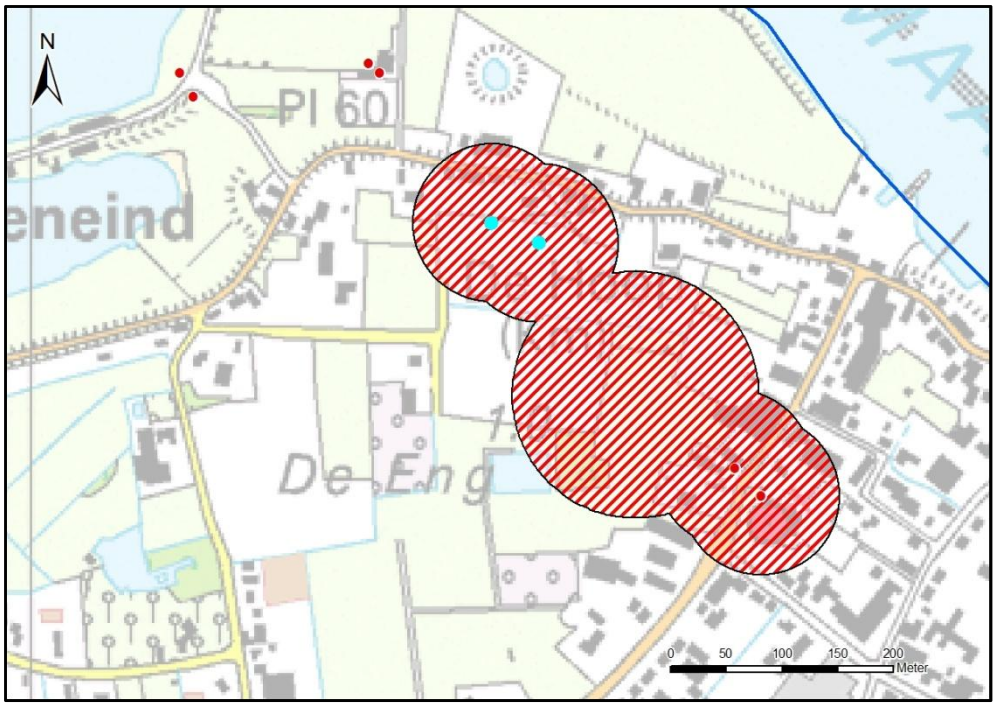

Figuur 67. Eerste verdacht gebied afwerpmunitie, Veen.

5.2.9 Brug over het Heusdens Kanaal, verdacht gebied afwerpmunitie

De brug over het Heusdens Kanaal en/of het even ten noorden van deze brug vastgelopen schip zijn gebombardeerd door geallieerde jachtbommenwerpers op 2, 4, 6, 7 en 24 oktober 1944.

Er is een afstand van 140 meter getrokken rond de kraters die vermoedelijk zijn geslagen op een van deze data.

De 140 meter bestaat uit:

- 115 meter, de afstand tussen kraters met de ID-codes 961 en 968. Dit lijkt bij de brug over het Heusdens Kanaal de maximale afstand van twee kraters te zijn, geslagen door bommen die mogelijk door één toestel zijn afgeworpen;
- 15 meter buffer voor de maximale ondergrondse verplaatsing van een bom;
- 10 meter tolerantie.

Daarnaast is een afstand van 206 meter getrokken rond het middelpunt van de oude draai-brug en rond het middelpunt van het schip.

De 206 meter bestaat uit:

- 181 meter rond het hart van een doelwit van een bombardement door eenmotorige duikbommenwerpers, (conform het WSCS-OCE), waarbij het inslagenpatroon onbekend is;
- 15 meter buffer voor de maximale ondergrondse verplaatsing van een bom;
- 10 meter tolerantie.

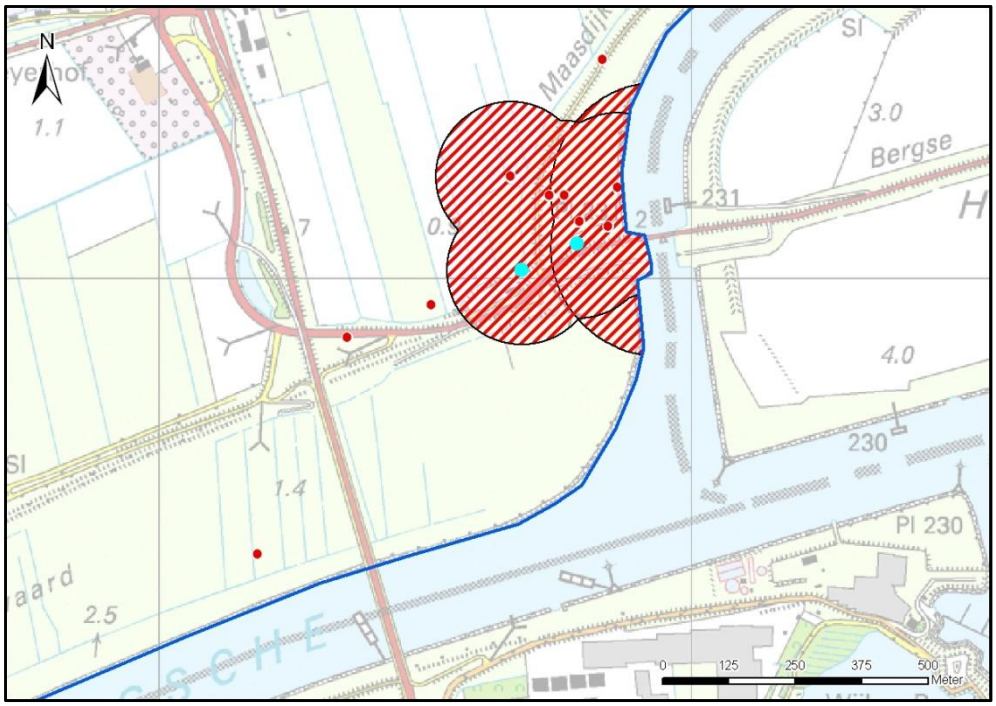

Figuur 68. Verdacht gebied afwerpmunitie, Heusdens Kanaal.

5.2.10 Gebieden rond overige bomkraters, in buitengebied en uiterwaarden

Voor alle overige kraters die zijn gedefinieerd als kraters van vliegtuigbommen, is het verdacht gebied als volgt afgebakend:

- Bij groepen van twee kraters die vermoedelijk van één afworp afkomstig zijn, zijn stralen getrokken van de onderlinge afstand tussen de twee kraters + 25 meter.
- Bij groepen van drie kraters die vermoedelijk van één bombardement afkomstig zijn, zijn stralen getrokken van de onderlinge afstand tussen de twee verst uiteenliggende kraters + 25 meter.
- Bij kraters die, rekening houdende met mogelijke datum van afworp, geen deel uitmaken van een enigszins herkenbaar patroon, en waarbij geen logisch doelwit aanwijsbaar is, zijn geen verdachte gebieden aangemerkt.

<u>Andel, lage Uitakker</u>

Rond de kraters bij de Lage Uitakker bij Andel (kraters met de ID-codes 497, 1006, 1062) is geen verdacht gebied afgebakend.

De kraters met de ID-codes 1006 en 1062 zijn vermoedelijk afkomstig van één afworp. Zij zijn reeds zichtbaar op luchtfoto's van 24 december 1944. Mogelijk zijn deze bommen afgeworpen op 7 oktober 1944 of 5 november 1944. Een eventueel verdacht gebied naar aanleiding van de aanwezigheid van deze luchtfoto's zal niet tot binnen de gemeentegrenzen van Aalburg reiken, en is daarom niet aangemerkt.

De krater met de ID-code 497 is voor het eerst zichtbaar op luchtfoto's van 3 februari 1945. Vermoedelijk is deze bom afgeworpen op 29 december 1944; mogelijk ook op 5 januari 1945.

Hierover bestaat onvoldoende zekerheid. Omdat deze krater verder niet te plaatsen is in een context, is geen verdacht gebied afgebakend.

Veen, uiterste westen landtong bij Moleneind/Veerse Put

Rond de kraters met de ID-codes 492 en 493 is een verdacht gebied afgebakend van 62 meter rond beide kraters.

De 62 meter bestaat uit:

- 37 meter, de afstand tussen de twee genoemde kraters met de ID-codes 492 en 493;
- 15 meter buffer voor de maximale ondergrondse verplaatsing van een bom;
- 10 meter tolerantie.

Veen, (noordwestzijde Banwaard)
Op de rand van de Afgedamde Maas in Veen zijn vier kraters te zien, welke vermoedelijk afkomstig zijn van vliegtuigbommen, mogelijk afgeworpen op 29 december 1945. Rond deze kraters is een verdacht gebied afgebakend van 43 meter rond deze vier kraters.

De 43 meter bestaat uit:

- 18 meter, de afstand tussen de kraters met de ID-codes 505 en 507;
- 15 meter buffer voor de maximale ondergrondse verplaatsing van een bom;
- 10 meter tolerantie.

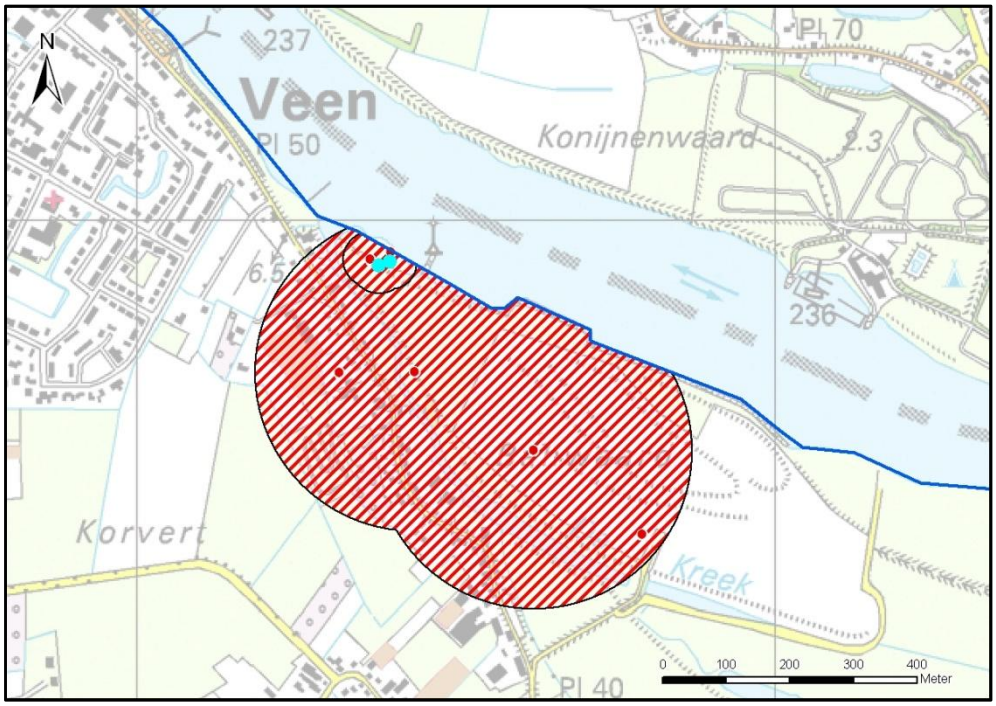

Figuur 69. Tweede verdacht gebied afwerpmunitie, Veen.

Veen, Banwaard/ De Kreek

In dit gebied zijn vier grotere kraters te zien, waarvan er één binnendijks is gelegen en drie buitendijks.

Van de drie buitendijks kraters is de derde (meest oostelijke) krater, die met ID-code 503, als enige reeds zichtbaar op luchtfoto's van 24 december 1944. Onduidelijk is van welk bombardement deze krater afkomstig is. Mogelijk is deze bom afgeworpen op 7 oktober 1944, maar hierover bestaat te veel onzekerheid om conclusies aan te verbinden. Omdat deze krater verder niet te plaatsen is in een context, is geen verdacht gebied afgebakend.

De overige twee buitendijkse kraters hebben ongeveer dezelfde vorm en afmetingen; zij zijn mogelijk afkomstig van de afworp van één jachtbommenwerper op 29 december 1944. Rond deze twee kraters, met de ID-codes 341 en 342, is een verdacht gebied afgebakend van 249 meter rond beide kraters.

De 249 meter bestaat uit:

- 224 meter, de afstand tussen de twee genoemde kraters;
- 15 meter buffer voor de maximale ondergrondse verplaatsing van een bom;
- 10 meter tolerantie.

Rond de ene krater in dit gebied die binnendijks gelegen is, krater 511, is geen verdacht gebied afgebakend. Hoewel deze krater enigszins in de buurt ligt van de twee buitendijks gelegen kraters met de ID-codes 341 en 342, bestaat de gerede kans dat hij van een andere afworp afkomstig is dan deze kraters. Hij is een stuk kleiner dan de buitendijks gelegen kraters. Omdat deze krater verder niet te plaatsen is in een context, is geen verdacht gebied afgebakend.

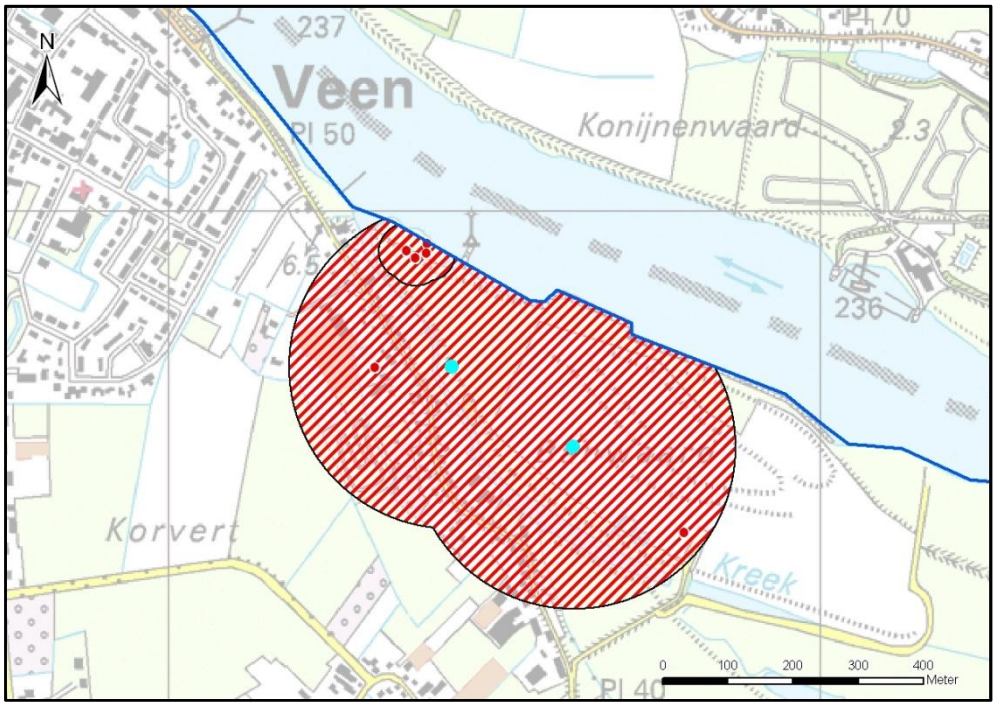

Figuur 70. Derde verdacht gebied afwerpmunitie, Veen.

Wijkse Waard

Op de rand van de waterpartij in het midden van de Wijkse Waard zijn twee kraters te zien, kraters met ID-code 1023 en 1024. Onduidelijk is wanneer deze zijn ontstaan, mogelijk op 29 december 1944.

Er is een verdacht gebied afgebakend van 49 meter rond beide kraters.

De 49 meter bestaat uit:

- 24 meter, de afstand tussen de twee genoemde kraters;
- 15 meter buffer voor de maximale ondergrondse verplaatsing van een bom;
- 10 meter tolerantie.

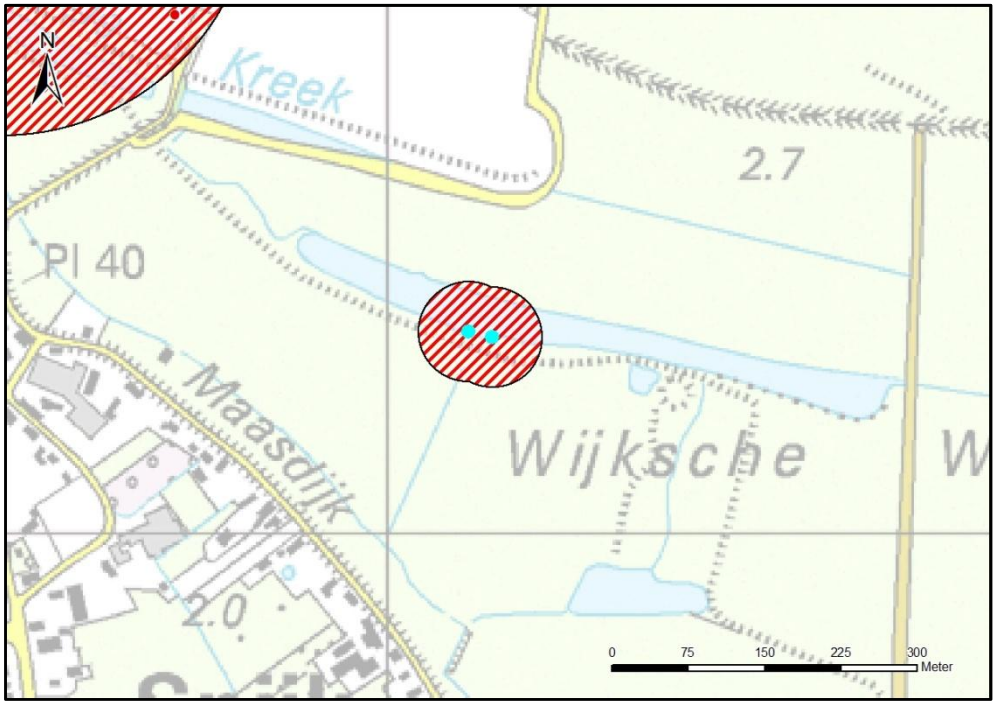

Figuur 71. Verdacht gebied afwerpmunitie, Wijkse Waard.

5.2.11 Overzicht verdachte gebieden op afwerpmunitie.

In onderstaande figuur is een overzicht van de gebieden verdacht op afwerpmunitie weergegeven.

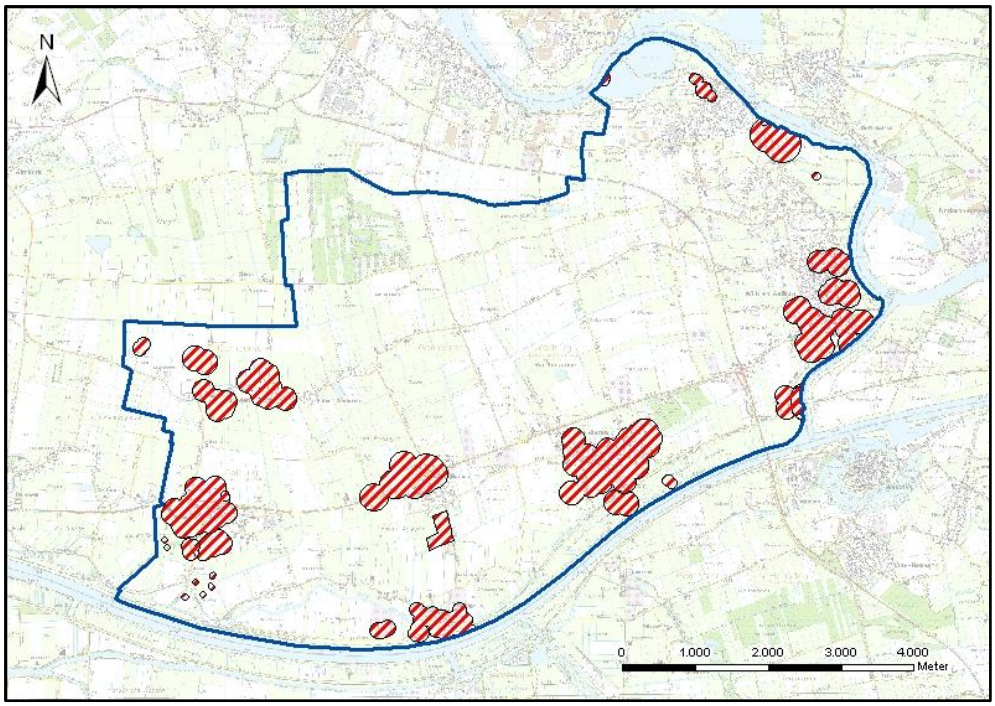

Figuur 72. Overzicht gebieden verdacht op afwerpmunitie.

5.3 AFBAKENING GEBIEDEN VERDACHT OP RAKETTEN

In de paragrafen 2.16.2, 5.2.1 en 5.1.3 is beschreven welke moeilijkheden kleven aan het aanmerken van gebieden verdacht op raketten. In enkele gevallen echter konden conform het WSCS-OCE-2012 verdachte gebieden worden aangemerkt. In totaal gaat het om zes gebieden.

Op basis van de op luchtfoto's waarneembare raketkraters en informatie uit gegevens van de RAF en de overige archiefbronnen is een vermoedelijk doelwit gedestilleerd. Het verdachte gebied wordt bepaald door een afstand van 108 meter gemeten vanuit het hart van dit doel, plus 10 meter tolerantie.

De doelwitten betreffen:

- De Heusdense Brug;
- De draaibrug over het Heusdens Kanaal;
- De trawler ten noorden van de draaibrug over het Heusdens Kanaal;
- Het kaartcoordinaat E.203542, op 5 januari 1945 als doelwit opgegeven door 263 Sqn RAF;
- Twee locaties waar schepen lagen afgemeerd en in de nabijheid waarvan op het land vermoedelijke raketkraters zichtbaar zijn op luchtfoto's.

Zie de paragrafen 3.2.33, 3.2.36 t/m 3.2.38, 3.2.40, 3.2.41, 3.2.45, 3.2.46 en 3.2.62 voor details over de raketbeschietingen.

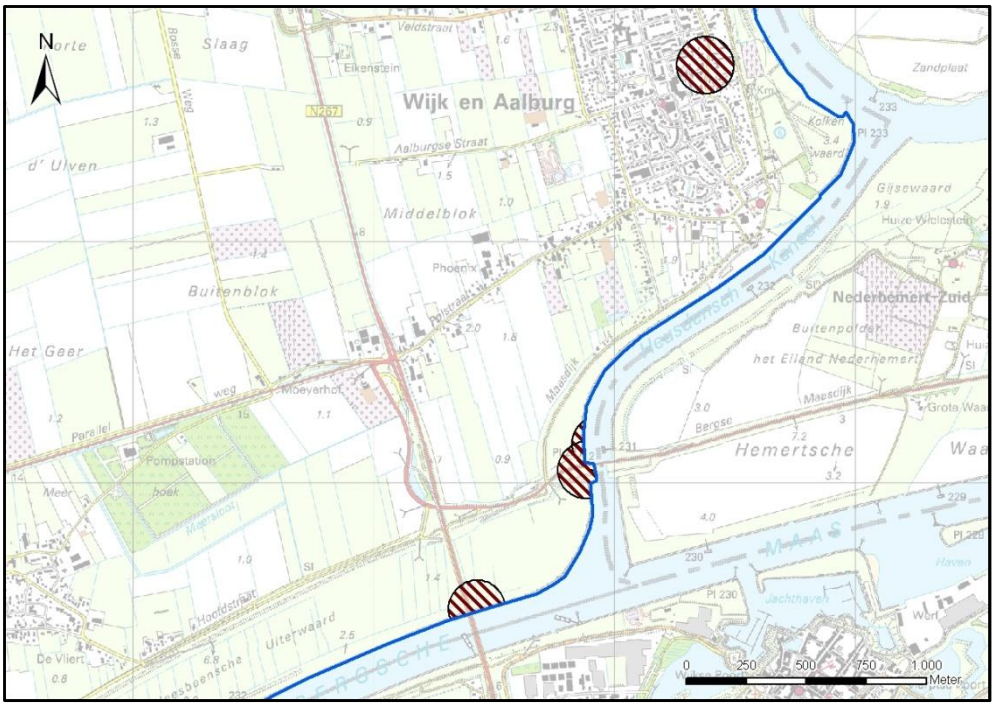

Figuur 73. Gebieden verdacht op raketten, Wijk en Aalburg.

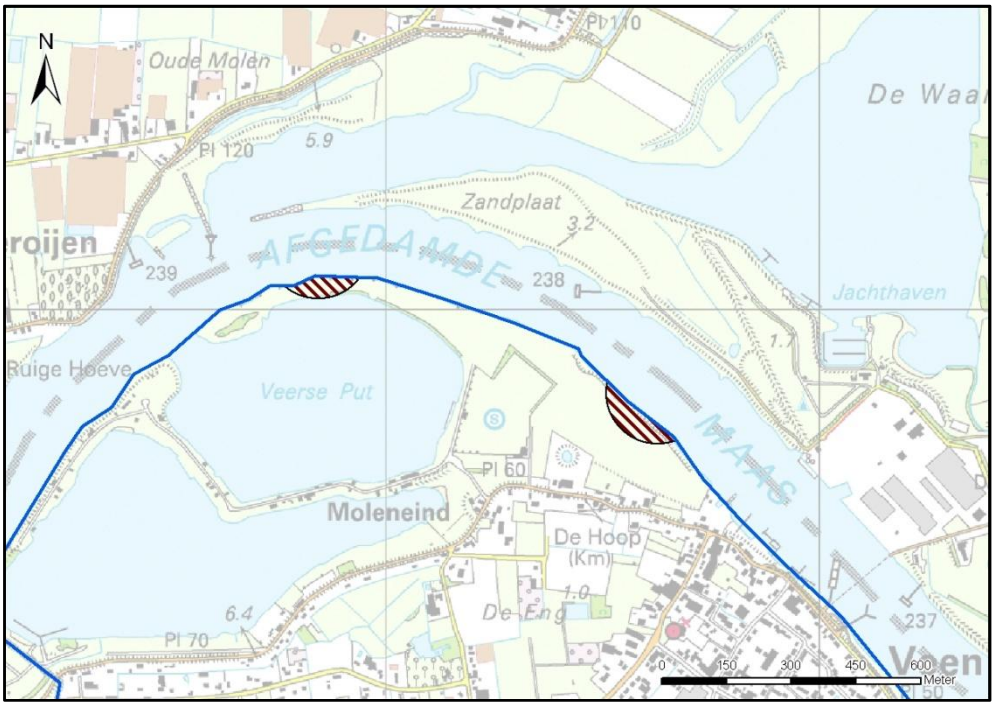

Figuur 74. Gebieden verdacht op raketten, Veen.

5.4 AFBAKENING GEBIEDEN VERDACHT OP VERSCHOTEN GESCHUTMUNITIE

In onderstaande figuur zijn de gebieden weergegeven die verdacht zijn op verschoten geschutmunitie, zoals beschreven in de tabel in paragraaf 5.1.3. Het betreft een gebied van 50 meter rond de op luchtfoto's zichtbare vermoedelijke inslagkraters van artilleriegranaten. In het gebied dat slechts wordt gedekt door luchtfoto's van 19 maart 1945 (en waar beperkingen gelden aan de kwaliteit van de luchtfotoseries, zie paragraaf 2.16.1), is de afbakening mede tot stand gekomen door te letten op de locaties van eerder geruimde granaten bekend via het archief van de EODD.

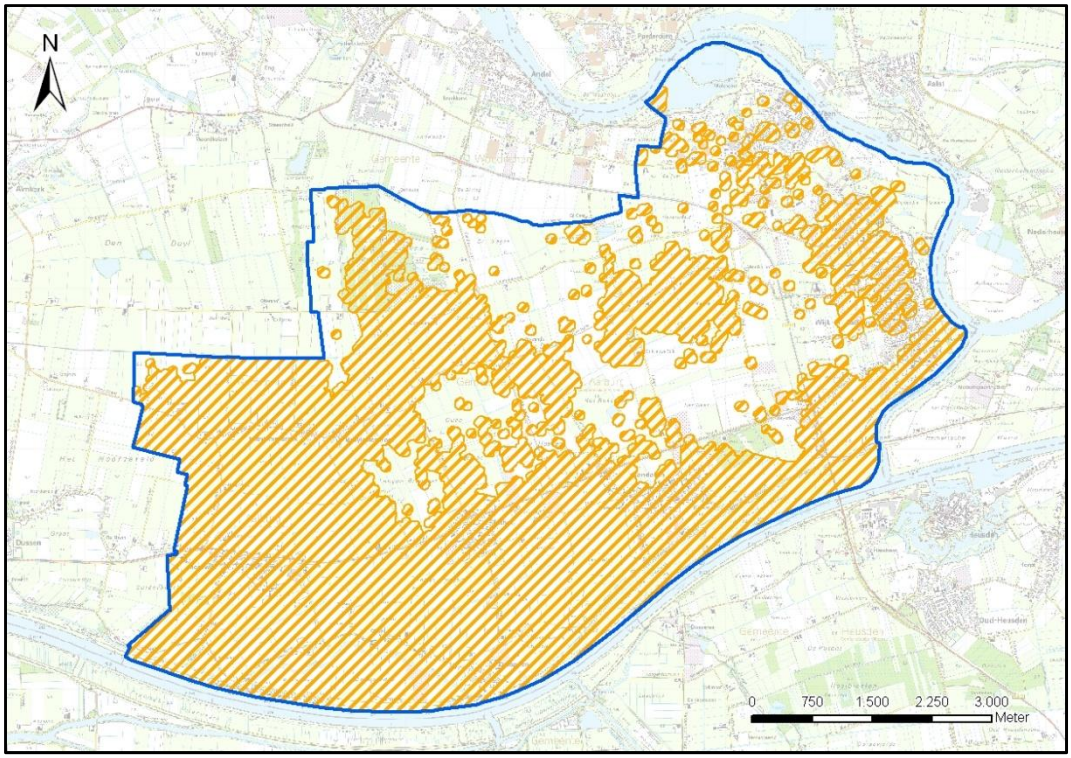

Figuur 75. Gebied verdacht op verschoten geschutmunitie, volgens afbakening beschreven in de tabel in paragraaf 5.1.3.

6 DIEPTELIGGING EXPLOSIEVEN

6.1.1 Diepteligging explosieven, algemeen

In paragraaf 1.4.2 is beschreven, dat voor dit onderzoek niet is getracht om voor alle in horizontale zin verdachte gebieden een maximale diepteligging van explosieven te bepalen. Deze maximale diepteligging is namelijk in verregaande mate afhankelijk van 1) eventuele naoorlogse werkzaamheden en 2) bodemgesteldheid ter plaatse, welke van gebied tot gebied sterk kan verschillen. Bij dat laatste gaat het in veel gevallen om het vaststellen van de diepte van de laag die een dermate grote weerstand biedt aan een inslaand projectiel, dat deze niet (veel) verder meer zal indringen in de bodem.

Het bepalen van de maximale diepteligging kan een zeer arbeidsintensief werk zijn. Hierbij valt te denken aan onderzoek naar naoorlogse ruilverkaveling, afgravingen, het graven en dempen van sloten, bouw en sloop van gebouwen; en andere zaken waarbij explosieven naoorlogs ofwel zijn verwijderd ofwel op een andere diepte t.o.v. het maaiveld zijn komen te liggen.

Het is pas doelmatig om een studie naar de naoorlogse geschiedenis van een specifiek gebied uit te voeren zodra bekend is wat exact de grenzen van een werkgebied zijn, en wat de aard is van de uit te voeren werkzaamheden.

Hoewel dus voor dit onderzoek geen verticale afbakening per verdacht gebied kan worden gegeven, is **in algemene termen** wel wat te zeggen over de maximale diepteligging waarop de verschillende aan te treffen hoofdsoorten explosieven over het algemeen kunnen worden aangetroffen ten opzichte van het maaiveld uit de Tweede Wereldoorlog. Deze informatie is opgenomen in onderstaande tabel.

Soort explosief	Nationaliteit	Verschijningsvorm	Maximale diepteligging t.o.v. maaiveld *in de Tweede Wereldoorlog*
A.g.v. Duitse militaire aanwezigheid en verdediging			
Kleinkalibermunitie	Duits	Gedumpt	-1,5 meter
Handgranaten	Duits	Gedumpt	-1,5 meter
Geweergranaten	Duits	Gedumpt	-1,5 meter
Munitie voor granaatwerpers	Duits	Gedumpt	-1,5 meter
Geschutmunitie	Duits	Gedumpt	-1,5 meter
Mijnen	Duits	Gedumpt	-1,5 meter
		Gelegd	-0,1 meter
Ontstekingsinrichtingen	Duits	Gedumpt	-1,5 meter
Toebehoren van munitie	Duits	Gedumpt	-1,5 meter
A.g.v. geallieerde artilleriebeschietingen			
Geschutmunitie	Brits	Verschoten	-2 meter
A.g.v. geallieerde luchtaanvallen (incl noodafworpen)			
Geschutmunitie	Brits	Verschoten	-0,4 meter
Afwerpmunitie	Brits, Amerikaans	Afgeworpen	-12 meter
Raketten	Brits	Verschoten	-3 meter
Submunitie	Brits, Amerikaans	Afgeworpen	-1,5 meter
A.g.v. inslagen van Duitse V-wapens			

Soort explosief	Nationaliteit	Verschijningsvorm	Maximale diepteligging t.o.v. maaiveld *in de Tweede Wereldoorlog*
V1	Duits	Verschoten, restanten uit explosie	-5 meter
A.g.v. vliegtuigcrashes			
Kleinkalibermunitie	Duits, geallieerd	Onderdeel van vliegtuigwrak	Afhankelijk van de diepte van het vliegtuigwrak
Geschutmunitie	Duits, geallieerd	Onderdeel van vliegtuigwrak	Afhankelijk van de diepte van het vliegtuigwrak
Afwerpmunitie	Geallieerd	Onderdeel van vliegtuigwrak	Afhankelijk van de diepte van het vliegtuigwrak
Submunitie	Geallieerd	Onderdeel van vliegtuigwrak	Afhankelijk van de diepte van het vliegtuigwrak
Vuurwerken	Duits, geallieerd	Onderdeel van vliegtuigwrak	Afhankelijk van de diepte van het vliegtuigwrak
A.g.v. vernielingen			
Vernielingsmiddelen	Nederlands, Duits	Gedumpt, als restant uit explosie	-1,5 meter
Ontstekingsinrichtingen	Nederlands, Duits	Gedumpt, als restant uit explosie	-1,5 meter

6.1.2 Diepteligging explosieven, afwerpmunitie

Op verzoek van de opdrachtgever is door Saricon een aantal sonderingen bestudeerd, om meer inzicht te bieden in de maximale indringingsdiepte van afwerpmunitie in de verschillende op afwerpmunitie verdachte gebieden in de gemeente Aalburg.

Sonderingen geven een beeld van de bodemopbouw ter plaatse en laten zien waar zich de weerstandsbiedende laag bevindt die ervoor zal zorgen dat een inslaande vliegtuigbom niet (veel) verder indringt in de bodem.

De op afwerpmunitie verdachte gebieden zijn verdeeld in twaalf clusters. Zie Figuur 76.

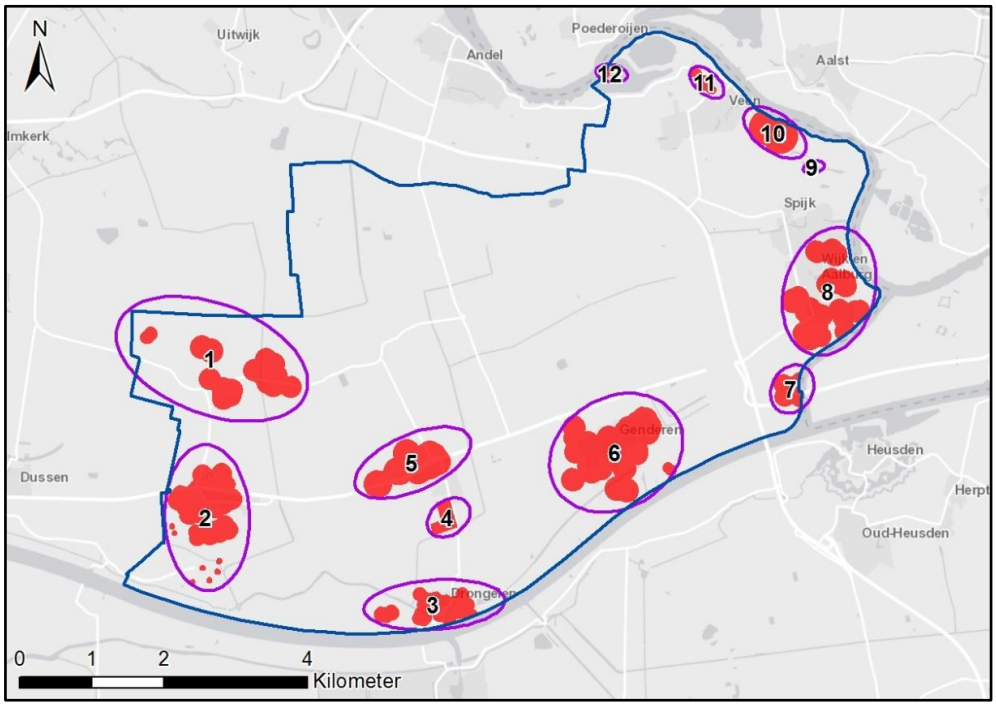

Figuur 76. Groepen op afwerpmunitie verdachte gebieden.

In onderstaande tabel is per cluster aangegeven wat het beeld is dat de sonderingen te zien geven.

Let op: de genoemde getallen in de derde kolom betreffen niet de verticale afbakening voor het gehele verdachte gebied, maar geven slechts een eerste indicatie op basis van enkele sonderingen beschikbaar via het Dino-loket. Om een verticale afbakening voor een specifiek gebied te kunnen vaststellen, dient een sondering te worden geraadpleegd die is genomen ter plaatse van dit specifieke gebied, idealiter ter hoogte van de locaties waar grondroerende werkzaamheden gepland staan. Sonderingen in op afwerpmunitie verdacht gebied dienen onder begeleiding van een gecertificeerd explosievenopsporingsbedrijf te worden uitgevoerd.

Gebied	Geraadpleegde sonderingen Dino-loket	Maximale indringingsdiepte t.o.v. NAP, *ter hoogte van de geraadpleegde sonderingen*
1	S44E0039	-4,60

Gebied	Geraadpleegde sonderingen Dino-loket	Maximale indringingsdiepte t.o.v. NAP, *ter hoogte van de geraadpleegde sonderingen*
2	S44E0035, S44E00204	-7,25 tot -9,80
3	S44F0034, S44F00095	-6,60 tot -7,20
4	S44F00187	-6,70
5	S44F00155, S44F00174	-5,25 tot -6,40
6	S44F00071, S44F00146	-3,50 tot -8,30
7	S44F00252, S44F00265	-3 tot -6
8	S44F00043, S44F00093	-4 tot -8
9	S44F00050	-6
10	S44F0047, S44F0057	-7 tot -9
11	S44F00028	-8,30
12	S44F00054[24]	-3

[24] Sondering genomen op ca 500m van dit gebied, waar nu water is (Veense Plassen).

7 CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN

7.1 CONCLUSIE

In opdracht van de gemeente Aalburg heeft Saricon een vooronderzoek explosieven uitgevoerd voor het grondgebied van de gehele gemeente Aalburg.

Op basis van de beoordeling van alle op het moment van opstellen van dit rapport beschikbare bronnenmateriaal is geconcludeerd dat er voldoende indicaties zijn om te spreken van de mogelijke aanwezigheid van explosieven in diverse gebieden. Deze verdachte gebieden zijn aangegeven op de bij deze rapportage behorende CE-bodembelastingkaart. De verdachte gebieden zijn tot stand gekomen door het vergaren en analyseren van een grote hoeveelheid historische informatie en gebruikmaking van richtlijnen voor het afbakenen van verdachte gebieden uit het WSCS-OCE-2012.

Een maximale diepteligging van explosieven per in horizontale zin verdacht gebied, is in dit onderzoek niet vastgesteld.

7.2 ADVIES VERVOLGTRAJECT

Deze rapportage moet worden gezien als een **eerste bureaustudie** naar de mogelijke aanwezigheid van explosieven op het grondgebied van de gemeente Aalburg. Een groot deel van het grondgebied van de gemeente Aalburg is aangemerkt als verdacht op explosieven.

7.2.1 Werkzaamheden in verdacht gebied

Naar inzicht van Saricon zijn er echter niet direct redenen om op basis van deze rapportage beperkingen te stellen aan recreatief of agrarisch gebruik van de toplaag van het maaiveld zoals dat sinds de oorlog immer heeft plaatsgevonden.

Slechts indien de bodem in de verdachte gebieden op significante wijze zal worden beroerd, in verband met bodemonderzoek, graaf-, bouw- of baggerwerkzaamheden, of het grootschalig rooien van bomen, zijn vervolgstappen noodzakelijk.

In deze gevallen kan het, afhankelijk van aard van de uit te voeren werkzaamheden in relatie tot de aan te treffen explosieven, in sommige gevallen raadzaam zijn direct een detectie uit te voeren. In andere gevallen (zoals bij grootschalige werkzaamheden in op afwerpmunitie verdachte gebieden) kan beter eerst een aanvullende bureaustudie worden uitgevoerd. Daarbij valt onder meer te denken aan:

- Studies naar de bodemgesteldheid ter plaatse van een projectgebied;
- Studies naar de naoorlogse geschiedenis van een projectgebied;
- Aanvullend onderzoek naar gebeurtenissen tijdens de Tweede Wereldoorlog, bijvoorbeeld via getuigenonderzoek of projectgebiedspecifiek luchtfoto-onderzoek.

Het bovenstaande kan het beste worden beoordeeld in samenwerking met een gecertificeerd explosievenopsporingsbedrijf.

In algemene zin kan worden gesteld dat, indien de maaiveldhoogte naoorlogs ongewijzigd is gebleven, alle aan te treffen explosieven in principe zijn op te sporen middels oppervlaktedetectie, behoudens in bepaalde gevallen afwerpmunitie en V-wapens. Dit is mede afhankelijk van de bodemgesteldheid ter plaatse. Voor een goede verticale afbakening van het verdacht

gebied dienen sonderingen (genomen op de locatie van de uit te voeren werkzaamheden) te worden geanalyseerd door senior OCE-deskundigen.

Indien deze sonderingen nog niet beschikbaar zijn, dienen zij te worden genomen, en dit onder begeleiding van een gecertificeerd explosievenopsporingsbedrijf.

7.2.2 Werkzaamheden in onverdacht gebied

Bodemberoerende werkzaamheden in onverdacht gebied kunnen direct worden uitgevoerd, zonder verder onderzoek. Mochten tijdens de werkzaamheden buiten verdacht gebied spontaan explosieven worden aangetroffen, dan is het zaak dat een procedure in werking wordt gesteld om het risico tot een minimum te beperken. De politie moet worden gewaarschuwd, die de EODD in kennis zal stellen indien sprake is van explosieven.

Bij heiwerkzaamheden of het inbrengen van damwanden moet er rekening mee worden gehouden dat deze trillingen in de bodem kunnen veroorzaken die afwerpmunitie ondergronds kan doen detoneren, (afhankelijk van de wijze van inbrengen) tot op 10 meter vanaf de locatie van het punt van inbrengen. Ook bij dergelijke werkzaamheden juist buiten op afwerpmunitie verdachte gebieden dienen daarom vervolgstappen te worden genomen.

7.2.3 Vervolgwerk risicokaart

Saricon adviseert de risicokaart explosieven de komende jaren up-to-date te houden door deze te blijven vullen, bijvoorbeeld met de locaties van op aanwezigheid van explosieven vrijgegeven gebieden, de locaties van ruimingsacties door de EODD, en, indien daarvan sprake mocht zijn, met nieuw beschikbaar komende historische informatie.

8 BIJLAGEN

Deze rapportage bevat de volgende bijlagen:

1. Distributielijst;
2. Geraadpleegde bronnen;
3. CE-bodembelastingkaart (zowel een kaart met verdachte gebieden als kaarten met verzamelde feiten);
4. Uitgewekte gegevens archiefonderzoek Streekarchief Land van Heusden en Altena;
5. Kaarten met de dekking van de gebruikte luchtfotoseries;
6. Overzicht van ruimingen door de EODD sinds 1971;
7. Digitale bijlagen, waaronder luchtfoto's, stafkaarten en digitale bestanden van de GIS-lagen;
8. Certificaten.

Bijlage 1
Distributielijst

- Gemeente Aalburg;
- Saricon.

Bijlage 2
Bronnenlijst

Rapportages eerdere onderzoeken

- ECG, Probleeminventarisatie naar de aanwezigheid van conventionele explosieven in het onderzoeksgebied 'De Eng te Veen', juli 2008;
- ECG, Probleemanalyse naar de aanwezigheid van conventionele explosieven in het onderzoeksgebied 'De Eng te Veen', 5 december 2008;
- Monshouwer, Vooronderzoek Conventionele Explosieven De Eng Veen, 11M020-VO-01, 11 april 2011;
- Vrijwaringstekening Bodac, OCE Veen Den Eng, Revisie vrijgegeven gebieden, 24 september 2012, versie 06.

Literatuur

- Alphen, J.M. van en J. van Heemskerk, *Aalburg in oorlogstijd* (Heusden 1984);
- Amersfoort, A. en P. Kamphuis (red.), *Mei 1940. De strijd op Nederlands grondgebied* (Den Haag 2005);
- Beek, L.G. van der, 'Van Dolle Dinsdag tot bevrijding', in *Historische reeks land van Heusden en Altena* deel 6 (1995).
- Blankenstein, E., *Bruggen in Nederland, Vernieling en herstel, 1940-1950* (Zutphen 2009);
- Burghout, L., 'Evacuatie uit Meeuwen en onvrijwillig verblijf in Duitsland', in *Historische reeks land van Heusden en Altena* deel 6 (1995).
- Caldwell, D., *The JG 26 War Diary - Volume two 1943-1945* (Londen 1998);
- Chorley, W.R., *Royal Air Force Bomber Command losses of the Second World War 1942* (Earl Shilton 1994);
- Chorley, W.R., *Royal Air Force Bomber Command losses of the Second World War 1943* (Earl Shilton 1996);
- Chorley, W.R., *Royal Air Force Bomber Command losses of the Second World War 1944* (Earl Shilton 1997);
- Colijn, A., *Almkerk 1940-1945* (Almkerk 1990);
- Dam, A.A. van, 'Gebeurtenissen rond de melkfabriek in Genderen: september-november 1944', in *Historische reeks land van Heusden en Altena* deel 6 (1995).
- Didden, J.M. en M. Swarts, *Einddoel Maas: de strijd in zuidelijk Nederland tussen september en december 1944* (Weesp 1984);
- Eversteijn T., *Bombardementen en verongelukte vliegtuigen in de periode 10 mei 1940-5 mei 1945* (z.p. 2007);
- Franks. N.L., *Royal Air Force Fighter Command losses of the Second World War, Volume 3 Operational losses: Aircraft and Crews 1944-1945 (incorporating Air Defence Great Britain and 2nd TAF)* (Earl Shilton 2000);
- Freeman, R.A., *The Mighty Eight War Diary* (Londen 1990);
- Gast, C. de, 'Als die vreselijke oorlog maar ophoudt - Het dagboek van predikantenechtpaar Ritsema te Genderen' in *Historische Reeks Land van Heusden en Altena, deel 19 - Ooggetuigen1940-1945* (Nieuwkuijk 2010);
- Gast, C. de, 'Noodwoningen in Meeuwen - Herinnering aan de verwoestingen in oorlogstijd' in *Historische Reeks Land van Heusden en Altena, deel 19 - Ooggetuigen1940-1945* (Nieuwkuijk 2010);

- Gast, C. de, ‘Onze Broekse boerderij werd getroffen - herinneringen van Aart en Adrie de Graaf’ in *Historische Reeks Land van Heusden en Altena, deel 19 - Ooggetuigen1940-1945* (Nieuwkuijk 2010);
- Gast, C. de, *Herinneringen 60 jaar vrijheid* (Raamsdonksveer 2005);
- Gast, C. de, *Van boerderij tot fundament. Anderhalve eeuw christelijk onderwijs Genderen* (Raamsdonksveer 2001);
- Gast, C. de, *Vijf dorpen in de Brabantse klei* (Raamsdonksveer 2000);
- Gückelhorn, W. en P. Detlev, V2 *gefrorene Blitze - Einsatzgeschichte der V2 aus Eifel, Hunsrück und Westerwald 1944/45* (Aken 2009);
- Harkema, H., ‘Onder een regen van granaten - Wijk in de nadagen van de oorlog’ in *Historische Reeks Land van Heusden en Altena, deel 19 - Ooggetuigen1940-1945* (Nieuwkuijk 2010);
- Harkema, H., *Wijk bij Heusden in de laatste tijd van de oorlog* (Huizen 1948);
- Honcoop, D., *De geschiedenis van het dorp Veen door de eeuwen heen* (Veen 2010);
- Honcoop, D., *De geschiedenis van het dorp Veen en vier andere Veense verhalen* (Veen 2006);
- Honcoop, M., *Herinneringen aan de oorlogsjaren 1940-1945 in het dorp Veen* (2002 z.p.);
- Jungerius, F., ‘Ik zou kijken of de krokusjes al bloeien. De oorlog in en rond Andel gezien door de ogen van Gerrit Verhoeven’, in *Historische reeks land van Heusden en Altena deel 19 - Ooggetuigen1940-1945* (Nieuwkuijk 2010);
- Klep, C. en B. Schoenmaker, *De bevrijding van Nederland 1944-1945: oorlog op de flank* (Den Haag 1995);
- Korthals Altes, A., *Luchtgevaar. Luchtaanvallen op Nederland 1940-1945* (Wormer 1984);
- Meiresonne, N. en N. Meiresonne-Van Hemert, ‘Herinneringen uit de evacuatietijd 1944/45 - Hoe twee Genderse gezinnen de oorlog doorkwamen’ in *Historische Reeks Land van Heusden en Altena, deel 19 - Ooggetuigen1940-1945* (Nieuwkuijk 2010);
- Merwe-Wouters, G. van de, *De oorlog leeft voort: streekgenoten over de tijd voor en na de bevrijding* (Raamsdonksveer 1999);
- Middlebrook, M. en C. Everett, *The Bomber Command war diaries* (Earl Shilton 1995);
- Ministerie van Oorlog, hoofdkwartier van de chef van de generale staf, krijgsgeschiedkundige afdeling, *De strijd op Nederlands grondgebied tijdens de Wereldoorlog II. Hoofddeel III/ deel 3. De operatiën van het veldleger en het oostfront van de Vesting Holland, mei 1940* (Den Haag 1955);
- Roitero, D.L., *Fall Braun/ De strijd om Kapelsche Veer 1944-1945* (Tilburg 1995);
- Schelle, C.M.A., *Op hoop van zegen Genderen 75 jaar, 1906-1981* (z.j.z.p.);
- Schreuders, A., *Veen in vroegere dagen* (Andel 1975);
- Studiegroep Luchtoorlog 1939-1945, *Verliesregister 1939-1945. Alle militaire vliegtuigverliezen in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog* (z.p. 2008);
- Vos, J. en P., *Door ’s Hoogsten arm ’t geweld onttogen. Veen in oorlogstijd 1940-1945* (Alblasserdam z.j.);
- Vos, J., ‘Een jaar Duitse terreur, Aalburg, Wijk en Oudendijk van juli ’44 tot mei ’45’ in *Historische Reeks Land van Heusen en Altena, deel 14* (Wijk en Aalburg 2005);
- Vos, J., *Veen in vroeger tijden* deel 1 (Sommelsdijk 2002);
- Vos, J., *Veen in vroeger tijden* deel 2 (Sommelsdijk 2005);
- Vos, P., *Beknopte geschiedenis van het dorp Veen en het kerkgebouw van de Hervormde Gemeente* (z,j.z.p.);
- Woodcock, C.,*193 Squadron RAF, 'The Fellowship of the Bellows of Brazil Squadron'* (Huntington 2009);
- Zwanenburg, G.J., *En nooit was het stil. …Kroniek van een luchtoorlog* (Almere z.j.).

Streekarchief Land van Heusden en Altena

Toegang	Naam	Inventarisnr.
0002	Gemeente Aalburg 1973-1989	Zie voor de geraadpleegde inventarisnummers bijlage 4.
0007	Gemeente Eethen 1938-1972	
0013	Gemeente Veen 1934-1972	
0016	Gemeente Wijk en Aalburg 1934-1972	
0208	Gemeentebestuur Dussen 1852-1941	
0226	Gemeentebestuur Op en Neer Andel 1811-1941	
0227	Gemeentebestuur Giessen 1811-1941	
0275	Gemeente Dussen 1945-1969	
0279	Gemeentebestuur Almkerk 1932-1972	
0280	Gemeentebestuur Andel 1940-1972	
0281	Gemeentebestuur Giessen 1940-1972	

Documenten op archief op gemeentehuis te Wijk en Aalburg, en andere door gemeente aangeleverde gegevens:

- Document ‘Locatie munitiedump, uitgaande van situatietekening 17/11/99’;
- Document met rapportage ‘aangetroffen brisantgranaat’, 7 april 2000;
- Document ‘Aangeleverd Waterschap’, 1998-1999;
- Dossier 1.783 explosieven 1999-2000;
- Dossier 1.783 explosieven 1999-2003;
- Dossier 1.783 explosieven 2001-2003;
- Dossier 1.783 explosieven 2006-2007 Noorder Afwateringskanaal;
- Dossier 1.783 explosieven 2006-2007 Oude Maasje.

Streekarchief Bommelerwaard, Zaltbommel

Toegang	Inv	Omschrijving
497	458-465	Oorlogsdagboek A. Bax

Brabants Historisch Informatiecentrum (BHIC), ’s-Hertogenbosch

Toegang	**Inv**	**Omschrijving**
Militair Gezag in Noord-Brabant, 1944-1946.	**Provinciaal Militaire Commissaris (PMC) Noord-Brabant**	
	34	Kaarten oorlogsschade aan woningen, boerderijen, kerken en andere gebouwen, 1945
	37	Kaarten polders in Land van Altena en Biesbosch, circa 1932 - 1945
	43	Kaarten verkeerswegen en vernielde bruggen, 1932 - 1944
	44	Kaarten water-, spoor- en verkeerswegen, bruggen en sluizen, circa 1932 - 1945
	46	Kaarten waterwegen en vernielde sluizen en bruggen in arrondissement 's-Hertogenbosch, 1932 - 1944
	47	Kaarten waterwegen en vernielde sluizen en bruggen in westelijk Brabant, 1932 - 1944
	211	Rapporten over in januari - maart 1945 in Noord-Brabant neergekomen vliegende bommen V1 en V2, 1945
	216	Opruimen mijnen, 1944 - 1945
	219	Sectie brandweer en luchtbescherming, 1944 - 1945

Toegang	Inv	Omschrijving
	270	Wederopbouw drinkwater-, electriciteits- en gasvoorziening, 1944 - 1945
	271	Wederopbouw infrastructurele werken, voornamelijk bruggen, 1944 - 1945
	272	Wederopbouw, 1944 - 1945
	307	Mijnen en andere explosieven, 1944 – 1945
	District Militaire Commissaris (DMC) 's-Hertogenbosch	
	460	Brandweer en luchtbescherming, 1944 - 1945
	461	Opruimen mijnen en opgaven neergekomen V1's en V2's, 1945
	481	Land van Heusden en Altena, 1945

Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD), Amsterdam:

Toegang	Inventarisnummer
077 Generalkommissariat für das Sicherheitswesen	**1328** Dagberichten van de Befehlshaber der Ordnungspolizei Den Haag betreffende vijandelijke luchtaanvallen, 1940-1941.
216k Departement van Justitie	**23** Luchtbeschermingsdienst Map 82c, 83a, 83b, 83c, 84a, 84b en 84c

Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH), Den Haag

Toegang	Inv
708 Luchtoorlog 1940-1945	23
	24
	25
	26
	27
	29
	43
709 De Bruin	-
795 Hey	Doos 3
798 Vliegtuigcrashes 1940-1945	26
	41
	59
	70
	76
	96
	97
	98
	100
	101
	104
	110
	114
	119
	122
	123
	141
	143
	148

Toegang	Inv
800 De Haan Dossiers over crashes op de volgende data:	23-24 juli 1942
	13 -14 juli 1943
	11 november 1943
	31 maart 1944
	5 en 6 juni 1944
	20 en 21 juli 1944
	13 oktober 1944
	31 december 1944
	9 december 1944
	25 februari 1945

Nationaal Archief, Den Haag

Toegang	Inventarisnummer
2.04.53.15 Inspectie Bescherming Bevolking Luchtaanvallen	78 Meldingen en processen-verbaal ontvangen van gemeenten over geallieerde luchtactiviteiten, 1940-1941, Noord-Brabant

Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EODD), Soesterberg

- Collectie ruimrapporten (zie bijlage 6);
- Collectie mijnenvelddocumentatie.

Semistatische Archiefdiensten Defensie, Rijswijk

- Archief van de Mijn- en Munitie Opruiminsgdienst, 1945-1947.

Collectie stafkaarten Kadaster, Zwolle

Serie	Kaartbladen
Holland 1: 25.000, 1943-1944	10 NE Heusden
	10 SE Drunen
	10 SW Oosterhout
	10 NW Almkerk
Holland 1: 100.000, 1943-1944	04 Rotterdam
	05 ’s-Hertogenbosch
Sonderausgabe Niederlande 1: 25.000, 1940	548 Gorinchem
	549 Heusden
	585 ’s-Gravenmoer
	586 Loon op Zand

National Archives, Londen

- AIR 37/717, Daily log Second Tactical Air Force, januari-februari 1945;
- AIR 37/718, Daily log Second Tactical Air Force, maart-mei 1945;
- AIR 27/783, ORB 98 Squadron, februari 1945;
- AIR 27/1109, ORB 174 Squadron, oktober 1944;
- AIR 27/1111, ORB 175 Squadron, oktober-november 1944;
- AIR 27/1169, ORB 197 Squadron, oktober 1944-januari 1945;
- AIR 27/1528, ORB 257 Squadron, oktober 1944-januari 1945;
- AIR 27/1548, ORB 263 Squadron, december 1944-januari 1945;

- AIR 27/1559, ORB 266 Squadron, oktober 1944-december 1944;
- AIR 27/1662, ORB 302 Squadron, december 1944-januari 1945;
- AIR 27/1729, ORB 332 Squadron, 7 oktober 1944;
- AIR 27/1744, ORB 349 Squadron, december 1944-januari 1945;
- AIR 37/715, Daily log Second Tactical Air Force, september-oktober 1944;
- AIR 37/716, Daily log Second Tactical Air Force, November-december 1944.

Bundesarchiv-Militärarchiv, Freiburg

- Lageberichte Luftwaffenführungsstab augustus 1940-juli 1941, RL2/II, inv 220-238, 243-246, 248, 250.

Luchtfoto's

Datum	Sortie	Fotonummer	Bron (inclusief collectie- of doosnummer)
19 maart 1941	H-761	330, 331, 332	TARA
18 augustus 1942	C-240	5270, 5272	TARA
21 augustus 1942	C-260	1206, 1208, 1209	TARA
16 mei 1943	D-569	4097, 4098, 4100	TARA
13 september 1944	106G-2866	3047, 3049, 3094, 3096, 3098, 3100, 3102, 3104, 3105, 3106, 4094, 4095, 4097, 4099, 4101, 4103, 4105	Kadaster, doos 801 en 802
19 september 1944	106G-2983	3027, 3029, 3031, 3033, 3035, 3036, 3038	Kadaster, doos 804
6 november 1944	4/1228	4120	Wageningen, collectie 0005-09
23 december 1944	4/1451	3063, 3064	Wageningen, collectie 0056-11
24 december 1944	4/1463	3051, 3052, 3053, 3054, 3055, 3056, 3057, 3058, 3059, 3060, 3061, 3062, 3063, 3064, 3065, 3197, 3198, 3199, 4043, 4044, 4045, 4047, 4049, 4051, 4053, 4055, 4057, 4059	Wageningen, collecties 0008-02, 0008-03, 0008-04, 0008-05, 0008-06, 0008-07, 0008-08, 0018-10
28 december 1944	4/1530	3142, 3144, 3146, 3148, 3150, 3152, 3154, 3156, 4076, 4078, 4080, 4082, 4140, 4141, 4142, 4144, 4146, 4148, 4150, 4152, 4154, 4156	Wageningen, collecties 0050-01, 0050-02, 0050-03
29 december 1944	4/1539	3013, 3015, 3017	Wageningen, collectie 0206-05
1 januari 1945	4/1567	4197	Saricon-archief (exacte herkomst onduidelijk)

Datum	Sortie	Fotonummer	Bron (inclusief collectie- of doosnummer)
3 februari 1945	4/1702	3004, 3006, 3082, 3083, 3087, 4082	Wageningen, collectie 0200-08
14 februari 1945	4/1760	3087, 3088, 3090, 4062, 4063, 4064, 4081-4092	Wageningen, 0006-04, 0006-05, 0006-06
21 februari 1945	4/1791	3105, 4025, 4029, 4032, 4037, 4106, 4107	Wageningen, collecties 0007-06, 0007-09, 0007-10 (via boek *Aalburg in oorlogstijd*)
14 maart 1945	4/1949	4110, 4111, 4112, 4113, 4152, 4154, 3110	Wageningen, collecties 0009-04, 0009-05, 0009-06, 0009-07, 0009-08, 0009-09
15 maart 1945	4/1971	4167, 4168, 4169, 4170, 3170, 3171, 3172, 3173, 3174, 3210	Wageningen, collecties 0003-06, 0003-08, 0003-09
18 maart 1945	4/2008	4022	Wageningen, collectie 0065-14
19 maart 1945	4/2024	3109, 3138, 3140, 3142, 3145, 3147, 3149, 3151, 4058, 4060, 4061, 4106, 4109, 4135, 4138, 4188, 4191, 4193	Wageningen, collecties 0055-03, 0055-05, 0055-06, 0055-07, 0055-08, 0055-09, 0055-10, 0055-11
8 april 1945	4/2205	4034-4037	Wageningen, collectie 0069-04
16 april 1945	4/2297	4063, 4065, 4066, 4067, 4111, 4113, 4115, 4117	Wageningen, collecties 0016-04, 0016-06
17 april 1945	4/2331	3154, 3101-3110, 3003-3013, 4001-4013, 4054-4062, 3054-3067	Wageningen, collecties 0020-03, 0020-04, 0020-05, 0020-06, 0020-07, 0020-08
9 juli 1945	16-2194	Microfilms	TARA

Krantenartikelen

- De Dordtenaar, 13 juni 1992;
- Reformatorisch Dagblad, 26 augustus 1998;
- Weekblad Schuttevaer, 18 december 1999;
- Reformatorisch Dagblad, 19 mei 2000;
- Algemeen Dagblad en Eindhovens Dagblad, 19 juni 2000;
- Cobouw, 24 juli 2001;
- Brabants Dagblad, editie Land van Heusden en Altena, 2002-2003.

Bijlage 3
CE-bodembelastingkaart

De CE-bodembelastingkaart met verdachte gebieden is separaat bij dit document gevoegd. Tevens is een serie kaarten met verzamelde feiten bijgevoegd.

Bijlage 4
Gegevens Streekarchief Land van Heusden en Altena

Toegang	Inv	Omschrijving	Inhoud
0007 Gemeentebestuur **Eethen 1938-1972**	4	Wederopbouw 1945	Huurstaten, algemene informatie over wederopbouw, financiële afwikkeling wederopbouw. Lijst van geheel of nagenoeg geheel verwoeste panden, vallende in de puinonteigening van de gemeente Eethen. Het betreft lijsten zonder adressen, alleen namen van eigenaren, perceelnummers en kadastrale aanduidingen in de dorpen Eethen, Babyloniënbroek, Drongelen, Genderen, Meeuwen. Lijsten van gesloopte gebouwen. Het betreft lijsten zonder adressen, alleen namen van eigenaren, perceelnummers en kadastrale aanduidingen in de dorpen Eethen, Babyloniënbroek, Drongelen, Genderen, Meeuwen.
	5	Wederopbouw gemeente Eethen 1946-1957	Voorbereiding wederopbouw, onteigening. Toelichting op het wederopbouwplan van de gemeente Eethen: “De gemeente Eethen bezit 7 kerkdorpen, te weten Eethen, Drongelen, Genderen, Meeuwen, Doeveren, Heesbeen en Babyloniënbroek. Verspreid over het gehele gemeentegebied werden 76 woon- en bedrijfspanden, 5 kerken, enige bedrijfsschuren en een garage verwoest. Aangezien de schade in de laatste drie dorpen gering is en practisch overal herbouw ter plaatse mogelijk is, werd alleen voor de eerstgenoemde vier kernen een wederopbouwplan ontworpen.” **Eethen** Van de openbare lagere school aan de Provinciale Weg (enkele honderden meters oostelijk van het gemeentehuis van Eethen aan die weg) was de school beschadigd en de aangrenzende onderwijzerswoning geheel verwoest. De hervormde kerk met toren was verwoest, evenals de bebouwing ten noorden van deze kerk (perceel A406). Ook de pastorie, op enige afstand van de kerk op een wat afgelegen terrein, was verwoest. In de kom van het dorp waren acht panden verwoest. **Drongelen** [Drongelen was grondig verwoest en zou ingrijpend worden veranderd.] De openbare lagere school met aangrenzende onderwijzerswoning, vier armenwoningen van een complex van vijf. **Genderen** ‘Aanzienlijke verwoesting’. Hervormde kerk en toren zouden ter plaatse worden herbouwd. Pastorie is totaal verwoest. Garage van de gemeentelijke brandweer verwoest. Ook het gereformeerde kerkje op perceel D621 werd totaal vernield. **Meeuwen** “De kom Meeuwen is ten gevolge van de oorlogshandelingen grotendeels verwoest.”

Toegang	Inv	Omschrijving	Inhoud
			Hervormde kerk verwoest. Toelichtende beschrijving behorende bij het Wederopbouwplan der gemeente Eethen: Meeuwen en Drongelen waren praktisch geheel verwoest door oorlogshandelingen. “De vroegere kom Meeuwen is tengevolge van de oorlogshandelingen vrijwel geheel verwoest, van de in totaal 43 tot deze kom behorende woningen zijn er 24 geheel verwoest en 10 zwaar beschadigd. Tot het dorp Meeuwen behoren bovendien nog zich buiten de genoemde dorpskern bevindende 13 totaal verwoeste en 12 zwaar beschadigde woningen.” Kom Drongelen, ongeveer geheel vernietigd. “In de kern van het dorp zijn van de 32 gebouwen 28 vernietigd en 4 zwaar beschadigd.” Serie kaarten, gepositioneerd in GIS, gegevens ingetekend. Kaarten met wederopbouwplannen en aantallen beschadigde panden. Kaarten bevatten gedetailleerde gemeentegrenzen en kadastrale percelen.
	6	Wederopbouw Meeuwen 1948-1972	Gedetailleerde tekeningen wederopbouw Meeuwen en schadekaarten. Met kadastrale nummers. Kaarten, gepositioneerd in GIS, gegevens ingetekend.
	7	Wederopbouw Drongelen 1948-1957	Kaarten dijkverlaging Drongelen. Serie kaarten, gepositioneerd in GIS, gegevens ingetekend. Kaarten met wederopbouwplannen en aantallen beschadigde panden. Kaarten bevatten gedetailleerde gemeentegrenzen en kadastrale percelen.
	8	Wederopbouw Genderen 1947-1958	Toelichtende beschrijving behorende bij het wederopbouwplan der gemeente Eethen, kom Genderen: Gereformeerde kerkje totaal vernietigd. In Genderen werden 16 burgerwoningen, 2 bedrijfsgebouwen, 6 boerderijen en 2 kerken vernietigd. Serie kaarten, gepositioneerd in GIS, gegevens ingetekend. Kaarten met wederopbouwplannen en aantallen beschadigde panden. Kaarten bevatten gedetailleerde gemeentegrenzen en kadastrale percelen.
	9	Wederopbouw individuele gevallen A t/m Be, 1946-1960	Perceel Meeuwen F2, kadastraal D508, beschadigd door oorlogsgeweld op 31 december 1944.
			Perceel Meeuwen G94, kadastraal C340, beschadigd door oorlogsgeweld tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met schuur A13, Eethen, kadastraal A335, beschadigd door granaatbeschieting tussen november 1944 en mei 1945 / 30 april 1945.
			Perceel Eethen A28, kadastraal A455, beschadigd door oorlogsgeweld tussen november 1944 en mei 1945.
			Woning met stalling en schuur Babyloniënbroek G8, kadastraal gemeente Meeuwen A386, beschadigd door oorlogsgeweld tussen december 1944 en mei 1945.

Toegang	Inv	Omschrijving	Inhoud
			Perceel Meeuwen F67, kadastraal gemeente Meeuwen C300/301, beschadigd door oorlogsgeweld tussen november 1944 en mei 1945.
			Kerkstraat B127, ('thans 18') Genderen, kadastraal gemeente Eethen D571, beschadigd door granaattreffers, mitrailleurs en bezettingsschade tussen 5 november 1944 en mei 1945.
			Perceel A11, Eethen, kadastraal A401, beschadigd door oorlogsgeweld tussen november 1944 en mei 1945.
			Babyloniënbroek G21, kadastraal gemeente Meeuwen A352, beschadigd door oorlogsgeweld tussen november 1944 en mei 1945.
			Broeksestraat G86b, Babyloniënbroek, kadastraal gemeente Meeuwen B461/156/157, beschadigd door granaatinslag en inwendige vernielingen, tussen november 1944 en 30 april 1945.
			Woonhuis annex schuur Babyloniënbroek G92, kadastraal gemeente Meeuwen C345, beschadigd door granaatvuur tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met schuren/loodsen B42 'De Bulk', Genderen, kadastraal gemeente Eethen D984, beschadigd door granaatvuur tussen november 1944 en mei 1945.
			Perceel A12 Eethen, kadastraal gemeente Eethen H56 / A367-56, beschadigd door oorlogsgeweld tussen november 1944 en mei 1945.
			Woning met stal en schuur Kerkstraat B117 Genderen, kadastraal gemeente Eethen D852, later G64, beschadigd door oorlogsgeweld op 15 januari 1945.
			Woonhuis met schuur Provinciale Weg B44 Genderen, kadastraal gemeente Eethen D761, beschadigd door granaatvuur en bominslag tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met schuren Meerhoek B70, B70a Genderen, kadastraal gemeente Eethen D832, beschadigd door granaatvuur tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met schuur A17, 'thans Raadhuisstraat 6', Eethen, kadastraal gemeente Eethen B211-212, B373-375. Beschadigd door oorlogsgeweld tussen oktober 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met schuur Drongelen E15, kadastraal gemeente Drongelen A816, beschadigd door granaatvuur tussen november 1944 en mei 1945.
	10	Wederopbouw individuele gevallen Bo t/m Bra, 1946-1960	Woonhuis met schuur Meeuwensedijk F4, Meeuwen, kadastraal gemeente Meeuwen D710, afgebrand door Duitsers tussen november 1944 en mei 1945.
			Perceel Meeuwen F3/F4, kadastraal gemeente Eethen D525, beschadigd door oorlogsgeweld tussen november 1944 en mei 1945.
			Woning met bedrijfspand Babyloniënbroek G51, kadastraal gemeente Meeuwen B395, beschadigd door oorlogsgeweld tussen november 1944 en mei 1945.
			Kerkstraat B122, Genderen, kadastraal gemeente Eethen D610, beschadigd door plm 20 granaattreffers en scherven tussen november 1944 en mei 1945.
			Woning met bedrijfsruimte Dijk F11, Meeuwen, kadastraal gemeente Meeuwen D606, getroffen door zes granaattreffers, scherven en bezettingsschade tussen november 1944 en mei 1945.

Toegang	Inv	Omschrijving	Inhoud
			Woonhuis met schuur Babyloniënbroek G87, kadastraal gemeente Meeuwen B152, beschadigd door oorlogsgeweld tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met stallen en schuren Heerenstraat A18, Eethen, kadastraal gemeente Eethen A421, beschadigd door granaatinslagen (2 voltreffers in woonhuis, 5 voltreffers in schuren) en bezettingsschade tussen 3 november 1944 en mei 1945.
			Perceel Hoekstraat A1 Eethen, kadastraal gemeente Eethen H65, beschadigd door oorlogsgeweld op 2 mei 1945.
			Perceel Kleiberg A62, Eethen, kadastraal gemeente Eethen K162, getroffen door granaatbeschieting tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met schuur Buitenweg B97 en B97a, Genderen, kadastraal gemeente Eethen D1012, getroffen door drie granaten, scherven en bezettingsschade tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met schuur Eethen A35, kadastraal gemeente Eethen A415, getroffen dor granaatvuur tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met bakkerij en schuur Schoolstraat B113, Genderen, kadastraal gemeente Eethen D760, beschadigd door plm 5 granaattreffers tussen 4 november 1944 en mei 1945.
	11	Wederopbouw individuele gevallen Bro t/m D, 1946-1960	Pand Genderen B137, kadastraal gemeente Eethen D737, tussen 5 november 1944 en 5 mei 1946 beschadigd door ‘diverse granaatvoltreffers, waardoor dak en gevels zwaar beschadigd, kozijnen vernield en alle ruiten kapot. Werkplaats totaal vernield’.
			Woonhuis/bakkerij met schuren Schoolstraat B138 Genderen, kadastraal gemeente Eethen B585, beschadigd door granaatvoltreffers en scherven tussen december 1944 en mei 1945.
			Dubbel woonhuis met schuur en stal F24-25 Meeuwen, kadastraal gemeente Eethen D683, ‘thans E16’, beschadigd door oorlogsgeweld tussen november 1944 en mei 1945.
			Weeghuisje Hagoortsche Loswal / Hagevoortse Weg [?], kadastraal Meeuwen D571, beschadigd door granaatvuur tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met schuur Meeuwen F42, kadastraal gemeente Meeuwen D617, beschadigd door oorlogsgeweld tussen november 1944 en mei 1945
			Woonhuis met schuur en garage A8 Eethen, kadastraal gemeente Eethen A424 / A283, afgebrand door Duitsers tussen november 1944 en mei 1945.
			Provinciale Weg B58, Genderen, kadastraal gemeente Eethen-Genderen D124-998, voorgevel door granaten vernield, vijf voltreffers in dak, granaatscherven en bezettingsschade tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met schuren A57 Eethen, kadastraal B427, beschadigd door granaatvuur tussen november 1944 en mei 1945.
			Pand A10 Eethen, kadastraal Eethen A368, beschadigd door granaatscherven in woonhuis, drie voltreffers in schuur, tussen november 1944 en mei 1945
			Woning met bedrijfspand A6 Eethen, kadastraal gemeente Eethen H48, beschadigd door oorlogsgeweld

Toegang	Inv	Omschrijving	Inhoud
			op 15 april 1945.
			Pand Genderen Provincialeweg B52, kadastraal gemeente Genderen D1078, beschadigd door oorlogsgeweld tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met schuur G40 Babyloniënbroek, kadastraal gemeente Meeuwen B457, beschadigd door granaatbeschieting tussen december 1944 en mei 1945.
			Pand Babyloniënbroek G68, kadastraal gemeente Meeuwen B183, B382, B383, getroffen door granaatinslagen en scherven en bezettingsschade tussen 1 december 1944 en mei 1945.
			Panden Broeksestraat G76 en G77 Babyloniënbroek, kadastraal gemeente Meeuwen B371-372-427, beschadigd door oorlogsgeweld tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met slagerij en schuur Dorpsstraat F76 Meeuwen, kadastraal gemeente Meeuwen D687, getroffen door bominslag en granaatvuur tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met slagerij B59a Genderen, kadastraal gemeente Eethen D1056, getroffen door bom- en granaatinslag tussen november 1944 en mei 1945.
	12	Wederopbouw individuele gevallen E t/m Gra, 1947-1959	Woonhuis met schuur Broeksestraat G30 Babyloniënbroek, kadastraal gemeente Meeuwen B397, beschadigd door granaatvuur tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met schuur Genderen B140, kadastraal gemeente Eethen D640, beschadigd door oorlogsgeweld tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met bakkerij en schuur Genderen B138, kadastraal gemeente Eethen B585, beschadigd door granaatvoltreffers en scherven tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met schuur Dijk E92 Drongelen, kadastraal gemeente Drongelen A1139, getroffen door granaatvuur tussen november 1944 en mei 1945.
			Pastorie B144 Genderen, kadastraal gemeente Eethen D621, getroffen door granaatbeschieting tussen november 1944 en mei 1945.
			Pand Genderen B145, kadastraal gemeente Eethen D621 / C193 [?], beschadigd door oorlogsgeweld tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met schuur B37 Genderen, kadastraal gemeente Eethen C349, getroffen door granaattreffers en bomschade tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met garage Nieuwstraat F46 Meeuwen, kadastraal gemeente Meeuwen C391, getroffen door granaatvuur tussen november 1944 en mei 1945.
			Panden F47-48-49 Meeuwen, kadastraal gemeente Meeuwen C321, beschadigd door oorlogsgeweld tussen november 1944 en mei 1945.
			Pand burgemeester Weertsstraat 102, kadastraal gemeente Eethen M1228, beschadigd door oorlogsgeweld tussen december 1944 en april 1945.
			Pand F63 Meeuwen, kadastraal gemeente Meeuwen C50, op onbekende datum beschadigd door oorlogsgeweld.
			Pand F62 Meeuwen, kadastraal gemeente Meeuwen ‘D C 293. 350’, in november 1944 beschadigd door

Toegang	Inv	Omschrijving	Inhoud
			oorlogsgeweld.
			Woonhuis met schuur/loodsen E91 Drongelen, kadastraal gemeente Drongelen A831-1031, beschadigd door oorlogsgeweld op 15 januari 1945.
			Woonhuis met bedrijfsruimte Eindsestraat E53 Drongelen, kadastraal gemeente Drongelen A1149, tussen 3 november 1944 en 5 mei 1945 beschadigd door oorlogsgeweld.
	13	Wederopbouw individuele gevallen Go t/m Ha, 1947-1959	Pand A19-19a Eethen, kadastraal gemeente Eethen A420, beschadigd door oorlogsgeweld in november 1944 'e.a.'
			Schuren Drongelen E60, kadastraal gemeente Drongelen A1156, beschadigd door oorlogsgeweld tussen november 1944 en mei 1945.
			Pand E36 Drongelen, kadastraal gemeente Drongelen A787-788, 'later D33', oorlogsschade op 31 december 1944.
			Woning met bedrijfsruimte Drongelen E8, kadastraal gemeente Drongelen A1137, 'later D12', oorlogsschade op 29 december 1944.
			Pand 'F7 en Dam B12', kadastraal gemeente Meeuwen A6017, 'A6286.6358 ged', oorlogsschade in mei 1940 en tussen november 1944 en mei 1945.
			Pand E93 Drongelen, kadastraal gemeente Drongelen A1170, oorlogsschade tussen november 1944 en mei 1945.
			Woning G95 Babyloniënbroek, kadastraal gemeente Meeuwen C339, oorlogsschade tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met schuur Kerkstraat B112 Genderen, kadastraal gemeente Eethen D838 ('Nw: 265'), getroffen door bomschade tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met schuren Meerhoek B76 Genderen, kadastraal gemeente Eethen D780, beschadigd door granaatvuur tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met werkplaats B163g Genderen, kadastraal gemeente Eethen D1043, beschadigd door granaatvuur tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met schuur Babylonienbroek G98, kadastraal gemeente Meeuwen C335, beschadigd door twee granaattreffers en bezettingsschade tussen oktober 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met schuren B62 Genderen, kadastraal gemeente Eethen D735, beschadigd door granaatbeschieting tussen november 1944 en mei 1945.
			Dubbel woonhuis met schuur B110-111 Genderen, kadastraal gemeente Eethen D607, beschadigd door granaatvuur en bominslag tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met garage en schuur B136 Genderen, kadastraal gemeente Eethen D950, oorlogsschade in november 1944.
	14	Wederopbouw individuele gevallen He t/m J, 1946-1960	Woonhuis met schuur B114a Genderen, kadastraal gemeente Eethen D623, beschadigd door bomtreffer tussen november 1944 en mei 1945.
			Perceel E18 Drongelen, kadastraal gemeente Drongelen 'A1154 oud, D45', oorlogsschade op 29 december 1944.

Toegang	Inv	Omschrijving	Inhoud
			Woonhuis met schuur B54 Genderen, kadastraal gemeente Eethen D862 ('thans G9'), oorlogsschade tussen december 1944 en mei 1945.
			Pand B48 Genderen, kadastraal gemeente Eethen D863, oorlogsschade tussen november 1944 en mei 1945.
			Pand Schoolstraat B146 Genderen, kadastraal gemeente Eethen D1036, oorlogsschade in januari 1945.
			Pand B54, kadastraal gemeente Eethen D862, oorlogsschade tussen november 1944 en mei 1945.
			Pand G108 Babyloniënbroek, kadastraal gemeente Meeuwen A376, schade door 'beschieting, granaatscherven, een voltreffer' op onbekende datum.
			Woonhuis Babyloniënbroek C9 / G9, kadastraal gemeente Meeuwen A324, oorlogsschade in mei 1945 / tussen november 1944 en mei 1945.
			Pand A49, kadastraal gemeente Eethen B437, oorlogsschade op 30 december 1944.
			Pand F56, kadastraal gemeente Eethen C53/4, oorlogsschade tussen november 1944 en mei 1945.
			Woning met bedrijfsruimte Meeuwen F10, kadastraal gemeente Meeuwen D753, oorlogsschade tussen 5 november 1944 en 5 mei 1945.
			Pand Den Hoek F55 Meeuwen, kadastraal gemeente Meeuwen C287 / gemeente Eethen E43, oorlogsschade tussen november 1944 en mei 1945.
	15	Wederopbouw individuele gevallen K t/m L, 1946-1959	Pand E73 Drongelen, kadastraal gemeente Drongelen A841, oorlogsschade op 31 december 1944.
			Woonhuis met graanmaalderij en pakhuis Provincialeweg B55 Genderen, kadastraal gemeente Eethen D599, beschadigd door granaatvuur tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis B106 Genderen, kadastraal gemeente Eethen D937, beschadigd door granaattreffers tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis, stal en schuur B126-126a Genderen, kadastraal gemeente Eethen G69, oorlogsschade op 15 januari 1945.
			Woonhuis met schuur E59 Drongelen, kadastraal gemeente Drongelen A1231 / A1158, oorlogsschade tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met café Dorpsstraat F65, Meeuwen, kadastraal gemeente Meeuwen C374, beschadigd door granaatbeschieting tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met stal Drongelen E80, kadastraal gemeente Drongelen A829, oorlogsschade tussen november 1944 en mei 1945
			Woonhuis met schuur A38 Eethen, kadastraal gemeente Eethen H67, oorlogsschade november 1944.
			Woonhuis Dijk F12, Meeuwen, kadastraal gemeente Meeuwen D702, schade door twee granaattreffers, scherven en bezettingsschade tussen november 1944 en mei 1945.
			Varkens- en kippenhok B100 Genderen, kadastraal gemeente Eethen E739, oorlogsschade in november 1944.
			Woonhuis met schuurtje Broeksestraat G29a Babyloniënbroek, kadastraal gemeente Meeuwen B475, schade door granaatvuur tussen november 1944 en mei 1945.

Toegang	Inv	Omschrijving	Inhoud
			Pand G66-67 Babyloniënbroek, kadastraal gemeente Eethen B384-385, schade door granaatvuur en vernielingen Duitse leger tussen januari en mei 1945
			Dubbel woonhuis met schuur Loodstraat A29a, A28a Eethen, kadastraal gemeente Eethen A419, schade door beschieting tussen november 1944 en mei 1945.
			Boerderij Genderen B35, kadastraal gemeente Eethen C371, oorlogsschade tussen november 1944 en mei 1945.
	16	Wederopbouw individuele gevallen M, 1946-1958	Woonhuis met schuur Provincialeweg B45 Genderen, kadastraal gemeente Eethen D738, beschadigd door granaatinslag tussen 5 november 1944 en 12 juni 1945.
			Woonhuis met postkantoor B37 Genderen, kadastraal gemeente Eethen D996 (‘oud’) / D1045, beschadigd door granaatvuur tussen november 1944 en mei 1945.
			Woning met schuurtjes Provincialeweg B140 Genderen, kadastraal gemeente Eethen D640, oorlogsschade tussen november 1944 en mei 1945.
			Woning met schuren Drongelen E56, kadastraal gemeente Drongelen A913, oorlogsschade in september 1944.
			Woonhuis met schuur Dijk F17 Meeuwen, kadastraal gemeente Meeuwen D243, beschadigd door granaatvuur tussen november 1944 en mei 1945.
			Pand Kerkstraat B128 Genderen, kadastraal gemeente Eethen D630, schade door drie granaatvoltreffers tussen 5 november 1944 en 5 mei 1945.
			Woonhuis A30 Eethen, kadastraal gemeente Eethen A406, oorlogsschade tussen november 1944 en mei 1945.
			Pand A32 Eethen, kadastraal gemeente Eethen A407, oorlogsschade tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met schuur G52 [?] Biesheuvel, Babyloniënbroek, kadastraal gemeente Meeuwen B446, getroffen door granaatbeschieting tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met achterhuis en schuren Broeksestraat G48 Babyloniënbroek, kadastraal gemeente Meeuwen B408, oorlogsschade tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis F104-105-106 Meeuwen, kadastraal gemeente Meeuwen D621, schade door granaatvuur en bominslag in december 1944.
			Woning met berging en stal E38 Drongelen, kadastraal gemeente Drongelen A655 (‘later D20’), oorlogsschade op 31 december 1944.
			Woonhuis/bergplaats B29 Genderen, kadastraal gemeente Eethen C444, schade door brandstichting duit leger tussen november 1944 en mei 1945.
	17	Wederopbouw individuele gevallen N t/m O, 1946-1957	Pastorie Broeksestraat G37 Babyloniënbroek, kadastraal gemeente Meeuwen B436, schade door granaatinslag en ‘inwendige vernielingen’ op onbekende datum.
			Kerkgebouw Schoolstraat B131 Genderen, kadastraal gemeente Genderen D941/ D942, schade door ‘rechtstreekse beschieting’ tussen 5 november 1944 en mei 1945.
			Pastorie Hoek F56 Meeuwen, kadastraal gemeente

Toegang	Inv	Omschrijving	Inhoud
			Meeuwen C53 en C54, bomschade tussen november 1944 en mei 1945.
			Kerkgebouw F64 Meeuwen, kadastraal gemeente Eethen C64, oorlogsschade tussen 1 november 1944 en mei 1945.
			Pand N.H. Kerk Drongelen, kadastraal gemeente Drongelen A1070-89-90, 'later D31', oorlogsschade tussen november 1944 en mei 1945.
			Pastorie A5 Eethen, kadastraal gemeente Eethen A225, schade door granaatvuur en bomtreffers tussen november 1944 en mei 1945.
			Boerderij E21 Drongelen, kadastraal gemeente Drongelen D36, oorlogsschade tussen 4 november 1944 en 5 mei 1945.
			Boerenhofstede A3 Eethen, kadastraal gemeente Eethen A316, oorlogsschade tussen 1 november 1944 en 5 mei 1945.
			Fruitschuur Lange Bruggert A41, kadastraal gemeente Eethen A75, schade door granaatinslag (1 voltreffer in muur) tussen september 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met schuren E22 Drongelen, kadastraal gemeente Drongelen A1153/ D55, oorlogsschade op 5 januari1945.
			Woonhuis met winkel en bakkerij met schuur Dorpsstraat F74 Meeuwen, kadastraal gemeente Meeuwen D688, schade door bominslag tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met schuur/winkel en bakkerij Nieuwstraat F23/F23a Meeuwen, kadastraal gemeente Meeuwen D596, granaattreffer en bomschade tussen november 1944 en mei 1945.
	18	Wederopbouw individuele gevallen P t/m R, 1946-1960	Pand E64 Drongelen, kadastraal gemeente Drongelen A834, oorlogsschade tussen november 1944 en mei 1945.
			Pand A16 Eethen, kadastraal gemeente Eethen A358-449, oorlogsschade in januari 1945.
			Woonhuis met schuur en werkplaats B94 Genderen, oorlogsschade tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met schuur Provincialeweg B93c Genderen, kadastraal gemeente Eethen D707, schade door granaatbeschieting tussen november 1944 en mei 1945.
			Pand F86 Meeuwen, kadastraal gemeente Meeuwen D298-299, oorlogsschade in maart 1944
			Woonhuis met schuur F85 Meeuwen, kadastraal gemeente Meeuwen D436, schade door granaatvuur tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met winkel en bakkerij A15a Eethen, kadastraal gemeente Eethen A448, schade door granaatvuur tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met achterhuis en schuur Voornstraat B149 Genderen, kadastraal gemeente Eethen D 1063, afgebrand door Duitsers tussen november 1944 en mei 1945
			Woning met bedrijfsruimte Meeuwen F53, oorlogsschade tussen november 1944 en mei 1945.
			Dubbel woonhuis met schuur G70/71 Babyloniënbroek, kadastraal gemeente Meeuwen B425, schade door beschieting tussen november 1944 en mei 1945.
			Kolenschuur Kerkstraat F62 Meeuwen, kadastraal

Toegang	Inv	Omschrijving	Inhoud
			gemeente Meeuwen C350 (‘thans E50’), oorlogsschade tussen december 1944 en mei 1945.
			Panden E6 en E7 Drongelen, kadastraal gemeente Drongelen A616, oorlogsschade tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis en schuur Meerhoek B69 Genderen, kadastraal gemeente Eethen D932, schade door granaatvuur tussen november 1944 en mei 1945.
			Pand G16 Babyloniënbroek – Den Hill, kadastraal gemeente Meeuwen A325, schade door granaatinslagen in woonhuis, winkel en schuur tussen 27 december 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met café Dorpsstraat F65 Meeuwen, kadastraal gemeente Meeuwen C374, schade door granaatbeschieting tussen november 1944 en mei 1945.
			Dubbel woonhuis met schuur F50/F51 Meeuwen, kadastraal gemeente Meeuwen C318-319, schade door granaatvuur tussen november 1944 en mei 1945.
			Woning E48 Drongelen, kadastraal gemeente Drongelen D24 (‘oud A1142’), oorlogsschade tussen november 1944 en mei 1945.
			Fruitschuur aan de weg Eethen-Drongelen, kadastraal gemeente Drongelen A315, schade door granaatinslag en vernieling door Duitsers tussen november 1944 en mei 1945.
			Schuurtje G27 Babyloniënbroek, kadastraal gemeente Eethen A357, vernield door Duitsers tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met boerderij E34 Drongelen, kadastraal gemeente Drongelen A347, oorlogsschade tussen november 1944 en mei 1945.
			Woning Dijk F8 Meeuwen, kadastraal gemeente Meeuwen D95, oorlogsschade tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met schuur en loods Babyloniënbroek G32, kadastraal gemeente Meeuwen B414, beschadigd door granaatvuur tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met schuren Babyloniënbroek G33, kadastraal gemeente Meeuwen B402, beschadigd door granaatvuur tussen november 1944 en mei 1945.
			Pand A33 Eethen, kadastraal gemeente Eethen H36 (‘oud A283’), oorlogsschade tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met schuur G19 Babyloniënbroek, kadastraal gemeente Meeuwen A365, beschadigd door granaatvuur tussen november 1944 en mei 1945.
			Pand B46 Genderen, kadastraal gemeente Eethen D1044, schade door diverse voltreffers tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met garage B93a, Genderen, kadastraal gemeente Eethen D1050, oorlogsschade tussen november 1944 en mei 1945. “Eén voltreffer, diverse granaten er vlak bij, mortierwerper op dak nov 1944-mei 1945.”
			Woonhuis met stal/schuur E62 Genderen, kadastraal gemeente Drongelen A1145, oorlogsschade op 15 januari 1945.
			Dubbel woonhuis met schuur Schoolstraat B141-B141a Genderen, kadastraal gemeente Eethen C501-502-

Toegang	Inv	Omschrijving	Inhoud
			503-504, afgebrand door Duitsers in januari 1945.
			Bergplaats Kerkstraat B121 Genderen, kadastraal gemeente Eethen-Genderen D957, getroffen door granaatinslag tussen 5 november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met schuur E89 Drongelen, kadastraal gemeente Drongelen A837, oorlogsschade in november 1944.
			Woonhuis met schuur Meerhoek B78 Genderen, kadastraal gemeente Genderen D1076, schade door granaatbeschieting tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met schuur E37 Drongelen, kadastraal gemeente Drongelen A655, oorlogsschade tussen november 1944 en mei 1945.
			Pand E13 Drongelen, kadastraal gemeente Eethen A1053, 'later D39', oorlogsschade in januari 1945.
			Woonhuis met schuur F103 Meeuwen, kadastraal gemeente Meeuwen D399, schade door granaatvuur tussen november 1944 en mei 1945.
			Pand Meeuwen F43, kadastraal gemeente Meeuwen D617, oorlogsschade tussen 30 november 1944 en april 1945.
	19	Wederopbouw individuele gevallen Sa t/m Sch, 1945-1960	Geen relevante informatie.
	20	Wederopbouw individuele gevallen Sm t/m T, 1946-1960	Geen relevante informatie.
	21	Wederopbouw individuele gevallen U t/m V, 1946-1960	Woning met bedrijfspand A37 Eethen, kadastraal gemeente Eethen H37, oorlogsschade tussen 4 november 1944 en 5 mei 1945.
			Woonhuis met stal en schuur F6 Meeuwen, kadastraal gemeente Meeuwen D706, oorlogsschade in november 1944.
			Woonhuis/slagerij en schuur Dorpsstraat A15b en A15c, getroffen door plm. zes granaattreffers en bezettingsschade tussen half oktober 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met garage Kerkstraat B128a Genderen, kadastraal gemeente Eethen D1054, schade door granaattreffers tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met smederij en schuur G106 Babyloniënbroek, kadastraal gemeente Meeuwen A326, schade door granaatvuur tussen november 1944 en mei 1945.
			Boerderij A59-A60 Eethen, kadastraal gemeente Eethen B402, oorlogsschade tussen november 1944 en mei 1945.
			Woning met stal en schuren B107 Genderen, kadastraal gemeente Eethen D990, oorlogsschade tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met bedrijfsruimte Kerkstraat B118 Genderen, kadastraal gemeente Eethen G65, oorlogsschade tussen 5 november 1944 en 5 mei 1945.
			Panden F52, F68, F71 Meeuwen, kadastraal gemeente Meeuwen C55, E37, E47, oorlogsschade tussen november 1944 en mei 1945.
			Woon-/winkelhuis en pakhuis Provincialeweg B93b Genderen, kadastraal gemeente Eethen D1051, schade door drie granaatvoltreffers op 5 november 1944.
			Woonhuis met winkel en bakkerij annex schuur E19

Toegang	Inv	Omschrijving	Inhoud
			Drongelen, kadastraal gemeente Drongelen A286-854, schade door granaatvuur tussen november 1944 en mei 1945.
			Dubbel woonhuis met schuur en loods Dorpsstraat F78/79 Meeuwen, kadastraal gemeente Meeuwen D416/417, verwoest door beschieting en bombardementen tussen 4 november 1944 en 5 mei 1945.
			Woonhuis met schuur E94 Drongelen, kadastraal gemeente Drongelen A1172, schade door granaatvuur tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis F92 Meeuwen, kadastraal gemeente Meeuwen D430, oorlogsschade tussen 3 november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis annex schuur B108 Genderen, kadastraal gemeente Eethen D991, schade door granaatbeschieting tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis Hoek F54, kadastraal gemeente Meeuwen C331, schade door granaatvuur en bomtreffers tussen november 1944 en mei 1945.
	22	Wederopbouw individuele gevallen W t/m Z, 1947-1957	Pand F75 Meeuwen, kadastraal gemeente Meeuwen D689, oorlogsschade tussen november 1944 en mei 1945.
			Weegbrughuisje aan de loswal te Drongelen, kadastraal gemeente Eethen C79, schade door beschieting tussen november 1944 en mei 1945.
			Boerderij met woonhuis en stal Nieuwstraat F40, Meeuwen, kadastraal gemeente Meeuwen C269, oorlogsschade tussen 2 november 1944 en 5 mei 1945.
			Stal en fruitschuur Provincialeweg F40a, Meeuwen, kadastraal gemeente Meeuwen C385, schade door granaatinslag (stal geheel verwoest) tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met café en schuren B32 Genderen, kadastraal gemeente Eethen D1018, schade door granaatvuur tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met schuur Kerkstraat B121 Genderen, kadastraal gemeente Eethen D957, schade door granaatvuur tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met werkhuis en pakhuis B85b Genderen, kadastraal gemeente Eethen D841/842 (‘thans 1014’), oorlogsschade tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis Nieuweweg B98 Genderen, kadastraal gemeente Eethen D1013, diverse granaattreffers en bezettingsschade op onbekende datum.
			Pand Dijk E83 Drongelen, kadastraal gemeente Eethen A821, oorlogsschade op 31 december 1944.
			Pand Meeuwen F84, kadastraal gemeente Meeuwen E35 / D728, oorlogsschade tussen november 1944 en mei 1945.
			Pand G17 Eethen, kadastraal gemeente Eethen A384, oorlogsschade op 1 januari 1945.
	39	Bescheiden uit de Tweede Wereldoorlog, 1939-1949	Op 23 oktober 1941 meldde de burgemeester van Eethen aan ‘den Heer Procureur-Generaal, fgd. Directeur van Politie te ’s-Hertogenbosch, in antwoord op diens brief over ‘vermiste leden van het Duitsche luchtwapen’: “Op 13 mei 1940 ontwikkelde zich een luchtgevecht boven de gemeente, waarbij één vliegtuig van Duitsche nationaliteit brandend neerstortte. Het vliegtuigtype is niet bekend. Het is neergestort in de

Toegang	Inv	Omschrijving	Inhoud
			nabijheid van de Heusdensche brug, op een weiland des voormiddags om 6 uur, 13 mei 1940. Het neerstorten werd veroorzaakt door een jachtvliegtuig. Voor zover mij bekend zijn er geen ooggetuigen van de neerstorting. Het aantal ingezetenen bedroeg twee. Deze werden door de Nederlandsche militaire autoriteiten op transport gesteld. Een der ingezetenen was gewond en werd door Dr. Hummelen te Wijk en Aalburg verbonden. Gesneuvelde vliegers waren er niet aanwezig.” Op 27 juli 1940 schreef de burgemeester van Eethen aan de Ortskommandant te ’s-Hertogenbosch: “In deze gemeente is gedurende de oorlogsdagen 10 t/m 14 mei een vliegtuig van de Duitsche Luchtmacht neergestort en uitgebrand. De wrakstukken van dit vliegtuig liggen op een weiland onder het dorp Genderen in de nabijheid van de Heusdensche brug. Het betrokken weiland behoort in eigendom toe aan T.A. Smookers, Polstraat C129 te Aalburg.” Deze had verklaard dat de schade aan zijn weiland ongeveer 100 gulden beliep. De burgemeester vroeg hoe de wrakstukken verwijderd konden worden en de schade vergoed.
			Blijkens brieven aan en van de burgemeester van Eethen van november 1940 is de Heusdense brug in de meidagen van 1940 opgeblazen.
			Uit een verzoekschrift betreffende vergoeding van oorlogsschade: “In den nacht van 15 op 16 februari 1941 zijn er onder het dorp Meeuwen eenige brisantbommen afgeworpen waarvan een tweetal op een weiland, dat ondergeteekende ([A. v. Laar] in huur heeft van Willem Cornelis Wildervanck, wonende te Sappermeer, zijn gevallen. De bommen hebben trechters in het land gemaakt, die aan den bovenkant ongeveer 12 meter breed zijn.”
			Verder aanplakbiljetten, persoonsbewijzen stukken over aankoop vermiste goederen, handhaving openbare orde, identificatieplicht etc.
	44	Inleveren wapens en munitie, 1939-1949	Geen relevante informatie, gaat alleen over jachtgeweren
	55	Invoering nieuwe huisnummering in 1954	Bevat lijsten met oude wijknummers vs nieuwe straat- en huisnummers.
	56	Huisnummering en straatnaamgeving 1957-1972	Bevat diverse correspondentie over nieuwe huisnummers, soms nieuwe straatnamen.
	83	Militaire graven, 1945-1967	Geen relevante informatie.
	153	Drongelen, herstel oorlogsschade 1946-1971	Woonhuis Drongelen E10, kadastraal gemeente Drongelen A1061, beschadigd door granaattreffers tussen november 1944 en mei 1945
			Woonhuis Drongelen E11, kadastraal gemeente Drongelen A1062, beschadigd door granaattreffers tussen november 1944 en mei 1945
			Woonhuis Drongelen E12, kadastraal gemeente Drongelen A1063, beschadigd door granaattreffers tussen november 1944 en mei 1945
	157	Genderen, aankoop door oorlogsgeweld vernielde boerderij, 1942-1954	Woning/boerderij Genderen B116, kadastraal D624, tussen november 1944 en mei 1945 getroffen door granaatvuur van de geallieerden.
			Handgeschreven rapport Luchtwacht Eethen, 8 december 1940: “In den avond van 7 Dec. 1940 werd mij

Toegang	Inv	Omschrijving	Inhoud
			op de post medegedeeld dat vermoedelijk in de Polder van Eethen bommen waren gevallen, ruiten van het woonhuis van de Wed. v Zanten waren volgens de gemeenteveldwachter […] vernield. Omstreeks 22 uur kwamen twee vliegtuigen uit noordwestelijke richting hoog over de gemeente en verdwenen zuidoostelijk. Bij het aanbreken van den dag van 8 Dec. 1940 heb ik mij in bijzijn van gemeenteveldwachter W vd Pol naar de boerderij van de Wed v Zanten begeven en daar waargenomen dat op ongeveer honderdvijftig meter vanaf de woning drie bommen in een weiland gevallen waren. Een hiervan sloeg een trechter in den grond van ongeveer twee meter doorsnee, de twee andere van geringe omvang. Een schaap werd gedood, één gewond, ruiten in het woonhuis vernield en een daarnaast gelegen boomgaard beschadigd.”
			Handgeschreven rapport Luchtwacht Eethen, 22 december 1940: “In den nacht van 21 op 22 dec 1940 was er veel activiteit in de lucht, vooral in ’t zuiden cirkelden verschillende vliegtuigen rond, omstreeks 2 uur hing één lichtfakkel in ’t zuiden en omstreeks 1 uur was één fakkel zichtbaar in het zuidoosten. Omstreeks middernacht hoorden wij met een tusschenruimte van 10 minuten tweemaal doffe knallen, waarschijnlijk van ontplofte bommen in ’t zuiden.”
			Handgeschreven rapport Luchtwacht Eethen, 18 juli 1941: “Omstreeks 2 uur 10 minuten in de nacht van 18 juli 1941 werd een bom geworpen in de Polder van Meeuwen genaamd ‘de Hengming’. De luchtwacht stelde dadelijk de burgemeester met het gebeurde in kennis. Zoodra de dag aanbrak hebben we in bijzijn van W. vd Pol gemeenteveldwachter alhier een onderzoek ingesteld. De bom is in den boomgaard van den heer Wildervank gevallen en ontploft. Er ontstond een trechter van 4 meter breed en twee meter diep. (…) De bom viel ongeveer 400 [500?] meter vanaf den Provinciale weg 10 meter voorbij het laatste [lichtpunt?] van een aldaar geplaatst zwaailicht, verdere ongevallen kwamen niet voor. Een bord met opschrift gevaarlijk en een vlag zijn aan den ingang door de luchtwacht geplaatst.”
			Handgeschreven rapport Luchtwacht Eethen, 28 december 1941: “In den avond van 27 dec 1941 omstreeks 9 uur vlogen verscheidene vliegtuigen van onbekende nationaliteit boven de gemeente Eethen. Een hiervan wierp brandbommen uit in het Hablok onder Meeuwen. Een viertal ontbrande en zeven gaten werden gevonden waar waarschijnlijk brandbommen in den bodem zijn gedrongen zonder te ontbranden. Dadelijk daarop werden een viertal bommen uitgeworpen welke alle ontplofte. Een viel op een stuk bouwland van den Heer D. van Buuren te Meeuwen F73 gelegen in het Hablok en sloeg een trechter van ongeveer zes bij zes meter. No 2 viel op den openbare weg de Dijksteeg genaamd onder Meeuwen. Den weg werd totaal vernield alsmede het telefoonnet en de waterleiding werden stukgeslagen. De trechter was negen bij acht meter groot. No 3 viel op de scheiding van een stuk weiland toebehoorende aan den heer J. van Herweijnen Scheveningse Weg te ’s-Gravenhage en van de kinde-

Toegang	Inv	Omschrijving	Inhoud
			ren van Nordenne. No 4 viel in een griend in het Zuidbroek toebehoorend aan den heer J. van Herweijnen voornoemd en sloeg een gat van zes bij zes meter. [F25 te Meeuwen.] Aan den boomgaard van de kinderen van Nordenne werd schade aangebracht twee boomen werden vernield terwijl (…) meer of minder ernstig beschadigd werden aldaar geplaatste kippenhokken beliepen glasschade alsmede het woonhuis, waarvan pannen werden afgerukt en vernield, ook de woning van de Wed. van Nordenne F21 te Meeuwen bekwam eenige schade. (…) Het terrein werd afgezet met vlaggen.”
			Handgeschreven rapport Luchtwacht Eethen, 28 december 1941: “In den avond van 28 dec 1941 wierp een vliegtuig van onbekende nationaliteit na enkele malen boven Meeuwen te hebben rondgecirkeld omstreeks negen uur van geringe hoogte zes bommen uit in een boomgaard toebehoorende aan den heer Wildervank en gelegen in de Hengming onder Meeuwen. Vijf hiervan ontploften. Aan de fruitboomen werd groote schade aangericht. De trechters zijn van kleinen omvang. No. 6 is een blindganger. Dadelijk daarop werden uit dat vliegtuig twee salvo’s gelost en verdween in noordelijke richting. Met het oog op de gevaren verbonden aan den blindganger werd door de luchtwacht den heer C. Vos te Meeuwen opgedragen aldaar dadelijk het terrein met borden en vlaggen af te zetten. Ongelukken kwamen niet voor.
	212	Luchtbeschermingsdienst 1939-1943	Geen relevante informatie. Bevat overigens alleen periode 24 november 1940 – 4 juni 1941**.**
	218	Opgave aanwezige munitie en blindgangers, 1938-1972	Brief burgemeester van Eethen aan commissie van proefneming te Den Haag, 3 juni 1940: in de gemeente Eethen is waarschijnlijk één ongesprongen projectiel in de grond gedrongen.
			Brief burgemeester van Eethen aan het ministerie van Binnenlandse Zaken, 13 maart 1941: “Woensdag 26 februari jl meldde zich ten gemeentehuize alhier een kapitein, aangesteld door de commissie van proefneming, om een, een tweetal maanden geleden, in deze gemeente gevallen bom, zgn. blindganger, onschadelijk te maken. Het leek erop dat dit voorwerp betrekkelijk dicht bij de oppervlakte zat en de kosten gering zouden zijn. Op verzoek van bedoelden kapitein werd door mij aan 2 man opgedragen deze bom los te graven. Waar de constructie van den grond, waarin de bom zich bevindt en ook de diepte zeer tegenvielen, werd herhaaldelijk versterking van de ploeg gravers verzocht. Weldra moest gewerkt worden onder leiding van een opzichter terwijl sedert een drietal dagen een aannemer met verschillende werktuigen aanwezig is, omdat met gewoon graafwerk, door aanwezigheid van drijfzand enz., het voorwerp niet tevoorschijn gebracht kan worden. tijdelijke stopzetting van het werk is heel moeilijk, omdat dan veel van den reeds verrichten arbeid vruchteloos zal zijn en later weer herhaald moet worden. hoewel de bom niet onmiddellijk bij woningen ligt, lijkt mij opruiming toch gewenscht.
			Brief burgemeester van Eethen aan luitenant Polak, 2-I-2 R.I. te Chaam, 8 november 1945: “In verband met het bezoek van een uwer ondergeschikten op de ge-

Toegang	Inv	Omschrijving	Inhoud
			meentesecretarie, deel ik u mede dat er in deze gemeente nog enkele mijnen en een groote hoeveelheid niet afgeschoten of niet ontplofte granaten aanwezig zijn. Wanneer de opruimingsploeg in de gemeente komt, kan deze zich vervoegen op het gemeentehuis, waarna de gemeentebode de verschillende plaatsen waar zich deze projectielen bevinden, zal aanwijzen." Brief 2-I-2 R.I. aan de gemeente Eethen: "Ik bevestig in dank uw schrijven van dd 8-11-'45, plus een opgave van verdachte terreinen en projectielen in uw kadastraal gebied. Naar volgorde van binnenkomst zal uw kadastraal gebied volgens uw opgave schoongeveegd worden, waarop u te zijder tijd van mij een schriftelijke verklaring zult ontvangen, dat uw kadastraal gebied schoon is."
			Ongedateerde brief van een 20-tal kennelijke inwoners van Drongelen aan de burgemeester van Eethen, 19 juni 1946: "De ondergeteekenden van Drongelen vragen heel beleefd, doch dringend, indien de bom liggende op het bouwland van M. Smits [?] te Drongelen niet vervoerd kan worden, de bom te laten liggen zooals ze ligt. En niet tot ontploffing te brengen. Om reden wij allen zoo erg gedupeerd zijn; en niet verder in het ongeluk gestort wensen te worden. en wij verzoeken heel beleefd, doch dringend indien de bom zooals wij vernomen hebben ontploft moet worden evt toestemming te vragen bij HM de Koningin, en goed uitleg te doen hoe wij er hier voor zitten, en hoe wij allen al gedupeerd zijn." Brief van de burgemeester van Eethen, adressant niet genoemd, 21 juni 1946: "De burgemeester van Eethen betuigt hiermede zijn dank en spreekt zijn groote waardering uit voor het werk van Wachtmeester Willems, Korporaal Kok en soldaat Van Gool van het OBD te Breda, voor hun weloverwogen maar kordaat en heldhaftig optreden in deze gemeente op 19 en 20 juni 1946. In het dorp Drongelen bevond zich nl een blindganger een bom van 250 kg. Bij een vorig onderzoek hadden Duitsche militairen aan het ontstekingsapparaat van deze bom gemorreld, waarna een sissend geluid werd vernomen. Uit alle omstandigheden viel op te maken dat het demonteeren een zeer gevaarlijk werk zou opleveren. Het tot explosie brengen zou eveneens groote gevaren doen ontstaan mede voor de in de nabijheid staande noodwoningen. De in den oorlog zwaar getroffen dorpelingen waren sedert korten tijd weer iets beter gehuisvest en zagen met angst en groote tegenzin de explosie tegemoet, die hun schamel bezit ongetwijfeld weer zou vernietigen, althans ernstig beschadigen. De zenuwachtige stemming bleek o.m. uit een mij aangeboden verzoekschrift geteekend door de ingezetenen om deze bom in geen geval ter plaatse tot ontploffing te doen brengen. Er was spanning en vrees en daarom zooveel te meer vreugde, waardeering en dankbaarheid, toen door het koelbloedig en succesvol optreden van genoemde militairen, toch demonteering gewaagd werd."
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 7

Toegang	Inv	Omschrijving	Inhoud
			januari 1961: granaat gevonden bij de in aanbouw zijnde woningen Oudestraat 13 en 15, Drongelen.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 23 november 1964: granaat gevonden bij het pand Hoefstraat 19, Genderen.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 26 oktober 1966: granaat gevonden bij werkzaamheden tbv ruilverkaveling te Meeuwen.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 11 november 1966: enkele granaten gevonden bij werkzaamheden tbv ruilverkaveling 'in het dorp Meeuwen, in de Meeuwensesteeg, aan de westkant, tegenover het kasteel'.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 5 december 1966: granaat gevonden in het dorp Eethen, in het Hoofdveld.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 28 december 1966: granaat gevonden in het dorp Drongelen, in de waarden, op kavel van de heer C.M. Donken, wonende aan het adres Eindsestraat 1.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 20 januari 1967: een granaat gevonden aan de Kleibergsestraat 1 tussen de dorpen Eethen en Meeuwen; ofwel 1 granaat gevonden aan de Kleibergsestraat tussen de dorpen Eethen en Meeuwen.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 24 januari 1967: een granaat gevonden in het dorp Drongelen, in de waarden, nabij C.M. Donken, Eindsestraat 1.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 1 februari 1967: enkele granaten gevonden in het dorp Drongelen.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 10 februari 1967: granaat gevonden bij C. Vos, Hillsestraat 40, Babyloniënbroek.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 27 februari 1967: granaat gevonden aan de Molensteeg te Eethen.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 9 maart 1967: granaat gevonden bij C. Vos, Hillsestraat 40, Babyloniënbroek.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 21 maart 1967: granaat gevonden achter het pand van de gebroeders Van Santen, De Hoek 21, Eethen (nabij schaftwagentje werklieden).
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 21 maart 1967: granaat gevonden bij de heer T. Vos, Tol 4, Drongelen.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 5 april 1967, opgave munitie achter de boomgaard van J.C. Versendaal, wonende Kleibergsestraat 12a te Eethen.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 5 mei 1967: granaten gevonden in het dorp Meeuwen, ten noorden van de Meeuwensedijk in de polder Hagoort.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 29 mei 1967: granaat gevonden in Eethen, op het perceel genaamd 'het Raam', en een granaatkop gevonden bij

Toegang	Inv	Omschrijving	Inhoud
			E. Bodde, Susterenhof 42, Genderen.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 6 juni 1967: munitie gevonden tussen de panden Kleibergsestraat 42 en 48 te Eethen, waar ruilverkavelingswerkzaamheden plaatsvinden.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 7 juni 1967: granaat gevonden in de uitbreiding te Eethen, in de Beatrixstraat.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 14 juni 1967: 'vermoed wordt, dat bij het perceel Kleibergsestraat 42 te Eethen, geheten 'de Lange Bruggert', bij uitvoeringswerkzaamheden van de Kon. Ned. Heidemaatschappij zich granaten in de grond zullen bevinden. Wij verzoeken u, zo spoedig mogelijk, daar de werkzaamheden op voornoemde plaats nu geen doorgang kunnen vinden, te onderzoeken of deze vermoedens juist zijn.'
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 19 juni 1967: granaat gevonden bij J. de Graaff, wonende Meeuwensedijk 15 te Meeuwen.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 21 juli 1967: drie granaten gevonden in Eethen tussen Kleibergsestraat 36 en 42, in een put bij werkzaamheden van de Heidemij. Tevens verzoek om de granaat op te halen welke op 21 maart reeds was gemeld, achter het pand van de gebroeders Van Santen, Raadhuisstraat 21, Eethen.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 10 augustus 1967: granaat gevonden bij J. Schilders, Dijksteeg 5, Meeuwen.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 17 augustus 1967: granaat gevonden bij C.C. Komejan, Kleibergsestraat 42 te Eethen ('granaat ligt aan het landbouwweggetje in de polder'); granaat gevonden bij het gemeentehuis te Eethen.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 25 augustus 1967: drie granaten gevonden aan het adres Eindsestraat 2, Drongelen, bij J.A. van Mersbergen
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 29 augustus 1967: granaat gevonden aan het adres Eindsestraat 61, Drongelen.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 6 september 1967: granaat gevonden bij P. de Graaff, wonende aan het adres Eindsestraat 8, Drongelen.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 21 september 1967: twee granaten gevonden bij T. Vos, Tol 4, Drongelen.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 26 september 1967: granaat gevonden tussen Eethen en Genderen, bij de oude Elsdijk, nabij de begraafplaats.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 10 oktober 1967: granaat gevonden bij C.C. Komejan, Kleibergsestraat 42 te Eethen, ten westen van de boomgaard.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 19 oktober 1967: granaat gevonden bij G. Boom, Broeksestraat 28, Babyloniënbroek.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 1 november 1967: granaat gevonden bij R.L.A. van der

Toegang	Inv	Omschrijving	Inhoud
			Schans, wonende Eindsestraat 12, Drongelen.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 10 november 1967: twee granaten gevonden tegenover E. Bodde, Susterenhof 42, Genderen.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 17 januari 1968: granaat gevonden langs het sportveld in Eethen.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 29 januari1968: granaat gevonden bij R.L.A. van der Schans, wonende Eindsestraat 12, Drongelen.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 12 februari 1968: granaat gevonden op een stuk land liggende aan de Doeverensestraat te Genderen.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 4 maart 1968: granaat gevonden bij E. Bodde, Susteren-hof 42, Genderen.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 18 maart 1968: granaat gevonden door A. Visser, Eind-sestraat 10, Drongelen.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 19 maart 1968: granaat gevonden in een sloot aan de Tol in Drongelen.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 20 maart 1968: granaat gevonden bij J. de Graaf, Hoofd-straat 55, Genderen.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 25 maart 1968: granaat gevonden in een boomgaard aan de Tol in Drongelen.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 13 mei 1968: granaat gevonden in Genderen, ‘nabij het K.I. station’.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 16 september 1968: granaat gevonden bij J. de Graaf, Hoofdstraat 55, Genderen.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 24 september 1968: granaat gevonden bij A. Straver, Hillsestraat 32, Babyloniënbroek.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 29 oktober 1968: granaat gevonden op het kerkhof te Genderen (Nieuwe Steeg).
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 17 januari 1969: granaat gevonden bij familie Blok, Meeu-wensedijk 14, Meeuwen.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 27 februari 1969: granaat gevonden bij G.T. Struik, Oe-gemastraat 27, Genderen.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 8 april 1969: granaat gevonden aan de weg Eethen-Drongelen, nabij de brug.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 29 april 1969: granaat gevonden bij B. Lankhaar, C. Bran-derhorststraat 9, Eethen.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 1 mei 1969: granaat gevonden bij G. Mast, Doeveren-sestraat 38, Genderen.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 10 juni 1969: twee granaten gevonden in de Buitenstraat, op de hoek naar de weg van Heusden op een stukje braak land.

Toegang	Inv	Omschrijving	Inhoud
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 6 oktober 1969: granaat gevonden, bevindt zich op het bedrijf van W. van de Vendel, Laan 4 Meeuwen.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 10 december 1969: granaat gevonden bij P. Spoor, Kleibergsestraat 32 Eethen.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 11 december 1969: granaat gevonden achter het huis van C.J. van Wijk, Genderensedijk 1, Genderen.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 23 december 1969: stuk van pantsergranaat gevonden te Genderen, waarover nadere inlichtingen te verkrijgen zijn bij M. Branderhorst, Genderensedijk 16, Genderen.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 12 maart 1970: granaat gevonden die zich bevindt in de boomgaard van J. de Haan, Provincialeweg 34, Meeuwen.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 24 maart 1970: granaat gevonden bij de Openbare Lagere School, Kleibergsestraat 18, Eethen.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 24 april 1970: granaat gevonden in de Nieuwe Steeg, Eethen, waarover nadere inlichtingen te verkrijgen zijn bij J. Lankhaar, C. Branderhorststraat 22, Eethen.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 4 juni 1970: granaat gevonden op het land bij P. van Tilburg, Hoog Meeuwen 15, Meeuwen.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 15 juni 1970: granaat gevonden in de tuin van J. Bloot, Susterenhof 11, Genderen.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 25 augustus 1970: granaten gevonden op het land bij C. Bouman, Eindsestraat 6 en C.G. van Mersbergen, Eindsestraat 73, Drongelen.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 4 september 1970: granaat gevonden op het land van L.J.F. Cleiren, Biesheuvel 5, Babyloniënbroek.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 9 september 1970: munitie gevonden aan de Tol te Drongelen op het land van J.C. Nieuwkoop, woonachtig Kruisstraat 27, Drongelen.
			Brief gemeente Eethen aan Hulpverleningsdienst, 23 december 1970: granaat gevonden die ligt op de boerderij bij K. Dijkslag, Raadhuisstraat 21, Eethen.
			Brief gemeente Eethen aan EOD, 25 februari 1971: granaat gevonden die ligt op de boerderij van de gebroeders Crielaard, Hoog Meeuwen 4, Meeuwen.
			Brief gemeente Eethen aan EOD, 25 maart 1971: granaat gevonden die ligt op het bedrijf van J. de Graaff, Hillsestraat 17, Babyloniënbroek.
			Brief gemeente Eethen aan EOD, 5 april 1971: twee granaten gevonden die liggen op het land bij het pand Dijksteeg 2, Meeuwen.
			Brief gemeente Eethen aan EOD, 6 april 1971: granaat gevonden op het bedrijf van de gebroeders Crielaard, Hoog Meeuwen 3, Meeuwen.
			Brief gemeente Eethen aan EOD, 8 april 1971: door C. van Mersbergen, wonende Hagoort 11 te Drongelen, op zijn akker nabij ‘de Witte Molen’ te Meeuwen, een

Toegang	Inv	Omschrijving	Inhoud
			granaat gevonden.
			Brief gemeente Eethen aan EOD, 28 juli 1971: twee granaten gevonden op het land van H.G. Crielaard, Dijksteeg 2, Meeuwen.
			Brief gemeente Eethen aan EOD, 23 augustus 1971: granaat gevonden die ligt aan de Biesheuvel te Babylonienbroek onder een hoopje hooi, op de tweede dam, voorbij de begroeiing, komende vanaf de Provinciale Weg.
			Brief gemeente Eethen aan EOD, 24 augustus1971: granaat gevonden op het land van R.L.A. van der Schans, Eindsestraat 12, Drongelen. 'Deze granaat ligt aan de westkant van het land naast de boerderij van de heer Visser, Eindsestraat 10 te Drongelen.'
			Brief gemeente Eethen aan EOD, 27 augustus 1971: granaat gevonden op het land van J.W. Lankhaar, achter 'de Langen Bruggert', Kleibergsestraat 42, Eethen.
			Brief gemeente Eethen aan EOD, 2 september 1971: Granaat gevonden op het land van P. Blok, Dijksteeg 10, Meeuwen.
			Brief gemeente Eethen aan EOD, 26 oktober 1971: Granaat gevonden op het land van G. Boom, Broeksestraat 28, Babyloniënbroek.
			Brief gemeente Eethen aan EOD, 15 november 1971: Granaat gevonden op het land van P. de Graaff, Eindsestraat 8, Drongelen.
			Brief gemeente Eethen aan EOD, 21 december 1971: Granaat gevonden op het land van de heer Schuur, gelegen tegenover het land van de heer Schop, Hagoort 23, Drongelen.
			Brief gemeente Eethen aan EOD, 27 december 1971: Granaat gevonden nabij de 'Tol' te Drongelen.
			Brief gemeente Eethen aan EOD, 27 maart 1972: munitie gevonden op het land van J.C. Nieuwkoop, Kruisstraat 27, Drongelen.
			Brief gemeente Eethen aan EOD, 30 maart 1972: Granaat gevonden op het land van A.F. de Bruin, Kleibergsestraat 29.
			Brief gemeente Eethen aan EOD, 12 april 1972: Granaat en kogel gevonden op het land van mevr. M.H. Dijkslag-van Laar, Raadhuisstraat 21, Eethen.
			Brief gemeente Eethen aan EOD, 28 april 1972: Granaat gevonden op het land van H.A. Kemmere, Hillsestraat 54, Babyloniënbroek.
			Brief gemeente Eethen aan EOD, 20 juni 1972: Granaat gevonden op het jachtterrein van de heer Reuser, wonende te Veen.
			Brief gemeente Eethen aan EOD, 6 oktober 1972: Granaat gevonden op het land van de heer R.L.A. van der Schans, Eindsestraat 12, Drongelen.
			Brief gemeente Eethen aan EOD, 8 december 1972: Twee granaten gevonden op het land van P. Blok, Dijksteeg 10, Meeuwen.
	229	Brandweer alarmering 1943-1972	Geen relevante informatie.
	233	Verkeer en vervoer tijdens de oorlogsjaren, 1939-1944	Geen relevante informatie, behoudens een kaart van de gemeente in 1942.
	246	Onderhoud wegen bom-	Brief burgemeester van Eethen aan de Afdeling Oor-

Toegang	Inv	Omschrijving	Inhoud
		schade Tweede Wereldoorlog, 1936-1949	logsschade Departement van Defensie, 22 mei 1942: In de nacht van 28-29 december 1941 een gedeelte van een verkeersweg vernietigd door bomtreffers. “De weg is eigendom der gemeente en in onderhoud bij het Waterschap ‘de Polder van Meeuwen’. Deze weg is thans op kosten van de gemeente hersteld (…)”
	257	Zorg voor waterovergangen, correspondentie vernielde bruggen, 1945-1972	Brief burgemeester van Eethen aan Rijkswaterstaat te Breda, 6 december 1945: “Bij den ingang van het dorp Genderen is in den Rijksweg de betonnen brug door de Duitschers opgeblazen. Voor eerste noodherstel is het verkeer via een noodbruggetje langs de andere zijde van het kanaaltje geleid. (…)”
			Brief burgemeester van Eethen aan de Stichting van de Welvaart in het land van Heusden en Altena te Dussen: “Er liggen in de gemeente Eethen drie Baileybruggen in de provinciale weg n.l. bij de Peperbus en bij de Korenmolen beiden tussen Eethen en Meeuwen, en een te Meeuwen over de Meeuwense boezem. (…)”
	272	Wederopbouw boerderijen, 1944-1956	Lijst van boerderijen met herstelnummers, schijnbaar alleen met kadastrale aanduidingen.
	312	Hulpverlening oorlogsslachtoffers 1938-1961	Geen relevante informatie (schades, vermissing huisraad, circulaires, uitkeringen, evacués).
	376	Oorlogsmonumenten Eethen, 1945-1951	Geen relevante informatie.
	381	Opruimen bunker Heusdense Brug, 1955-1956	Brief gemeente Eethen aan de genie Isabellakazerne ’s-Hertogenbosch: “Op het grondgebied van deze gemeente, tegenover de z.g. Heusdensebrug over de Bergse Maas, staat nog steeds een bunker. In de loop der jaren zijn hieruit verschillende brokstukken geslagen. (…) Aangezien het residu van deze bunker dermate het landschap ontsiert en bovendien de voorbijganger op onprettige wijze doet herinneren aan de bezettingstijd, zouden wij het ten zeerste op prijs stellen indien het geval zou worden opgeruimd (…)” Het betrof een rivierkazemat ‘aan de noordelijke rivierdijk van de Bergse Maas tegenover de brug te Heusden, waarvan de bouw was besloten in 1936. Het ministerie van Oorlog besloot tot het opruimen van deze rivierkazemat. Het plan was (document d.d. 4 juni 1956), het gedeelte van de kazemat, gelegen boven de kruin van de dijk te slopen, ‘waarbij de nodige stekeinden van de wapening worden gespaard en op het ontstane bovenvlak worden neergebogen’, de toegang tot de kazemat vanaf het achtergelegen bordes dicht te metselen, en de taludtrap en de afrastering weg te nemen.
	414	Bijeenkomsten burgemeester en Militair Gezag, 1945-1953	Geen relevante informatie.
	418	Wederopbouw gemeentelijke eigendommen: gemeentehuis 1945-1954	Dossier niet aanwezig.
	419	Wederopbouw gemeentelijke eigendommen: openbare basisschool Eethen 1945-1955	Openbare lagere school met gymnastieklokaal, A53, Eethen, beschadigd door granaatvuur tussen november 1944 en mei 1945
	420	Wederopbouw gemeentelijke eigendommen: openbare basisschool Dronge-	Openbare lagere school E30, Drongelen, vernietigd door bommen en granaatvuur van geallieerden tussen 4 november 1944 en 5 mei 1945.

Toegang	Inv	Omschrijving	Inhoud
		len 1946-1957	
	421	Wederopbouw gemeentelijke eigendommen: openbare basisschool Babyloniënbroek 1945-1957	Openbare lagere school G80 Babyloniënbroek, beschadigd door bommen en granaatvuur tussen november 1944 en mei 1945.
	422	Wederopbouw gemeentelijke eigendommen: openbare basisschool Meeuwen 1945-1953	Openbare lagere school F59 Meeuwen, beschadigd door bommen en granaatvuur tussen november 1944 en mei 1945.
	423	Wederopbouw gemeentelijke eigendommen: openbare basisschool Genderen 1947-1955	Bijzondere lagere school B135 Genderen, beschadigd door vernieling Duitse leger en granaatvuur geallieerden tussen 5 november 1944 en 5 mei 1945.
	424	Wederopbouw gemeentelijke eigendommen: onderwijzerswoning Eethen, 1946-1955	Onderwijzerswoning openbare lagere school A52 Eethen, op onbekende datum beschadigd door oorlogsgeweld.
	425	Wederopbouw gemeentelijke eigendommen: onderwijzerswoning Drongelen, 1948-1952	Onderwijzerswoning E31 Drongelen, beschadigd door granaatvuur tussen november 1944 en mei 1945.
	426	Wederopbouw gemeentelijke eigendommen: onderwijzerswoning Meeuwen, 1949-1955	Onderwijzerswoning F60 Meeuwen, beschadigd door granaatvuur tussen november 1944 en mei 1945.
	427	Wederopbouw gemeentelijke eigendommen: onderwijzerswoning Babyloniënbroek, 1946-1951	Geen relevante informatie.
	429	Wederopbouw gemeentelijke eigendommen: kerktorens Eethen, Genderen, Meeuwen, 1953-1956	De kerktorens van Eethen, Genderen en Meeuwen beschadigd door oorlogsgeweld.
	430	Wederopbouw gemeentelijke eigendommen: kerktoren Babyloniënbroek 1948-1955	Kerktoren Babyloniënbroek, G36 Babyloniënbroek, beschadigd door granaatvuur tussen november 1944 en mei 1945.
	431	Wederopbouw gemeentelijke eigendommen: kerktoren Eethen 1948-1956	Toren Nederlands Hervormde Kerk, A4 Eethen, beschadigd door granaatvuur tussen november 1944 en mei 1945.
	432	Wederopbouw gemeentelijke eigendommen: kerktoren Genderen 1947-1957	Toren Nederlands Hervormde Kerk, B133 Genderen, beschadigd door beschieting en bombardementen in december 1944.
	433	Wederopbouw gemeentelijke eigendommen: kerktoren Meeuwen 1948-1957	Toren Nederlands Hervormde Kerk, F64 Meeuwen, beschadigd door granaatvuur tussen november 1944 en mei 1945.
	434	Wederopbouw gemeentelijke eigendommen: klok Eethen, Genderen, Meeuwen, 1940-1955	Geen relevante informatie, algemene correspondentie uitvoering wederopbouwplannen.
	435	Wederopbouw gemeentelijke eigendommen: begraafplaats 1946-1955	Lijkenhuisje begraafplaats Drongelen, kadastraal D5, tussen november 1944 en mei 1945 beschadigd door granaatvuur van geallieerden.
	436	Wederopbouw gemeentelijke eigendommen: brandweergarage 1946-1952	Brandweerbergplaats Genderen, kadastraal D336, tussen november 1944 en mei 1945 beschadigd door granaatvuur van geallieerden.
	438	Wederopbouw gemeentelijke eigendommen: bodewoning 1947-1948	Geen relevante informatie, over begroting en uitvoering.

Toegang	Inv	Omschrijving	Inhoud
	439	Wederopbouw gemeentelijke eigendommen: veldwachterswoning 1947-1954	Politiewoning F87 Meeuwen, tussen november 1944 en mei 1945 beschadigd door granaatvuur van geallieerden.
	442	Wederopbouw gemeentelijke eigendommen: openbare wegen, 1945-1952	Geen relevante informatie, algemene correspondentie.
	509	College van B&W, diverse bescheiden Tweede Wereldoorlog 1939-1946	Geen relevante informatie, opgaaf jaarwedden burgemeester, benoeming, verlof etc.
	516	Diverse verordeningen Militair Gezag	Geen relevante informatie, alleen vorderingen
	587	Justitie, bescheiden uit de Tweede Wereldoorlog, 1936-1946	Geen relevante informatie, over in bewaring gestelde personen, handhaving verduistering, frauduleuze handelingen etc.
	589	Politie in de gemeente tijdens de Tweede Wereldoorlog, 1938-1947	Geen relevante informatie, over in bewaring gestelde personen, handhaving verduistering, frauduleuze handelingen etc.
	595	Wederopbouw Drongelen, Eethen, Genderen, Meeuwen 1949	Kaart wederopbouwplannen Drongelen, Eethen, Genderen, Meeuwen.
	983	Oorlogsschade eigendommen 1947-1948	Geen relevante informatie, facturen etc.
	986	Oorlogsschade eigendommen 1946-1947	Geen relevante informatie, facturen etc.
Aanvulling achter inventarismap 0007 Gemeentebestuur Eethen 1938-1972	1	Oorlogsschade eigendommen Burg. Armenbestuur Drongelen, 1946-1957	Geen relevante informatie.
	2	Oorlogsschade eigendommen Burg. Armenbestuur Babyloniënbroek, 1947-1948.	Geen relevante informatie.
0016 Gemeentebestuur **Wijk en Aalburg 1934-1972**	59	Oorlogsgraven	Over de vondst van het dode lichaam van een Canadese militair op het opengereten dek van een pontonboot nabij het haventje van Genderen aan de Maaszijde. De militair was vermoedelijk al enkele maanden voor de vondst van zijn lichaam door mitrailleurkogels omgekomen.
	151	Door oorlogsgeweld vernielde woningen	Gaat enkel over vaststelling voorschotten.
	310	Oorlogsgeweldschade	Timmerfabriek Hoge Maasdijk A58, Wijk, kadastraal A1593-1783, opgeblazen door Duitsers tussen november 1944 en mei 1945
			Woonhuis met bedrijf, Hoge Maasdijk C13, Wijk en Aalburg, beschadigd door granaatinslag
			Woonhuis met schuur, B41 Wijk en Aalburg, kadastraal A1559, beschadigd door oorlogsgeweld op 4 januari 1945
			Woonhuis en schuren B144 dan wel B224 kadastraal B724 Te Wijk en Aalburg beschadigd door oorlogsgeweld tussen november 1944 en mei 1945.
			Perzikstraat B23 te Wijk en Aalburg, kadastraal A1504, ten gevolge van beschieting afgebrand
			Perzikstraat B1a, Wijk en Aalburg, tussen 6 januari 1945 en 11 mei 1945 getroffen door granaatinslag.
			Perzikstraat B2, Wijk en Aalburg, kadastraal A1789, tussen november 1944 en mei 1945 getroffen door granaatvuur.
			Woonhuis en stalling B131 Wijk en Aalburg, kadastraal

Toegang	Inv	Omschrijving	Inhoud
			B643-644, beschadigd door oorlogsgeweld tussen november 1944 en mei 1945.
			Boerderij Veldstraat B140,kadastraal B564, te Wijk en Aalburg, beschadigd door oorlogsgeweld op 24 juli 1942.
			Kippenhok B33 Wijk en Aalburg, kadastraal A992, beschadigd door oorlogsgeweld op 5/6 januari 1945.
			Woonhuis met schuur Hoge Maasdijk C53, kadastraal C1039, Wijk en Aalburg, beschadigd door oorlogsgeweld tussen november 1944 en mei 1945.
			Kerkstraat B40, Wijk en Aalburg, kadastraal A1423, getroffen door oorlogsgeweld in januari 1945.
			Woning C62, later C64, Wijk en Aalburg, kadastraal C1233, beschadigd door oorlogsgeweld op 7 november 1944.
			Woning Veldstraat B.173, kadastraal B287, verwoest door oorlogsgeweld tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met schuurtje Perzikstraat B127b, Wijk en Aalburg, kadastraal A1686, beschadigd door bominslag op 5 januari 1945.
			Woonhuis met schuur Kortesteeg C.108, Wijk en Aalburg, kadastraal C1222, beschadigd door bominslag op 31 december 1944.
			Woonhuis met schuur Wijksestraat B22, Wijk en Aalburg, kadastraal A.1273, beschadigd door granaatvuur tussen oktober 1944 en januari 1945.
			Woonhuis met werkplaats A23a, Wijk en Aalburg, kadastraal A1695, beschadigd door bominslag in juli 1942.
			Schuurtje achter perceel C.105, Wijk en Aalburg, kadastraal C1180, beschadigd door granaatvuur tussen november 1944 en mei 1945.
			Pand B96 Wijk en Aalburg, kadastraal A754, beschadigd door oorlogsgeweld tussen november 1944 en mei 1945.
			Dubbel woonhuis met schuur Hoge Maasdijk C58 en C58a, Wijk en Aalburg, kadastraal C760, getroffen door granaat en bomtreffers tussen november 1944 en mei 1945.
			Cattelijnsesteeg C94, Wijk en Aalburg, kadastraal C1035, beschadigd door oorlogsgeweld tussen november 1944 en mei 1945.
			Los tabblad “A. de Vries te Veen, Grotestraat 185”, zonder bijbehorende documenten.
			Woonhuis met schuur Hoge Maasdijk C1, Wijk en Aalburg, kadastraal C434-732, getroffen door bomschade en pantsergranaten tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis en winkel Aalburgsestraat B112a (hoek Kerkstraat), getroffen door granaatinslagen tussen 17 januari 1945 en mei 1945.
			Kortesteeg C109 Wijk en Aalburg, Kadastraal C1198, op onbekende datum beschadigd door granaatinslag.
			Molen aan Hooge Maasdijk C4, Wijk en Aalburg, kadastraal C1 [?], beschadigd door granaattreffers tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis en winkel Polstraat C128, Wijk en Aalburg, kadastraal C1243, getroffen door granaatvuur tussen

Toegang	Inv	Omschrijving	Inhoud
			november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met schuur C119, Wijk en Aalburg, kadastraal C993-994, op onbekende datum getroffen door granaatvuur en bommen.
			Dubbel woonhuis met schuur B122 Wijk en Aalburg, kadastraal B418, tussen november 1944 en mei 1945 getroffen door granaatvuur.
			Woonhuis Korte Steeg C98a, Wijk en Aalburg, kadastraal C1223, getroffen door bombardement tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met werkplaats Aalburg C98, kadastraal C904, getroffen door de inslag van twee bommen (waardoor o.a. het dak is ingestort), tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met schuur Perzikstraat B127, Wijk en Aalburg, kadastraal A1478, tussen oktober 1944 en mei 1945 beschadigd door bombardement en granaten.
			Woonhuis en winkel Polstraat C151, Wijk en Aalburg, kadastraal C566, 653, 16 februari 1945 door beschieting afgebrand.
			Woonhuis met schuur Hoge Maasdijk A13h, Wijk en Aalburg, kadastraal A1485, getroffen door bomschade tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis met schuur Maasdijk A13h, Wijk en Aalburg, kadastraal A1485, beschadigd door oorlogsgeweld tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis/schuur Kerkstraat B75, Wijk en Aalburg, kadastraal A1235, getroffen door granaatvuur tussen november 1944 en mei 1945.
			Perceel Veldstraat B215, Wijk en Aalburg, kadastraal B431, beschadigd door oorlogsgeweld in juli 1942 en januari 1945.
			Woonhuis met winkel Hoge Maasdijk A21, Wijk en Aalburg, kadastraal A1605, getroffen door granaatvuur en bomschade tussen november 1944 en mei 1945.
			Dubbel woonhuis A112 en A112a, Wijk en Aalburg, Kadastraal A501, beschadigd door granaatvuur tussen november 1944 en mei 1945.
			Houten schuur achter perceel Kortesteeg C100, Wijk en Aalburg, kadastraal C1180, tussen november 1944 en mei 1945 getroffen door oorlogsschade.
			Woonhuis met schuren B251 Wijk en Aalburg, kadastraal B701, getroffen door oorlogsschade op 15 januari 1945.
			Verenigingsgebouw Bergstraat B60c, Wijk en Aalburg, kadastraal A1700, getroffen door oorlogsschade in november 1944.
			Graanbergplaats Hoge Maasdijk C28, kadastraal C1157-1159, getroffen door granaten tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis/bakkerij Kerkstraat B76, Wijk en Aalburg, kadastraal A1713, door brand ten gevolge van beschieting verwoest tussen 5 november 1944 en 5 mei 1945.
			Woonhuis met schuur Hoge Maasdijk C41, Wijk en Aalburg, kadastraal C1133, getroffen door ‘granaatvuur enz.’ tussen november 1944 en mei 1945.
			Boerderij Veldstraat B147 Wijk en Aalburg, kadastraal B725, tussen november 1944 en mei 1945 getroffen door granaatinslag en bezettingsschade.

Toegang	Inv	Omschrijving	Inhoud
			Perceel Wijk en Aalburg C137, Wijk en Aalburg, kadastraal C1072, getroffen door oorlogsschade tussen november 1944 en mei 1944.
			Woonhuis met schuur en loods Polstraat C125a, Wijk en Aalburg, kadastraal C986, getroffen door granaatvuur tussen november 1944 en mei 1945.
			Pand Polstraat C125, 'thans C159', Wijk en Aalburg, kadastraal C990, getroffen door oorlogsschade tussen november 1944 en mei 1945.
			Dubbel woonhuis met schuur en bakkerij Kerkstraat B67/68, Wijk en Aalburg, kadastraal A1486, getroffen door granaten tussen januari en mei 1945.
			Woonhuis Perzikstraat B126a, Wijk en Aalburg, kadastraal A213, verwoest door zware granaatinslagen tussen december 1944 en mei 1945.
			Kerkgebouw Kerkstraat 63 en 65, Wijk en aalburg, kadastraal A1135, tussen november 1944 en mei 1945 getroffen door granaatbeschieting en bomschade.
			Pastorie C21 Wijk en Aalburg, kadastraal C817, getroffen door 4 a 5 granaatvoltreffers, bomschade en scherven tussen november 1944 en mei 1945.
	311	Depot oorlogsgeweldschade	Algemene aanschrijvingen en over betalingen uit depot
	312	Uitkeringen oorlogsslachtoffers	Over reiskosten naar zieken/slachtoffers, staten uitkeringen
	340	Herbouw door oorlogsgeweld vernielde woningen: onderwijzerswoning	Geen relevante informatie.
	366	Monumenten gevallenen oorlog	Geen relevante informatie.
	368	Restauratie kerktoren Aalburg als gevolg van oorlogshandelingen 1944-1957	Berekeningen restauratie, algemene informatie vwb aanbestedingen, financiële vergoeding door het rijk etc.
	369	Restauratie kerktoren Aalburg als gevolg van oorlogshandelingen 1944-1958	Berekeningen restauratie, algemene informatie vwb aanbestedingen, financiële vergoeding door het rijk etc.
	394	Vorderingen	Dossier niet aanwezig
	395	Historische gegevens gemeente	Algemene correspondentie
	404	Straatnaamgeving 1958-1973	Bevat diverse correspondentie over nieuwe huisnummers, soms nieuwe straatnamen.
	443	Oorlogsschade gemeentelijke eigendommen, circulaires en schadegevallen	Woonhuizen Kortesteeg C99 t/m 105, Wijk en Aalburg, beschadigd door artilleriebeschieting tussen januari en mei 1945
			Woonhuizen Langesteeg C61c t/m 61h, Wijk en Aalburg, beschadigd door artilleriebeschieting tussen januari en mei 1945
			Brandspuithuisje Polstraat te Aalburg, tussen januari en mei 1945 getroffen door Engels granaatvuur
			Schoolgebouw met gymnastieklokaal Kerkstraat C84 Wijk en Aalburg, tussen januari en mei 1945 getroffen door artilleriebeschieting en bomtreffers.
			Schoolhuis Kerkstraat C83 Wijk en Aalburg, tussen januari en mei 1945 getroffen door artilleriebeschieting en bomtreffers.
			Oorlogsschade 5 januari [1945] aan zes dubbele woonhuizen met schuurtjes: Aalburgsestraat B93, 94,

Toegang	Inv	Omschrijving	Inhoud
			97, 99, 101, 103, 105, 108, 110-111, 112. “Er zijn 2 woningen totaal vernietigd, en 10 woningen ged. beschadigd op 1 en 5 januari 1945, ten gevolge van oorlogshandelingen.”
			Begraafplaats gemeente Wijk en Aalburg getroffen door schade als gevolg van oorlogshandelingen in de periode januari-mei 1945.
			Woning Rijkspolitie, Kerkstraat B62, Wijk en Aalburg, beschadigd door artilleriebeschieting tussen januari en 5 mei 1945.
			Toren van de Nederlands Hervormde Kerk te Wijk en Aalburg, op onbekende datum voor ƒ72.500,- aan schade door beschietingen opgelopen.
			Toren Kerkstraat B64, Wijk en Aalburg, tussen januari en 5 mei 1945 getroffen door artilleriebeschieting.
			Aanlegsteiger bij veerhuis / gemeentelijke aanlegplaats aan de Hoge Maasdijk, Wijk en Aalburg, getroffen door artilleriebeschieting tussen januari en 5 mei 1945.
			Onderwijzerswoning Hoge Maasdijk A23, Wijk en Aalburg, getroffen door artilleriebeschieting tussen januari en mei 1945.
			Verkeersweg Hoge Maasdijk vanaf gemeente Veen naar Wijk, Wijk en Aalburg, tussen 15 november 1944 en 5 mei 1945: “In deze periode zijn er bunkers gegraven door de Duitse weermacht in de dijk. Bovendien granaat- en bomtrechters door de geallieerde strijdkrachten. Verder stukgereden door Duitse tanks, en later door militair gezag.”
			Schoolgebouw Kerkstraat B51, Wijk en Aalburg, tussen januari en 5 mei 1945, getroffen door artilleriebeschieting.
			Gemeentehuis Kerkstraat B52, Wijk en Aalburg, tussen januari en 5 mei 1945 getroffen door artilleriebeschieting.
			Gemeentehuis gemeente Wijk en Aalburg op 28 mei 1944 beschadigd door bomexplosie in de omgeving.
0208 Gemeentebestuur **Dussen 1852-1941**			Geen relevante dossieromschrijvingen in inventaris. (Dit archief is grotendeels verloren gegaan; uit de periode 1941-1945 resteren geen stukken.)
0226 Gemeentebestuur **Op- en Neer Andel 1811-1941**			Geen relevante dossieromschrijvingen in inventaris.
0227 Gemeentebestuur **Giessen 1811-1941**			Geen relevante dossieromschrijvingen in inventaris.
2 Gemeentebestuur **Aalburg 1970-1997**			Geen relevante dossieromschrijvingen in inventaris.
0013 Gemeentebestuur	2	Wederopbouw 1945-1947	1945/1946: Door oorlogsschade onherstelbaar verwoest: Gemeentehuis van Veen/veldwachterswoning,

Toegang	Inv	Omschrijving	Inhoud
Veen 1934-1972			Grootestraat 171, kadastraal A1364/A1360/A136
			1945/1946: Door oorlogsschade onherstelbaar verwoest: Pastorie Nederlands Hervormde Gemeente, Grootestraat 174, kadastraal A127
			1945/1946: Door oorlogsschade onherstelbaar verwoest: Woonhuis G. Zonneveld, Hooge Maasdijk 19 (kadastraal A1156)
			1945/1946: Door oorlogsschade onherstelbaar verwoest: Woonhuis Mej. Dammers, Hooge Maasdijk 20 (kadastraal A1157)
			1945/1946: Door oorlogsschade onherstelbaar verwoest: Grootestraat 173a (kadastraal A1361), in eigendom toebehorend aan de erven J.C. van Tilborg.
			1945/1946: Door oorlogsschade onherstelbaar verwoest: stalgebouw B. Verschoor, Biesheuvel 215 (kadastraal B230)
			1945/1946: Door oorlogsschade onherstelbaar verwoest: boerderij Biesheuvel 218 (later nr 294; kadastraal B231)
			1945/1946: Door oorlogsschade zwaar beschadigd: boerderij weduwe M v.d. Velde, Witboomstraat 211, kadastraal A1136
			1945/1946: Door oorlogsschade zwaar beschadigd: woonhuis J.G. Vos, Grootestraat 156b, kadastraal A98
			1945/1946: Door oorlogsschade zwaar beschadigd: boerderij J.G. den Dekker, Grootestraat 173, kadastraal A1351
			1945/1946: Door oorlogsschade zwaar beschadigd: woonhuis D. Verbeek, Hoge Maasdijk 84, kadastraal A764
			1945/1946: Door oorlogsschade zwaar beschadigd: woonhuis T. van Tilburg, Grootestraat 175, kadastraal A1360
	36	Kennisgevingen overledenen	Geen relevante informatie.
	37	Kennisgevingen overledenen	Geen relevante informatie.
	53	Huisnummering 1942-1961	Lijsten met gewijzigde huisnummers ingaande 1961.
	54	Huisnummering 1966-1972	Dossier zoek.
	95	Oorlogsgraven 1940-1963	Geen relevante informatie.
	103	Diverse klachten betreffende verontreiniging van bodem en wateren 1948-1972	Geen relevante informatie.
	136	Overdracht rijksgoedkeuringen wederopbouw aan de gemeente	Geen relevante informatie.
	149	Onbewoonbaarverklaringen 1936-1970	Geen relevante informatie.
	210	Evacuatieplan 1940	Geen relevante informatie.
	212	Luchtbescherming. Plan, materieel, personeel 1936-1946	Geen relevante informatie.
	220	Rapporten en verslagen brandweer 1933-1972	Geen relevante informatie.
	303	Oorlogsslachtoffers	Geen relevante informatie.
	304	Oorlogsschade individuen, 1945-1959	Pand Hoge Maasdijk 35, oorlogsschade op onbekende datum.
			Pand Grotestraat 174, oorlogsschade op onbekende

Toegang	Inv	Omschrijving	Inhoud
			datum.
			Pand Grotestraat 168, oorlogsschade op onbekende datum.
			Pand Baksekade [geen nummer], oorlogsschade op onbekende datum.
			Pand Grotestraat 157f, oorlogsschade op onbekende datum.
			Pand Witboomstraat 193, oorlogsschade op onbekende datum.
			Pand Grotestraat 173a, oorlogsschade op onbekende datum.
			Pand Grotestraat 156b, oorlogsschade op onbekende datum.
			Pand Hoge Maasdijk 19, oorlogsschade op onbekende datum.
			Pand Hoge Maasdijk 59, kadastraal A235/6/7, oorlogsschade tussen november 1944 en mei 1945.
			Pand Vlaas 149, kadastraal A1037, oorlogsschade tussen november 1944 en mei 1945.
			Broeikassen gebroeders Van Berkel aan Grotestraat 156 Veen, kadastraal A952 / A1115, schade door granaatinslagen op 5 november 1944.
			Woonhuis Hoge Maasdijk 20 Veen (Mej. Dammers), kadastraal A1157 oorlogsschade op 2 oktober 1944 en/of 4 november 1944 en/of 29 december 1944.
			Woonhuis met schuur Grotestraat 173 Veen (‘thans Grotestraat 184’), kadastraal A1351, bomschade op 5 januari 1945.
			Tabakskerverij Hoge Maasdijk 35, Veen, kadastraal A1118 [?], luchtdrukschade door het opblazen van schepen op de Maas en van aanlegsteiger door de Duitsers, op onbekende datum.
			Kerkgebouw Grotestraat 168 Veen, kadastraal A1259, schade door bominslag op 5 januari 1945.
			Pastorie Grotestraat 174 Veen, kadastraal A127, schade door bominslag op 5 januari 1945.
			Bergschuur Grotestraat 157f Veen, kadastraal A1406, afgebroken door Duitsers tussen november 1944 en mei 1945.
			Woonhuis, kantoor, schuren en veilinggebouw Witboomstraat 193a (kadastraal A100), getroffen door granaatinslagen en bezettingsschade tussen december 1944 en mei 1945.
			Grotestraat 153, ‘voorheen 156b’, kadastraal A98 / A1390, getroffen door granaatinslag, waardoor kap en zolder van woning vernield, op 21 december 1944.
			Woonhuis-winkel-slagerij Grotestraat 173a, kadastraal A1361, schade door bominslag op 5 januari 1945.
			Woonhuis Hoge Maasdijk 19, kadastraal A1156, schade door bominslag op 5 oktober 1944.
			Woonhuis met stal en schuur Biesheuvel 218, kadastraal B231, oorlogsschade op 26 december 1944.
			Woonhuizen Grotestraat 157g, 157i en 157k, kadastraal A1406, oorlogsschade tussen januari en mei 1945.
	364	Diverse bescheiden uit de Tweede Wereldoorlog, o.m. vorderingen, werkzaamheden verricht voor de bezet-	In de gemeente Veen zijn 6 huizen of boerderijen totaal verwoest, 4 ernstig beschadigd en 17 licht beschadigd. Twee kerken zijn licht beschadigd. Er vielen geen V1’s.

Toegang	Inv	Omschrijving	Inhoud
		ter 1939-1953	"De bevolking werd niet geëvacueerd. De gemeente Veen nam wel geëvacueerden op, ongeveer 1500, afkomstig uit de gemeenten Wijk en Aalburg, Eethen. (…) De geëvacueerden uit Wijk ca en Eethen waren voor het meerendeel in de gemeente Veen opgenomen van 7 jan – 10 mei 1945."
	368a	Diverse historische gegevens betreffende de gemeente	"De gemeente Veen, die in de periode october 1944/mei 1945 in het frontgebied lag, werd door de oorlogshandelingen rechtstreeks getroffen. Er werden toen 7 percelen verwoest, terwijl het merendeel der woningen min of meer werd beschadigd. Bovendien kwamen 19 personen door oorlogshandelingen om. De bevolking, die merkwaardigerwijs niet werd geëvacueerd, maakte een bijzonder moeilijke tijd door, aangezien ± 1500 vluchtelingen uit naburige dorpen onderdak moest worden verschaft en daarnaast een 1000-tal Duitse militairen kwartier moest worden gegeven." Op 5 januari 1945 werd het raadhuis der gemeente Veen door oorlogsgeweld vernield.
	396	Oorlogsschade gemeente-eigendom 1945-1957	Toren Grote Kerkstraat 167, Veen, schade door oorlogshandelingen tussen oktober 1944 en mei 1945
			Gemeentehuis met veldwachterswoning Grotestraat 170-171 vernield door bom- en granaattreffers op 6 januari 1945 [sic]
			Woonhuis (onderwijzerswoning) Witboomstraat 198 Veen, later Witboomstraat 237, tussen oktober 1944 en 5 mei 1945 oorlogsschade door bominslag en granaattreffers in de nabijheid en bezetting.
			Brandspuitenhuisje Grotestraat 169 (later 182) beschadigd door bominslag en granaattreffers in de nabijheid op 5 januari 1945.
			Schoolgebouw Witboomstraat 199/Dwarsstraat 199, later Dwarsstraat 212, getroffen door bomaanval, granaatvuur en vernieling in de periode 5 januari – mei 1945. "Van Oct 1944 t/m 5 mei 1945 voortdurend in gebruik geweest voor legering militairen."
			Stempellokaal van de gemeente aan Grotestraat 173b verwoest door bominslag op 5 januari 1945.
	375	Namen van straten en wegen 1961-1972	Bevat diverse correspondentie over nieuwe huisnummers, soms nieuwe straatnamen.
	462	Gemeentelijke veldwachter	Geen relevante informatie
0279 Gemeentebestuur **Almkerk 1932-1972**	3	Wederopbouw	Alleen algemene correspondentie.
	192	Lijst aangetroffen oorlogsmateriaal (ca 1946)	Is slechts 1 vel; gaat alleen over Nieuwendijk.
	379	Bescheiden betreffende de oorlog 40-45, o.m. inundatie, evacuatie	Diverse documenten; geen relevante informatie.
	380	Politionele rapporten 1944	Periode mei-november 1943 en mei-september 1944 ; geen bijzonderheden genoemd v.w.b. luchtbescherming.
	381	Openbare bekendmakingen en telegrammen gericht aan de burgemeester tijdens de oorlog 40-45	Geen relevante informatie.
	382	Diverse bescheiden betreffende de oorlog 40-45, 1945-1947	Geen relevante informatie.

Toegang	Inv	Omschrijving	Inhoud
0280 Gemeentebestuur **Andel 1940-1972**	2	Wederopbouw na de oorlog 40-45 circulaires, opgaven, puinruimen e.d., 1945-1948	Deze stukken bevatten enkele lijsten met verwoeste panden (deels handgeschreven), met adressen in wijknummers en kadastrale nummers en bijbehorende correspondentie. Deze zouden eerst alle moeten worden vertaald naar de huidige adressen. De stukken bevatten geen details over de aard van de oorlogsschade. Zoeken naar de percelen die nu onder de gemeente Aalburg vallen, lijkt zoeken naar een speld in een hooiberg en wordt als niet doelmatig beschouwd.
	3	Wederopbouw na de oorlog 40-45 individuele gevallen,1946-1960	Schadeformulieren diverse adressen in Andel, zelfde soort dossiers als gemeenten Eethen, Veen en Wijk en Aalburg. Zoeken naar de percelen die nu onder de gemeente Aalburg vallen, lijkt zoeken naar een speld in een hooiberg en wordt als niet doelmatig beschouwd.
	17	Openbare orde. Diverse bescheiden uit de oorlog 40-45	Over ontheffingen spertijd, stakingen; niet relevant,
	49	Oorlogsgraven	Alleen stukken over locaties van graven, overbrengen naar IJsselstein etc., niet over oorlogshandelingen.
	268	Oorlogsschade gemeente-eigendommen tijdens de oorlog 40-45	Over oorlogsschade aan diverse gemeentelijke eigendommen. Zoeken naar de percelen die nu onder de gemeente Aalburg vallen, lijkt zoeken naar een speld in een hooiberg en wordt als niet doelmatig beschouwd.
0281 Gemeentebestuur **Giessen ca 1940-1972**	209	Bescheiden m.b.t. de periode 1940-1945	Politiestukken, niets over oorlogshandelingen.
	263	Politionele maandrapporten 1942-1944	Beslaat periode februari 1942 –september 1944. Geen bijzonderheden v.w.b. luchtbescherming genoemd.
0275 Gemeentebestuur **Dussen 1945-1969**	26	Stukken betreffende de herbouwplicht van woningen in verband met de wederopbouw, 1945-1955	Deze stukken bevatten onder meer diverse lijsten met te herbouwen panden, met adressen in wijknummers en kadastrale nummers. Deze zouden eerst alle moeten worden vertaald naar de huidige adressen. Een deel van de lijsten is handgeschreven. De stukken bevatten geen details over de aard van de oorlogsschade. Zoeken naar de percelen die nu onder de gemeente Aalburg vallen, lijkt zoeken naar een speld in een hooiberg en wordt als niet doelmatig beschouwd.
	27	Stukken betreffende het wederopbouwplan, 1946-1955	Deze stukken bevatten onder meer diverse lijsten met te percelen met (nagenoeg) verwoeste opstallen, met adressen in wijknummers en kadastrale nummers. Deze zouden eerst alle moeten worden vertaald naar de huidige adressen. De stukken bevatten geen details over de aard van de oorlogsschade. Deze stukken bevatten verder onder meer zeer vele schadekaarten. Zoeken naar de percelen die nu onder

Toegang	Inv	Omschrijving	Inhoud
			de gemeente Aalburg vallen, lijkt echter zoeken naar een speld in een hooiberg en wordt als niet doelmatig beschouwd.
	28	Stukken betreffende de registratie van boerderijen ingevolge de wederopbouw na de oorlog 1940-1945, 1946-1953	Deze stukken bevatten onder meer een brief met een verwijzing naar een bijgevoegde lijst met boerderijen in de gemeente die niet door oorlogsgeweld zijn vernietigd. Met daarachter enkele handgeschreven lijsten met wijknummers. De stukken bevatten geen details over de aard van de oorlogsschade. Zoeken naar de percelen die nu onder de gemeente Aalburg vallen, lijkt zoeken naar een speld in een hooiberg en wordt als niet doelmatig beschouwd.
	29	Aantekening van oude namen van akkers en straten, 1950	Slechts enkele handgeschreven aantekeningen.
	30	Stukken betreffende de onteigeningen van percelen ingevolge de wederopbouwwet, 1950-1957	Diverse stukken over onteigening, met kaarten van te onteigenen percelen; geen details over oorlogsschade. Zoeken naar de percelen die nu onder de gemeente Aalburg vallen, lijkt zoeken naar een speld in een hooiberg en wordt als niet doelmatig beschouwd.
	40	Stukken betreffende de gemeentelijke herindeling in het land van Heusden en Altena, 1964-1977. Krantenknipsels en tekeningen, 1966-1970	Diverse stukken over de gemeentelijke herindeling in het Land van Heusden en Altena begin jaren ’70, waarbij de huidige gemeente Aalburg ontstond. Veelal krantenknipsels; daarnaast enkele tientallen zeer gedetailleerde kaarten met ontworpen nieuwe gemeentegrenzen. Een deel van de kaarten lijkt ontwerpen te bevatten die uiteindelijk niet zijn doorgegaan. Uit de kaarten volgt dat delen van de voormalige gemeente Dussen bij Aalburg zijn gevoegd.
	500	Stukken betreffende de invoering van nieuwe huisnummering en huisnummerlijsten, 1949-1974	Bevat omnummerlijsten van wijknummers naar straat- en huisnummers.
	523	Stukken betreffende de militaire oorlogsgraven in de gemeente Dussen, 1945-1959	Alleen stukken over locaties van graven, overbrengen naar IJsselstein etc., niet over oorlogshandelingen. Alleen een opgave van de gemeente Dussen van 1 juni 1950 bevat nog wel de volgende informatie: “In de zomer van 1943 is een geallieerde jager neergestort. Er was één inzittende, nationaliteit onbekend. Hij is door de Duitsers gevangen genomen. In het najaar 1943 is een bombardementsvliegtuig in Dussen (Kerkstraat) neergestort. Er waren verscheidene inzittenden, die zich allen met parachutes hebben gered.”
	586	Stukken betreffende de evacuatie van de bevolking, 1945, 1946	Geen relevante informatie.
	587	Stukken betreffende in de gemeente gevonden explosieven en munitie uit de oorlog 1940-1945, 1945-1980	Diverse opgaven van aantreffen munitie in de gemeente Dussen tot in de jaren ’70. Hieronder alleen opgenomen: Verwijzingen met plaatsaanduidingen Noorderveld, Baan, Baansestraat, Hill. Niet meegenomen: verwijzingen met alleen wijknummers, deze zijn niet herleid tot plaatsen in de huidige adressering.
			Brief gemeente Dussen aan Nr 1 Netherlands mine clearing coy, Turnhout, 18 juli 1945: “In deze gemeente liggen langs een strook ten noorden van de Bergsche Maas honderden niet-gedemonteerde landmijnen.

Toegang	Inv	Omschrijving	Inhoud
			Deze strook loopt vanaf de papierfabriek N.V. 'Maasmond', tot aan het Kapelscheveer, en bestrijkt een afstand van ongeveer 5 tot 6 km. Bijna geheel de gemeente werd door den vijand geïnundeerd, zoodat zeer veel landbouwgrond voor dit jaar verloren is gegaan." Ook in andere documenten van de gemeente wordt melding gemaakt van mijnen tussen de Maasmond (Keizersveer) en Kapelse Veer.
			Opgave aantreffen projectielen aan MOD, 14 april 1947: Granaat bij H. de Rooij, Baan A19 te Dussen.
			Opgave aantreffen projectielen aan MOD, 16 april 1947: Drie zware mortieren 'op de Baan alhier nabij de woning van S. Hoevenaren A30'.
			Opgave aantreffen granaat aan MOD, 27 juni 1947, in een perceel haverland achter het perceel A23 van L. Hoevenaren, Baan, Dussen.
			Opgave aan ministerie van Binnenlandse Zaken, 15 september 1947: "Nabij de schuur van den landbouwer C. Donkersloot, wijk A1 te Dussen, Hill, werd een zeer groote granaat aangetroffen."
			Opgave aan Hulpverleningsdienst, 1950: "Aangifte werd gedaan van het aantreffen van munitie Rommegatsedijk, bij Kanaaldijk nabij Capelseveer, J. van Wijk B210."
			Opgave aan Hulpverleningsdienst, 25 oktober 1956: 1 granaat gevonden bij H. van Schendel, Noordevelt 1 Dussen.
			Opgave aan Hulpverleningsdienst, 7 januari 1958: 1 granaat en 'een projectiel' gevonden bij H. van Schendel, Noordevelt 1 Dussen.
			Opgave aan Hulpverleningsdienst, 22 september 1960: Granaat aangetroffen bij A. Verschure, Baan 17.
			Opgave aan Hulpverleningsdienst, 24 februari 1960: Granaat aangetroffen achter de watermachine 'Het Zuideveld'.
			Opgave aan Hulpverleningsdienst, 21 januari 1970: granaat aangetroffen bij A. Smits, Meeuwensesteeg 1.
			Opgave aan Explosieven Opruimingsdienst, 7 februari 1972: granaat aangetroffen bij d. Millenaar, Baan 22.
			Passim: diverse meldingen Noorder Afwateringskanaal, het zuide(r)veld en Capelse Veer.
	588	Staten van verwoeste of onherstelbaar beschadigde panden, 1953-1955	Gaat over schade als gevolg van Watersnoodramp.
	738	Stukken betreffende gesneuvelde inwoners, militaire graven en de verzetsstrijder Jan de Rooij, 1945-1987	Diverse krantenartikelen en enkele originele stukken. Krantenbericht uit 1970 over de oorlog in Wijk en Aalburg, '25 jaar geleden raasde de oorlog over Wijk en Aalburg': "De eerste maal dat de oorlogsdemon toesloeg was in 1942. Toen was een geallieerd vliegtuig gedwongen zijn bommenlading te laten vallen. De bommen kwamen merendeels precies in de kom van het dorp terecht, waarbij een goot aantal gebouwen beschadigd werd."

Bijlage 5
Kaarten dekking geraadpleegde luchtfotoseries

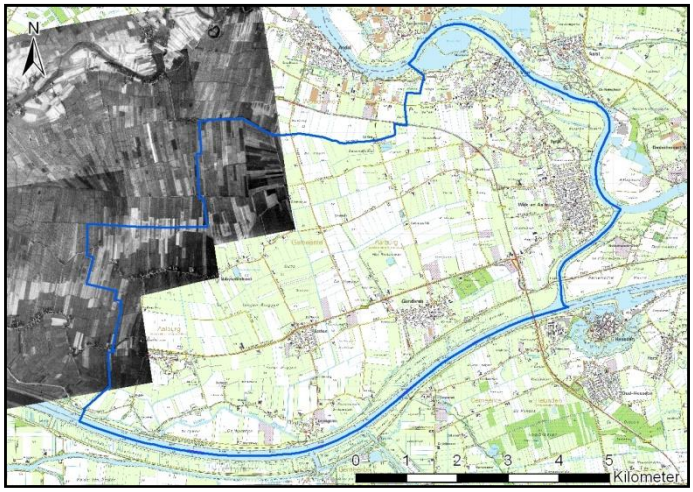

Figuur 77. Dekking luchtfoto's 19 maart 1941.

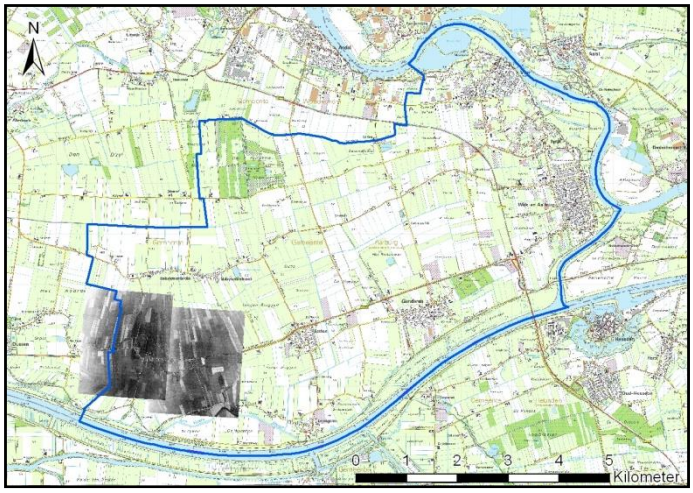

Figuur 78. Dekking luchtfoto's 18 augustus 1942.

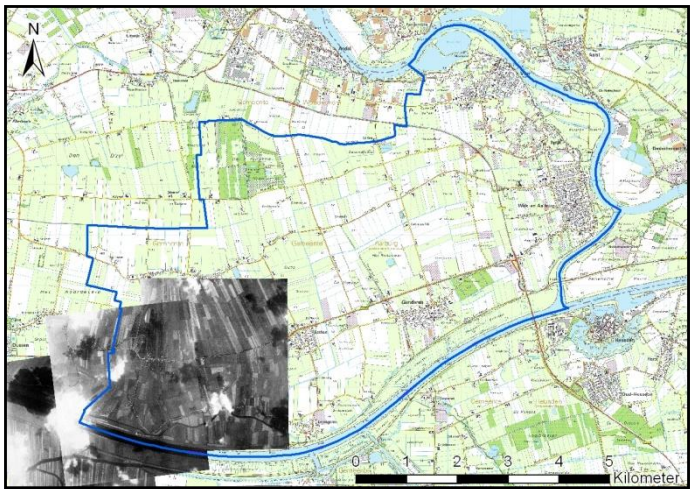

Figuur 79. Dekking luchtfoto's 21 augustus 1942.

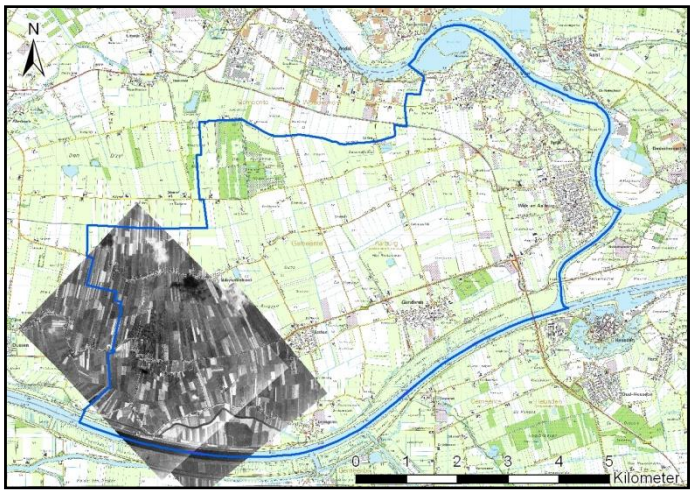

Figuur 80. Dekking luchtfoto's 16 mei 1943.

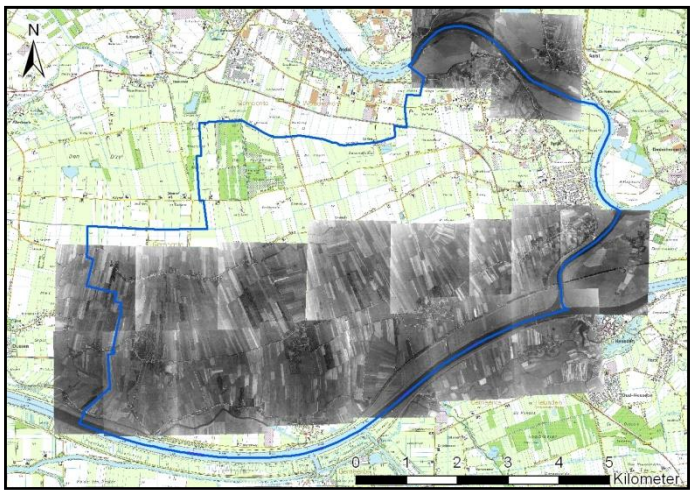

Figuur 81. Dekking luchtfoto's 13 september 1944.

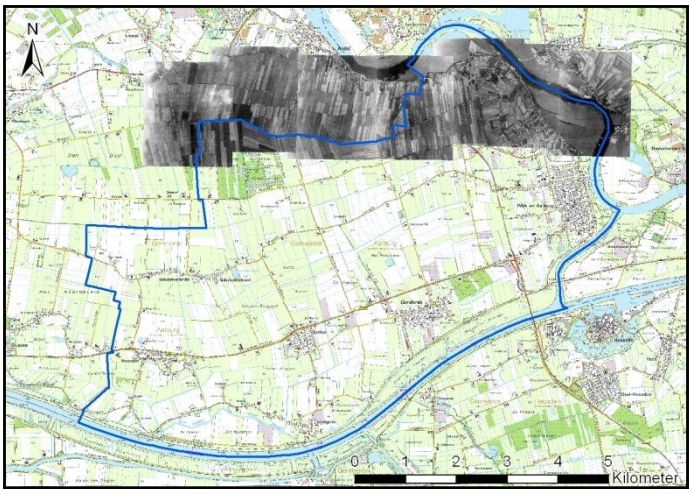

Figuur 82. Dekking luchtfoto's 19 september 1944.

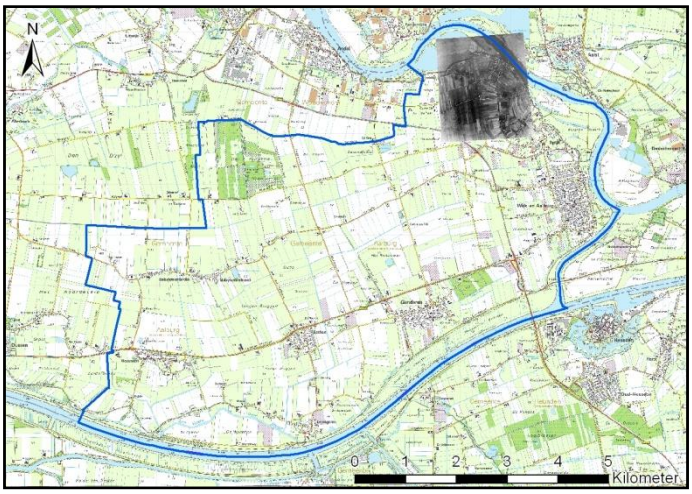

Figuur 83. Dekking luchtfoto 6 november 1944.

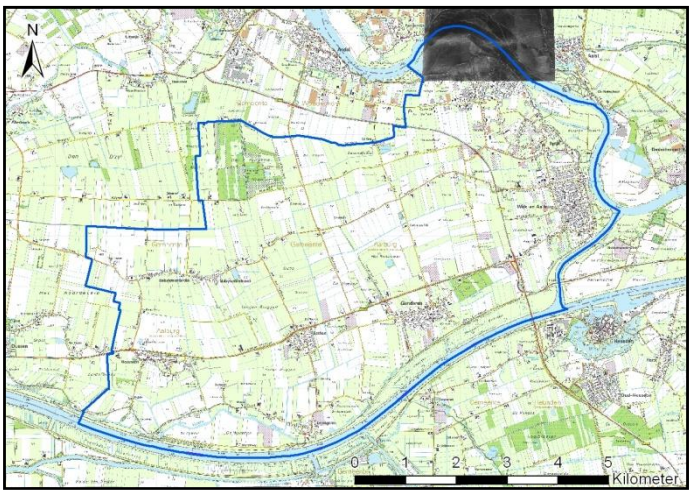

Figuur 84. Dekking luchtfoto 23 december 1944.

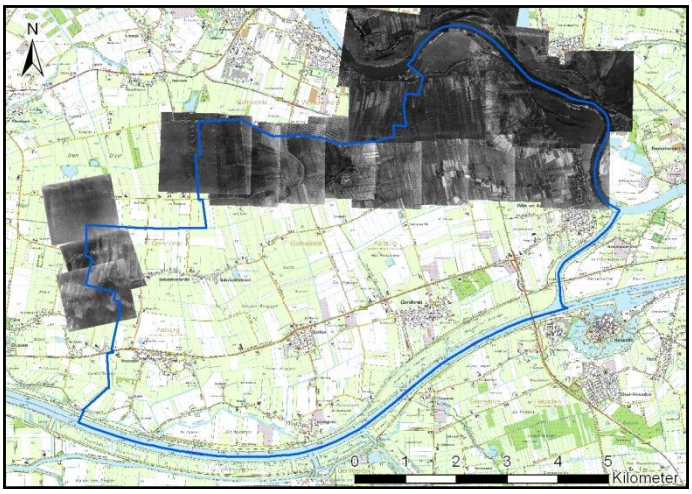

Figuur 85. Dekking luchtfoto's 24 december 1944.

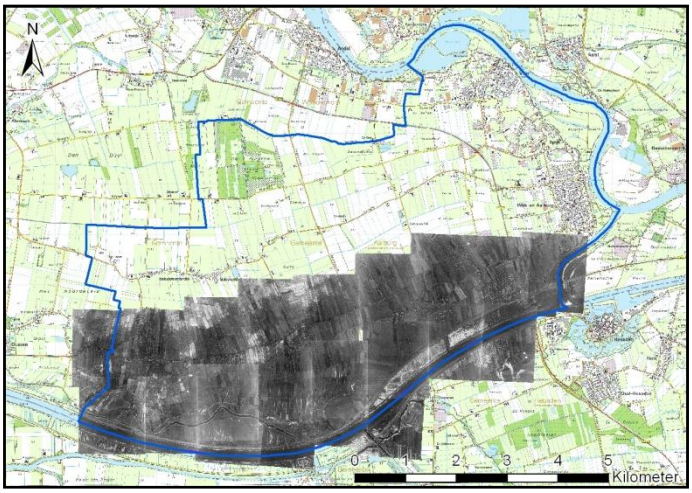

Figuur 86. Dekking luchtfoto's 28 december 1944.

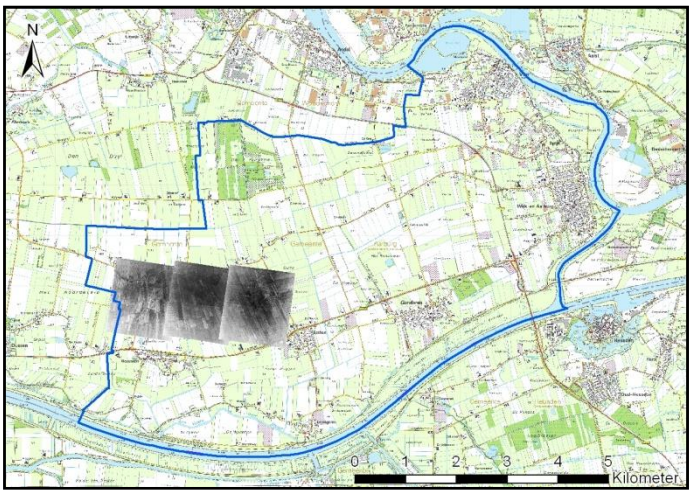

Figuur 87. Dekking luchtfoto's 29 december 1944.

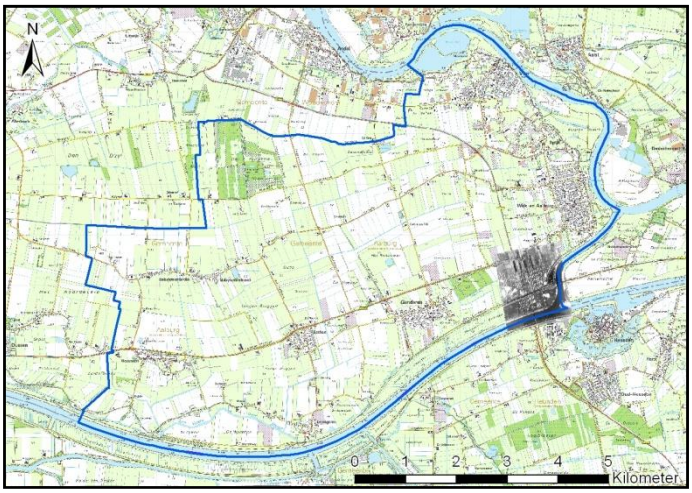

Figuur 88. Dekking luchtfoto 1 januari 1945.

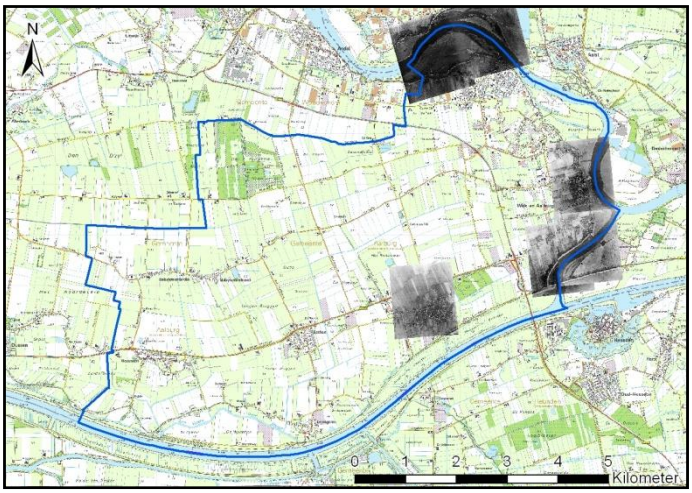

Figuur 89. Dekking luchtfoto's 3 februari 1945.

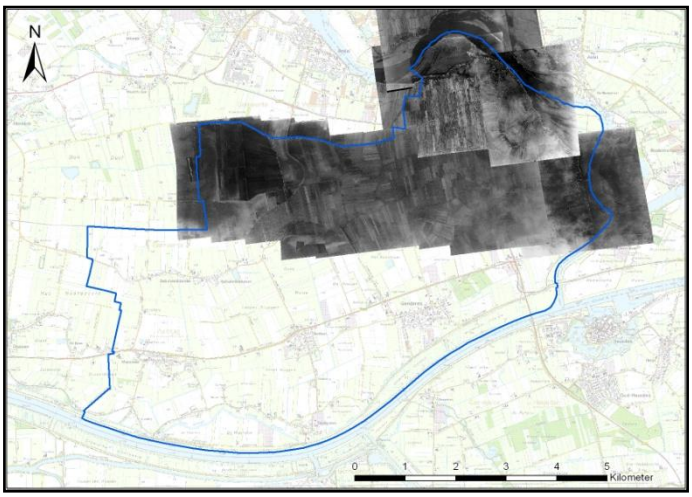

Figuur 90. Dekking luchtfoto's 14 februari 1945.

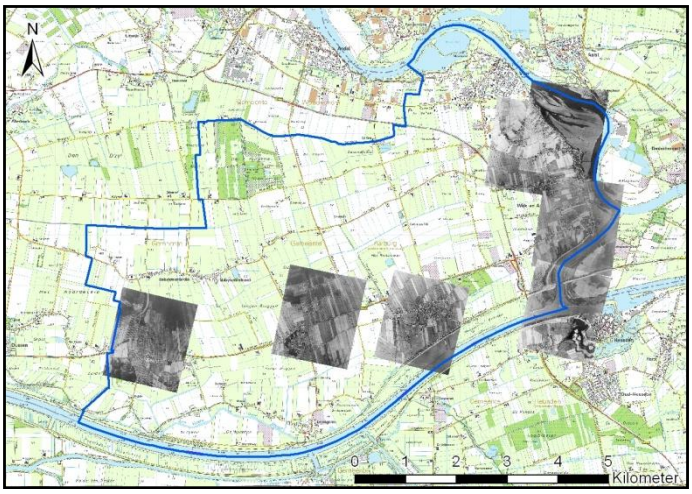

Figuur 91. Dekking luchtfoto's 21 februari 1945.

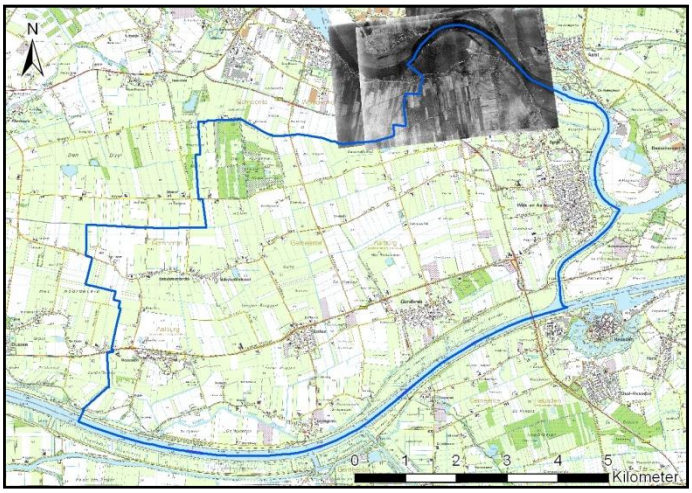

Figuur 92. Dekking luchtfoto's 14 maart 1945.

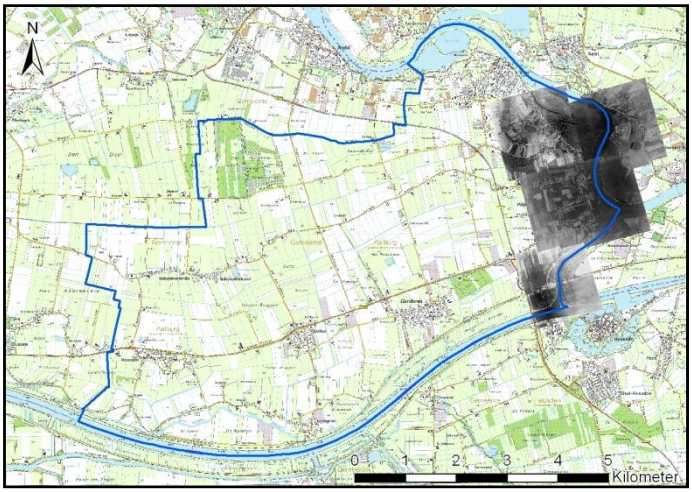

Figuur 93. Dekking luchtfoto's 15 maart 1945.

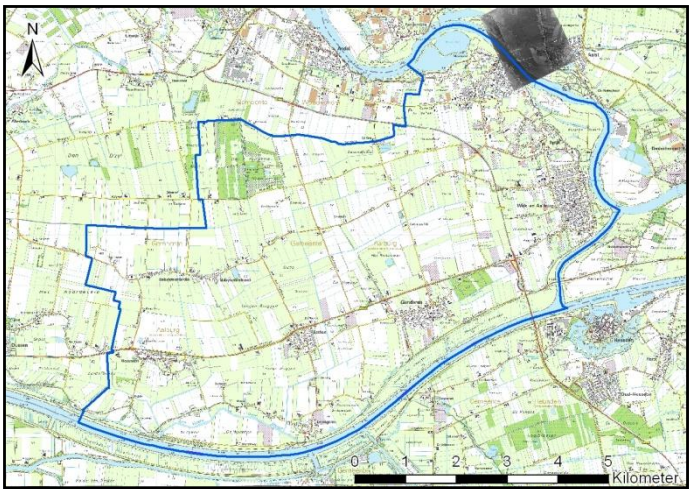

Figuur 94. Dekking luchtfoto 18 maart 1945.

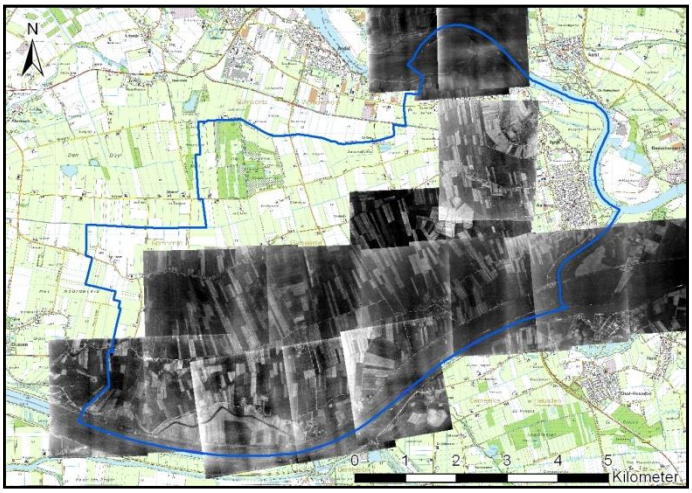

Figuur 95. Dekking luchtfoto's 19 maart 1945.

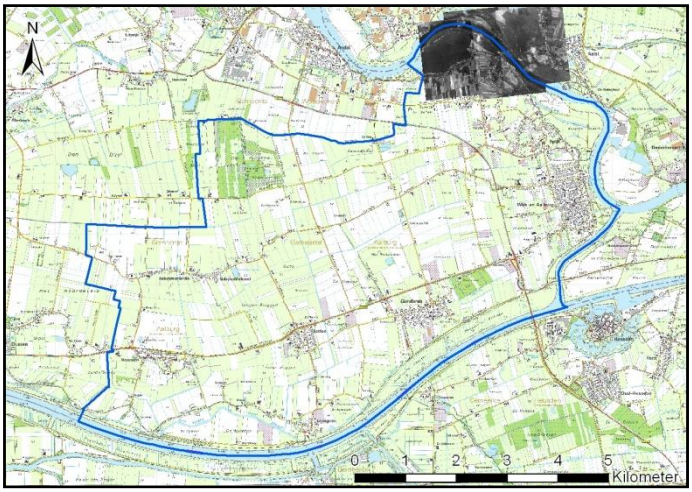

Figuur 96. Dekking luchtfoto's 8 april 1945.

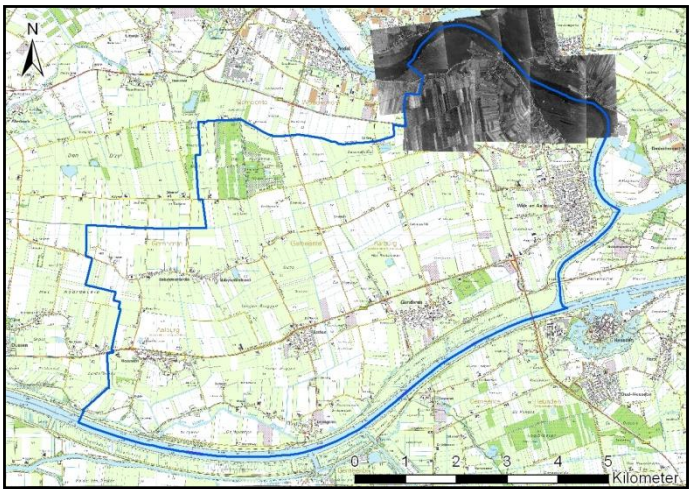

Figuur 97. Dekking luchtfoto's 16 april 1945.

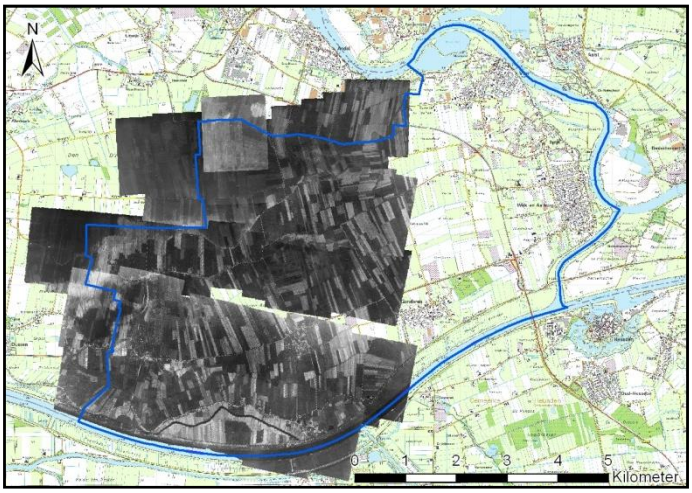

Figuur 98. Dekking luchtfoto's 17 april 1945.

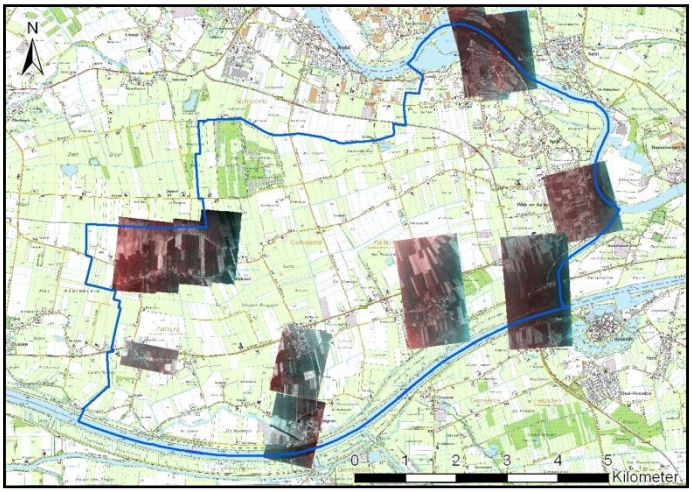

Figuur 99. Dekking 3D-luchtfoto's.

Bijlage **6**
Overzicht ruimingen EODD en voorgangers

Hieronder volgt het overzicht van door de EODD in Aalburg en omgeving uitgevoerde explosievenruimingsacties.

In kolom 3, 'locatieverwijzing', is de locatie aangehouden zoals die door de (voorgangers van) de EODD is geregistreerd. (In diverse gevallen zijn schrijwijzen van adressen onjuist.)

In kolom 4, 'aangetroffen explosieven', is de tekst overgenomen die door de (voorgangers van) de EODD op het ruimingsformulier is genoteerd. (In diverse gevallen is de wijze van noteren niet conform de huidige EODD-voorschriften.)

Nr.	Datum	Locatieverwij-zing	Aangetroffen explosieven	ID-nr GIS
19710367	26-2-1971	Hoog Meeuwen 4	1 x granaat gemeld, niet gevonden	370
19710544	26-3-1971	Hillestraat 17b, Babylonienbroek	1 x rookgranaat	371
19710637	5-4-1971	Kortestraat 5	1 granaat	1
19710642	6-4-1971	Fijksteeg 2, Meeuwen : en Raadhuisstraat 21, Eethen	2 granaten; 1 mortier	2
19710654	7-4-1971	Hoog Meeuwen 3	1 granaat	3
19710710	10-4-1971	Hagoort 11	1 granaat	4
19710719	13-4-1971	Oudestraat 6	1 granaat lang 25cm, diameter 7cm met trekken en velden op de geleiband	5
19710739	15-4-1971	Wijksestraat 31	1 handgranaat	6
19710867	26-4-1971	Kleibergsestraat 22A	1 mortiergranaat van 8cm Duits	7
19711556	29-7-1971	Dijksteeg 2	1 x granaat	372
19711782	24-8-1971	Buro	1 pantsergranaat	
19711796	25-8-1971	Eindsestraat 12	1 nevelgranaat	9
19711829	28-8-1971	Kleibergseweg 42	Onbekend	10
19711874	6-9-1971	Dijksteeg 10	2 x rookgranaten	373
19711883	6-9-1971	Maasdijk 277	Onbekend	11
19712002	20-9-1971	Kleibergsestraat 42	2 granaten	
19712332	27-10-1971	Broeksestraat 28	1 x granaat	374
19712486	16-11-1971	Eindsestraat 8	1 pantsergranaat	13
19712775	28-12-1971	De Tol	1 granaat (niet geruimd)	14
19720037	6-1-1972	Tol	Onbekend	15
19720502	17-3-1972	Diebracht 2	2 x brisantgranaten van 25 ponder, 1 brisantgranaat van 25 ponder met schokbuis, 3 lege lichamen van 25 ponder rookgranaten en 1 lege brisantpantsergranaat van 75 mm	375
19720630	28-3-1972	Kruisstraat 27	Onbekend	16
19720666	4-4-1972	Kleibergsestraat 29	1 pantsergranaat	17
19720759	13-4-1972	Raadhuisstraat 21	1x 3,7 brisantgranaat + kogel	18
19720930	29-4-1972	Hillestraat 54	1 x brisantgranaat van 17 ponder	376
19721171	24-5-1972	Buro	1 handgranaat	
19721410	21-6-1972	Jachtterrein dhr Reuser	1 x granaat van 90 lbs.	

Nr.	Datum	Locatieverwij-zing	Aangetroffen explosieven	ID-nr GIS
19722358	9-10-1972	Eindsestraat 12	1 pantsergranaat 7,5 cm	20
19722907	11-12-1972	P. Blok, Dijk-steeg 10, Meeuwen	2 artillerie granaten 9cm HE	21
19730461	15-3-1973	Loswal te Dus-sen, KM paal 244	1 x granaat gemeld, niet aanwezig. Is door onbekenden verwijderd.	378
19730691	3-4-1973	A. den Hoed, Polstraat 103	1 granaat	22
19731030	7-5-1973	Rondedans 8A, Genderen	1 brisantgranaat van 25 houders	23
19732168	14-9-1973	Politiebureau	1 artillerie granaat HE 105mm	
19732262	25-9-1973	R. Middelkoop, Baan 8	1 x pantserbrisantgranaat van 75 mm	379
19732465	15-10-1973	In weiland te Eethen	1 pantsergranaat	
19732473	17-10-1973	Heijmans, Los-wal 6	1 x rookgranaat van 25 ponder (leeg), based ignition	380
19732776	22-11-1973	Via R.P.	1 artillerie granaat HE 25 ponder	
19740087	11-1-1974	Eindsestraat 8	1 brisantgranaat van 75mm zonder buis	27
19740412	19-2-1974	uiterwaarden Bergse Maas Nabij Kapelse Veer	1 x granaat van 45 cm met 7 cm doorsnede	381
19750009	2-1-1975	Broeksestr 1, Babyloniënbroek	1 x brisantpantsergranaat van 75 mm	382
19750034	7-1-1975	Banwaard	Onbekend	28
19750392	26-2-1975	in bouwland langs Molen-straat	Onbekend	29
19751033	6-5-1975	tol	Onbekend	30
19751169	15-5-1975	Susterenhof 18	Onbekend	31
19751725	7-7-1975	Eindsestr 8	Onbekend	32
19751790	16-7-1975	Eindsestr 8	Onbekend	33
19751834	22-7-1975	Nieuwe Heeg, Eethen	Onbekend	34
19752019	12-8-1975	Midgraaf 11 te Almkerk	1 x brisantpantsergranaat van 75 mm met bodembuis	383
19752045	14-8-1975	Meeuwensedijk 7	1 x brisantgranaat van 25 ponder met schokbuis Nr. 117 en 1 rookgranaat van 25 ponder (leeg)	384
19752410	22-9-1975	Eindstr 12	Onbekend	35
19752444	25-9-1975	Gilzenstraat 29	1 x brisantgranaat van 3,7 inch met gedeel-te van buis	385
19752897	10-11-1975	in akker langs Meeuwensedijk	Onbekend	36
19753121	9-12-1975	Prov weg Hank	Onbekend	
19753224	24-12-1975	Hoofdveld 16, Eethen	Onbekend	38
19760366	24-2-1976	Grote Kerkstraat 14	NVT 1 gasfles	39
19760772	31-3-1976	Meeuwensedijk 2	1 x brisantgranaat van 25 ponder met schokbuis no. 117	386
19761675	4-6-1976	Baan 17	1 x brisantgranaat met schokbuis van 8cm mortier en ongeveer 20 stuks KKM	387
19762604	12-8-1976	Maasdijk 2	1 handgranaat 17mm verschoten	40
19762726	23-8-1976	Hoogstraat 55	1 rookgranaat 25 leeg	41
19763095	20-9-1976	Hoofdstraat 17-19	NVT 1 stuk beton	42
19763136	22-9-1976	Kolkstraat 6	1 brandgranaat van 7,5 cm met bodembuis	43
19763254	30-9-1976	Baan 36, op bouwland	2 x brisantgranaten van 7,5 cm met schok-buis	388

Nr.	Datum	Locatieverwij-zing	Aangetroffen explosieven	ID-nr GIS
19763679	29-10-1976	Baan 22, op akker	1 x rookgranaat van 25 ponder (leeg)	389
19763908	23-11-1976	Hagoord 5, Drongelen	NVT 1 contragewicht	44
19763942	24-11-1976	Hilsestraat 38 Babylonienbroek	1 x brisantgranaat van 3,7 inch met tijdbuis	390
19764166	22-12-1976	Raadhuisstraat	1 brisantgranaat van 75mm zonder buis	45
19770014	4-1-1977	In weiland	1 rookgranaat 25 ponder verschoten	
19770301	11-2-1977	Drongelen	1 handgranaat van 25 pond leeg	47
19770391	22-2-1977	Langs Bergse Maas	1 granaat	
19770505	4-3-1977	Dussen	1 granaat	
19770646	17-3-1977	Gem. opslag-plaats	Onbekend	
19770683	19-3-1977	Molenplantsoen	1 brisantgranaat 3,7 inch met	
19770940	5-4-1977	Hank	4 granaten	
19770964	6-4-1977	Kasteellaan 3, Meeuwen	1 granaat	53
19771684	23-5-1977	Bureau	1 pantsergranaat van 17 pond verschoten	
19771751	26-5-1977	Hank Pereboom 2	1 brisantpantsergranaat 7,5 cm met bodembuis	
19772313	11-7-1977	In Beijsche Maas	1 gevechtslading SIAP van 3m raket	
19772779	17-8-1977	Genderen	1 brisantgranaat 20mm, 1 pantsergranaat 20mm, 1 handgranaat	
19773009	9-9-1977	Molensteeg Meeuwen	1 rookgranaat van 25 pond leeg	58
19773149	23-9-1977	Bouwland op de Tol	1 rookgranaat van 25 pond verschoten	59
19773290	5-10-1977	Broeksestraat 31, Babylonien-broek	NVT 1 stuk ijzer schroot	60
19773503	24-10-1977	Eindsestraat	1 brisantgranaat 25 pond met zwart buskruit met ± 250 KKM	61
19773748	14-1-1977	Broeksestraat 37	1 brisantpantsergranaat van 75mm met bodembuis	62
19773821	24-11-1977	Kruisstraat 7	1 brisantgranaat 20mm, 1 brisantpantser-granaat 7,5 cm met bodembuis	63
19773945	14-12-1977	Dijksteeg 10	1 brisantgranaat van 25 pond met schok-buis verschoten	64
19774053	27-12-1977	Kleibergsestraat Comb	1 pantsergranaat 17 ponder verschoten	65
19774054	27-12-1977	V. Melwe-destraat 8, Meeuwen	1 brisantpantsergranaat 75mm verschoten	66
19780428	10-3-1978	kerkstraat 1a	gr chemisch 10 cm	341
19780452	10-3-1978	politieburo	bgr 7,5 cm	
19780888	17-4-1978	provincialeweg, hank/dussen	pbgr	
19781161	8-5-1978	weiland	bgr 25 pnd	
19781543	Onbekend	vd beekstraat	bgr 7,5 cm	345
19781589	Onbekend	meeuwenses-teeg 3	bgr 5 cm	346
19781927	Onbekend	grotestraat 38	pbgr 6 cm	347
19782368	Onbekend	eindsestraat 12	bgr 7,5 cm	348
19782378	8-9-1978	Genderen	bgr 10 cm	
19783347	Onbekend	kasteellaan	bgr 75 mm	350
19783450	Onbekend	meeuwensedijk 4	bgr 7,5 cm (2x)	351
19783464	21-12-1978	politieburo	bgr 5,7 cm	
19790075	5-2-1979	Polstraat 77	1 granaat lengte 20cm diameter 8cm	67

Nr.	Datum	Locatieverwij-zing	Aangetroffen explosieven	ID-nr GIS
19790123	16-2-1979	De korten Brug-gert, Eethen	Onbekend	68
19790124	16-2-1979	Eindsestraat 12, Drongelen	Onbekend	69
19790263	12-3-1979	Kapelse veer Dussen	1 granaat lengte 40cm diameter 10cm	
19790505	31-3-1979	Grote Kerkstraat 74	Onbekend	71
19790847	18-4-1979	Peereboom	1 geweergranaat HE	
19790856	18-4-1979	Nathalsweg Hank	1 pantserbrisantgranaat 6cm HE	
19791053	1-5-1979	(?) Soest, Heu-wensedijk nr. 4, Heeuwen	1 artillerie granaat 7,5cm	
19791786	2-7-1979	Vompad	1 HE mortiergranaat	
19792045	26-7-1979	Hank (?)weg	1 artillerie granaat, 1 pantserbrisant granaat 7,5cm	
19792265	16-8-1979	Kloosterweg Hank	1 artilleriegranaat 75mm chemisch	
19792710	26-9-1979	Provinciale 2A	1 mortiergranaat HE 2", 2x mortiergranaat chemisch 2", 3x artilleriegranaten chemisch (leeg)	
19792940	15-10-1979	De Tol in Dron-gelen	1 chemisch 75mm leeg	79
19793098	26-10-1979	Molensteeg te Drongelen (akkerland)	1 artilleriegranaat 7,5cm HE	80
19793327	16-11-1979	Kurenpolderweg	1 artilleriegranaat 7,5cm HE Engels	
19793470	30-11-1979	Diebracht	1 x granaat chemisch 7,5 cm (leeg)	391
19800038	6-1-1980	Veerweg (wei-land)	1 x granaat HE 10 cm en 1 pantserbrisant-granaat van 7,5 cm.	392
19800294	11-2-1980	Waterweg, Dongelen	1 pantsergranaat 7,5cm	82
19800762	20-3-1980	buro	1 pantserbrisantgranaat 80mm (leeg)	
19801171	17-4-1980	Buitenkade 33, Hank	1 pantserbrisantgranaat 7,5cm verschoten (leeg)	
19801224	21-4-1980	Jansoyen 1, Drongelen	1 brisantgranaat 7,5cm verschoten	85
19801321	24-4-1980	Zuiderveld 28, Dussen	1 pantsergranaat 7,5cm	
19801444	3-5-1980	Keizer Napole-onweg	1 pantsergranaat massief (7,5cm)	
19801535	9-5-1980	Hoofdstraat 56	1 brisantgranaat 105mm	88
19801577	13-5-1980	Jannezandweg	1 pantserhandgranaat 7,5cm	
19802186	30-6-1980	Buitendijk 17, Hank	1 pantsergranaat 7cm	
19802523	Onbekend	sterkenburg-straat 26	bgr 10,5 cm	353
19802670	Onbekend	in maas bij nederhemertse-brug	mgr chem 2 inch	354
19802957	Onbekend	eindsestraat 12	bgr 105 mm	355
19803360	Onbekend	de hoek 21	bgr 60 mm	356
19803559	Onbekend	eindsestraat 10	pbgr 25 pnd (leeg)	357
19803620	Onbekend	raadhuisstraat 26	pgr 8,8 cm	358
19803723	Onbekend	sportcomplex	mgr brisant 120 mm	359
19810338	19-2-1981	Diedracht	1 x rookgranaat 7,5 cm (leeg)	393
19810385	26-2-1981	bouwterrein	mgr 81 mm (leeg)	
19810395	26-2-1981	Meeuwen	hgr	

Nr.	Datum	Locatieverwij-zing	Aangetroffen explosieven	ID-nr GIS
19810923	10-4-1981	Dussen, Baan 7a	1 x granaat HE 7,5 cm	394
19811031	16-4-1981	Buitendijk 3	1 pantserhandgranaat 10,5 cm	
19811300	4-5-1981	buro RP garage	NVT 1 auto onderdeel	
19811353	6-5-1981	Hilsestraat 52 Dussen	1 brisantgranaat 7,5cm, 1 brisantpantser-granaat 7,5cm	
19811374	8-5-1981	v. Korteveld-steeg 5, Hank	1 brisantgranaat 7,5cm	
19811402	11-5-1981	Verschurenbaan 17 Dussen	1 brisantgranaat 7,5cm leeg	
19811457	14-5-1981	Dijksteeg 5, Meeuwen	1 pantserhandgranaat 9cm leeg (verschoot)	96
19811696	3-6-1981	Haagoord 4, Drongelen	Onbekend	97
19811743	7-6-1981	Korte Bruggert, Eethen	1 artillerie HE 7,5cm	98
19811884	19-6-1981	buro	1x 25 ponder HE	
19812058	7-7-1981	Eikestraat 9, Eethen	1 pantsergranaat 7,5cm	100
19812071	7-7-1981	buro	1 mijnlading ±5kg	
19812127	13-7-1981	buro	1 granaatscherf met springstofresten	
19812609	27-8-1981	Maasdijk 16	1 stuk 2" mortier chemisch (leeg)	103
19812687	3-9-1981	Jachthaven	1 handgranaat N36 mk7	104
19812825	16-9-1981	Perenboom 20	1 artillerie granaat HE 7,5cm	
19812998	28-9-1981	Baasepolder, Dussen	1 handgranaat HE Duits	
19813066	5-10-1981	Dijksteeg 10, Meeuwen	1 x granaat HE 7,5 cm Engels no 117 ont-steker	395
19813089	6-10-1981	Meeuwen	1 x granaat HE 75 mm Engels no 117 buis	396
19813136	Onbekend	broeksestraat 10	bgr 105 mm	362
19813236	9-10-1981	Broeksestraat 10	zie m	107
19813237	20-10-1981	Kerkstraat 21	3 onbekende voorwerpen	108
19813819	30-12-1981	Violierstraat 7	NTV 1 hekversiering (verschroot)	109
19820432	26-2-1982	Eindsestraat 47, Drongelen	1 artillerie buis leeg	110
19820434	28-2-1982	Dussen	1 geweergranaat HE Duits	
19820459	2-3-1982	Gansooyen 5, Drongelen	1x 9cm artillerie granaat rook leeg, 1x buis 117 leeg, 1 artilliere buis, 1x brandblusser	112
19820552	9-3-1982	Matersteeg, Drongelen	1x 75mm pantserbrand-	113
19821991	7-6-1982	Oude Kerkstraat	1x kompl. Schot 20mm HE	114
19822570	4-8-1982	Baan achter perceel 36	1 x granaat HE 7,5 cm	397
19822621	10-8-1982	de Hoek 21	1x artillerie granaat HE 7,5cm	115
19822640	11-8-1982	Meeuwsedijk	1x mortiergranaat HE 3inch (springrook)	116
19822732	20-8-1982	Kleibergsestraat	1x brisantpantsergranaat, 1x 9cm springrook	117
19822819	26-8-1982	Hagoord	1x artilleriegranaat HE 9cm	118
19822848	30-8-1982	Waarderweg	1x pantsergranaat 75mm met Tr	119
19822919	6-9-1982	Baan 7a	2 x chem 9 cm (leeg) en 1 zeemarker Duits (leeg)	398
19822920	6-9-1982	Tol 3, Drongelen	1x artillerie chermisch 9cm leeg (verschoot)	120
19823000	10-9-1982	Meeuwendijk	1x artillerie granaat HE 7,5cm	121
19823083	16-9-1982	buro	1x brisantpantsergranaat 20mm	
19823101	19-9-1982	Lruisstraat Drongelen	1x artilleriegranaat 12 ponder chemisch	123
19823247	29-9-1982	buro	2x granaat 3,7cm,1x	
19823723	5-11-1982	Gemaal Hagoort	1x artilleriegranaat chemisch 90mm (leeg)	125
19824104	17-12-1982	Hoog Meeuwen 2, Meeuwen	1 x granaat 75 mm HE	399
19824760	9-11-1982	Diebracht 4	Onbekend	400

Nr.	Datum	Locatieverwij-zing	Aangetroffen explosieven	ID-nr GIS
19830055	7-1-1983	Kasteelbaan 3	1x 76mm pantsergranaat	126
19830056	7-1-1983	Broekstraat 85	1x 37mm pantserbrisantgranaat + huls	127
19830359	17-2-1983	dussen	1x 75mm HE	
19830361	18-2-1983	Meeuwensedijk 9	1x brisantgranaat 75mm	129
19830368	18-2-1983	Bassen	1x 9,5cm springrook	
19831156	26-4-1983	weiland aan parallelweg, Genderen	1x ….. Voorwerp	
19831256	3-5-1983	Loswal Dussen	1 x lege rookgranaat	401
19831574	31-5-1983	Einchestraat 1, Drongelen	1x brisantgranaat 9cm	132
19831623	3-6-1983	Kerkstraat, Genderen	1x brisantmortiergranaat 5cm Duits met bodembuis nr. 43	133
19832297	1-8-1983	buro	1 handgranaat mill 36	
19832371	5-8-1983	buro Eethen	dubbele melding, zie mora 832297	
19832387	7-8-1983	Dussen	1x 8,5cm HE granaat	
19833334	17-10-1983	Dovensteeg 2a	1x brisantpantsergranaat 7,6mm	137
19833402	31-10-1983	land van heus-den en altena	bgr 90 mm	
19833637	7-11-1983	karnpad 3	Onbekend	
19833697	12-11-1983	Kromme Nol en Hoofdstraat	Niets aangetroffen, wordt opnieuw gemeld	139
19833838	24-11-1983	Oude Kerkstraat	1x artillerie granaat HE 9cm	140
19840162	21-1-1984	Genderen	1x mortiergranaat chemisch (leeg)	141
19840539	8-3-1984	buro	3 rookpotten van 25 pond granaten. On-schadelijk	
19840614	14-3-1984	Hoofdstraat 13, Genderen	1x 5cm mortiergranaat HE, 1x 20mm granaat HE	143
19840750	22-3-1984	loswal Schelle-visbeton	1 x rookgranaat HE 7,5 cm	402
19841720	16-5-1984	Perzikstraat 23	1x 88 mm pantser massief	144
19841763	18-5-1984		1x rookgranaat 25 ponder	
19842307	5-7-1984	Broeksestraat 75	1x pantser maffies 7,5 cm	146
19842467	22-7-1984	buro	5 KKM	
19842842	28-8-1984	Kleibergstraat 22a, Eethen	1x artillerie granaat 25 ponder	148
19843378	16-10-1984	Hoogmeeuwen 19	9x motierstaartjes, 2x ontsteker	149
19843380	16-10-1984	Waarderweg	1x 25 PdR HE	150
19843381	16-10-1984	Gansoyen 5, Drongelen	1x 17 PdR HE	151
19843425	22-10-1984	Kleibergsestraat 32, Eethen	1x pantserbrisantgranaat 7,5cm	152
19850344	1-3-1985	Jansooyen 5, Drongelen	1x artillerie granaat chemisch (leeg) 9cm	153
19850555	19-3-1985	Oude Kerk-straat, Dussen	1x staartstuk met deel van mortiergranaat (phosper)	
19850840	9-4-1985	Oude Kerkstraat	1x 25 ponder artillerie granaat HE	155
19850851	9-4-1985	Oude Kerk-straat, Dussen	is reeds eerder gemeld zie print 5c	
19851369	9-5-1985	Genderen	NVT 1x ongevaarlijke voorwerp, roller schuifdeur	157
19851468	14-5-1985	Bussem	1x 88mm mortiergranaat HE (Duits0	
19851499	17-5-1985	Hagoort 4	1x 9cm chemisch leeg	159
19851567	22-5-1985	Meeuwen, Dijksteeg 5	1 x granaat chemisch (leeg)	403
19852677	27-8-1985	Hillestraat 34, Babylonienbroek	1 x pantserbrisantgranaat 7,5 cm (leeg)	404
19852959	23-9-1985	ZA	Nihil	
19853003	25-9-1985	Wielstraat 2,	1x brisantgranaat 8cm	161

Nr.	Datum	Locatieverwij-zing	Aangetroffen explosieven	ID-nr GIS
		Veen		
19853038	28-9-1985	Lange Pad	1x zuurstoffles Lancaster	162
19853275	17-10-1985	Jachtlaan 48, Dussen	1x pantsergranaat massief 7,5cm	
19853376	25-10-1985	Aalburgsestraat, waterzuivering	1x UK 17ponder	164
19853734	1-12-1985	Visserskade "Hank"	1x brisantpantsergranaat 75mm Duits met schokbuis	
19860297	19-2-1986	Buitendijk 89	1x 75mm pantserbrandgranaat	
19860314	22-2-1986	Zuiderbroekse-dijk	1x 9cm artilleriegranaat rook leeg	167
19861188	1-5-1986	Oude Weides-teeg 10m, Eethen	1x artillerie granaat 10,5 cm HE	168
19861292	6-5-1986	wieland Dronge-len	1x artillerie granaat HE Engelse 25 ponder 117 buis. 1x artillerie granaat 75mm pantser massief	169
19861293	6-5-1986	buro, Eethen	1x pantser massief 57mm. 1x pantser brisantgranaat 75mm, 1x 20mm HE	
19861320	7-5-1986	Matersteeg Hagoord Meeu-wen	1 x rookgranaat chemisch (leeg) en 1 gra-naat 20 mm HE	405
19861581	23-5-1986	boomgaard, Waardenweg	1x brisantpantsergranaat 75mm met schok-buis	171
19861792	5-6-1986	ZA	0,5 kg KKM	
19862067	23-6-1986	industrieterrein Wijk en Aalburg	1x handgranaat m.36	173
19862112	26-6-1986	Loswal 10	1x chemisch artilleriegranaat rook ledig (UK 25ponder)	
19862220	5-7-1986	Buitendijk, Hank	1x mortiergranaat ill. 2"leeg,	
19862580	4-8-1986	buro	8x pyrotechnische 2inch mortiergranaten, 5x patroon KKM diversen	
19862732	16-8-1986	Waarderweg	1x artilleriegranaat HE 25 ponder (117)	177
19863279	30-9-1986	Achterstraat 2	a. 1x artilleriegranaat HE 7,5cm zonder ontsteker. B. 1x artilleriegranaat chemisch leeg	178
19863280	30-9-1986	Malthulsweg	1x artilleriegranaat pantser brisant 7,5cm	
19863308	2-10-1986	Nathalsweg 3, Hank	reeds opgeruimd	
19863344	5-10-1986	Waarderweg, Drongelen	1x 25 ponder artilleriegranaat Engels met 117 buis	181
19863518	16-10-1986	Veen	1x pantserbrandgranaat (leeg)	182
19863545	19-10-1986	Nieuwesteeg 3	1x brisantgranaat 3,7"HE	
19863655	28-10-1986	buro Eethen	1x KKM (7.62 patroon), 1x rookpot van artilleriegranaat chemisch	
19864068	5-12-1986	Bamwaard	1x 60lbs Sap raketkop	185
19864075	7-12-1986	Oude Weides-teeg	1x artilleriegranaat HE 3,7inch	186
19864116	10-12-1986	Broeksestraat 55	Dubbele melding zie mora 864075	187
19864136	11-12-1986	Kornpad, Dus-sen	1x artillerie granaat pantser brisant 7,5cm	
19870369	5-3-1987	buro	26 stuks KKM	
19870529	24-3-1987	Hillsestraat-Meeuwsensteeg	1x artilleriegranaat HE 25 ponder (117)	190
19870738	8-4-1987	steenfabriek "Medusa", Spijk-sedijk 11	1 x lichte vliegtuigbom van 20 lbs. met pistool Veiligheidskap nog aanwezig. Nr 44, niet gewapend. (GB)	
19870820	13-4-1987	weiland Spijk	1 x bom van 20 lbs. met neuspistool, Nr 44, niet gewapend. (GB)	407
19870885	17-4-1987	buro Eethen	1x huls 75mm (leeg)	
19871095	29-4-1987	Heusdense brug	1x artilleriegranaat HE 17 ponder	192
19872022	28-7-1987	buro, Eethen	1kg KKM	

Nr.	Datum	Locatieverwij-zing	Aangetroffen explosieven	ID-nr GIS
19872246	20-8-1987	Eindsestraat 8, Drongelen	1x 75mm pantserbrisantgranaat	194
19872828	13-10-1987	Zuiderbroekse-dijk, Meeuwen	1 x granaat chemisch (leeg)	408
19872829	13-10-1987	Dijksteeg 10, Meeuwen	voorwerp niet gevonden, wordt opnieuw gemeld, zie mora 19872854	409
19872855	28-10-1987	politieburo	kkm/vuurwerk 2 kg	
19873112	9-11-1987	Drongelen	1x 25 ponder HE 117, 1 kg KKM, 4 stuks traangas, 1x 20mm	195
19880281	9-2-1988	Vijksestraat-Perzikstraat	1x 60 lbs SAP	196
19880333	15-2-1988	Branderhorstse-traat 10, Eethen	1x 7,5cm brisantpantsergranaat	197
19881001	18-4-1988	Wilgestraat 1	1x 7,5cm brisantpantsergranaat, 1x 81mm mortier HE Italiaans	198
19881058	20-4-1988	Tol 3, Dromme-len	1 x granaat van 25 ponder, nr. 117., 2 x 9 cm chem. (leeg)	410
19881201	27-4-1988	Meeuwensedijk 10	1x 9cm chemisch leeg	199
19881498	15-5-1988	aan de pol. Genderen	1 x granaat 17 ponder HE	
19881697	1-6-1988	Kruisstraat, Drongelen	1 x brisantgranaat van 25 ponder Nr. 117	412
19881751	5-6-1988	Waardeweg, Drongelen	1 x pantserbrisantgranaat 75 mm	413
19881923	20-6-1988	Oude Tol te Drongelen	1 x granaat van 25 ponder (chemisch leeg)	414
19881998	28-6-1988	Doevern-sestraat, bij weiland	1 x granaat (chemisch, leeg)	415
19881999	28-6-1988	Waardhuizen 41A	1 x ongevaarlijk voorwerp	416
19882019	29-6-1988	Tussen Dronge-len en Meeu-wen, Waarder-weg	1 x granaat HE (17 ponder met 119 buis)	417
19882288	2-8-1988	Kruisstraat Drongelen	1x brisantgranaat 25 ponder UK met schok-buis 117 mk IV met kap	200
19882354	8-8-1988	Dorpsstraat 2, Meeuwen	1xs brisantgranaat 25 ponder UK met schokbuis 117 mk IV inclusief kap	201
19882464	18-8-1988	Doeverenseweg	1x 25 ponder chemisch rook ledig	202
19882479	19-8-1988	Hoog Meeuwen 11	1x artilleriegranaat HE 25 ponder	203
19882868	29-9-1988	Bibiloni?nbroek, Broeksestraat 30	1x artillerie granaat HE 3,7inch	204
19882942	4-10-1988	De Hoek 21, Eethen	1x artilleriegranaat HE 25 ponder	205
19883375	12-12-1988	De Tol, Gende-ren	1x artilleriegranaat chemisch leeg	206
19883405	21-11-1988	Tol 3, Drongelen	1x artilleriegranaat chemisch leeg	207
19890219	26-1-1989	Dijksteeg 4, Meeuwen	1x 81mm HE mortiergranaat	208
19890392	15-2-1989	Bureau	1x artilleriegranaat 17 ponder HE	
19891339	Onbekend	hagoort 23	mgr brisant 3 inch	365
19891340	Onbekend	meeuwensedijk 4	gr chem (leeg 3x), pbgr 17 pnd	366
19891517	19-5-1989	Ganooyen 22	1x granaat chemisch (rook)	210
19891548	22-5-1989	Meeuwense Loswal	Zie mora nummer 19891517	
19891741	6-6-1989	Bureau	NVT 1 ongevaarlijk voorwerp	
19891791	9-6-1989	Klaverplak 4	1x 40mm brisantpantsergranaat	213
19892486	15-8-1989	Nieuwe Heus-	1x geweergranaat Duits, 1x mortier 2" Duits	214

Nr.	Datum	Locatieverwij-zing	Aangetroffen explosieven	ID-nr GIS
		densebrug		
19892554	20-8-1989	Recreatiestrand a/d Maas	1x brisantgranaat 6 vekd m/	
19892685	31-8-1989	Kapelseweg, nabij Kapelse-veer	1 x granaat (chemisch, leeg)	418
19893138	1-10-1989	Maasdijk 130, Geen	1x artilleriegranaat 25 ponder chemisch (leeg)	216
19893186	3-10-1989	Kleibergsestraat 12, km paal 3.7 Eethen	1x artilleriegranaat pantser massief 76mm	217
19893190	2-10-1989	Broeksestraat 30, Babbelo-ni?broek	1x artilleriegranaat HE 3,7 inch	218
19893206	4-10-1989	Bureau te Eethen	1 rookpot (artilleriegranaat 25 ponder che-misch)	
19893251	8-10-1989	Meeuwesesteeg	1 x artilleriegranaat HE 25ponder	220
19893343	13-10-1989	Grotestraat 40, Veen	2 x mortier 8 cm	419
19893367	16-10-1989	Te Meeuwen	1x artilleriegranaat chemisch 25 ponder (leeg)	
19893429	23-10-1989	Grotestraat 40 te Veen	deze vermoedelijk 2x gemeld zie mora nr 893343	222
19893486	26-10-1989	Te Veen	1x mortier 8cm	223
19893623	10-11-1989	Drommelen	1x pantserbrisantgranaat 75mm ledig	
19893782	28-11-1989	Meeuwen	1x artilleriegranaat 25 ponder met 117	
19900129	18-1-1990	Swaanschev-velsedijk	1x 7,5cm brisantgranaat	226
19901134	27-4-1990	Genderen, bouwland	1x sysmo Gel.7 II lading m/slp type sys mic 1819	
19901171	1-5-1990	Drongelen, Eindsestraat 1	1 afgebroken 17 ponder HE (leeg)	228
19901501	2-6-1990	Heusdensebrug - Wijk en Aal-burg	Nihil	229
19902485	15-9-1990	Eindsestraat nr. 6A, Drongelen	1 granaat HE 6 ponder en 1 granaat chem. Van 25 ponder (leeg)	420
19902887	21-10-1990	Weiland te Meeuwen	1x artilleriegranaat 25lbs chemisch leeg	
19902997	30-10-1990	Meeuwen Zui-derbroeksedijk	1 granaat 25 lbs. (chem, leeg)	421
19910527	20-3-1991	Hoog Meeuwen 13A, Meeuwen	1 ongevaarlijk voorwerp	422
19911479	20-6-1991	Bureau te Eethen	1x 7,5cm pantser massief	
19911488	21-6-1991	Meeuwesedijk 2	1x artilleriegranaat chemisch 25 ponder leeg	232
19911621	11-7-1991	Bosseweg 2	1x mortiergranaat 80mm	233
19911674	18-7-1991	De Tol	1x 25 ponder brisantgranaat	234
19912080	13-9-1991	Broeksestraat 77, Babelonie-broek	1 mortiergranaat van 8 cm (Duits, HE)	423
19912301	4-10-1991	De Diebracht	1 granaat van 25 ponder HE met 117	424
19912540	31-10-1991	De Krommenol, Wijk en Aalburg	1x 25 ponder chemisch leeg	235
19912712	21-11-1991	Bureau	6000 stuks	
19912837	6-12-1991	Wijker Strandje	Projectiel niet aangetroffen	237
19920556	11-3-1992	Oudekerkstraat 8C, Wijk een Aalburg	2kg KKM, 1 pantser massiefgranaat 80mm	238

Nr.	Datum	Locatieverwij-zing	Aangetroffen explosieven	ID-nr GIS
19921034	6-5-1992	Dorpstraat Meeuwen	1x artilleriegranaat 17 ponder HE	239
19921160	18-5-1992	Oude Weides-teeg, Eethen	1x artilleriegranaat 18 ponder HE Engels fuse 106	240
19921495	1-7-1992	Drongelen, de Tol 4A	1x staartstuk mortier	241
19921661	22-7-1992	Eindsestraat 8, Drongelen	1x handgranaat (….) Hollands	242
19922153	Onbekend	kromme nol	mortierstaart 4 inch	367
19922497	6-11-1992	Dijksteeg 10, Meeuwen	1x artilleriegranaat 25 ponder HE	243
19930579	25-3-1993	Bouwland	Zie mora nummer 960620	
19930901	26-4-1993	Gansooijen, Drongelen	1 granaat an 25 ponder (chem, leeg), 1 kg vuurwerk en een halve kilo KKM	425
19931296	6-6-1993	Buitenschoot	1x 17 ponder HE	245
19931535	7-7-1993	Akkerland	1x granaat chemisch leeg	
19940210	8-2-1994	Broeksestraat 55, Babylo-ni?nbroek	A. 2x 3,7inch brisantgranaat, 2kg vuurwerk, 2kg KKM. B. 1x 75mm brisantpantsergra-naat (leeg)	247
19940359	4-3-1994	Babeloni?nbroek	1x artilleriegranaat HE 3,7"	
19940403	11-3-1994	Achterstraat 6, Drongelen	1x 25 ponder chemisch leeg	249
19940443	16-3-1994	Achterstraat 4	1x 3,7 inch HE granaat	250
19940742	21-4-1994	Veerweg 4	1 x 9 cm granaat chemisch, leeg	
19940775	25-4-1994	Loswal 6	voorwerp niet gevonden, wordt opnieuw gemeld, zie mora 940742	427
19940973	10-5-1994	Waarderweg, Drongelen	1x 25 ponder brisantgranaat + buis nummer 119	251
19941206	3-6-1994	Loswal 6	1 brisantgranaat van 25 ponder, 1 kilo div. munitie en 5 kilo vuurwerk	428
19941615	1-8-1994	Weiland langs bergse Maas, Haagoort Dron-gelen	3x artilliere granaten chemisch leeg	252
19941646	5-8-1994	Diebracht	1 granaat van 25 ponder (chemisch, leeg)	429
19941722	17-8-1994	Langs de Veer-weg	1 x 25 ponder (chemisch, leeg)	
19942299	25-10-1994	Builenstraat 4, Genderen	1x artilleriegranaat rook bodem uitstromend (leeg)	253
19942620	5-12-1994	Broeksestraat t.h.v. 7, Babylo-nienbroek	1x artillerie granaat 76mm HE	254
19942621	5-12-1994	Tol 3, Drongelen	1x 17 ponder massief	255
19950080	19-1-1995	Waanderweg, Drongelen	1x 25 ponder + 119 buis	256
19950170	7-2-1995	Broekstraat 64, Banelo-nie?nbroek(?)	2x artilleriegranaten 3,7 inch	257
19950678	13-4-1995	Loswal	1 x 25 ponder (chemisch, leeg)	431
19950690	14-4-1995	Eindsestraat, Drongelen	1x brisantgranaat van 3,7inch met restant ontsteker 208	258
19951292	15-6-1995	Maasdijk t.h. 213, Wijk en Aalburg	1x 75mm brisantpantsergranaat (leeg)	259
19951442	3-7-1995	Ruttensteeg, Dussen	1 x pantserbrisantgranaat van 7,5 cm (leeg) en 1 rookgranaat van 25 ponder (leeg)	432
19951530	17-7-1995	Maasdijk t.h.v. Hubertusbrug, Wijk en Aalburg	NVT 1x ongevaarlijk voorwerp	
19951706	14-8-1995	Eethem, Op de Hoek 37	A. 1x restant 155mm HE. B.± 2kg vuurwerk	261
19951855	31-8-1995	Babelo-	1x artillerie pantser massief 7,5 cm	262

Nr.	Datum	Locatieverwij-zing	Aangetroffen explosieven	ID-nr GIS
		ni?nbroek, Mostaartweg		
19951967	13-9-1995	Beneden He-mertsebrug	A. 1x 25 ponder brisantgranaat. B. 1x 25 ponder chemisch leeg	
19952106	28-9-1995	Meerstraat, Genderen	restanten fosfor	264
19952354	25-10-1995	Buitenstraat, Genderen	1x artilleriegranaat 75mm HE	265
19952377	27-10-1995	Buitenstraat, Genderen	1x mortiergranaat 4,2" gebroken (fosfor)	266
19952662	5-12-1995	Lange Bruggert Eethen	1x brisantgranaat 3,7 inch	267
19952709	16-12-1995	Maasdijk 239	1x brisantgranaat 17 ponder	268
19960755	Onbekend	hagoort 21	pgr 57 mm	368
19960910	2-5-1996	Broeksestraat, Babyloni?nbroek	Onbekend	269
19960990	10-5-1996	Lage-Oldersdijk, Waardhuizen	1 x pantsermassief van 17 pond	433
19961281	18-6-1996	Loswal	1 x mortiergranaat 4.2 inch Fosfor	434
19961316	21-6-1996	Kerkstraat 1A te Genderen	1x 20mm brisantpantsergranaat	270
19961859	6-9-1996	Molensteeg 2 te Eethen	1x 17 ponder HE	271
19961939	18-9-1996			
19962135	10-10-1996	Hillsestraat 40 Babylonienbroek	1x handgranaat pine apple	273
19970082	Onbekend	bergse maasdijk noord	div mun art (770x) (luchtmacht EOD) bijlage niet aanwezig	369
19970250	18-2-1997	Bagijnhof te Veen	1x 75 brisantgranaat	274
19970430	12-3-1997	Polstraat 101A	1x 25 ponder rook leeg	275
19970614	1-4-1997	Eindsestraat t.o. perceel 10, Drongelen	1x mortiergranaat 3" HE	276
19970739	10-4-1997	Veldstraat 73, Wijk en Aalburg	1x 3,7inch brisantgranaat	277
19970877	23-4-1997	Eethen, de Korte Bruggert	1x brisantgranaat 9cm	278
19971066	10-5-1997	Hikesteeg	1x brisantpantsergranaat 7,5cm	279
19972254	26-10-1997	Perzikstraat 1, Wijk en Aalburg	1x 75mm brisantgranaat	280
19981204	5-6-1998	Eindsestr 8	1x 17 ponder brisantgranaat met Fuze 257 percursion	281
19981278	16-6-1998	van de loogstraat 7	Onbekend	335
19981312	22-6-1998	broeksestraat, Babyloniënbroek	1 x 3,7 inch brisantgranaat	435
19981463	13-7-1998	Maasdijk 273 B	1x pantserbrisantgranaat 75mm	282
19981544	27-7-1998	Achterstraat 4	2 brisantgranaten 25 ponder /117	283
19981584	4-8-1998	Eindsestraat 45	1x brisantpantsergranaat 7,5cm Duits zon-der ontsteker	284
19981977	2-10-1998	baan 17 "drie-bracht"	1 x granaat HE 5,5 inch met no. 117	436
19982014	8-10-1998	meeuwensedijk	2 x granaat van 25 ponder (chem., leeg)	437
19982268	30-11-1998	dijk Bergsemaas		
19990368	16-3-1999	Dijk bergsemaas		
19990466	29-3-1999	Maasdijk		
19990731	28-4-1999	Baan 20A	1x 155 mm brisantgranaat	438
19990788	5-5-1999	Biesheuvelse-weg	1x 76mm pantser massief	288
19990796	6-5-1999	Heudenskanaal		
19991082	15-6-1999	molensteeg	1x 75mm brisantpantsergranaat (leeg)	290

Nr.	Datum	Locatieverwij-zing	Aangetroffen explosieven	ID-nr GIS
19991083	15-6-1999	achterstraat 4	2x 25 ponder chemisch (leeg)	291
19991475	17-8-1999	De kortebruggert in weiland	1x 25 ponder brisantgranaat verschoten + ontsteker 117	292
19991737	22-9-1999	verbetering water afvoer Heusdens Ka-naal	2x 3,7inch brisantgranaat, 5x staartstuk 3"mortier granaat, 2x 25 ponder chemisch (rook), 1x restant 3"mortier granaat ontste-ker	
19991757	25-9-1999	Midgraaf 5	1 x 76 mm brisantgranaat	439
19991962	21-10-1999	Molensteeg 5	1x 75mm brisantpantsergranaat zonder buis	294
19991987	22-10-1999	Midgraaf 9	1 x pantsergranaatmassief 8 cm	440
19992311	21-12-1999	Baan 17a	1 x rookgranaat van 25 pond (leeg)	441
20000322	13-3-2000	branderhorst-straat 15	pbgr 40 mm	336
20000357	8-3-2000	in de sloot, Babyloenien-broek, broek-sestraat 2+4	Granaat gemeld, niet gevonden	442
20000609	7-4-2000	Molensteeg	1x 25 ponder met 117	295
20000799	28-4-2000	Achterbroek-sestr 39, Babe-loniebroek	1 x 75 mm. Brisantpantsergranaat + BDM66A. Verschoten	443
20000890	8-5-2000	Gansooien 20	1x brisantgranaat 25 ponder (117)	296
20000912	10-5-2000	Gansooien	1x 25 ponder chemisch leeg	297
20000982	19-5-2000	Heusdenskanaal	4 verstoring geïndentificeerd dmv berging (geen explosieven)	
20001499	8-8-2000	Meerhoek t.h.v. nr 11.	1x 25 ponder brisantgranaat	299
20001627	25-8-2000	Molensteeg 5	1x 25 ponder chemisch leeg	300
20001760	11-9-2000	VZA Molensteeg 2 te Eethen	Onbekend	301
20010119	29-1-2001	Waarderweg	1x 25 ponder chemisch (leeg)	302
20010158	7-2-2001	in mais land tegen over tol 4 a	1x 25 ponder chemisch (leeg)	303
20010228	21-2-2001	De hoek 13	1x brisantgranaat 7,5cm	304
20010448	5-4-2001	Broeksestraat 30	1 x 7.6 mm Brisantpantsergranaat verscho-ten	444
20010743	17-5-2001	Midgraaf 9	1 x pantsergranaat van 6 ponder	445
20010952	18-6-2001	Veldstraat 73	1x brisantgranaat 75mm	305
20010994	25-6-2001	Hoge Maasdijk 150	1 x kanonskogel van 10 cm (massief)	446
20011029	2-7-2001	Dorpsstraat 2	1 granaat van 25 ponder (chemisch, leeg)	447
20011308	24-8-2001	Broeksestraat 30	1 x 3,7 inch brisantgranaat	448
20011961	5-12-2001	Op het schip van de Fa. v.d. Herik	4x 12cm brisantgranaat (oud Holl), 3x 10cm brisantgranaten (oud Holl), 1 huls	
20020020	5-1-2002	Berenhoek-sestraat 10	1x handgranaat nr1 (oefen) leeg	307
20020166	13-2-2002	Kruisstraat 17.	1x 25 ponder UK chemisch leeg	308
20020597	24-4-2002	Meeuwensedijk 5.	1 ongevaarlijk voorwerp	449
20020604	25-4-2002	Midgraaf.	1 x 76 mm brisantpantsergranaat	450
20020666	13-5-2002	wethouder v.d.polstraat	bgr 20 mm	337
20020727	16-5-2002	kerkstraat 3	bgr 25 pnd, bgr 17 pnd	338
20021319	26-8-2002	Diebracht.	1 brisantgranaat 5,5 inch UK (390)	451
20021913	6-12-2002	Hillestraat 42, Babeloniëbroek	1 x 3,7 cm brisantpantsergranaat verscho-ten	452
20030240	13-2-2003	Diebracht	1 x 25 ponder (chemisch, leeg)	453
20031269	15-8-2003	Buitenstraat	1x 25 lbs brisantgranaat, 1x restant ontste-ker	309
20031473	22-9-2003	boschebaan 6	bgr 3.7 inch	339

Nr.	Datum	Locatieverwij-zing	Aangetroffen explosieven	ID-nr GIS
20031490	19-9-2003	Tol	1x rookgranaat 25 ponder leeg (UK)	310
20031522	24-9-2003	Aalburgsestraat	1x 8cm brisantmortiergranaat "Duits" met rest ontsteker	311
20031851	11-11-2003	Meeuwenses-teeg	1 x 6 inch brisantgranaat UK gewapend ontsteker 117, 1 x 3,7 inch brisantgranaat verschoten en 1 ongevaarlijk voorwerp	454
20040418	2-4-2004	Langenbruggert Eten	1 x 5 cm brisantpantsergranaat (verscho-ten)	455
20040518	21-4-2004	Kruising Zuider-broekseweg en Dijksteeg	25 pnd chem. Leeg	340
20040589	25-4-2004	Kelderstraat, Genderen	1x 3" brisantmortiergranaat	312
20040621	28-4-2004	de Baan 14, Dussen	1 x 25 ponder (chemisch, leeg)	456
20040824	2-6-2004	Meeuwensedijk	1 x 25 ponder chem vol met rookpotten	457
20041125	28-7-2004	Cornelisbran-denhorststraat 9, Eethen	1x 7,5 cm brisantgranaat Duits, leeg, geen ontsteker, geen springstof	313
20050012	3-1-2005	Achter een boom aan de Nieuwesteeg te Genderen	1x 8cm handgranaat Duits met AZ-38	314
20050255	11-3-2005	Hagoort 25	1 waterleiding + nof (niet verwijderbaar)	315
20050600	2-5-2005	Buitenstraat	1x 25 ponder chemisch leeg	316
20051013	14-7-2005	Waarderweg	1x 25 ponder brisantgranaat no. 117 ont-steker gewapend	317
20051178	23-8-2005	Burg v/d Schansstraat 7	1x 5,5" verschoten zonder ontsteker	318
20051220	31-8-2005	Meeuwsedijk	1 x 25 ponder (chemisch, leeg)	458
20051503	14-10-2005	meeuwensedijk	1 x 25 ponder (chemisch, leeg)	459
20051593	1-11-2005	Gansoyen, te Drongelen	1x pantsergranaat 76mm	319
20051765	9-12-2005	Achterstraat 4 te Drongelen.	1x 25 ponder chemisch leeg. 1x 25 ponder brisantgranaat	320
20060133	1-2-2006	Zuidenbroekse-dijk Meeuwen	1 x 25 ponder brisantgranaat - verschoten	460
20060590	24-4-2006	Kruising Kerk-verreweide / Grote Kerkstraat te Wijk en Aal-burg.	1x brisantgranaat 2 ponder met schokbuis 117 mk II	321
20060634	27-4-2006	Kleibergsestraat 44 te Eethen.	1x 10,5cm brisantgranaat Duits met A21	322
20060864	30-5-2006	Eindsestraat 12 te Drongelen.	1x brisantpantsergranaat verschoten	323
20061032	27-6-2006	Oude Kerkstraat 34 te Dussen.	Granaat gemeld, niet gevonden	461
20061372	11-9-2006	Hillsestraat 42b.	1 x 75 mm pantsergranaat	462
20061399	14-9-2006	Loswal	Zie UO 20061405, dubbel gemeld	463
20061405	14-9-2006	Loswal.	1 x 25 ponder (chemisch, leeg)	464
20061452	22-9-2006	Dijksteeg t.o. nummer 1.	1 x 3,7 inch UK, verschoten	465
20061566	13-10-2006	Loswal 6.	1 x 0,5 patroon	466
20061729	3-11-2006	Parallelweg van de provinciale-weg zuid	1x 76mm brisantpantsergranaat afgebroken 117 ontsteker	
20070355	14-3-2007	Akker aan de Achterstraat in Drongelen	1x 25 ponder brisantgranaat 75mm US verschoten	325
20070518	4-4-2007	Moleneind 6	1 x 6 ponder pantsergranaat verschoten	467
20070576	12-4-2007	Baan 7.	1 x 75 mm US brisantgranaat	468

Nr.	Datum	Locatieverwij-zing	Aangetroffen explosieven	ID-nr GIS
20070945	8-6-2007	Tol 5	1x 8cm mortier Duits, 1x 25 pond chemisch leeg UK, 1 ongevaarlijk voorwerp	326
20071052	27-6-2007	Maasdijk 219	1x 3,7cm brisantgranaat verschoten Duits	327
20071564	11-10-2007	Meeuwensedijk tussen nr 10 en 12	1 x 25 ponder chem. (leeg), 1 x rookpot (leeg)	469
20080239	23-2-2008	Susterenhof 38 Genderen	10x 2" ILL mortiergranaat niet verschoten Duits, 15kg KKM divers --> 661	328
20080374	26-3-2008	Tol 5 in Dronge-len	1x 25 ponder chemisch (leeg) --> opsalg 307, 1x 17 ponder rook -> opslag 661	329
20080446	8-4-2008	de Tol, Dronge-len	2x 60 lbs SAP rocket UK	330
20080553	22-4-2008	binnen 31, dussen	1 x 17 ponder brisantpantsergranaat, ver-schoten	470
20080686	15-5-2008	Parallelweg 18, Wijk en Aalburg	1 kanonskogel diameter 9cm buskruit ge-vuld, hout ..	331
20080695	16-5-2008	Biesheuvel 4,Babylonienbro ek.	1 x 40 mm brisantpantsergranaat USA met M.58 bodembuis	471
20080747	23-5-2008	Zuiderbroekse-dijk,Meeuwen.	1 x 25 ponder (chemisch, leeg)	472
20080865	16-6-2008	Taxhof 15 in wijk en Aalburg.	1x 4,2" brisantmortiergranaat verschoten	332
20080933	26-6-2008	Oudewijdesteeg 8	1x 76mm brisantgranaat met ontsteker	333
20081407	25-9-2008	Baan 7a	1 x 75 mm brisantpantsergranaat zonder ontsteker	473
20081501	16-10-2008	Landweg 2	1 x 5,5 inch brisantgranaat, no. 117 ontste-ker verschoten	474
20100781	27-5-2010	Zuidbroeksedijk Meeuwen	1 x 76 mm brisantpantsergranaat + m66, 1 rookpot 25 ponder en 1 x 25 ponder chem leeg	475
20101498	15-10-2010	Eindsestraat 8	Onbekend	334
20101545	25-10-2010	de baan 7A	Onbekend	476

Bijlage **7**
Digitale bijlagen

De digitale bijlagen - luchtfoto's en 3D-luchtfoto's, stafkaarten en digitale bestanden (shapefiles) van de GIS-lagen - zijn separaat meegeleverd bij deze rapportage.

Bijlage **8**
Certificaten

TÜV NEDERLAND
Member of TÜV NORD Group

Saricon B.V.
te Sliedrecht

heeft aangetoond te beschikken over een VCA-systeem voor het realiseren van veiligheidsbeheersing conform de richtlijnen:

VCA (2008/5.1)**

Evaluatie van het VCA-systeem heeft plaatsgevonden volgens de procedures voor VCA-systeemcertificatie van TÜV Nederland voor het toepassingsgebied:

Het opsporingsproces van conventionele explosieven, waaronder:
-advisering, vooronderzoek, integrale veiligheid,
-het opsporen, benaderen, identificeren en ruimen,
-directievoering en toezicht.
Het uitvoeren van radardetectie tbv archeologie, geologie en het opsporen van ondergrondse structuren en infra.
(Nace code: F 42)

Deze certificatie is onderworpen aan een jaarlijkse evaluatie door TÜV Nederland.

Registratienummer	: 13864/1.3
Geldig tot	: 25-05-2015
Datum uitgifte	: 25-05-2012
Datum eerste certificaat	: 30-08-2007

VGM CHECKLIST AANNEMERS
TÜV NORD VCA**
RvA MGMT. SYS. RvA C 029

Algemeen directeur

TÜV Nederland QA B.V. - Postbus 120 5680 AC Best - Tel. +31-(0)499-339500 - Fax +31-(0)499-339509
Website: www.tuv.nl - e-mail: info@tuv.nl

TÜV NEDERLAND
Member of TÜV NORD Group

Saricon B.V.
te Sliedrecht
KvK: 23063102

heeft aangetoond dat het managementsysteem en de verrichtte werkzaamheden voldoen aan het:

Systeemcertificaat
Opsporen Conventionele Explosieven
WSCS-OCE: 2012, versie 1

Het bedrijf voldoet daarmee aan de in de bovengenoemde werkveldspecifieke certificatieschema vastgelegde eisen ten aanzien van:

Deelgebied A: Opsporing

Evaluatie van het managementsysteem heeft plaatsgevonden volgens de procedures voor systeemcertificatie van TÜV Nederland.
Deze certificatie is onderworpen aan een jaarlijkse evaluatie door TÜV Nederland.

Registratienummer	: 13864/3.1
Geldig tot	: 10-03-2015
Datum uitgifte	: 01-07-2012
Datum eerste certificaat	: 15-12-2006

TÜV NORD CS OCE
SCVE Stichting Certificering Vuurwerk & Explosieven

Algemeen directeur

TÜV Nederland QA B.V. - Postbus 120 5680 AC Best - Tel. +31-(0)499-339500 - Fax +31-(0)499-339509
Website: www.tuv.nl - e-mail: info@tuv.nl

Aanwijzingsbeschikking Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid onder nummer: G&VW/W/2009/14037

TÜV NEDERLAND
Member of TÜV NORD Group

Saricon B.V.
te Sliedrecht

heeft aangetoond te beschikken over een gedocumenteerd en geïmplementeerd kwaliteitsmanagementsysteem conform de norm:

NEN-EN-ISO 9001:2008

Evaluatie van het kwaliteitsmanagementsysteem heeft plaatsgevonden volgens de procedures voor systeemcertificatie van TÜV Nederland voor het toepassingsgebied:

Het opsporingsproces van conventionele explosieven, waaronder:
-advisering, vooronderzoek, integrale veiligheid,
-het opsporen, benaderen, identificeren en ruimen,
-directievoering en toezicht.
Het uitvoeren van radardetectie tbv archeologie, geologie en het opsporen van ondergrondse structuren en infra.

Deze certificatie is onderworpen aan een jaarlijkse evaluatie door TÜV Nederland.

Registratienummer	: 13864/1.1
Geldig tot	: 25-05-2015
Datum uitgifte	: 25-05-2012
Datum eerste certificaat	: 09-10-2006

TÜV NORD ISO 9001
RvA MGMT. SYS. RvA C 029

Algemeen directeur

TÜV Nederland QA B.V. - Postbus 120 5680 AC Best - Tel. +31-(0)499-339500 - Fax +31-(0)499-339509
Website: www.tuv.nl - e-mail: info@tuv.nl